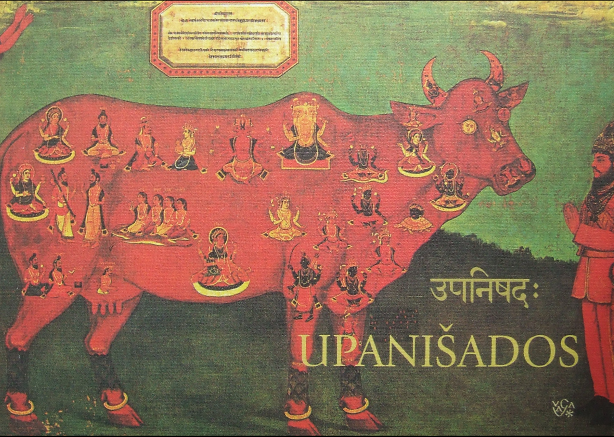
उपनिषदः
UPANIŠADOS

UPANIŠADOS

उपनिषदः

Vertimas iš sanskrito, paaiškinimai ir įvadinis straipsnis

Audriaus Beinoriaus

UDK 891.2
Up - 01

Versta iš:
Śrī Śāṅkarācāryāgranthāvalī. Prathamo bhāgaḥ: Īśādidaśopaniṣadaḥ Śāṅkarabhāṣyayuktāḥ, ed. Śrī Govinda Śāstri (Dilli: Motilal Banarsidass, 1992)

Knygos leidimą parėmė
Lietuvos Respublikos kultūros ministerija

Viršelyje – Kosminės karvės garbinimas. Nepalas, XVIII a., guašas
Iš: Mukerjee A. *Kali: The Feminine Force*, Rochester, Vermont: Destiny Books, 1988

© Audrius Beinorius, 2006
© Leidykla VAGA, 2006

ISBN 5-415-01931-6

Vertėjo pratarmė / 9
Upanišados ir jų reikšmė Indijos kultūroje / 11

UPANIŠADOS / 33

YŠA UPANIŠADA / 35
KENA UPANIŠADA / 41
MANDŪKJA UPANIŠADA / 45
AITARĖJA UPANIŠADA / 49
KATHA UPANIŠADA / 55
MUNDAKA UPANIŠADA / 67
PRAŠNA UPANIŠADA / 75
TAITIRYJA UPANIŠADA / 85
IŠ BRIHADARANJAKA UPANIŠADOS / 101
IŠ ČHANDOGJA UPANIŠADOS / 121
IŠ KAUŠYTAKI UPANIŠADOS / 141
IŠ ŠVETAŠVATARA UPANIŠADOS / 147
IŠ MAITRI UPANIŠADOS / 153

Paaiškinimai / 161
Iliustracijos / 237
Šaltiniai ir literatūra / 239
Summary / 245

tasmai śrīguruve namaḥ

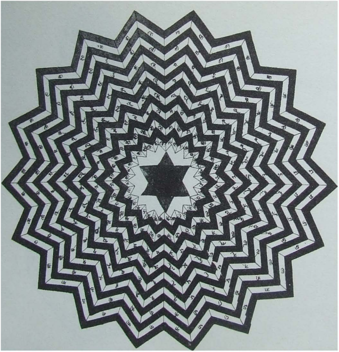

Vertėjo pratarmė

Tai pirmas pagrindinių senųjų upanišadų vertimas į lietuvių kalbą. Versta iš originalo kalbos, iš sanskrito rinkinio su Šankaros komentarais: *Śrī Śāṅkarācāryāgranthāvalī. Prathamo bhāgaḥ: Īśādidaśopaniṣadaḥ Śāṅkarabhāśyayuktāḥ*, ed. Śrī Govinda Śāstri (Dilli: Motilal Banarsidass, 1992). Vertimas rengtas daugiau kaip dešimt metų, o didžioji darbo dalis atlikta ilgalaikių stažuočių Indijoje, Kalkutos kultūros institute prie Ramakrišnos Misijos (*The Ramakrishna Mission Institute of Culture*), metu 1995–1996, 1997–1998 ir 1999–2000 metais. Darbui talkino upanišadų žinovas, gyvas vedantos tradicijos įsikūnijimas panditas Dinesh Chandra Bhattacharya (*śastri, vedānta tarka tirtha*), kurio paaiškinimai padėjo daugiau priartėti prie upanišadų metafizikos ir psichologijos gelmių, o asmeninis bendravimas su juo – pajusti neblėstančią jų kontempliacijos dvasią.

Verčiant buvo atsižvelgiama ir į esamus reikšmingiausius upanišadų vertimus į Europos kalbas: P. Olivelle, S. Radhakrishnano, L. Renou, P. Deusseno, F. M. Müllerio, R. E. Humo, A. Syrkino. Daugelis šio sudėtingo teksto vietų atskirai aptariama paaiškinimuose, neretai remiantis

Šankara ir kai kuriais kitais autoritetingais tradiciniais upanišadų komentatoriais, mėginama bent kiek atskleisti kultūrinį veikalo kontekstą. Milžinišką darbą redaguodamas vertimą nuveikė kolega ir bičiulis dr. Dainius Razauskas, iš esmės pakeitęs vertimo kokybę, o nepaliaujamos, karštos, neretai viduramžių scholastų debatus primenančios diskusijos su juo buvo tikra sielos ir minties atgaiva.

Nepriklausomai nuo pačių geriausių ketinimų, bet koks vertimas visada bus tam tikra interpretacija. O ypač senųjų šventų tekstų vertimas, viena vertus, neretai dviprasmiškų, nuolat atvirų naujoms hermeneutinėmis perspektyvoms, o antra vertus, dažniausiai pasiekusių mus per vieną ar kitą teologinę mokyklą ir todėl jau atitinkamai interpretuotų. Reikia pabrėžti, kad šis vertimas, nors dažnu atveju grindžiamas tradiciniais Šankaros komentarais, nėra konfesinis ar teologinis, o greičiau literatūrinis bandymas lietuviškai „prakalbinti" vieną unikaliausių žmonijos dvasinių kūrinių.

Kadangi sanskrito terminų vertimo į lietuvių kalbą tradicijos dar nėra, kartais teko ieškoti retesnių, primirštų lietuviškų žodžių, nors šiaip jau kurti naujadarus vengta. Sie-

kiant kiek įmanoma tiksliai perteikti originalą, verčiant įterpti lietuviško teksto sklandumui būtini žodžiai, kaip priimta, pateikiami laužtiniuose skliaustuose. Paaiškinimuose aptariami sanskrito žodžiai duodami kursyvu pagal priimtą tarptautinę perrašą su visais diakritiniais ženklais (aptariant atskirą žodį, imamas tik jo kamienas, o pateikiant ištisą teksto fragmentą, laikomasi samdhi taisyklių).

Rengiant vertimą pagal galimybes buvo atsižvelgiama ir į naujausius mokslinius upanišadų tyrinėjimus, tačiau leidinį užbaigiantis literatūros sąrašas jokiu būdu nėra išsami upanišadų bibliografija – jame nurodyti tik pagrindiniai, reikšmingiausi šaltiniai, tyrinėjimai bei vertimai, paaiškinimuose ir įvade naudoti žodynai, žinynai bei kita svarbesnė upanišadų kritinė literatūra.

Tenka pripažinti, kad verčiant neišvengiamai prarandama kerinti daugelio sanskrito sąvokų daugiaprasmybė, ypatinga garsinė, ritminė teksto magija, slapta veikianti klausytojo poetinę klausą ir intuiciją. Ne be reikalo upanišados Indijoje laikomos mantromis ir ilgus amžius buvo perduodamos tik žodžiu. Ir vis dėlto, kad ir tolimos erdvėje bei laike, upanišados mums artimos savo keliamais amžinais klausimais ir ypač atsakymų į juos gelme.

pūrṇam adaḥ pūrṇam idam
pūrṇāt pūrṇam udacyate
pūrṇasya pūrṇam ādāya
pūrṇam evāvaśiṣyate, AUM

Pilnatvė šiapus, pilnatvė anapus
Pilnatvė iš pilnatvės randas,
Pilnatvę iš pilnatvės atimant,
Pilnatvė viena lieka, AUM

Yša upanišada

Upanišados ir jų reikšmė Indijos kultūroje

Upanišados – tai seniausias indų išminties lobynas, švenčiausias Indijos dvasinės kultūros paveldas, kurį nedvejodami galime laikyti svariausiu Indijos įnašu į pasaulio kultūrą. O pačios Indijos visa paskesnė daugiau nei dviejų tūkstantmečių religijos bei filosofijos, o iš dalies ir literatūros tradicija tiesiog stovi ant šių tekstų, žėruote žėruojančių poetinėmis alegorijomis, metaforomis, užuominomis ir vaizdingais palyginimais. Taigi ir pačias upanišadas norint geriau suvokti, pirmiausia verta pažvelgti, kokį vaidmenį jos vaidina Indijos tradicijoje, nuo pat pradžių smulkiai klasifikavusioje ir sistemiškai aprašiusioje visus gamtos, visuomenės ir žmogaus būties reiškinius.

Indo upės slėnyje civilizacijos būta jau IV–III tūkstantmetyje pr. m. e., kaip ir Egipte bei Mesopotamijoje, o apogėjų ji pasiekė prieš pat pasirodant čia arijams ir įsigalint vediškajai kultūrai apie II tūkstantmetį pr. m. e. (Allchin, Allchin 1982). Nors nėra išlikusių jokių šios civilizacijos rašytinių šaltinių, tačiau garsiųjų Mohendžodaro ir Harapos civilizacijų archeologiniai kasinėjimai dabartinio Pakistano teritorijoje liudija

itin aukštą tam laikotarpiui materialinės kultūros lygį. Terakotos skulptūrėlės, molio atspaudai, amuletai su įvairiomis žmonių, gyvūnų figūromis bei abstrakčiais simboliais, tokiais kaip kryžiai ir svastikos, leidžia spręsti ir apie turtingą dvasinį, religinį gyvenimą. Spėjama, jog kai kurie svarbūs hinduizmo elementai, kaip ritualiniai apsiplovimai, jogos pozos, Deivės Motinos (*śakti*) kultai, kai kurie šaivizmo elementai bei pats išskirtinis Šivos vaidmuo hinduizme savo ištakomis siekia ikivedišką Indo slėnio civilizaciją.

Šiaip ar taip, seniausi tekstiniai Indijos subkontinento kultūros šaltiniai jau priklauso arijams – nomadams, kalbėjusiems indoeuropiečių prokalbės dialektu ir atkeliavusiems į Indiją iš šiaurės vakarų. Būdingi arijų kultūros požymiai, nulėmę visą tolesnę Indijos civilizacijos raidą[1], yra šie:

1. indoeuropiečių kalbų šeimai priklausanti šventa vedų kalba, kitaip sakant, šventųjų arijų tekstų – kalba ir iš jos bei artimų jai tarmių susiformavęs klasikinis sanskritas, kuriuo sukurta milžiniškos apimties kuo įvairiausios paskirties bei žanro religinė, mokslinė, grožinė literatūra;

2. patriarchalinė visuomenės sąranga iš trijų luomų (*varṇa*) – žynių brahmanų (*brahman*), karių bei valdovų kšatrijų (*kṣatriya*) ir žemdirbių, gyvulių augintojų, amatininkų bei pirklių vaišjų (*vaiśya*), – ilgainiui peraugusi į smulkiai ir griežtai suskirstytą kastų sistemą, pasiekusią ir mūsų laikus;

3. sudėtinga aukojimo ritualų (*yajña*) sistema, atliekamų po atviru dangum atnašaujant lydytą sviestą (*ghṛta*), medų (*madhu*), pieną, augalines bei gyvūnų aukas šventai ugniai (*agni*) ir vartojant sakramentinį svaiginantį gėrimą somą (*soma*);

4. kosmologija, dalinanti pasaulį vertikaliai į tris lygmenis, dangaus, žemės ir tarpinį, atitinkamas panteonas ir savita mitologija.

Visos vedų kultūros ašis buvo ritualas – aukojimų ugniai liturgija, aplink kurią telkėsi visas dvasinis arijų gyvenimas ir kurios įtaka atsispindi kone visuose arijų kultūros sanduose. Siekdami deramai atlikti apeigas ir aukojimus

---

[1] Pastaraisiais dešimtmečiais arijų atėjimo teoriją kai kurie archeologai (žr. Renfrew 1987) ir nacionalistiškai angažuoti Indijos mokslininkai (žr. Talageri 1993) kvestionuoja, tačiau kol kas nėra jokių rimtų įrodymų, nei archeologinių, nei tuo labiau lingvistinių, kurieverstų ar bent leistų jos atsisakyti. Priešingai, kai kurie ryškūs senųjų autochtonų ir arijų kultūros skirtumai rodo šiuodu kultūrinius sluoksnius esant kilme nesusijusius, nors ilgainiui jie glaudžiai persipynė (plačiau žr.: Witzel 2001, 1–93).

gausūs, smulkiai reglamentuotų pareigybių žyniai privalėjo tobulai įvaldyti atitinkamą žinojimą, kuris ir sudarė vedas (šaknies *vid-* „žinoti") – itin turtingą šventų formulių bei himnų ir ritualinių normatyvų korpusą. Kitados žymus Indijos kultūros tyrinėtojas W. Norman-Brownas yra pasakęs:

> Žvelgdamas į Indijos civilizaciją, aš prisimenu banjano medį, figmedį, sanskrite vadinamą *nyagrodha*, kas reiškia „augantis žemyn". Nors šio medžio gyvenimo pradžia – vienintelis kamienas, išaugęs iš mažutės sėklos, jo plačios šakos tiesia žemėn naujas šaknis, kurios, pasiekusios žemę, išleidžia naujus kamienus, savo dydžiu nenusileidžiančius pirmajam. Tokiu būdu vienas medis padengia akro ar net didesnį žemės sklypą. Įsivaizduokime tokį seną, milžinišką banjaną, išleidusį begalę antrinių kamienų, iš pirmo žvilgsnio sunkiai atskiriamų nuo pirminio. Tokia, man atrodo, ir yra Indijos civilizacija (Norman-Brown 1961, 433).

Būtent vedos, pagristai vadinamos indų kultūros ištakomis, iki šiol laikomos indiškosios išminties simboliu, ir yra šio Indijos civilizacijos „banjano" pirminis kamienas, išaugęs iš nebematomų senųjų indoeuropiečių dvasinės kultūros šaknų.

Ilgus amžius šventieji vedų tekstai buvo perduodami iš kartos į kartą žodžiu ir didelėmis dalimis atmintyje saugomi atskirų žynių šeimų. Būtinybė išsaugoti milžinišką

tekstų korpusą ilgainiui lėmė ištisą virtinę naujų religinio gyvenimo reiškinių: skirtingas tekstų redakcijas saugančias mokyklas, arba „šakas" (*śākhā*); tekstų žinovų hierarchiją; skrupulingiausią dėmesį teksto detalėms, kai užmiršus menkiausią teksto fragmentą grėsė mirties bausmė; efektyvią mnemoninę techniką; specialius pagalbinius tekstus (*pādapātha*) ir kt. (Pande I, 10–11). Ilgalaikis intensyvus įsiminimas ne tik palikdavo gilius pėdsakus asmens sąmonėje, bet per ilgų šimtmečių bei tūkstantmečių atranką sukėlė genetiškai perduodamos fenomenalios atminties reiškinį. Ne veltui senovės bei viduramžių Indijoje sakralių tekstų žinojimas ir sugebėjimas juos deramai recituoti buvo vertinami labiau nei jų interpretacija ar komentavimas, o tai irgi liudija begalinį arijų tikėjimą žodžio galia. Vedų kalba ir pagal ją sukurtas sanskritas (pažodžiui „sukurtas", „padarytas", „išdirbtas", „tobulas") yra šventa, pačių dievų žmonėms įkvėpta bendravimo su jais priemonė. Pažymėtina, kad nei vedų kalba, nei vėliau sanskritas niekuomet nėra buvę šnekamąja liaudies kalba.

Toks kalbos sakralizavimas, nors neišvengiamai ją estetizavo, yra grynai religinis reiškinys, žinomas turbūt visoms tradicijoms. Pasak garsaus Indijos kultūros tyrinėtojo H. Nakamuros, būtent sanskritas, jo gramatinė struktūra, sintak-

sės dėsningumai ir žodyno semantiniai klodai, ryškiausiai atspindi indiškojo mentaliteto specifiką, tokias jo ypatybes kaip polinkis išreikšti mintį per neigimą, abstrakčias sąvokas paversti konkrečiomis esybėmis, nuolatinis būties vienio pabrėžimas, visatos statiškumo akcentavimas, subjektyvizmas, psichinio prado pirmenybė bei tąsa, mąstymo tradiciškumas, konservatyvumas, siekis atitrūkti nuo išorinio pasaulio ir jį peržengti ir t. t. (Nakamura 1991, 41–174).

Pirmojo tūkstantmečio prieš mūsų erą pradžioje nusistovėjo galutinis vedų korpuso pavidalas, kuris gyva tradicija pasiekė mūsų laikus. Pradžioje jį sudarė trys nevienodo amžiaus „rinkiniai" (*saṃhitā*), siejami su trimis skirtingais šventųjų eilių metrais bei trimis pagrindinėmis žynių funkcijomis: „Rigveda", seniausias, reikšmingiausias ir stambiausias šventų himnų rinkinys, giliausiai atspindintis senųjų vedų arijų religinę pasaulėžiūrą, priklauso žyniams hotarams; „Samaveda", ritualinių giesmių rinkinys, priklauso žyniams udgatarams; o „Jadžurveda", ritualo eigą bei procedūras nustatančių instrukcijų rinkinys, – apeigas vedantiems žyniams adhvarjams. Kiek vėliau šią kanono „trejybę" (*trayī vidyā*) papildo ketvirtas, praktinių maldelių, užkalbėjimų, užkeikimų, palaiminimų bei egzorcizmų rinkinys, pagal mitinio išminčiaus Atharvano vardą pa-

vadintas „Atharvaveda". Esama pagrindo spėti, kad pastaroji patyrė stiprią ikivediškųjų kultų įtaką ir yra ezoteriškosios vedų tradicijos šakos – tantrizmo vienas iš pirmųjų šaltinių, o kartu vedų tradicijos ir vėlyvesnio hinduizmo jungiamoji grandis (Bryant 2001, 264–266).

Tai dideli eiliuotų tekstų rinkiniai, kurie mūsų laikus pasiekė keliomis skirtingomis redakcijomis, priklausančiomis skirtingomis brahmanų šeimoms. „Rigvedą" sudaro 1028 himnai; „Samavedą" – 1549 giesmės, iš kurių nemažai atkartoja „Rigvedos" himnus; „Jadžurvedą" – apie 2000 himnų; o „Atharvavedą" – 731 „užkalbėjimas". Egzegetinė scholastinė tradicija šį keturių vedų korpusą vadina „apreikštuoju" (*śruti* „tai, kas išgirsta"). Pasak pačių vedų dainių, išminčių, regėtojų (*ṛṣi, kavi, vipra*), jų giesmės, kitados sudariusios vieną dangiškąją „Adivedą", esančios amžinos (*nitya*), ne žmonių sukurtos (*apauruṣeya*), bet vidiniu dvasiniu regėjimu (*kavya*) patirtos iš aukščiau. Iš samhitose, o ypač seniausioje iš jų – „Rigvedoje", sukauptų mitinių sąvokų ir bei jų sužadinamų vaizdinių ir išsirutuliojo vėlesnė upanišadų bei apskritai vedantos („vedų viršūnės" ar „pabaigos") filosofinė terminija. Jau „Rigvedoje" pabrėžtas pažodinės ir „slaptosios", metafizinės žodžių reikšmės skirtumas upanišadose virto nuolatiniu sąmoningu „žaidi-

mu" dviprasmybėmis, sąskambiais ir užuominomis.

Tiksliai datuoti samhitas nelengva. Manoma, jog atskiros jų dalys siekia II tūkstantmetį pr. m. e., o daugumos tekstų galutinė redakcija nusistovėjo apie pirmojo tūkstantmečio pr. m. e. pradžią (Елизаренкова 1989, 436–437). Nors ir nuolat intensyviai apmąstoma bei tikslinama, šventąja vedų kalba nebuvo rašoma ligi pat I tūkstantmečio pr. m. e. vidurio (nors raštas Indijoje žinotas jau anksčiau), kai pasirodo pirmieji senaisiais brahmi rašmenimis užrašyti vedų tekstai.

Kitą vedų korpuso dalį, brahmanas (*brāhmaṇa* „Brahmano paaiškinimai"), datuojamas apie X–VII a. pr. m. e., sudaro proziniai tekstai, mitinių vaizdinių bei poetinių sąskambių prisodrinta kalba komentuojantys ritualinę samhitų pusę, būtent ritualiniai nurodymai (*viddhī*) ir egzegetiniai paaiškinimai (*arthavāda*) (žr. Gonda 1975). Centrinį aukojimų ugniai vaidmenį itin išraiškingai nusako „Šatapatha brahmana" (II.3.1-5): „Spindinti saulė teka kas rytą, nes žmonės kasdien atlieka ugnies apeigas. Jas apleidus, saulė nebepatekėtų". Apeigos ne tik simboliškai imituoja įvairius išorinio ir vidinio pasaulio reiškinius, bet turi galios ir juos paveikti. Pasak kito vedų kanonui priskiriamo teksto, „Taitirvja samhitos" (VIII.4.2.1), „aukojimas – tai

pats gyvasties pradas, visų dievų ir gyvų būtybių siela". O pats žodis *agni* „ugnis" žymi ne tik šventą ritualinę ugnį, bet ir ugnies dievą, vadinamą „dievų burna", nes būtent per ugnį dievus (kartu su dūmais) pasiekia jiems skirtos aukos. Be to, ugnies ritualas vadintas „ugnies gimimu", ar „gimdymu" (*agnijneya*), o ugniakuras, kurioje ji įžiebiama, – „įsčiomis" (*yonī*).

Ritualus reglamentuojantys brahmanų tekstai reikalavo ugnies apeigas atlikti kasdien, o pagal liturginį kalendorių – taip pat jauno ir pilno menulio, sezonius, proginius ir įvairius kitus ritualus. Pagrindinis, šeimininko aukuras (*gārhapatya*) namuose yra vakarų pusėje ir skirtas svarbiausioms apeigoms bei būsto apsaugai; ant rytų pusės aukuro (*āhavanīya*) atnašaujama protėviams ir aukojamas maistas; o pietinė ugnis (*dakṣiṇāgni*) skirta nuliejimams jaunam ir pilnam mėnuliui. Ugnies ritualuose dalyvaudavo trims pagrindinėms vedoms atstovaujantys bei jas giedantys trys žyniai: hotaras, adhvarjas ir udgataras. Trys ugnys, be to, atspindi tridalę visatos sąrangą ir įžiebiamos siekiant sujungti „tris pasaulius": žemės, dangaus ir tarpinį. Be ugnies ritualų, ypatingą reikšmę turėjo somos aukojimo (*agniṣṭoma*), žirgo aukojimo (*aśvamedha*), valdovo sodinimo į sostą (*rājasūya*) ir kai kurie kiti ritualai. Ritualuose viskas –

šventos ugnys, aukojimo vieta, aukos, ritualiniai veiksmai ir recituojamai tekstai – sudarė vientisą griežtą struktūrą, per garsinį simbolizmą atspindimą mantrų.[2]

Vediškieji ritualai tarsi sulydo abi religinio gyvenimo puses: ir nukreiptą į praeitį – Pradžios ilgesį, siekį ją pakartoti, atgaivinti, mitinių išminčių bei protėvių garbinimą; ir nukreiptą į ateitį – dvasinį soteriologinį idealą, dėl kurio aukojama asmeniška gerovė dabar. Su ateities idealu susijusi ir joginė vidinės aukos (*antaryāga*) samprata. Taigi galutinis aukojimo tikslas – išsivadavimas iš materialaus pasaulio gniaužtų, dvasinis atgimimas per auką: „Iš tamsos žengiu į tiesą, tai, kas žmogiška, palikęs, dievopi einu ir pasižadu tik dieviškai byloti".

Trečioji sudėtinė vedų kanono dalis – vadinamosios aranjakos (*āraṇyaka* „miško knyga"), alegoriški tekstai, skirti paliekantiems šeimyninį gyvenimą ir pasitraukiantiems „į mišką", apmąstymams apie gyvenimo prasmę. Todėl aranjakų orientacija yra ne tiek praktinė ritualinė, kiek teorinė scholastinė, skirta parengti žmogų meditaciniam gnosti-

---

[2] Mantrų (sakralių formulių, maginių ištarų) reikšmė Indijos religinėje kultūroje yra tokia milžiniška, kad, anot šiuolaikinio „mantrologo" Harvey P. Alperio, „Indijos tautų religijų istoriją iš tikrųjų galima pagrįstai nagrinėti kaip mantrų istoriją" (Alper 1991, 2).

niam patyrimui, kuriuo tiesiogiai užsiima upanišados.

Taigi ketvirtoji vedų kanono dalis ir yra upanišados, kurios priklauso aranjakoms ir todėl atskirą kanono dalį sudaro tik sąlygiškai. Iš esmės upanišados – tai mokytojo mokiniui persakomi dvasiniai pamokymai. Patys upanišadų pavadinimo aiškinimai – *upa-ni-sad-* „sėdėti prie mokytojo", *upāsan-* „kontempliuoti" ar tiesiog *upaniṣad* „slėpinys" – atskleidžia tris jo prasmės lygmenis: tai ir dvasinis žodis, ir dvasinė praktika, ir dvasinis mokymas, ezoterinė, mistinė filosofija. Indų komentatoriai, pateikdami įvarius šio termino aiškinimus, neretai pavartodavo žodį *rahasyam* „paslaptis, slėpinys", Anquetilio Duperrono lotyniškai išverstą *secretum tegendum*. Bene rafinuočiausią interpretaciją pateikė žymus VIII a. Indijos mąstytojas, gnostinio išsivadavimo kelio apologetas Šankara. Įvadiniuose „Katha" ir „Taitiryja" upanišadų komentaruose sanskrito šaknį *sad-* jis supranta reikšme „sunaikinti", iš čia upanišados – tai „neišmanymo pančių sunaikinimas", arba reikšme „priartėti", iš čia upanišados – tai „priartėjimas prie Brahmano". Kai kurie šiuolaikiniai tyrinėtojai dar mano upanišadų pavadinimą galint būti kilusį iš nuolatiniu refrenu jose skambančios skirtingų būties lygmenų ar pasaulių „ryšio" (*bandhu*) idėjos.[3] Ilgainiui upanišados terminas imtas naudoti nu-

sakant bet kokį panašaus pobūdžio mistinį filosofinį tekstą ar dvasinį mokymą.

Nors ir priklauso vedų kanonui, upanišados gerokai skiriasi tiek nuo samhitų, tiek nuo brahmanų, išreikšdamos jau kitą indų religinės kultūros pakopą. Upanišados buvo kuriamos didžių socialinių bei religinių pokyčių laikotarpiu, senajai vedų tradicijai peraugant į hinduizmą, ir tapo jo šventraščiu *par excellence*. Kartu upanišados sudaro vadinamąją vedantą, „vedų viršūnę" (pavadinimą vėliau perėmė atskira hinduizmo filosofijos šaka), taigi tęsia ir vainikuoja vedų tradiciją – ir tuo būdu yra šių dviejų Indijos religinės istorijos laikotarpių jungiamoji grandis. Brahmanų dėmesys buvo sutelktas į vedų ritualinį veiksmą (*karman*), todėl jos sudaro vedų „liturginį sandą" (*karma kāṇḍa*) ir vadinamos „veiksmo keliu" (*karma mārga*), tuo tarpu upanišadų dėmesio centre – dvasinis pažinimas, žinojimas (*jñāna*) kaip išsivadavimo iš šio kintamybės pasaulio (*saṃsāra*) laidas, todėl jos sudaro vedų tradicijos „gnostinį" sandą (*jñāna kāṇḍa*) ir vadinamos „pažinimo keliu" (*jñāna mārga*).[4] Nors ir kalba vedų mitologijos bei ritualų įvaizdžiais, upanišados juos filosofiškai perintepretuoja. Ritualas kaip

---

[3] Pvz.: Falk 1986; Smith 1989; Renou 1946.

toks visai neatmetamas, bet pabrėžiamas jo simbolinis turinys, nutiesiantis tiltą tarp išorinio ir vidinio pasaulių.

Esmiškai upanišados – tai dialogo, disputo forma perteikti įvairaus amžiaus ir įvairių autorių kūriniai. Jose sukaupta ir senųjų išminčių kontempliacijos patirtis, ir jų egzistenciniai apmąstymai. Ne atsitiktinai jos tapo dvasiniu penu bene visų, neretai priešingų Indijos dvasinių mokyklų mąstytojams: kiekvienas jų stengėsi vienaip ar kitaip pagrįsti ar suderinti savo mokymus su upanišadomis.

Nors legendinė žynių tradicija, anot „Muktika upanišados", teigia iš viso buvus 1180 upanišadų, atstovaujan-

[1] Sakoma, kad Vakarų kultūra remiasi dviem stulpais: graikų racionalizmu ir krikščioniškuoju apreiškimu. Tačiau stalui stovėti reikia mažiausiai trijų kojų, todėl nedera pamiršti ir „trečiojo stulpo" – gnosticizmo, nesitenkinusio nei vienpusiu racionalizmu, nei dogmatišku tikėjimu ir kėlusio dvasinio pažinimo imperatyvą. Gnosticizmo idėjinis branduolys – pirmapradis žmogaus, giliausios jo esmės tapatumas su Dievu, užmirštas ir todėl prarastas šio materialaus pasaulio tamsybėse, bet įmanomas susigrąžinti – vieninteliu būdu: per savo ir tikrovės esmės pažinimą, dvasinį žinojimą, gnosį (graikų *gnōsis* „žinojimas"). Nors nustumtas į viešosios dvasinės kultūros periferiją, gnosticizmas (plačiąja prasme) niekuomet neišnyko, bet vis atgimdavo ir tebeatgimsta naujais pavidalais (krikščioniškieji katarai, viduramžių bei renesanso alchemija, hermetizmas, iš dalies astrologija, pagaliau teosofija ir t. t.; žr.: Broek, Hanegraaff 1998). Upanišadų idėjos tuo labai artimos gnosticizmui, be to, sanskrito *jñāna* ir graikų *gnōsis* yra tiesiog giminiški žodžiai (lietuvių kalboje juodu atitinka *žinojimas*), ir indiškoji *jñāna mārga* (ar *jñāna yoga*) tad gali būti suprantama būtent kaip „gnostinis kelias".

čių kiekvienai „vedų medžio" šakai, seniausiomis ir autoritetingiausiomis laikomos 13: „Aitarėja" (*Aitareya*), „Brihadaranjaka" (*Bṛhadāraṇyaka*), „Čhandogja" (*Chāndogya*), „Yša" (*Īśā*), „Katha" (*Kaṭha*), „Kaušytaki" (*Kauṣītaki*), „Kena" (*Kena*), „Maitri" (*Maitrī*), „Mandūkja" (*Māṇḍūkya*), „Mundaka" (*Muṇḍaka*), „Prašna" (*Praśna*), „Švetašvatara" (*Śvetāśvatara*) ir „Taitiryja" (*Taittirīya*). Keturios iš jų („Yša", „Katha", „Mundaka" ir „Švetašvatara") yra eiliuotos, viena („Kena") – pusiau eiliuota, likusios – prozinės.

Upanišadas įprasta klasifikuoti pagal senovinę indų sistemą, priskiriant kiekvieną konkrečiai vedai. Jų pagrindu Badarajana V a. parengė upanišadų idėjų sąvadą, pavadinęs jį „Brahma sūtra", kuriame bando išryškinti bendrą „visų upanišadų mokymą" (*sarva upaniṣadvidyā*). Žymiausi vedantos mąstytojai (*acārya*): Šankara (VIII a.), Ramanudža (XI a.) ir Madhava (XIII a.) senosioms upanišadoms parašo komentarus, laikomus autoritetingiausiais egzegetiniais upanišadų paaiškinimais. Komentavo senąsias upanišadas ir kiti įtakingi hinduizmo egzegetai, kaip Šankarananda (XII–XIII a.), Anandagiris (XIV a.), Narajana (XV a.). Pastarasis dargi parengė Šaurės Indijoje populiarų 52 upanišadų rinkinį.

Tačiau populiariausias yra pietų Indijoje parengtas 108 upanišadų rinkinys, vadinamas „Muktika" (iš skr. *mukti*

„išsivadavimas"). Tas, kas jas visas pažįsta, esą išsivaduoja iš materialaus pasaulio pagundų. „Muktikoje" upanišados suskirstytos į penkias grupes pagal jų religines nuostatas: senosios, joginės, samnjasų, šaivų (Šivos garbintojų) ir vaišnavų (Višnaus garbintojų) upanišados. „Muktika" anaiptol nėra išsamus rinkinys, į jį nepateko kai kurios kitų rinkinių upanišados. 1865 metais M. F. Mülleris priskaičiavo viso 149 upanišadas, vėliau A. E. Gougas – 170, o A. Weberis – 235, bet tikėtina jų esant kur kas daugiau (nors, žinoma, legendinio skaičiaus 1180 jos nesiekia). Be to, kaip tam tikras konspektyvus literatūrinis žanras, upanišadas nuolat papildo vis nauji kūriniai, kuriuos galima laikyti savotiškais vieno ar kito žymaus dvasinio mokytojo testamentais ar jo pažinimą įkūnijančiais „žodžiais". Tokios, pavyzdžiui, yra didžiojo viduramžių Indijos imperatoriaus Akbaro laikų „Allaho upanišada", krikščionių misionierių sukurta „Kristaus upanišada" arba (jau XX a.) vedantos filosofo Šri Aurobindos upanišada.

Kas yra tikrieji senųjų upanišadų autoriai, tiksliai nežinoma. Kaip ir daugelis kitų senųjų Indijos kultūros paminklų, upanišados nuo pat pradžių yra anoniminės ir niekuomet nesisiejo su autoryste. Keletas vardų upanišadose minimi, bet tikslių duomenų apie juos nėra, ir šiaip dauguma

jų žymi pusiau legendinius asmenis. Iš tikresnių autorių paminėtini tokie autoritetingi upanišadų mokytojai kaip Jadžnavalkija, Aitarėja, Udalaka Arunis, Balakis, Bharadbadža, Šandilja, Džabala, Gargis, Satjakama, Varuna ir kiti. Kai kurie tyrinėtojai, pavyzdžiui W. Rubenas, išskyrė net 109 upanišadų savitos pasaulėžiūros ir konkretaus gyvenimo laiko mąstytojus (Ruben 1947, 14).

Nors tradicinėje brahmaniškoje visuomenėje prie vedų moterys nebuvo prileidžiamos, ankstyvosios upanišados mini bent dvi moteris, Gargę (*Gārgī*, „Brihadaranjaka upanišada" 3.6.8) ir Maitrėję (*Maitreyī*, „Brihadaranjaka upanišada" 2.4, 4.5), aktyviai dalyvaujančias teologiniuose disputuose. Tai, kad jos minimos dargi be jokio pasiteisinimo ar bent paaiškinimo, kaipgi galima joms dalyvauti žynių pokalbiuose, liudija palyginti aukštą socialinę bei religinę moters padėtį Indijoje upanišadų kūrimo laikotarpiu.

Dėl upanišadų sukūrimo laiko taip pat esama skirtingų nuomonių, priklausomai nuo tyrinėtojų pasirinktų vertinimo kriterijų: stiliaus, kalbos, idėjų ar įvarių kultūrinių sąsajų. Daugelis mokslininkų (P. Deussenas, M. Winternitzas, O. Weberis, R. Ranade, W. Kirfelis) sutaria, jog seniausios yra prozinės upanišados: „Aitarėja", „Čhandogja", „Brihadaranjaka", „Kena", „Kaušytaki", „Taitiryja", sukurtos dar prieš

įžymųjį sanskrito sistemintoją Paninį (*Pāṇini*, V a. pr. m. e.), maždaug IX–VI a. pr. m. e. Jos laikomos savotiškomis antologijomis iš anksčiau atskirai egzistavusių tekstų, kurių fragmentai įtraukti ir į kitas, vėlyvesnes upanišadas (Сыркин 1971, 17). Eiliuotosios upanišados ir „Prašna", „Maitrajani" bei „Mandūkja" sukurtos kiek vėliau, apie IV–III a. pr. m. e. O kai kurios kitos – jau pirmaisiais m. e. amžiais, ką liudija, be kita ko, turtingas jų literatūrinis kontekstas. Be vedų kanono literatūros, jose (pavyzdžiui, „Čhandogja" 7.1.2, „Mundaka" 1.1.5) minima daug kitų tradicinių mokslų bei literatūros žanrų, atspindėjusių vis sudėtingėjančią vedų sekėjų pasaulėžiūrą ir gausėjančias žinias: tai istoriniai pasakojimai (*purāṇa*), mitologijos persmelkti epai (*itihāsa*), filosofinės santraukos (*sūtra*), įvairūs komentarai (*vyākhyāna*, *anuvyākhyāna*), „vedų mokslai" (*vedāṅga*), chronologija (*niddhi*), astrologija (*nakṣatra vidyā*), logika (*vākovākya*) ir kt.

Daugiau žinoma apie upanišadų sukūrimo vietas. Remdamiesi pačiuose tekstuose minimais geografiniais, karalysčių pavadinimais mokslininkai jų „gimtine" laiko Šiaurės Indiją, Gangos aukštupį ir centrinę jos dalį, Kuru, Pančalos bei Košalos Videhos sritis – regioną, anuomet garsėjusį kaip senojo brahmanizmo centras, o vėliau tapusį ir bręstančio budizmo židiniu (Witzel 1987).

Upanišados neatsiejamos nuo bendro socialinio, kultūrinio bei religinio hinduizmo konteksto. Neabejotina, jog dharma yra esmingiausia, giliausiai socialinę hindų tikėjimo esmę atskleidžianti ir jį vienijanti kategorija. Dharma – tai skirtingų, bet tarpusavyje susijusių socialinių užduočių bei religinių priedermių tinklas, apimantis visus, įvairaus amžiaus, lyties bei padėties visuomenės narius. Dharmos savoką aptinkame jau vedose, tačiau per daugelį amžių jos turinys, kaip daugelio kitų esminių vediškų kategorijų, kito. Dharma yra ne tik religinė-etinė, bet ir ontologinė kategorija, pasižyminti grįžtamuoju ryšiu: „Pažeista dharma žudo, puoselėjama dharma saugo" (*Manu smṛti* 8.15). Plačiausia prasme dharma yra tai, kas „palaiko" (*dhāraṇa)*, ir tai, kas „palaikytina" (*dhārya*). Kitaip tariant, kas laikosi dharmos, palaiko tai, kas laiko jį patį. Toks abipusis palaikymas, abipusė kosmologijos ir etikos, gamtos reiškinių ir žmogaus veiklos priklausomybė bei pusiausvyra, dharmos tyrinėtojo W. Halbfasso nuomone, yra vienas ryškiausių ir unikaliausių indiškojo mentaliteto bruožų (Halbfass 1990, 319).

Įtakingiausi vadinamųjų „Dharma šastrų" tekstai – tai „Manaus įstatymai" (*Manu smṛti*) ir „Jadžnavalkjos įstatymai" (*Yājñavalkya smṛti*), kuriuose „iškaltas" etinis religinis indų visuomenės modelis bei užprogramuotas jos savireguo-

liavimo mechanizmas (*varṇāśramadharma*), gyvas iki šiol. Jame nuolat derinama dviejų idealų sąveika: pirma, įteisinami keturi hierarchiški luomai (*varṇa*) – žynių, karių ir tarnų bei pirklių; antra, nustatomi daugiau ar mažiau privalomi hindui keturi gyvenimo tarpsniai (*āśrama*) – mokinio (*brahmacārin*), gyvenant mokytojo namuose ir perimant jo žinias bei patirtį; šeimininko (*gṛhasthin*), išlaikant šeimą ir laikantis visų šeimos pareigų; atsiskyrėlio (*vānaprasthin*), pasitraukusio, vaikams užaugus, nuo šeimos reikalų ir atsidėjusio apmąstymams apie išsivadavimą; ir dvasinio klajoklio, savotiško elgetos (*saṃnyāsin*), visiškai atsižadėjusio bet kokių pasaulietiškų ryšių ir gyvenančio jau kone tik viena dvasia.

Pirmojo, luomų modelio, užuomazgas regime jau „Rigvedoje", vadinamojoje „Purušos giesmėje" (X.90). O antrasis, keturių gyvenimo tarpsnių modelis, „įsimintuosiuose" (*smṛti*) tekstuose juos susiejus atitinkamai su keturiomis „apreikštosiomis" (*śruti*) vedomis, apima abiejų šių tradicijos korpusų idėjas (Olivelle 1993). Mokinys studijuoja kurią nors vedą; šeimininkas namų ritualus atlieka remdamasis brahmanomis; atsiskyrėlis miške seka aranjakų, „Miško knygų", pamokymais; o samnjasas atsideda išsivadavimui, žengdamas gnostiniu upanišadų keliu. Tai, kad senųjų upanišadų pavadinimai atitinka aranjakų pavadinimus, o

ir patys tekstai neretai tampa aranjakų dalimis, liudija, anot A. B. Keitho, jog šie tekstai irgi buvo studijuojami pasitraukus iš pasaulietinio gyvenimo (Keith 1925, I, 489).

Upanišadose regime išplėtotą ir vediškąją mitologiją. Kas pirmiausia krenta į akis, pažvelgus į vedų mitologijos panteoną, tai principinis jo neapibrėžtumas. Neaiškus dievų skaičius, neaiški jų hierarchija, dažnai sunkiai atskiriamos funkcijos. Ir tai esminės vedų panteono ypatybės. Tradiciniai vedų komentatoriai, pavyzdžiui Sajana (*Sāyaṇa*, XIV a.), dievų skaičiaus neapibrėžtumą aiškina trimis visatos lygiais, ar pasauliais (*lokas*), kuriems priskiriamos atskiros dievų grupės: žemiškasis, dangiškasis ir tarpinis, arba oro erdvės (*antarikṣa*). Klasikiniu šios kosminės sąrangos įvaizdžiu tampa du ratai, sujungti ašimi. Pirmajai, dangiškajai dievų grupei priskiriami senasis dangaus valdovas Djaus, kosminės tvarkos prižiūrėtojai Varuna ir Mitra, taip pat soliarinės dievybės Sūrja, Savitri, Pušanas, Višnus. Tarpiniam pasauliui priklauso žaibasvaidis Indra, mirties valdovas Jama, būsimojo Šivos prototipas – rūstusis audrų dievas Rudra ir jo sūnūs Marutai. Trečiajam, žemiškajam lygmeniui atstovauja Agnis bei su juo glaudžiai susijęs, aukų nuliejimus įasmeninantis Soma. Tačiau ši klasifikacija, be abejo, labai sąlygiška, jau vien dėl to, kad vedų dievybės

ne tik įasmenina įvairias gamtos galias – jos įkūnija ir įvairias psichines, dvasines ypatybes (antai Šraddha – tai Tikėjimas, Manjus – Rūstis, Vač – Kalba, arba Žodis) ir kuo įvairiausių veiksmų subjektus (Trataras – Gintojas, Tvaštaras – Tvertojas, Kūrėjas), netgi abstrakcijas (Nirriti – Skaida, Sunriti – Sandermė). Dažnai jie pasirodo kaip dievų grupės ar bendruomenės nariai (*gaṇadevata*): aditjai, marutai, vasūs, ir tebematyti savotiška raida nuo epiteto ligi vardo ir atgal. Tačiau akivaizdu tai, kad vedų dievai iš esmės yra veikmenys, o vedų panteonas – tai gigantiškas persipynusių ir vienas kitą papildančių gamtinių, psichinių bei socialinių funkcijų tinklas; net ir senieji „Rigvedos" egzegetai, kaip kad Jaska (*Yāska*, VII a. pr. m. e.), dievo vardo etimologiją tiesiog sieja su jo funkcija.

Be to, vedose esama plataus tinklo įvairiausių pusdievių, kuriuos ne visada lengva atskirti nuo dievų: gandharvai ir apsarės, namų, miškų, kalnų ir t. t. „globėjai" ar „dvasios". Gana santykinė ir riba tarp dievų ir žmonių. Dievai irgi nebuvo nemirtingi iš prigimties – tokie jie tapo arba išgėrę nemirtingumo eliksyro amritos, arba slaptų užkalbėjimų – mantrų galia. Tokia „paskydusi" riba tarp dievų ir žmonių tampa viena iš prielaidų atsirasti požiūriui į būtį kaip į nepertraukiamą kontinuumą (*jagat*), apimantį visas jos padalas.

Vienio motyvas irgi yra vienas esmingiausių vedų mitologijos bruožų. Vienatinis yra ne tik dievų galios šaltinis, bet ir dėsnis, nubrėžiantis ribas, kuriose jie gali reikšti savo galias. Tai didysis kosmoso tvarkos bei darnos dėsnis rita (*ṛta*, jo priešybė – chaosas, nedarna *anṛta*), reguliuojantis ne tik visus materialaus pasaulio, visatos procesus, bet ir žmonių socialinius santykius bei priedermes, ir žmogaus vidinę darną bei dorą. Dievų pareiga – saugoti ir palaikyti šitą ritą (Macdonell 1898, 35). Dažnai vedų pasaulėžiūra apibūdinama kaip politeizmas, ilgainiui peraugęs į vienio principo metafiziką. Tačiau jau pirmiesiems indologams toks supaprastinimas kėlė didelių abejonių, nes jau nuo seniausių laikų vedose už daugybės dievų daugiau ar mažiau akivaizdus vieno būties principo ar pagrindo teigimas: „Jie vadina tai Indra, Mitra, Varuna ir Agniu [...], tačiau esmė yra viena, išminčių įvairiai vadinama" (RV I.164.46), arba „didžioji dievų viešpatavimo galia viena" (RV III.55). Vienis (*tad ekam*), vienatinė Būtis (*ekam sat*) yra daugio (*bahudhā*) sąlyga. Jau VII a. pr. m. e. Jaska teigė, jog „tiek daug vardų Jam priskiriama dėl jo didžio dalumo (*mahābhagyat*)", o „visi dievai yra Vieno Paties (*ekasyātmanas*) nariai (*pratyaṅgaṇī*)", ir vienasis „Atmanas – jų versmė" (*Nirukta* 7.4). Taigi galime sakyti, kad vedų tradicijoje gajos monoteisti-

nės arba greičiau dvasinio monizmo, suprapoliteizmo tendencijos su silpniau išreikšta teizmo gaida, kuri šiaip jau visada buvo susijusi su dievybių gausa (pavyzdžiui, kuopinis „Visų dievų" vardas Višvadeva).

Be abejo, toks „pliuralistinis" monizmas skiriasi nuo religijotyrai kanonišku abraomiškųjų religijų monoteizmo. Užuot išaukštinęs vieną „savą", nacionalinį dievą visų kitų sąskaita, vediškasis monizmas teigia vieningą įvairių dievybės sampratų sandermę. Nei Varuna, nei Indra neturi graikų Dzeuso, romėnų Jupiterio ar išimtinio žydų Jahvės statuso. Bet kuris vedų dievas aukščiausias yra tik tam tikru požiūriu ar atveju ir tik tam tikrai grupei žmonių. Šį unikalų vedų religijos, o vėliau ir hinduizmo reiškinį, atspindintį indų religinį mentalitetą, žymiausias XIX a. indologas M. F. Mülleris pavadino henoteizmu (arba katenoteizmu).

Dievybė Indijoje niekad nebuvo nei „kažkas kita" (pavartojant religijotyrininko R. Otto idiomą), nei transcendentiška (abraomiškųjų religijų prasme). Dievybė čia polimorfiška ir plastiška. Indų kosmologija hierarchiška, ir skirtingus būties lygmenis atitinka skirtingo lygmens būtybės, nuo aukščiausių dieviškų ligi žemiausių pragariškų. Tai vientisa, interaktyvi sistema, kurioje, pasitelkiant vienokią ar kitokią soteriologinę discipliną bei karminę strategiją, ga-

lima pereiti iš lygmens į lygmenį, taip pat ir į dievišką lygmenį, nes dievai – irgi to paties kosmoso būtybės. Taigi jau vedų pasaulėžiūros gelmėje užsimezga, vėliau upanišadų ir vedantos filosofijos pagimdyta, visuotinės sąveikos tarp dalies ir visumos samprata.[5]

Savita ir vediškoji kosmogonija, kurios esminis motyvas – perėjimas iš chaoso į kosmosą, iš neapibrėžtumo į tvarkos, „vardų ir pavidalų" (*nāmarūpa*) pasaulį. Šis kosmoso „įforminimas" konkretizuojamas keliais kosmogoniniais modeliais. Turbūt archaiškiausias yra suasmenintų Dangaus (tėvo) ir Žemės (motinos) sueities, iš kurios gimsta pasaulis ir visos jo būtybes, įvaizdis, minimas, pavyzdžiui, „Rigvedoje" (I.185). Kitas kosmogonijos modelis grindžiamas kūrėjo, demiurgo Višvakarmano arba Brahmanaspačio veikla, ištašiusio pasaulį iš medžio ar nukalusio iš metalo. Tačiau įdomiausias yra trečiasis – aukojimo kosmogoninis modelis: kosminis pirmažmogis Puruša aukoja pats save, o iš jo kūno dalių atsiranda atitinkamos visatos dalys, joms atstovaujantys dievai, atitinkami žmonių luomai ir kt. (RV X.90). Šis kosmogonijos modelis nustato mikro ir

[5] Anot Deusseno, tas pats pirminis upanišadų monizmas tekstuose skleidžiasi skirtingomis formomis: panteizmo, idealizmo, teizmo, deizmo ir net ateizmo (Deussen 1906, 237–238).

makrokosmų izomorfizmą ir teurgiškai sankcionuoja socialinę hierarchiją. O „Rigvedos" vadinamoji „Nasadija giesmė" (RV X.129) pateikia dar vieną įstabų kosmogonijos modelį, pagal kurį, visa visatos įvairovė atsirado iš pirminio Vienio (*tad ekam*), pirmesnio net už chaoso ir kosmoso, būties ir nebūties (*sat-asat*) prešpriešą. Visi šie modeliai tapo vėliau išsirutuliojusių hinduizmo filosofinių koncepcijų pagrindu ir įvairiais pavidalais tebeaidi upanišadose, pristatomi sakramentaliuoju „pradžioje" ar „andai" (*agre*).

Į būties reiškinius upanišadose žiūrima trim atžvilgiais: makrokosmo, arba dievų veiklos atžvilgiu (*adhidaivatā*); socialiniu, žmonių veiklos bei aukojimų atžvilgiu (*adhiyājña*); ir žmogaus vidinio pasaulio atžvilgiu (*adhyātma*). Nors tokie trys lygmenys aptinkami jau vedose, upanišadose matome savotišką gnostinę jų modifikaciją. Pamatinė ritualinė vedų tematika čia interiorizuojama ir psichologizuojama, į pirmą planą iškeliant „vidinę auką" (*antaryaga*), „dvasios įkarštį" ar „užsidegimą" (*tapas*), „savęs pažinimą" (*ātmavidyā*). Kartu taip suartinami ir kone sulydomi žmogiškasis ir dieviškasis būties lygmenys, mikrokosmas ir makrokosmas, pastarąjį demitologizuojant ir psichologizuojant: Višpats „pradūrė išorėn skyles [jutimams], todėl [žmogus] žiūri laukan, o ne vidun, į save Patį. Tačiau išminčius, siek-

damas nemirtingumo, akis apvertęs, stebi save Patį" (*Kaṭha up.* 2.1.1). Su trimis būties lygmenimis susijusi ir ne vienoje upanišadoje sutinkama sakrali formulė *bhūḥ bhuvaḥ svaḥ*, kurioje užkoduotas trejopos būties vienio išgyvenimas.

Seniausios upanišados nesudaro nuoseklios ir vientisos filosofinės sistemos, tai greičiau tam tikrų soteriologinių pamokymų rinkinys. Ir vis dėlto juos visus veria viena teminė gija. Pagrindinis upanišadose keliamas klausimas – kas ta tikrovė, iš kurios kyla visi daiktai, kurios dėka visi gyvena? Upanišadų mąstytojams nekyla abejonių dėl būties Prado, visa apimančios Tikrovės, visa persmelkiančio Vienio, kurį „pažinus, išsyk tampa pažinta viskas" (*Muṇḍaka up.* 1.1.3).[6] Tai Brahmanas, visatos dvasinis principas, aukščiausioji transcendentinė sąmonė ir pati Visata (*sarvam idam brahma*), kuri mikrokosmo lygmenyje yra būtybės pats branduolys, pati esmė, jis „Pats" – Atmanas (*sa vā'ayam ātmā brahma*). Vidinis nemirtingasis Pats ir visa persmelkiantis neišreikštas (*nirguṇa*) Neaprėpiamasis (*brahman* – šaknies *bṛh-* „plėstis, skleistis") yra vienas ir tas pats, todėl per visas upanišadas refrenu skamba esminė mintis: „...kas

---

[6] Plg. Hermiui Trismegistui priskiriamą teiginį iš neseniai atrastų armėnų kalbų užrašytų gnostinių tekstų: „Save pažinęs, pažinai viską" (žr.: Mahé 1982, 375).

Brahmaną aukščiausiąjį pažino, pats tampa Brahmanu" (*Muṇḍaka up*. 3.2.9). Kosminė iliuzija, regimybė (*māyā*) yra toji kosminė galia, kuri būties Vienį, šitą „šviesų šviesą" (*jyotiṣām jyotiḥ*) empirinio patyrimo lygmenyje „paverčia daugio suvokimu" (Renou, Silburn 1949, 16). Žmogaus „Paties" nemirtingumo ir tapatumo aukščiausiajam būties Pradui tema upanišadose siejama su išsivadavimo (*mokṣa*) samprata, pasak kurios, kiekviena būtybė dėl savo praeities veiksmų yra įkalinta šitame nepaliaujamos kaitos rate (*saṃsāra*), ir tik suvokusi savo tikrąją prigimtį – savo esminį tapatumą visuotiniam būties Pradui ji savaime iš jo ištrūksta.

Metafizinio smalsumo genamiems upanišadų išminčiams išoriniai ritualai yra beverčiai, nes tikrasis aukojimas – tai visas gyvenimas, o auka – pats žmogus. Tikrasis aukojimas yra savęs pažinimas ir pasaulio išsižadėjimas. „Brihadaranjaka upanišada" pradedama žirgo aukojimu (*aśvamedha*), interpretuojamu kaip pasaulio paaukojimas per meditaciją, siekiant išvaduoti dvasią nuo materijos, išorės. Pasak Šankaros, kiekvieną vedinės aukos nuliejimą lydintis šūksnis *svāhā* upanišadose reiškia savęs išsižadėjimą (*svatva hanana*).

Pasikeitusį požiūrį į ritualus, vedų paveldą ir žmogaus vietą pasaulyje liudija ir du žinojimo lygmenys, išskirti

„Mandūkja upanišadoje": aukštesnysis žinojimas (*parā vidyā*) ir žemesnysis žinojimas (*aparā vidyā*). Pirmasis – tai Atmano žinojimas, o antrajam priskiriami visi vedas papildantys mokslai (vedangos) ir net pačios vedos. Savęs pažinimas, primenantis Delfų orakulo „pažink save" (*gnothi seauton*), yra pagrindinis upanišadų mokymo tikslas. Pagrindinis jo metodas – tai pirmiausia neigimu (*neti neti* „ne tai, ne tai") grindžiama skyra (*viveka*), kuria atsitapatinama nuo asmenybės branduolį gaubiančių kintamybės pasauliui priklausančių luobų, ar kiautų (*kośa*): kūno, kvėpavimo, proto, aumens. O klaidingo susitapatinimo su jais priežastis – prigimtas neišmanymas (*avidyā*).

Kitas lygiagretus savęs pažinimo metodas – tai prie pasaulio pririšusių ir žvilgsnį apniaukusių troškimų, aistrų ir instinktų įveikimas per savitramdą (*saṃyama*) ir dvasios įkarštį, asketinį užsidegimą (*tapas*). Mistinį patyrimą sužadinantys abu savęs pažinimo būdai dar papildomi įvairių Absoliuto simbolių (*pratīka*), pirmiausia šventojo garsmens OM meditavimu. Ypatingas vaidmuo savęs pažinime priklauso ir „didžiosioms ištaroms" (*mahāvākya*): „Aš esu Brahmanas" (*aham brahmāsmi* – *Bṛhadāraṇyaka up.* I.4.10), „Tat tu esi" (*tat tvam asi* – *Chāndogya. up.* 6.8.7), „šis Atmanas – Brahmanas" (*ayam ātmā brahma* – *Māṇḍūkya up.* 2) ir kt. Tikrasis

asmenybės branduolys, visų jo pastangų tikslas ir atspirtis, apibūdinamas kaip tiesa (*satyam*), žinojimas (*jñānam*), begalybė (*anantam*), palaima (*ānanda*) ir pilnatvė (*pūrṇam*).

Ypatingas dėmesys upanišadose skiriamas šventajam garsmeniui OM. Nuo seniausių laikų Indijos kultūroje kalba, arba Žodis (*vāc*), buvo suvokiamas kaip dieviškos galios apraiška, samhitose netgi personifikuojamas deive Vač (Beinorius 2002b, 86–87). Turėdamas omenyje aktyvią, kūrybišką kalbos sampratą Indijos kultūroje, suvokiant ją kaip savotišką energijos rūšį, žymus vedų tyrinėtojas Fritsas J. Stallis sykį net yra pasakęs, jog „Indijoje kalba yra ne tai, kuo įvardijama, o tai, kuo daroma" (Stall 1979, 9).[7] Šiuolaikiniu vakarietiškuoju supratimu kalba tėra informacijos perteikimo priemonė, tiksliausiai tikrovę atitinkanti rašytiniu pavidalu, tuo tarpu Indijos tradicijoje kalbos esmė atsiskleidžia tik tariant žodį balsu, kai jis gali įgauti tiesiog maginę galią keisti ne tik žmogaus sąmonę, bet ir išorinį pasaulį. Šios sampratos viršūnė – „Mandūkja upanišadoje", vienoje lakoniškiausių ir metaforiškiausių upanišadų,

[7] Beveik tą patį sako Thomas J. Hopkinsas: „Sanskrito žodžiai buvo ne tik sutartiniai ženklai, nusakantys kokį nors reiškinį, jie buvo objekto ir veiksmo garsinis pavidalas, priklausantis tikrovei taip pat kaip regimieji pavidalai, tik kad suvokiami ne akimis, o klausa" (Hopkins 1971, 20).

nagrinėjamas šventasis garsmuo OM, laikomas paties Brahmano garsiniu pavidalu. Trys jį sudarantys, atskirai tariant, garsai A, U ir M siejami su trimis sąmonės būklėmis: įprasto būdravimo, sapno ir gilaus miego be sapnų, kurias vainikuoja ketvirtoji, *turīya*, transcendentinė sąmonės būklė, kurioje ši tampa tapati Absoliutui.[8] Pasak Guy L. Becko,

> Šventas garsas ir teoriniu, ir praktiniu požiūriu yra pamatinė hinduizmo tradicijos misterija, vieninga gija perverianti iš pažiūros skirtingas jos apraiškas. Dieviškumas hinduizmo kultūroje esmiškai yra patiriamas per garsą, kitaip sakant, oralinis / auralinis, o teologiniai samprotavimai apie šventojo garso prigimtį – tai hinduizmo *mysterium magnum* (Beck 1995, 3)[9].

Unikali, sakytume, antropocentrinė reikšmė upanišadose suteikiama ir žmogaus kūnui. Visos kūno dalys derinamos su kosminiais fenomenais, jame aptinkamas visas pasaulis, atskleidžiant tokiu būdu mikrokosmoso ir mak-

---

[8] Išsamiau apie garsmenį OM žr. Parpola 1981: 195–213. Apie vedantišką trijų sąmonės lygmenų sampratą žr.: Beinorius 2002a, 268–302.

[9] Kai kurie tyrinėtojai, pavyzdžiui, Jacques Ellulis, teigia Vakarų kultūrą tapus pernelyg vizualiai orientuotą, atitinkamai nuvertinant garsinę žodžio reikšmę: „Vaizdinių invazija į žodžio sferą lėmė jų dominavimą ir apvertė santykį, ir tai rodo kitą šiuolaikinės mūsų tikrovės bruožą, būtent žodžio nuvertinimą" (Ellul 1985, 155).

rokosmoso vienybę (pvz. *Bṛh.Up.* I.1.1). Kaip sakoma „Džaiminija Upanišada Brahmanoje" (I.14.2), „Visi dievai slypi many". Pasak šiuolaikinio upanišadų tyrinėtojo J. Breretono, „kiekvienas upanišadų mokymo elementas sukuria integralų vaizdinį, tokią visumos regmę, kurioje paskiri pasaulio ir žmogaus suvokimo dėmenys surenkami draugėn ir suspaudžiami į vieną įvaizdį, visa apimantį fundamentalų principą, imamą už tikrovės pagrindą" (Brereton 1990, 118). Vienas iš tokių elementų yra vienareikšmiai neišverčiama sąvoka *prāṇa*, žyminti ir paprasčiausią kvėpavimą, ir gyvybinio kvėpavimo principą, „kvėptį", kvėpavimu paremtą gyvybinę energiją. Tradicinė etimologija su *prāṇa* tiesiogiai sieja Atmano sąvoką, *ātman*, kildinamą iš tos pat sanskrito šaknies *an–* „kvėpuoti". Šis gyvybinis kvėpavimas dar suskaidomas į penkis dėmenis, kuriais grindžiami visi pagrindiniai žmogaus organizme vykstantys procesai, o jų pusiausvyros ir darnos tad siekiama įvaldant kvėpavimą (ši samprata tapo indų tradicinės medicinos – ajurvedos pagrindu) (Zysk 1993:198–213). „Prašna upanišados" teigimu, „Visa kas remiasi kvėpavimu, kaip rato stipinai į stebulę" (*Praśna up.* 2.6). Net dieviškas apreiškimas upanišadose suprantamas kaip dievybės kvėptelėjimas į žmogų.

Tikroji žmogaus esmė, jo Atmanas – kitaip sakant, tikrasis jis Pats – patalpinamas „širdies slaptyje" (*hṛdiguhya*). „Taitiryja upanišadoje" pirmą sykį Indijos tradicijoje paminimi skirtingo lygmens žmogaus „kūnai" – asmenybės „kiautai", „luobai" ar „apvalkalai" (*kośa*), gaubiantys Atmaną.

Upanišadų soteriologija remiasi ankstyvąja indų psichologija (žr. Ross Reat 1990). Unikalią upanišadų mąstytojų savistabos, kontempliacijos patirtį liudija ir iškalbinga psichologinių sanskrito terminų gausa, pasak žymaus indų kultūrologo A. K. Coomaraswamy'io, bent dešimt kartų pranokstanti jų skaičių senojoje graikų kalboje. Tai ne tik apsunkina jų adekvatų perteikimą, bet ir rodo, kad, priešingai nei senovės Graikijoje, kur filosofinį mąstymą grindė išorinio pasaulio pažinimas, Indijoje šį vaidmenį atliko žmogaus tyrimai: psichologija, fiziologija ir medicina (Coomaraswamy 1977, 167).

Idėjų istorijos požiūriu upanišados reikšmingos ir tuo, kad jose randame suformuluotas pagrindines visų didžiųjų Indijos religinių tradicijų – hinduizmo, budizmo, džainizmo – priimtas etikos bei eschatologijos sąvokas: samsaros, karmos, mokšos ir kt. Vedose dar neišreikštas ir vienas iš pamatinių hinduizmo mokymų – apie sielų persikūnijimą, ar atgimimą (*punarjanman*) (nors jo užuomazgų esa-

ma), nekeliamas ir išsivadavimo iš amžino gimimų ir mirčių rato tikslas. Vedose dominuoja ne tiek eschatologinė, kiek žemiškos gerovės, laimėjimų, gausos, pasiekiamos per teisingą santykį su dievais, tematika, o anapus daugiausia rūpinamasi gera vieta tarp protėvių. „Rigvedoje" minimas „rojus" (*svarga*), tačiau jo priešybės – „pragaro" (*naraka*) vaizdinys susiformuoja kur kas vėliau, jo užuomazgų aptinkama tik „Atharvavedoje". Nors apskritai jau vedose žinomi du išėjimo iš šio pasaulio būdai – „protėvių kelias", arba „kelias pas protėvius" (*pitṛyāna*), iš kur galiausiai vėl atgimstama žemėje, ir „dievų kelias", arba „kelias pas dievus" (*devayāna*), vedantis į nemirtingumą. Pastarąjį šiaip jau galima laikyti būsimosios Išsivadavimo sampratos užuomazga.

Upanišadose jau aiškiai kalbama apie nepaliaujamą atgimimą (*punarjanman*) kaip žmogiškosios (ir ne tik žmogiškosios) būties duotybę. Seniausi fragmentai, akivaizdžiai liudijantys atgimimo sampratą, priklauso „Brihadaranjaka" (6.2) ir „Čhandogja" (5.3-10) upanišadoms. Atgimimą reguliuoja universalus priežastingumo dėsnis, karma, pašalinęs iš indų teologijos blogio problemą. Moralinio blogio, kaip, beje, ir socialinės individo padėties priežastis yra jo paties valioje (*kratu*) – tai nesibaigiantys jo norai, troškimai, aistros (*kāma*) bei įsirėžę ankstesnių gyvenimų paty-

rimai (*pūrvaprajñā*), todėl keisti reikia ne visuomenę, o save. Nėra ir jokios amžinos bausmės ar amžino atlygio, jokios aklos fortūnos, – viskas priklauso tik nuo žmogaus poelgių ir veiksmų. „Iš tiesų, per gerus darbus [žmogus] tampa geras, o per blogus – blogas" (*Bṛhadāraṇyaka. up.* 3.2.13). Nors karmos doktrina tūkstantmečiams įtvirtino griežtą Indijos socialinę sąrangą su išplėtota luomų bei kastų hierarchija, jau upanišadose pabrėžiamas socialinės padėties religinis santykinumas: galutinio tikslo – Išsivadavimo akivaizdoje „vagis... jau nebe vagis, žudikas – ne žudikas" (*Bṛhadāraṇyaka. up.* 4.3.22).

„Brihadaranjaka upanišada" pateikia įdomią išsivadaviman vedančių moralinių principų schemą iš trijų pakopų: 1) žemesnės prigimties būtybėms, linkusioms į prievartą, skiriama negatyvioji (susilaikymo) etika ir atjautos ugdymas; 2) vidutinės dorovinės prigimties būtybėms skiriama pozityvioji etika, davimas, dosnumas; 3) aukštesnės prigimties būtybėms – savęs išsižadėjimas ir savęs pažinimas. Ši aksiologinė schema atskleidžia senajai arijų visuomenei būdingą socialinę dvasinių vertybių diferenciaciją ir formalių etinių principų santykinumą.

Atkreiptinas dėmesys į ypač svarbią detalę. Kaip jau buvo minėta, upanišadų sukūrimo metu Indija išgyvena

reikšmingus pokyčius: užkariauti autochtonai nearijai galutinai įsilieja į keturių luomų arijų visuomenę, vyksta sparti kultūrinė, religinė ir socialinė skirtingų kultūrų integracija, Gangos upės slėnio urbanizacija, formuojasi stambios karalystės, kuriose itin išauga kšatrijų luomo vaidmuo (Erdosy 1988, 55). Jo santykis su tradiciškai aukščiausiu žynių luomu nebuvo paprastas: nors šiedu luomai glaudžiai tarpusavyje susiję ir priklausomi, jie ir konkuravo dėl įtakos visuomenėje. Viena vertus, nors brahmaniškoji ideologija bei ritualinė praktika buvo nukreipta kšatrijų galiai įtvirtinti, nuolat siekiama pabrėžti, jog kšatrijų galios šaltinis yra brahmanų rankose. Kita vertus, kšatrijai ima kėsintis į brahmanų valdas – į žinijos sritį, kas buvo neįsivaizduojama vedų kultūroje. Taip upanišadose ezoterinės išminties nešėjai neretai yra karaliai, kunigaikščiai, didikai – kšatrijai, į kuriuos patarimų kreipiasi netgi žyniai, brahmanai. Pavyzdžiui, „Čhandogja upanišadoje" karalius Pravahana Džaivalis, atskleisdamas pergimimo slėpinį, teigia, jog „šitas žinojimas dar niekada nebuvo tekęs brahmanui. Visuos pasauliuos tad šis mokymas priklausė kšatrijams" (*Chāndogya. up*. 5.3.7). Tokia metamorfozė upanišadas susieja su kita sena ir brahmanizmui priešiška Indijos religine tradicija – šramanizmu ir pagrindinėmis jo šakomis – budizmu bei džainizmu.

Daugelis budizmo idėjų – priešiškumas ritualiniam formalizmui, pesimistinė nuostata šio pasaulio atžvilgiu, asmeniškų pastangų bei meditacinių psichotechnikų, siekiant išsivadavimo, iškėlimas, socialinės hierarchijos pakeitimas dvasine ir kt. – yra tokios artimos senųjų upanišadų dvasiai, kad kai kuriuos tyrinėtojus net vertė ieškoti jose budizmo ištakų (žr. Horch 1968, 462–477; Oldenberg 1997).

Kita vertus, kai kurios vėlyvesnės upanišados, pavyzdžiui, „Maitri", liudija budizmo įtaką, joginės praktikos poveikį brahmanizmo ideologijai. O štai „Švetašvatara upanišadoje" išryškinama teistinė, devocionalioji vedų religijos pusė, kalbama apie Dievą-Asmenį, Viešpatį Yšvarą (*Īśvara*) kaip beasmenio Absoliuto, Brahmano apraišką. Be dvasinio užsidegimo, vidinio įkarščio (*tapas*), kaip pastangų sėkmės laido, įvedama ir Dievo malonės (*deva prasāda*) sąvoka (*Śvetāśvatara up.* 6.21). Čia aptinkama ir įvairių kitų, vėlesnių filosofinių Indijos mokyklų elementų, kaip antai jogos psichologijos, samkhjos kosmologijos, ankstyvojo šaivizmo kulto. Visa tai liudija siekį suderinti skirtingas religines, pasaulėžiūrines perspektyvas, gyvavusias tarp to meto atsiskyrėlių samnjasų. Šiap ar taip, apie VI a. pr. m. e. Šiaurės Indijoje susidarė naujas religinis bei ideologinis klimatas, paženklintas brahmanizmo ir šramanizmo sąvei-

kos, ir vienas iš jo reikšmingiausių vaisių buvo upanišados.

Keletą žodžių derėtų tarti ir apie kalbinę upanišadų pusę. Dar prieš žymiausią sanskrito gramatikos sistemintoją Paninį, gyvenusį V a. pr. m. e., sukurtų senųjų upanišadų kalba artima brahmanų tekstams, jose gausu ištisų citatų vedų kalba. Lingvistiniu požiūriu (įvardžiai, galūnių kaitymas, veiksmažodžių asmenavimas, priešdėliai, dviskaita ir kt.), archaiškiausios yra „Brihadaranjaka" ir „Čhandogja" upanišados, nors ir jose jau pasitaiko prakrito elementų. Apskritai daugumos upanišadų kalba artima klasikiniam sanskritui, ir skirtumai tarp jų šiuo atžvilgiu nedideli. Stiliaus požiūriu, eiliuotose upanišadose, be tradicinės vedų himnų metrikos (*triṣṭubh*, *anuṣṭubh*, *gāyatrī*), dažnai pasitelkiamas epinio sanskrito posmas (*śloka*). Eiliuota forma buvo labai svarbi perteikiant samhitų mokymus ir atliko mnemoninę – įsiminimo funkciją, esminę žodinėje tradicijoje.[10] Būdama technine teksto organzavimo priemone, poetinė forma kartu tampa papildomu informacijos perdavimo bei kontrolės būdu ir neatskiriama turinio dalimi.

Kompozicijos požiūriu, reikšmingi yra prozinių upanišadų naratyvai. Dialogas, kurio vienas dalyvis pretenduo-

---

[10] Apie vedų metriką ir jos vaidmenį sakraliame tekste plačiau žr.: Елизаренкова 1993, 108–154.

ja į teisingą žinojimą, o antras parodo jį klydus ir atskleidžia tikrąją tiesą, suartina upanišadas su kitais to laikmečio pasaulinės literatūros etinio bei filosofinio pobūdžio veikalais – Sokrato, Konfucijaus mokymais kt. Pastebimas upanišadų autorių polinkis etimologizuoti, tačiau tai anaiptol ne paviršutiniška liaudies etimologija, o veikiau liudijimas juos puikiai išmanius sanskrito gramatiką, stilistiką ir tokiu būdu ieškojus kalboje papildomų, taiklesnių savo mokymo išraiškos priemonių (žr. Singh 1994). Tarp jų upanišadose pamėgtos ir mįslė, retorinis klausimas, palyginimas, alegorija, skaičių kombinacijos, tarp kurių vyrauja indoeuropiečiams būdingos trejybės, ir kt.

Nors upanišados Indijos dvasinėje kultūroje užima ypatingą vietą ir nuo seno traukia įvairių sričių mąstytojų bei praktikų dėmesį, mokslinio, istoriografinio bei tekstologinio, tyrimo upanišados susilaukė tik naujausiais laikais, kai peržengė Indijos ribas ir pateko Vakarų kultūros akiratin.

Pirmasis, tuomet plačiai žinomas, upanišadų vertimas buvo atliktas Dara Šukoho (1615–1659), vyriausiojo moghulų imperatoriaus Šah Džahano sūnaus, nurodymu. Hinduizmu susidomėjęs, su indų panditais suartėjęs Dara Šukohas, išgirdęs apie upanišadas, pasikvietė iš Varanasio keletą mokytų brahmanų, kurie 1657 metais iš sanskrito į per-

sų kalbą išvertė penkiasdešimt upanišadų (Shukoh 1957). Šiam persiškam vertimui teko ypatingas vaidmuo supažindinant su upanišadomis ir Vakarus. Prancūzų mokslininkui ir keliautojui, pirmajam „Avestos" tyrinėtojui vakariečiui Anquetiliui Duperronui 1775 metais į rankas pateko šio vertimo rankraštis, ir susižavėjęs tekstu, 1801–1802 metais jis išvertė jį į lotynų kalbą, pavadinęs *Oupnek'hat* (Duperron 1801–1802). Tai buvo pirmasis klasikinio indų filosofijos teksto vertimas į Europos kalbą, iš lotynų netrukus išverstas ir į vokiečių, prancūzų, anglų kalbas. Neilgai trukus, 1816 metais, ir pačioje Indijoje pasirodo pirmieji atskirų upanišadų („Yša", „Katha", „Kena", „Mundaka") vertimai į anglų kalbą, šįsyk jau tiesiai iš sanskrito, atlikti Ram Mohan Roy'aus.

Aistringas upanišadų gerbėjas, gerokai prisidėjęs prie jų populiarumo Vakaruose, A. Schopenhaueris, susipažinęs dar tik su lotyniškuoju vertimu, net pranašavo antrąjį Vakarų renesansą, tik šįsyk ne senovės graikų, o visiškai naują pasaulėvaizdį atveriančios senovės indų dvasinės kultūros ir sanskrito kalbos pagrindu. Jis iki gyvenimo pabaigos liko įsitikinęs, kad upanišados – tai raktas į visą indų filosofijos lobyną. „Tai pats vaisingiausias ir vertingiausias skaitymas šiame pasaulyje; jis buvo man paguoda gyvenime ir bus paguoda mirštant," – sakė jis (Schopenhauer 1851, 421).

Tik nuo XIX a. vidurio prasideda aktyvūs akademiniai upanišadų tyrinėjimai, rengiami kritiniai atskirų upanišadų bei jų rinkinių leidimai Europos kalbomis kartu su tradiciniais Šankaros, Ramanudžos, Narajanos ir kitų komentarais. Pasirodo kvalifikuoti akademiniai vertimai į anglų (E. Röer, E. B. Cowell, F. M. Müller, R. E. Hume, G. Mead, S. Radhakrishnan, Swami Nikhilananda, R. Mitra), vokiečių (O. Böhtlingk, J. Hertel, P. Deussen, A. Hillebrandt), prancūzų (A. F. Herold, L. Renou, E. Senart) kalbas, paremti lingvistine, istorine bei filosofine teksto analize. Per praėjusį šimtmetį upanišadų vertimų bei kritinių studijų gausa pasiekė tokį mastą, kad vien jų bibliografinė apžvalga pareikalautų atskiro solidaus tomo (žr. Renard 1995).

Gimusios bemaž prieš tris tūkstančius metų, upanišados ne tik tapo reikšmingu Indijos kultūros paminklu, bet paklojo pamatus visai vėlesnei Indijos religinei bei filosofinei minčiai. Pirmesnės už Konfucijų, Laozi, Sokratą ir Platoną, savo idėjomis jos padarė poveikį ne tik hinduizmui, bet ir daugeliui kitų Indijos subkontinento dvasinių tradicijų, pirmiausia budizmui ir džainizmui. Upanišadų idėjos buvo lemtingos daugybei iškilių atgimstančios Indijos (Svamiui Vivekanandai, Mahatmai Gandhiui, Aurobindo Ghošui, Rabindranathui Tagorei, Džavaharlalui Neru) bei Va-

karų (W. Whitmenui, R. Emersonui, T. Eliotui) mąstytojų, rašytojų, veikėjų. Upanišados tampa XIX a. pabaigoje besiformuojančio šiuolaikinio hinduizmo, arba neohinduizmo, ideologiniu pamatu. Upanišadose išsakytos trijų sąmonės lygmenų, subtiliųjų „kūnų", gyvybinių energijų apytakos bei kitos sampratos tapo nepamainomu įkvėpimo šaltiniu ir atgimstančiam Europos ezoterizmui bei okultizmui.

Užbaigti šią trumpą apžvalgą tiktų vieno iš iškiliausių indų rašytojų, Nobelio premijos laureato Rabindranatho Tagorės žodžiais:

> Kai mūsų siela nušvinta meilės šviesa, tuomet jai nebereikia būtinai atsiriboti nuo kitų, juos neigti, ir mūsų ryšio su žmonėmis pagrindu tampa nebe konkurencija, nebe konfliktas, bet simpatija ir bendradarbiavimas. Esu tikras, kad kaip tik į tai mus veda upanišadų mokymas, ir dabar šis mokymas ypač reikalingas tiems, kas giriasi savo tautoms atnešę laisvę, o patys tą laisvę pavertė akliausia dvasios tamsybe, kurioje godumui ir neapykantai nebėra ribų (Tagore 1955, 5).

AUDRIUS BEINORIUS

saha nāv avatu,
saha nau bhunaktu,
saha vīryam karavāvahai,
tejasvi nāv adhītam astu,
mā vidviṣāvahai,
OM, śāntiḥ, śāntiḥ, śāntiḥ!

AUM! Tesaugo mudu Jis,
Tebus mudviem patenkintas!
Dirbkiva iš peties,
tegu nušvinta mudviem pažinimas!
Ir tenebus tarp mudviejų nesantaikos.
AUM, ramybė, ramybė, ramybė!*

---

* Maldelė, kurią prieš pradėdami mokymąsi kartu sugieda mokytojas ir mokinys ir kuria, kaip invokacija, pradedamos Taitiriya ir Katha upanišados.

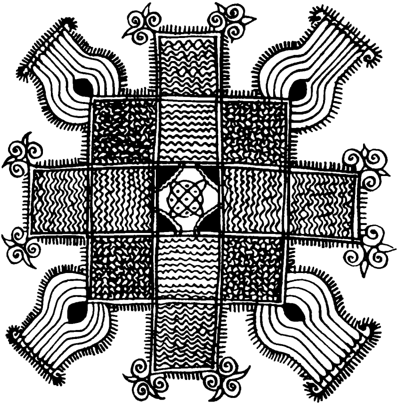

UPANIŠADOS

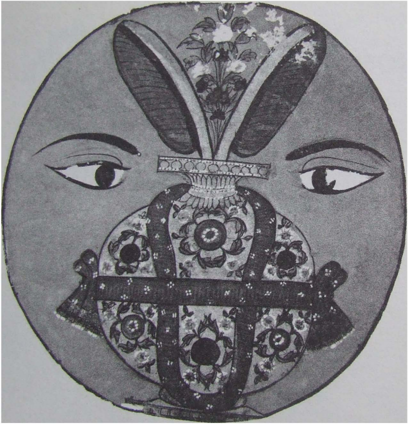

YŠA UPANIŠADA

„Yša upanišada" – tai viena seniausių ir autoritetingiausių „Baltosios Jadžurvedos" grupei priklausančių upanišadų. Būdama dalis vedos, susijusios daugiau su ritualais, ši bene trumpiausia upanišada kalba apie aukščiausios tikrovės – vienatinio Brahmano pažinimą ir jo santykį su tapsmo, kintamybės pasauliu. Upanišados pavadinimas kilęs iš jos pirmojo žodžio *īśā* „viešpats".

1. Viešpaties persmelkta visa šio pasaulio kaita. Atsižadėjimu būk gyvas ir negeisk svetimo gero.

2. Nuolat atlikdamas savo pareigą šiame [pasauly] lai siekia žmogus sulaukti šimto metų. Tai vienintelis [kelias] žmogui išvengti karmos pančių, nėra kito ir tau.

3. Demoniškais vadinami pasauliai, gūdžių tamsybių gaubiami. Ten miręs nužengia, kas Atmaną savy pražudė.

॥ अथ ईशोपनिषद् ॥

ॐ ईशावास्यमिदꣳ सर्वं यत्किञ्च जगत्यां जगत् ।
तेन त्यक्तेन भुञ्जीथा मा गृधः कस्यस्विद्धनम् ॥१॥
कुर्वन्नेवेह कर्माणि जिजीविषेच्छतꣳ समाः ।
एवं त्वयि नान्यथेतोऽस्ति न कर्म लिप्यते नरे ॥२॥

असुर्या नाम ते लोका अन्धेन तमसाऽऽवृताः ।
ताꣳस्ते प्रेत्याभिगच्छन्ति ये के चात्महनो जनाः ॥३॥

अ॒नेज॒देकं॒ मन॑सो॒ जवी॑यो॒
नैनं॑दे॒वा आ॑प्नु॒वन्पूर्व॒मर्ष॑त् ।
तद्धाव॑तो॒ऽन्यानत्ये॑ति॒ तिष्ठ॑त्
तस्मि॑न्न॒पो मा॑त॒रिश्वा॑ दधाति ॥४॥
तदे॑जति॒ तन्नै॑जति॒ तद्दू॒रे तद्व॑न्ति॒के ।
तद॒न्तर॑स्य॒ सर्व॑स्य॒ तदु॒ सर्व॑स्यास्य बाह्य॒तः ॥५॥
यस्तु॒ सर्वा॑णि भू॒तान्या॒त्मन्ये॒वानु॒पश्य॑ति ।
स॒र्व॒भू॒तेषु॑ चा॒त्मानं॒ ततो॒ न वि॑जु॒गुप्सते ॥६॥
यस्मि॑न्॒त्सर्वा॑णि भू॒तान्या॒त्मैवाभू॑द्विजान॒तः ।
तत्र॒ को मोहः॒ कः शोक॑ ए॒क॒त्वम॑नु॒पश्य॑तः ॥७॥
स पर्य॑गाच्छु॒क्रम॑का॒यम॑व्र॒णम्-
अस्नावि॒रꣳ शु॒द्धमपा॑पविद्धम् ।
क॒विर्म॑नी॒षी प॑रि॒भूः स्व॑य॒म्भुर्या॑थातथ्य॒तोऽर्था॑न्
व्य॑दधाच्छाश्व॒तीभ्यः॒ समा॑भ्यः ॥८॥
अ॒न्धं तमः॒ प्रवि॑शन्ति॒ येऽवि॑द्यामु॒पास॑ते ।
ततो॒ भूय॑ इव॒ ते तमो॒ य उ॑ वि॒द्याया॑ꣳ र॒ताः ॥९॥

4. Jis – nejudrus, vienatinis, tačiau greitesnis net už mintį. Jis – visų priešaky, jokie jutimai jo nepaveja. Nepajudėdamas jis aplenkia visus, kas juda. Matarišvanas juo palaiko visą gyvastį.

5. Jis juda, jis ir nejuda. Jis tolimas, jis artimas. Visa ko viduje jis, visa ko išorėje jis.

6. Iš tiesų, laisvas, kas visas būtybes mato savyje, o visose būtybėse – save, jo niekas jau nebesuglumins.

7. Kas sutrikdys, kas benuliūdins jį, [būties] vienį įšvydusį, visas būtybes savyje pažinusį?!

8. Jis viską persmelkia – skaidrus, bekūnis, nepažeidžiamas, begyslis, neapčiuopiamas, tyras, blogio nesuteršstas. Jis – visaregis išmintingas, visurestis, savabūvis. Jis viską amžiams paskiria, kaip dera.

9. Į gūdžią tamsą žengia tas, kas kliaujas neišmanymu, bet dar į gilesnes tamsybes, kas mėgaujas pažinimu.

10. Sakoma, iš tiesų, jog vienokie yra neišmanymo vaisiai, kitokie – pažinimo. Taip mes girdėjome sakant išminčius, mums tai atskleidusius.

11. Kas žino abudu kartu, pažinimą ir neišmanymą, tas, neišmanymu įveikęs mirtį, pažinimu pasieks nemirtingumą.

12. Į gūdžią tamsą žengia tas, kas kliaujasi neapreikštim, bet dar į gilesnes tamsybes, kas atsidėjęs apreikštybei.

13. Sakoma, iš tiesų, jog vienokie yra apreikšties [garbinimo vaisiai], kitokie – neapreikštybės. Taip mes girdėjome sakant išminčius, mums tai atskleidusius.

14. Kas žino abudu kartu, apreikštį ir neapreikštybę, tas, sunaikinimu įveikęs mirtį, apreikštimi pasieks nemirtingumą.

15. Auksinis ratilas slepia tiesos veidą. Pašalink jį, Pūšanai, kad tiesai atsidavęs galėčiau ją regėti.

अन्यदेवाहुर्विद्ययाऽन्यदाहुरविद्यया ।
इति शुश्रुम धीराणां ये नस्तद्विचचक्षिरे ॥१०॥

विद्यां चाविद्यां च यस्तद्वेदोभयँ सह ।
अविद्यया मृत्युं तीर्त्वा विद्ययाऽमृतमश्नुते ॥११॥

अन्धं तमः प्रविशन्ति येऽसम्भूतिमुपासते ।
ततो भूय इव ते तमो य उ सम्भूत्याँ रताः ॥१२॥
अन्यदेवाहुः सम्भवादन्यदाहुरसम्भवात् ।
इति शुश्रुम धीराणां ये नस्तद्विचचक्षिरे ॥१३॥

सम्भूतिं च विनाशं च यस्तद्वेदोभयँ सह ।
विनाशेन मृत्युं तीर्त्वा सम्भुत्याऽमृतमश्नुते ॥१४॥

हिरण्मयेन पात्रेण सत्यस्यापिहितं मुखम् ।
तत्त्वं पूषन्नपावृणु सत्यधर्माय दृष्टये ॥१५॥

पूषन्नेकर्षे यम सूर्य प्राजापत्य
व्यूह रश्मीन् समूहतेजः ।
यत्ते रूपं कल्याणतमं तत्ते
पश्यामि योऽसावसौ पुरुषः सोऽहमस्मि ॥१६॥

वायुरनिलममृतमथेदं भस्मान्तꣳ शरीरम् ।
ॐ क्रतो स्मर कृतꣳ स्मर क्रतो स्मर कृतꣳ स्मर ॥१७॥

अग्ने नय सुपथा राये अस्मान्
विश्वानि देव वयुनानि विद्वान् ।
युयोध्यस्मज्जुहुराणमेनो भूयिष्ठां
ते नमउक्तिं विधेम ॥१८॥

16. Pūšanai, vienišas išminčiau, tu Jama, Sūrja, Pradžapačio sėkla, surinki savo spindulius, numalšink kaitrą, kad tavo įstabūjį veidą galėčiau regėti. Juk šis Puruša esmi aš.

17. Mano kvėpavimas teįsilies į nemirtingą Dvelksmą, o kūnas tevirs pelenais. OM! Prisiminki, siela, ką esi nuveikus, prisiminki, ką esi nuveikus, prisiminki!

18. Agni, regintis mūsų darbus, veski mus tiesos takais pilnatvėn! Dieve, išvaduoki mus nuo nuodemių naštos! Šlovinsim tave nepaliaudami!

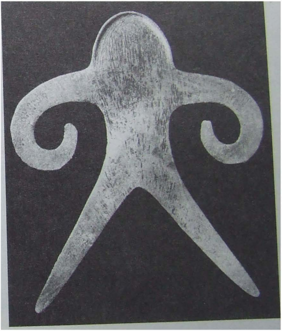

KENA UPANIŠADA

Šios, „Samavedai" priklausančios upanišados pavadinimas kilo iš pirmojo jos žodžio *kena* „kieno". Teksto analizė liudija, jog tai viena iš seniausių upanišadų, datuojama apie V a. pr. m. e. Pirmoje jos dalyje kalbama apie Brahmaną kaip gyvasties šaltinį ir jutimų valdovą. Antroje dalyje atskleidžiamas žemiškojo, pasaulietiško žinojimo menkumas ir tikrojo, dvasinio pažinimo teikiama galia.

Pirmas skyrius

1.1. Kieno valia nukreipia protą? Kieno kvėpimas duoda pirmą postūmį? Kieno valia mes kalbam šia kalba? Kas iš dievų laiko pajungęs akį, ausį?

1.2. Iš šio pasaulio pasitraukdami, išminčiai, metę ausies ausį, proto protą, kalbos kalbą, kvėpavimo kvėpavimą ir akies akį, tampa nemirtingi.

1.3. Ten nei akis nepasiekia, nepasiekia kalba nei protas. Nežinome ir nesuprantame, kaip galima to mokyti.

1.4. Kas kita tai, negu pažinta, daugiau nei visa nepažinta. Taip mes girdėjom iš senolių, mums tai atskleidusių.

1.5. Ko žodžiai nepasako, kuo žodžiai patys sakomi, – tai Brahmanas, žinok; visai ne tai, kas garbinama šiapus.

1.6. Ko protas nesupranta, kuo protas pranta pats, – tai Brahmanas, žinok, sako [išminčiai]; o visai ne tai, kas garbinama šiapus.

1.7. Ko neįžiūri akys, kuo akys pačios žiūri, – tai Brahmanas, žinok; visai ne tai, kas garbinama šiapus.

1.8. Ko ausys neišgirsta, kuo ausys pačios girdi, – tai Brahmanas, žinok; visai ne tai, kas garbinama šiapus.

1.9. Kuo nekvėpia kvėpimas, bet kas kvėpia kvėpimu, – tai Brahmanas, žinok. Visai ne tai, kas garbinama šiapus.

2.1. Manydamas gerai pažįstąs Brahmaną, išties menkai pažįsti jo pavidalus – tiek savyje, tiek dievuose. Taigi prieš tardamas „aš tai žinau", pasverki atidžiai.

2.2. Aš nemanau gerai žinąs ir nežinau, kad nežinau. Kas žino jį iš mūsų, žino, ir jis pats nežino, kad nežino.

2.3. Tas žino, kas [galvoja, kad] nežino, o kas [galvoja, kad jis] žino, tas išties nežino. Nežinomas [Jis] žinantiems, žinomas nežinantiems.

2.4. Pažinęs [Brahmaną] prabudimu, laimės nemirtingumą. Per save Patį laimima jėga, per pažinimą laimimas nemirtingumas.

2.5. Pažinusiam [Jį] čia, atsiveria tiesa, o nepažinusiam čia – didis nuostolis. Išminčiai regi [Jį] kiekvienoje būtybėje ir, pasitraukdami iš šio pasaulio, tampa nemirtingi.

Trečias skyrius

3.1. Iš tiesų tai Brahmanas dievams laimėjo pergalę, ir dievai tapo šlovingi šia Brahmano pergale. Ir jie ėmė manyti: „Mūsų ši pergalė, mūsų ši šlovė".

3.2. Patyręs, žinoma, šią jų [puikybę], Jis pasirodė jiems. Tačiau jie nepažino, [klausė]: „Kas tai per dvasia?".

3.3. Jie kreipėsi į Agnį: „Visažini! Sužinok, kas per dvasia tai?". [Šis atsakė:] „Padarysiu".

3.4. [Pas Brahmaną] jam atskubėjus, šis paklausė: „Kas esi?" Tasai atsakė: „Esmi Agnis, esmi visažinis".

3.5. Jo vėl paklausė: „Kas tavo jėga?" – „Galiu sudegint viską žemėje".

3.6. [Brahmanas] prieš jį padėjo žolę: „Sudegink tai!". Tas prisiartino ir puolė visu smarkumu, tačiau nepajėgė sudegint. Tada sugrižo [ir pasakė]: „Neperpratau aš, kas tai per dvasia".

3.7. Tada jie kreipėsi į Vajų: „Vajau! Sužinok, kas per dvasia tai". [Šis atsakė:] „Padarysiu".

3.8. [Pas Brahmaną] jam atskubėjus, šis paklausė: „Kas esi?" Tasai atsakė: „Esmi Vajus, dar – Matarišvanas".

3.9. Jo vėl paklausė: „Kas tavo jėga?" – „Galiu nupūsti viską žemėje".

3.10. [Brahmanas] prieš jį padėjo žolę: „Tai nupūsk tai!". Tas prisiartino ir puolė visu smarkumu, tačiau nepajėgė nupūsti. Tada sugrižo [ir pasakė]: „Neperpratau aš, kas tai per dvasia".

3.11. Tada jie kreipėsi į Indrą: „O didysai! Sužinok, kas per dvasia tai". [Šis atsakė:] „Padarysiu". Bet atskubėjus jam [pas Brahmaną], tasai pasislėpė.

3.12. Jo vietoj jis išvydo neapsakomą gražuolę – Umą, Himavatos dukterį, ir jos paklausė: „Kas tai per dvasia?"

Ketvirtas skyrius

4.1. „Tai Brahmanas", – atsakė ji, – „ir Brahmanas išties laimėjo jūsų šlovę". Taip sužinojo jis, jog Brahmano tai būta.

4.2. Todėl dievai šie, Agnis, Vajus, Indra, pranoksta ki-

tus dievus, nes jie arčiausiai buvo Jo ir jie pirmieji sužinojo, jog tai Brahmanas.

4.3. Todėl Indra pranoksta visus dievus, nes jis arčiausiai buvo Jo ir pirmas sužinojo, jog tai Brahmanas.

4.4. Štai [Brahmano] palyginimas: Jis lyg žaibo plyksnis arba akies mirksnis. Tai liečia dievus.

4.5. O štai [palyginimas, kuris] liečia žmogų: Jis lyg tai, kur krypsta mintys, iš čia ir atmintis, taip pat apsisprendimas.

4.6. Tai, prie ko veržiasi troškimai, vadinas Jo vardu. Jis garbinamas kaip pats trokštamiausias. Kas žino tai, prie jo visos būtybės veržiasi.

4.7. „Tark žodį apie slaptą mokymą" [, – prašei]. Štai slaptas mokymas jau atskleistas, mes atskleidėme slaptą mokymą tau – apie Brahmaną.

4.8. Jo pagrindas – atsidėjimas, susitramdymas ir darbas, jo šakos – vedos, būstas jo – tiesa.

4.9. Kas žino tai, tas, iš tiesų, pribaigia blogį ir galiausiai įsitvirtina šviesos pasauly. Taip, įsitvirtina.

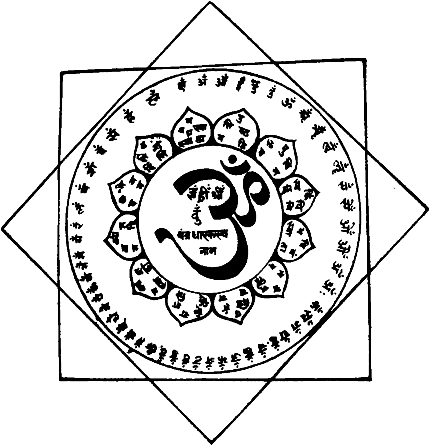

MANDŪKJA UPANIŠADA

Tai viena lakoniškiausių ir metaforiškiausių upanišadų, priklausanti „Atharvavedai". Joje analizuojamas šventasis garsmuo AUM, siejant tris jį sudarančius garsus A, U ir M su trimis sąmonės būsenomis: įprasto būdravimo ovyje (žr. 3-ą paaiškinimą), sapno ir gilaus miego be sapnų, kurias visas vainikuoja transcendentinė sąmonė, tapati Absoliutui. Šią upanišadą komentavo ir Šankara, ir jo mokytojo mokytojas Gaudapada, todėl ji laikoma reikšmingu monistinės vedantos mokyklos (žr. „Mundaka upanišados" 3.2.6 paaiškinimą) idėjų šaltiniu, o pasak tradicijos, jos vienos pažinimas savaime laiduoja išsivadavimą.

1. AUM. Šis garsmuo yra visa. Štai jo paaiškinimas: viskas – praeitis ir dabartis, ir ateitis – garsmuo AUM. Ir visa, kas už šių trijų laikų, – garsmuo AUM.

2. Visa tai – Brahmanas. Ir šis Atmanas – Brahmanas. O šis Atmanas – keturpėdis.

3. Pirmoji jo pėda – tai Vaišvanara, jo veikla – tai suvokimas ovyje, išoriniam pasaulyje. Jis turi septynias galūnes, o devyniolika jo burnų minta sunkiu maistu.

4. Antroji jo pėda – Taidžasa, jo veikla – suvokimas sapne, vidiniame pasaulyje. Jis turi septynias galūnes, o devyniolika jo burnų minta lengvu maistu.

5. Kai miegantysis nieko nebetrokšta, neberegi jokių sapnų, – tai gilus miegas. Trečioji pėda – Pradžnia, jo veikla – būties vienio suvokimas miegant giliai be sapnų. Jis palaimingas, vienintele savo burna palaima minta, o veidas jo – mintis.

6. Tai visa ko viešpats, visažinis, vidinis valdytojas, tai visa ko įsčios, būtybių pradžia ir galas.

7. Nei vidaus suvokimu, nei išorės, nei abejopu, nei sutelktu suvokimu; ir nei suvokimu, nei nesuvokimu; nematomu, neištariamu, neapčiuopiamu, neatpažįstamu ir nepamąstomu, nepavadinamu; vienatinio Atmano esmės tikry-

be, raiškos pasaulio pabaiga, rimtim, malone, nedvejybe manoma esant ketvirtoji. Tai Atmanas, kurį pažinti dera.

8. Kaip garsas, šitas Atmanas – tai garsmuo AUM. [Jo] pėdos – tai garsai, o garsai – pėdos: garsas A, garsas U, garsas M.

9. Ovyje būvis, Vaišvanara – garsas A, pirmas, nes pradeda arba pasiekia. Kas žino tai, išties, tas laimi viską, ko tik geidžia, ir taip tampa pirmas.

10. Būvis sapne, Taidžasa – garsas U, antrasis, nes yra iškilęs arba esti tarp abiejų. Kas žino tai, išties, iškyla nuolat augančiu pažinimu, bet kam prilygsta. Jo giminėj negims, kas nepažintų Brahmano.

11. Gilus, be sapnų miegas, Pradžna – garsas M, trečias, nes seikėja ir sugeria. Kas žino tai, išties, tas visa seikėja ir sugeria savin.

12. O ketvirtasis nebeturi dėmenų, jis nenusakomas, raiškos pasaulio pabaiga, rimtis, malonė, nedvejybė. Taigi garsmuo AUM – Atmanas. Kas žino tai, per save patį į Patį save patenka.

AITARĖJA UPANIŠADA

„Aitarėja (*Aitareya*) upanišada", kaip ir „Aitarėja brahmana" bei „Aitarėja aranjaka", priskiriama „Rigvedai" ir siejama su legendiniu išminčiumi Mahidasa Aitarėja, kurį žemės deivė Mahi (iš čia *Mahidāsa* „Mahi tarnas") apdovanojusi dieviška išmintimi. Upanišada sudaryta iš trijų dalių: pirmojoje aukotojų dėmesys nuo išorinių apeigų kreipiamas į vidinę jų prasmę, atskleidžiama mikro- ir makro-kosmų sąveika; antrojoje kalbama apie tris žmogaus gimimus; o trečioji dalis skirta Atmano pažinimui ir įvairiems kosmologiniams bei etiniams samprotavimams.

Pirma dalis

Pirmas skyrius

1.1.1. AUM. Pradžioje, išties, tebuvo Atmanas, vienatinis, ir niekas daugiau nemirksėjo. Jis pagalvojo: „O dabar pasaulius kursiu".

1.1.2. Ir jis sukūrė šiuos pasaulius: vandenyną, šviesos spindulius, mirtį ir vandenis. Tas vandenynas – virš dangaus, dangus jo dugnas. Šviesos spinduliai – oro erdvė. Mirtis – tai žemė. O vandenys – apačioje.

1.1.3. Jis pagalvojo: „Štai pasauliai. Dabar kursiu pasaulių sargus". Ir iš vandenų ištraukęs Purušą, suteikė jam pavidalą.

1.1.4. Tada sušildė jį. Sušildyto burna jo prasivėrė lyg kiaušinis: iš burnos – kalba, iš kalbos – ugnis. Ir šnervės prasivėrė: iš šnervių – kvėpimas, iš kvėpimo – vėjas. Akys prasivėrė: iš akių – regėjimas, iš regėjimo – saulė. Ausys prasivėrė: iš ausų – klausa, iš klausos – pasaulio šalys. Oda prasivėrė: iš odos – plaukai, iš plaukų – augalai, medžiai. Širdis prasivėrė: iš širdies – protas, iš proto – mėnulis. Bamba prasivėrė: iš bambos – nuokvėpis, iš nuokvėpio – mirtis. Ir lytis prasivėrė: iš lyties – sėkla, iš sėklos – vanduo.

1.2.1. Sukurtos šios dievybės nukrito į didžias marias. [Atmanas] privertė šį [Purušą] alkti ir trokšti. O [dievybės] jam tarė: „Suteik mums būstą, kuriame galėtume valgyti maistą".

1.2.2. Jis atvedė joms karvę. Jos pasakė: „Išties, mums negana to". Jis atvedė joms arklį. Jos pasakė: „Išties, mums negana to".

1.2.3. Jis atvedė joms Purušą. Jos pasakė: „Tai išties puikiai padaryta". Puruša išties puikiai padarytas. [Atmanas] joms pasakė: „Įženkit kiekviena į savo būstą".

1.2.4. [Tada] ugnis, pavirtusi kalba, įžengė į burną. Vėjas, virtęs kvėpavimu, įžengė į šnerves. Saulė, pavirtusi regėjimu, įžengė į akis. Pasaulio šalys, virtusios klausa, įžengė į ausis. Augalai, medžiai, virtę plaukais, įžengė į odą. Mėnuo, virtęs protu, įžengė į širdį. Mirtis, virtusi nuokvėpiu, įžengė į bambą. Vanduo, pavirtęs sėkla, įžengė į lytį.

1.2.5. Alkis ir troškulys pasakė: „Ir mums suteiki būstą".

Tasai atsakė: „Suteiksiu dalį jums šiose dievybėse ir padarysiu jus jų dalininkais". Todėl kad ir kokiai dievybei atnašaujama, alkiui ir troškuliui visad tenka dalis.

Trečias skyrius

1.3.1. Jis pagalvojo: „Štai ir pasauliai, ir pasaulių sargai. Sukursiu jiems maistą".

1.3.2. Jisai sušildė vandenį, ir iš sušildyto vandens gimė pavidalas. Ir šis jo pagimdytasis pavidalas, išties, tapo maistu.

1.3.3. Bet sukurtasis [maistas] sumanė pasprukti. [Atmanas] bandė jį sugriebt kalba, bet neįstengė jo kalba sugriebti. Jei būtų jį, išties, kalba sugriebęs, tai pasisotinti maistu galima būtų kalbant.

1.3.4. Jis bandė jį sugriebt kvėpavimu, bet neįstengė jo kvėpavimu sugriebti. Jei būtų jį, išties, kvėpavimu sugriebęs, tai pasisotinti maistu galima būtų uostant.

1.3.5. Jis bandė jį sugriebt regėjimu, bet neįstengė jo re-

gėjimu sugriebti. Jei būtų jį, išties, regėjimu sugriebęs, tai pasisotinti maistu galima būtų regint.

1.3.6. Jis bandė jį sugriebt klausa, bet neįstengė jo klausa sugriebti. Jei būtų jį, išties, klausa sugriebęs, tai pasisotinti maistu galima būtų klausant.

1.3.7. Jis bandė jį sugriebt oda, bet neįstengė jo oda sugriebti. Jei būtų jį, išties, oda sugriebęs, tai pasisotinti maistu galima būtų liečiant.

1.3.8. Jis bandė jį sugriebt protu, bet neįstengė jo protu sugriebti. Jei būtų jį, išties, protu sugriebęs, tai pasisotinti maistu galima būtų mąstant.

1.3.9. Jis bandė jį sugriebti lytimi, bet neįstengė jo lytim sugriebti. Jei būtų jį, išties, lytim sugriebęs, tai pasisotinti maistu būt galima išliejant [sėklą].

1.3.10. Jis bandė jį sugriebti nuokvėpiu – ir sugriebė. Maistą sugriebiantis – tai vėjas. Maistu gyvenantis, išties, – tai vėjas.

1.3.11. Jis pagalvojo: „Kaip gali tai gyvuoti be manęs?"

Jis pagalvojo: „Kuriuo būdu į tai įžengsiu?" Jis pagalvojo: „Jei kalbama kalba, kvėpuojama kvėpavimu, jei regima regėjimu, o klausoma klausa, jei liečiama oda, o mąstoma protu, jei nukvėpiama nuokvėpiu, o [sėkla] išsilieja lytimi, – tai kas gi aš?".

1.3.12. Pravėręs momenį, jis įžengė pro šiuos vartus. Šie vartai tad vadinami vidriti, tai – palaima. Ten turi jis tris būstus, tris sapno [būsenas]. Štai būstas, štai būstas ir štai būstas.

1.3.13. Taip gimęs ėmė jis dairytis į būtybes [, galvodamas:] „Apie ką kita čia dar galima kalbėti?" Išvydo šitą Purušą, šį visa persmelkiantį Brahmaną, ir tarė: „Pamačiau tai!"

1.3.14. Todėl jis vardu Idandra. Išties, Idandra jo vardas. Ir jį, Idandrą, paslapčia vadina Indra, nes dievai mėgsta paslaptis.

2.1. AUM. Išties, pirmiausia šis [Atmanas] tampa gemalu. Sėkla – gyvastis, susikaupusi iš visų kūno dalių. Pačiame [žmoguje] slypi Atmanas. Išliedamas tatai į moterį, jis suteikia gimimą. Tai pirmas jo gimimas.

2.2. Tai tampa moters Atmanu, lyg jos kūno dalim, todėl jai nepakenkia. Jinai maitina šitą [vyro] Atmaną, patekusį į ją.

2.3. Ir ją, maitintoją, reikia maitinti. Moteris išnešioja jį kaip gemalą. Jis kūdikį maitina ir prieš gimstant, ir jau gimus. Maitindamas jį ir prieš gimstant, ir jau gimus, jis pats save maitina, kad pratęstų šiuos pasaulius. Taip ir pratęsiami šitie pasauliai. Tai antras jo gimimas.

2.4. Šitas jo Atmanas stoja jo [tėvo] vieton doriems darbams. Tuomet anas jo Atmanas [pats tėvas] pasitraukia, atlikęs savo darbus, nugyvenęs amžių. Tačiau išėjęs jis, išties, gimsta ir vėl. Tai trečias jo gimimas.

2.5. Taip rišio pasakyta: „Dar įsčiose aš pažinau kiek-

vieno dievo gimtį. Šimtas tvirtovių geležinių saugojo mane, [bet] sakalo greičiu išnėriau", – pasakė Vamadeva, įsčiose tebegulėdamas.

2.6. Žinodamas tai ir aukštyn ištrūkęs, kūnui irstant, jis danguj pasiekė visų troškimų išsipildymą ir tapo nemirtingas, tapo [nemirtingas].

Trečia dalis

3.1. AUM. Kas jis, kurį mes garbinam kaip Atmaną? Katras jis, Atmanas? – Tas, kuriuo regima; tas, kuriuo girdima; tas, kuriuo uodžiami kvapai; tas, kuriuo žodis tariamas; tas, kuriuo skiriama saldu nuo nesaldaus.

3.2. Širdis ir protas, sąmonė ir dėmesys, atpažinimas, pažinimas, suvokimas, išmintis ir įžvalga, ir atkaklumas, ir mintis, ir mąstymas, ir siekis, atmintis, ir vaizdinys, ir ryžtas, gyvata, troškimas, valdingumas – visa tik suvokimo pavadinimai.

3.3. Jis – Brahma, Indra, Pradžapatis, Jis – visi dievai ir penki elementai: žemė, vėjas, erdvė, vanduo, šviesa, taip pat visi šie smulkūs įvairiausi padarai, radęsi iš vienos ar kitos sėklos – užgimę iš kiaušinio, įsčių pagimdyti, gimę iš prakaito, gimę iš daigo; arkliai, karvės ir žmonės, drambliai ir visa, kas alsuoja, kruta, skrieja, stovi. Visa ką valdo suvokimas, visa juo remiasi. Pasaulį valdo suvokimas, juo tasai remiasi. Ir Brahmanas – tai suvokimas.

3.4. Per šitą suvokiantį Atmaną ištrūkęs iš pasaulio jis danguj pasiekė visų troškimų išsipildymą ir tapo nemirtingas, tapo [nemirtingas].

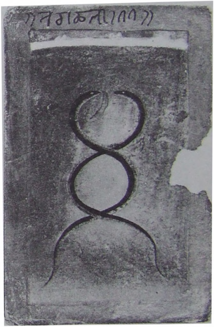

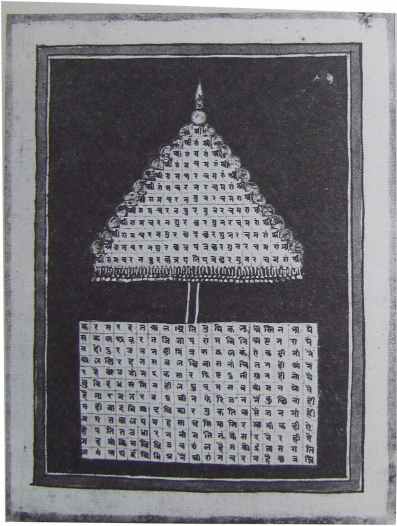

KATHA UPANIŠADA

„Katha (*kaṭha, kāṭhaka*) upanišada" siejama su „Juodąja Jadžurveda", jos autoriumi laikomas mitinis rišis Katha. Kartu su „Taitiryja upanišada" ji priskiriama prie seniausių posmuotų upanišadų. Ją sudaro dvi dalys, kiekviena turinti po tris skyrius. Pirmoje dalyje kalbama apie brahmano sūnaus Načiketos pastangas gauti iš mirties valdovo Jamos dovanų nemirtingumą, taip pat apie dangiškos pažinimo ugnies paiešką. Kitose dalyse alegoriškai aiškinami du pažinimo lygmenys, garsmens OM simbolika, įvairūs būdai pažinti Atmaną. Paskutiniame skyriuje piešiamas alegorinis kosminio visatos medžio paveikslas ir kalbama apie joginę sąmonės sutelktį.

Pirma dalis

Pirmas skyrius

1.1.1. AUM. Kitados Vadžašravasa noriai paaukojo visą savo turtą. Ir jis turėjo sūnų, vardu Načiketas.

1.1.2. Sykį, beatnašaujant [brahmanams] aukas, jį, vaiką, apėmė tikėjimas, ir jis pamanė:

1.1.3. „Vanduo išgertas [jų], ir žolė nuėsta, pienas išmelžtas, o jos pačios – bergždžios. Bedžiaugsmiais praminti pasauliai, į kuriuos eis šias karves atnašaujantis".

1.1.4. Ir jis pasakė tėvui: „Tėve, kam mane atiduosi?" Antrąsyk, trečiąsyk [paklaustas], [tėvas] atsakė: „Mirčiai tave atiduosiu!"

1.1.5. [Načiketas tarė:] „Tarp daugelio esu aš pirmas, tarp daugelio aš vidutinis. Kokią gi Jamos pareigą jis šiandien per mane atliks?

1.1.6. Pažvelki, kaip senovėje, pažvelki, kaip dabar: it grūdas noksta mirtingasis, it grūdas vėl atgimsta".

1.1.7. „Nelyginant ugnis aplanko svečias brahmanas namus, todėl jam atnašaujama numaldymo [auka]. Vandens atneški, Vaivasvata.

1.1.8. Viltį ir lūkesčius, ir bičiulystę, džiaugsmą, aukojimus ir gerus darbus, sūnus ir kaimenes – viską praranda šykštuolis, kurio namuos nepavaišintas vieši brahmanas".

1.1.9. [Jama pasakė:] „Brahmane, jei tris naktis be maisto išbuvai mano namuos, kilnus svety, tai būki pagerbtas – teneapleis manęs malonė! – ir išsisirinki sau tris dovanas".

1.1.10. [Načiketas tarė:] „Mirtie, – tuomet tegu Gautamą [, mano tėvą,] apleidžia rūpestis, tebus jis maloningas, tenebepyksta ant manęs, tegu mane pasveikins atpažinęs, tavo paleistą". Tokią renkuosi pirmąją iš trijų dovanų.

1.1.11. [Jama pasakė:] „Atpažins [tave] Audalakis Arunis, kaip seniau, – mano malone. Miegos ramus naktim, apleis rūstybė [jį], išvydusį tave, mirties nasrų paleistą".

1.1.12. [Načiketas tarė:] „Dangaus pasauly nėra jokios

baimės – tenai nėra tavęs, Mirtie, ir niekam nebaisi senatvė. Įveikus alkį, troškulį ir liūdesį palikus, dangaus pasauly – džiaugsmas.

1.1.13. Žinai, Mirtie, tu apie dangiškąją ugnį. Papasakok man apie ją, pilnam tikėjimo, – kaip džiaugias nemirtingumu dangaus gyventojai. Tokią renkuos aš antrą dovaną".

1.1.14. [Jama pasakė:] „Klausyk tad, Načiketai, ką papasakosiu apie dangiškąją ugnį, ir įsidėmėk. Žinok, – tai begalybės atradimas, [visatos] pagrindas, glūdįs [širdies] slapty".

1.1.15. [Jama] papasakojo jam apie tą ugnį pirmapradę, iš kokių dalių sudėtas [aukuras], kiek jų, kokia tvarka. [Tas] pakartojo, kas jam buvo pasakyta. Tuomet Mirtis, patenkinta juo, kreipės vėl.

1.1.16. Taip pamalonintas, pasakė didžiadvasis (Jama): „Dabar aš duosiu tau dar vieną dovaną: lai ši ugnis bus [žinoma] tavo vardu. [Ir dar] imki grandinę šią įvairiaspalvę.

1.1.17. [Kas] su trimis kartu trissyk [įžiebs šį] Načiketą ir atliks tris darbus, pranoks gimimą–mirtį. Pažinęs tai, kas pagimdyta Brahmano, kas dieviška, kas verta garbinimo, tai patyręs, pasieks jis rimtį begalinę.

1.1.18. Kas trissyk [įžiebs] Načiketą, pažins šitą trejybę ir, žinodamas tai, mąstys Načiketą, mirties pančius nutraukęs, liūdesį įveikęs, – dangaus pasauly džiūgaus.

1.1.19. Tai tavo, Načiketai, dangiška ugnis, kurią pasirinkai kaip antrą dovaną. Šią ugnį žmonės ir vadins tavo [vardu]. Prašyki, Načiketai, trečios dovanos".

1.1.20. [Načiketas tarė:] „Žmogui mirus, kitus apninka abejonės. Vieni sako: tai yra, kiti – to nėr. Norėčiau sužinoti tai, tavo pamokytas. Tokia trečioji bus iš dovanų".

1.1.21. [Jama pasakė:] „Net dievai lig šiol tuo abejoja, tikrai nelengvas tai dalykas. Rinkis sau, Načiketai, kitą [dovaną], nereikalauk, atleisk mane nuo šito".

1.1.22. [Načiketas tarė:] „Netgi dievai tuo abejoja, o ir tu, Mirtie, sakai, jog tai pažint nelengva. Nėr kito, už tave geresnio, vedlio, nėr ir kitos, už šią vertesnės, dovanos".

1.1.23. [Jama pasakė:] „Rinkis sūnų, vaikaičių, kad gyventų šimtą metų, aibes galvijų, dramblių, aukso ir žirgų, rinkis plačiai derlingų žemių ir gyvenk tiek metų, kiek tik nori.

1.1.24. Jei sugalvosi kokią vertą dovaną, tai rinkis ją, ir dar turtus, ilgą gyvenimą. Klestėki, Načiketai, šioje plačioje žemėje. Duosiu tau viską, ko tik geis širdis.

1.1.25. Kad ir kaip sunkiai įgyvendinami būtų tie troškimai, šiame mirtingųjų pasauly – prašyki visko, ko tik nori. Štai dangiškos gražuolės ratuose, lydimos muzikos, – tokių žmogus negaus! Tegu jos tau tarnauja, dovanoju, Načiketai, – tik apie mirtį nebeklausk!

1.1.26. [Načiketas tarė:] „Šie mirtingųjų [malonumai] laikini, Antakai, tik išsunkia visas jausmų jėgas. Be to, gyvenimas – toks trumpas! Vežimai, šokiai, dainos – [pasilik] juos sau.

1.1.27. Netinka žmogui mėgautis turtais. Ar mėgausimės jais, tave išvydę? Ar mes gyvensim, kol tu viešpatauji? Tik šitą dovaną man verta rinktis.

1.1.28. Nenykstamo nemirtingumo palytėtas, kas iš mirtingųjų, sunykti pasmerktų ten, žemėje, galvodamas apie kūno aistrų malonumus, galės džiaugtis ilgu gyvenimu?

1.1.29. Sakyk mums tai, Mirtie, dėl ko visi dvejoja, – kas tam Didžiajam Pérėjime? Šitą dovaną – atskleistą paslaptį, ne kitą, renkas Načiketas".

Antras skyrius

1.2.1. [Jama pasakė:] „Viena yra gėris, kita – malonumas, iš tiesų. Abu, nors skirtingais tikslais, sukausto žmogų. [Tačiau] gera tam, kas laikos gėrio, o kas pasirinko malonumą, tas praranda savo tikslą.

1.2.2. Gėris, blogis – abu aplanko žmogų. Išmintingas, pagalvojęs, juodu skiria. Išmintingas gėrį vertina labiau nei malonumą, o kvailys dėl žemiškos naudos pasirenka malonumus.

1.2.3. O tu gi, Načiketai, pagalvojęs, atmetei malonu-

mus, ar tai, kas malonumais rodos. Tu gi nepasukai turtų keliu, kuriame daugelis įklimpo.

1.2.4. Plačiai išsiskiria, į priešingas puses veda keliai, žinomi kaip neišmanymas ir išmintis. Matau, tu atsidėjęs, Načiketai, išminčiai, ir gausūs norai tavęs neišblaškė.

1.2.5. Paskendę neišmanyme, manydamiesi išmintingi ir išprusę, kvailiai klajoja, klaidžioja tarsi aklieji, aklo vedami.

1.2.6. Ir Perėjimas nenušvis nerūpestingam žiopliui, turto miražų suklaidintam. Manydamas: „Tėra vien šis pasaulis, nėra kito", – jis vėl ir vėl pateks man į rankas.

1.2.7. Nuostabos vertas, kuris moko, kuris net išgirstas lieka nesuvoktas, kurio girdėdami daug kas nemato. Įgudęs, kuris suvokė pamokytas; nuostabos vertas, kuris atpažino.

1.2.8. Jeigu nevertas aiškins, dorai nesuprasi. Apie Tai nuomonės įvairios. Jei kitas nepaaiškins, nebus praėjimo. Jo nesuvoksi samprotavimais, mažiausio iš mažiausių.

1.2.9. Protavimu šito suprasti neįmanoma, mielasis, tik

kitas kai paaiškina, daros lengvai suprantama. Tu atradai tai, būdamas ištikimas tiesai. Kad mums dar, Načiketai, tokį mokinį kaip tu!

1.2.10. Žinau aš – turtai nepastovūs, ir nepasieksi amžinybės tuo, kas laikina. Štai [betgi] Načiketos ugnį įžiebiau ir amžinybę pasiekiau laikina mēdžiaga.

1.2.11. Troškimų išsipildymą, pasaulio ramstį, galią neribotą, anapusį be baimės, didžią šlovę, skambančią plačiai, – pagrindą radęs, išmintingas Načiketai, atmetei visa [kita].

1.2.12. Šį nelengvai pamatomą, giliai paslėptą, slypintį [širdies] slapty, giliausią pirmapradį Dievą savęs pažinimu patyręs, išsineria išminčius iš džiaugsmų ir liūdesių.

1.2.13. Išgirdęs ir supratęs tai, išsunkęs esmę ir apčiuopęs šerdį, – džiaugias mirtingasis, džiaugsmo šaltinį radęs. Manau, šitie namai tau, Načiketai, atsivėrė".

1.2.14. [Načiketas tarė:] „Kas už tiesos, už netiesos, kas už sukurto, nesukurto, už to, kas buvo ir kas bus, kaip tai regi, papasakok".

1.2.15. [Jama pasakė:] „Garsmenį , kurį skelbia visos vedos, kurį taria kiekviena dvasios pastanga, kurio siekiu tegyvas tikras mokinys, šį garsmenį trumpai tau pasakysiu: AUM.

1.2.16. Išties, šitas garsmuo– tai Brahmanas; išties, šitas garsmuo – aukščiausias; išties, kas šitą garsmenį pažino, kad ir ko jis siektų, – tai [bus] jo.

1.2.17. Šis pagrindas – geriausia, šis pagrindas – aukščiausia, šį pagrindą pažinęs, Brahmano pasauly išsiskleis.

1.2.18. Nei gimsta, miršta regintysis, nei jis iš ko, nei kas iš jo. Negimęs, visad esantis, praamžis, pirmapradis – nežūva, žūvant kūnui.

1.2.19. Jei žudantysis manosi žudąs, jei žudomasis mano žudomas, – jiedu abu nežino. Nėra nei žudančio, nei žudomo!

1.2.20. Mažesnis už mažiausią, didesnis už didžiausią slypi Atmanas būtybės širdyje. Kas jau nebesistengia, nebeliūdi, tas nuskaidrėjusiu suvokimu regi šį didį Atmaną.

1.2.21. Sedėdamas toli keliauja, gulėdamas visur nueina. Šį džiūgaujantį ir [kartu] nesidžiaugiantį dievą kas, be manęs, pažinti vertas?

1.2.22. Tarp kūniškų bekūnį, pastovų tarp nepastovių, didį, visa ką persmelkiantį Atmaną pažinęs – išminčius nebeliūdi.

1.2.23. Šis Atmanas nepasiekiamas nei pamokymais, nei samprotavimais, nei žiniomis. Tik kas jo vertas, tam jis pasiekiamas – Paties atvertas sau.

1.2.24. Kas nesiliauja blogai elgtis, nenurimsta, nesusitelkia, nenuramina proto, tas nepasieks jo, iš tikrųjų, net pažinimu.

1.2.25. Žyniai ir kilmingieji jam už maistą, mirtis – už padažą. Kas iš tikrųjų žino, kur jis?

Trečias skyrius

1.3.1. Atlygio dėsnį jiedu geria gerų darbų pasaulyje, [širdies] slapty, aukščiausiam prieglobsty. „Šešėliu ir

šviesa" juodu vadina Brahmaną pažinę, kurie kūrena penkias aukuro ugnis ir triskart [ugnį] Načiketą.

1.3.2. Šį tiltą atnašautojų – aukščiausią Brahmaną, nenykstamą – tų, kurie trokšta persikelt į kitą [krantą], kur baimės nebėra, šią ugnį Načiketo te įstengsime pasiekt!

1.3.3. Žinoki, Atmanas – vežimo šeimininkas; kūnas, iš tiesų, – vežimas; žinok, aumuo – tai vadelėtojas; o protas, išties, – vadžios.

1.3.4. Jutimai, sakoma, – žirgai; [jais juntami] dalykai – jų takai. Atmanas junginy su kūnu, jutimais ir protu – tas, kuris mėgaujasi, sakoma išminčių.

1.3.5. Kam stinga įžvalgos, ir protas visad nepajungtas, tas ir jutimų nesutramdo – kaip vadelėtojas patrakusių žirgų.

1.3.6. Kas įžvalgus, kieno protas visad pajungtas, tasai sutramdo jutimus – kaip vadelėtojas paklusnų žirgą.

1.3.7. Kam stinga įžvalgos ir supratimo, kas nuolatos netyras, tas nepasieks tos vietos ir sugrįš samsaron.

1.3.8. Kas įžvalgus ir supratingas, visad tyras, pasieks tą vietą, iš kur nebegims.

1.3.9. Kam įžvalga – tai vadelėtojas, o protas – vadžios, tasai žmogus pasieks kelionės tikslą, aukščiausią visa persmelkiančio vietą.

1.3.10. Nes tai, kas juntama, – viršiau jutimų, protas – virš to, kas juntama, aumuo – viršiau už protą, o didis Atmanas – viršiau aumens.

1.3.11. Neapreikštis – viršiau už didį [Atmaną], Puruša – virš Neapreikšties. Nieko nėra viršiau Purušos, tai kelio pabaiga, aukščiausias tikslas.

1.3.12. Šis, slypintis kiekvienoje būtybėje kaip Atmanas, nepasireiškia, tačiau skvarbiu ir jautriu aumeniu įžvalgūs regi jį.

1.3.13. Tegu sulaiko įžvalgusis kalbą prote, šį – Pačiame žinojime tegu sulaiko, žinojimą tegu sulaiko Pačiame didžiajame, šį – tesulaiko Pačioje rimty.

1.3.14. Pakilkite, pabuskite, dovanas gautas perpraskit!

Aštrus tarsi skustuvo ašmenys, sunkiai įveikiamas, vargiai praeinamas šis kelias, sako išminčiai.

1.3.15. Negirdimą, nepaliečiamą, be pavidalo, nenykstamą, beskonį, amžiną, bekvapį, be pradžios, be galo, didesnį už didžiausią, visad esantį pažinęs – išsivaduoja iš mirties nasrų".

1.3.16. Persakęs ir išklausęs šitą seną pasakojimą, Mirties papasakotą Način̆iketu, išmintingasis tampa didis Brahmano pasauly.

1.3.17. Kas šį aukščiausią slėpinį atskleis brahmanų susirinkime ar, pasišventęs, šradhos apeigų metu, pelnys sau amžinybę, pelnys sau amžinybę.

Antra dalis

Pirmas skyrius

2.1.1. [Jama pasakė:] „Savābūvis pradūrė išorėn skyles [jutimams], todėl [žmogus] žiūri laukan, o ne vidun, į

save Patį. Tačiau išminčius, siekdamas nemirtingumo, akis apvertęs, stebi save Patį.

2.1.2. Kvailius veda išoriniai troškimai, ir jie pakliūva į mirties paspęstus spąstus. Bet išmintingieji, nemirtingumą radę, neieško nieko pastovaus čia, tarp nepastovių [dalykų].

2.1.3. Kuo [žmogus suvokia] pavidalą ir skonį, kvapą, garsą, taip pat lytėjimą meilės glėby, tuo jis ir suvokia. Kas lieka [jo nesuvokta]? Štai, iš tikrųjų, Tai.

2.1.4. Patyręs tai, kuo regi ir sapne, ir ovyje, šį didį visa persmelkiantį Atmaną, išminčius nebeliūdi.

2.1.5. Kas žino šį suvokiantįjį Atmaną, gyvą, labai arti, viešpatį praeities ir ateities, tas nebeišsigąs. Štai, iš tikrųjų, Tai.

2.1.6. Kas andai gimė iš kaitros, kas iš vandens užgimęs andai, kas įžengė ir stovi [širdies] slaptyje, ir žiūri pro būtybes, – štai, iš tikrųjų, Tai.

2.1.7. [Ji,] kuri randasi, ėmus alsuoti, Aditė dievybingoji, įžengusi ir stovinti [širdies] slapty, ir pro būtybes gimstanti, – štai, iš tikrųjų, Tai.

2.1.8. Tą visažinį, kuris slypi pliauskose lyg gemalas nėščiojoje, jos rūpestingai globiamas, diena dienon tegarbina aukotojai nubudę – ugnį. Štai, iš tikrųjų, Tai.

2.1.9. Kur teka saulė ir kur leidžias, – tame visi dievai, ir niekas to neperžengia. Štai, iš tikrųjų, Tai.

2.1.10. Kas čia, tas ir ten; kas ten, tas ir čia. Tik iš mirties į mirtį žengia tas, kas skirtumus čia mato.

2.1.11. Suvokti tai tegalima protu. Nėra čia jokio skirtumo. Tik iš mirties į mirtį žengia tas, kas skirtumus čia mato.

2.1.12. Puruša sulig nykščiu sielos vidury, viešpatis visko, kas tik buvo ir kas bus. [Kas jį pažino,] nebeturi baimės. Štai, iš tikrųjų, Tai.

2.1.13. Puruša sulig nykščiu, it liepsna be dūmų, viešpatis visko, kas tik buvo ir kas bus. Jis – šiandien, jis – rytoj. Štai, iš tikrųjų, Tai.

2.1.14. Kaip kad vanduo, išlijęs ant viršukalnės, šlaitais bėga žemyn, taip tas, kas mato skirtumus tarp reiškinių, bėga iš paskos.

2.1.15. Kaip kad skaidrus vanduo, į skaidrų vandenį supiltas, toks išlieka, taip tylinčio išminčiaus įžvalgaus išlieka Atmanas, Gautama.

Antras skyrius

2.2.1. [Štai] miestas vienuolikavartis – negimusiojo, tiesiaminčio. Kol valdo jį, neliūdi; o kai išsivaduoja, tai išsivaduoja. Štai, iš tikrųjų, Tai.

2.2.2. Gulbė – spindinčiam danguje, vasus – ore, žynys – prie aukuro, svetys – prie židinio. [Jis] žmonėse, dievuos, aukojime, erdvėj. Gimęs vandenyse, žemėje gimęs, gimęs aukojime, gimęs kalnuos. Didžioji Apeiga.

2.2.3. Aukštyn išleidžia iškvėpimą, vidun įtraukia įkvėpimą – šitą Nykštuką vidury gerbia visi dievai.

2.2.4. Kai šitas įsikūnijęs, gyvenantis kūne, išsmunka, išsilaisvina iš kūno, kas čia lieka? Štai, iš tikrųjų, Tai.

2.2.5. Vien tik iškvėpimu įkvėpimu joks mirtingasis nėra gyvas, kitkuo gyvi jie – tuo, kuo laikos šiedu.

2.2.6. Klausyk, aš tau atskleisiu Brahmano praamžio slėpinį ir tai, kas po mirties nutinka Atmanui, Gautama.

2.2.7. Vieni žengia į įsčias tam, kad įsikūnytų, kiti į nejudančius kūnus žengia, destis jų karma, destis pažinimas.

2.2.8. Šitas Puruša, kuris budi miegančiuose, kuris leidžia troškimą po troškimo, jis iš tikrųjų – tyras, jis iš tikrųjų – Brahmanas, nemirtinguoju pramintas. Jame visi pasauliai, ir už Jo nieko nėra. Štai, iš tikrųjų, Tai.

2.2.9. Kaip kad ugnis, viena, pasauly atsidūrus reiškias įvairiai, taip įvairus būtybėse atrodo vienas Atmanas [, išlikdamas] anapus.

2.2.10. Kaip vėjas, nors ir vienas, pasauly atsidūręs reiškias įvairiai, taip įvairus būtybėse atrodo vienas Atmanas [, išlikdamas] anapus.

2.2.11. Kaip saulės, tos akies viso pasaulio, nesutepa jokios išorinės, akim [regimos] ydos, taip nesusitepa pasaulio kančiomis vienas visų būtybių Atmanas [, išlikdamas] anapus.

2.2.12. Vienas valdovas, Atmanas visų būtybių, padauginantis vieną sėklą. Kas regi jį pačiam savy, amžina laimė tiems išminčiams – ne kitiems.

2.2.13. Tarp laikinųjų amžinas ir sąmoningas tarp nesąmoningų, ir tarp daugybės – vienas, kuris išpildo troškimus. Kas regi jį pačiam savy, ramybė amžina išminčiams – ne kitiems.

2.2.14. „Štai Tai!", – šitaip numanoma ta neapsakoma, aukščiausia laimė. Kaipgi galiu pažinti Tai? Ar spindi Tai ar tik atspindi?

2.2.15. Nei saulė spindi ten, nei mėnuo, nespindi žvaigždės nei žaibai – iš kur gi ta ugnis? Visa kas Jį atspindi, spindintį, – Jo spindesio visa kas atspindys.

Trečias skyrius

2.3.1. Šaknim aukštyn, šakom žemyn – štai amžinasis figmedis. Jis iš tikrųjų – tyras, jis iš tikrųjų – Brahmanas, nemirtinguoju pramintas. Jame visi pasauliai, ir už Jo nieko nėra. Štai, iš tikrųjų, Tai.

2.3.2. Visas pasaulis, kas tik čia yra, kruta kvėpavimu [, iš kurio] gimė. Tai didis siaubas, žaibas užsimotas. Kas tai sužino, tampa nemirtingi.

2.3.3. Iš siaubo Jam dega ugnis, iš siaubo dega saulė, iš siaubo sprunka Indra, Vajus ir Mirtis penkta.

2.3.4. Jeigu pavyks patirti Jį dar prieš suirstant kūnui [, tai – išsivadavimas, jei ne], teks įsikūnyt vėl sukurtuose pasauliuose.

2.3.5. Kaip veidrodyje, taip ir Atmane; kaip kad sapne, taip protėvių pasaulyje; kaip vandeny [Jis] regimas, taip pas gandharvus; kaip kad šešėly ir šviesoj, taip Brahmano pasaulyje.

2.3.6. Pažinę skirtingą jutimų prigimtį, [jų] aušrą ir saulėleidį, ir skirtingą atsiradimą, išminčiai nebeliūdi.

2.3.7. Aukščiau jutimų – protas, aukščiau proto – tiesa, aukščiau tiesos – didysis Atmanas, aukščiau [jo,] didžiojo – Neapreikštis.

2.3.8. Aukščiau Neapreikšties – Puruša visa persmel-

kiantis, požymių neturintis. Pažinęs jį, žmogus išsivaduoja ir nemirtingumą randa.

2.3.9. Pavidalas jo neregimas, niekas jo akim nemato. Jis patiriamas širdimi, dvasia, protu. Kas šitai žino, tampa nemirtingi.

2.3.10. Kada penki [jutimų] suvokimai kartu su protu gęsta ir nebedirgina aumens, tai, sakoma, – aukščiausia išeitis.

2.3.11. Tvirtas jutimų tramdymas – tai joga, taip jie mano. Tada tampi netrikdomas, nors joga juk užeina ir praeina.

2.3.12. Nepasiekiamas jis nei protu, nei žodžiu, nei akimi. Kaip dar kitaip suvokti jį nei sakant, kad „Jis esti"?

2.3.13. „Jis esti" – taip suvoktina tikroji [jo] esmė, ir abejaip. „Jis esti" – taip suvokus [jį], atsiskleidžia tikroji [jo] esmė.

2.3.14. Kai liaujasi visi širdies troškimai, mirtingas tampa nemirtingas ir Brahmaną čia pasiekia.

2.3.15. Kai nukerta visus širdies mazgus, buvęs mirtingas tampa nemirtingas – štai mokymas.

2.3.16. Šimtas ir viena gysla širdyje. Viena jų veda stačiai pro viršugalvį – tai ja pasiekiamas nemirtingumas. O kitos veda į visas [puses].

2.3.17. Puruša sulig nykščiu sielos viduje, visad žmogaus širdy. Drąsiai ištraukit jį iš kūno tarsi nendrės šerdį. Žinokite: jis – tyras, nemirtingas. Išties, žinokite: jis – tyras, nemirtingas".

2.3.18. Taip Načiketas, mokytas Mirties, gavęs žinojimą ir jogos taisykles, pasiekė Brahmaną, išsivadavo iš aistrų ir iš mirties. Taip ir kitiems, kurie pažino save Patį.

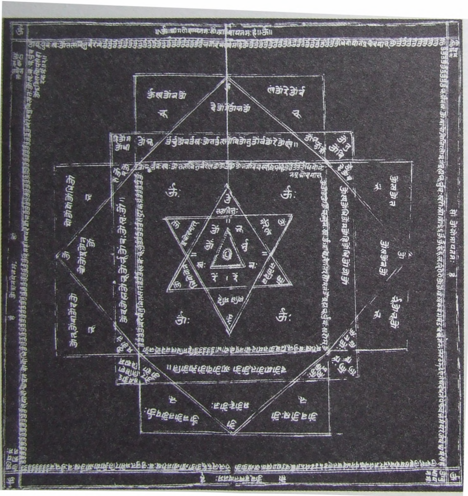

MUNDAKA UPANIŠADA

„Mundaka (*Muṇḍaka*) upanišada" priklauso Šaunakos atšakos „Atharvavedai", tai viena iš seniausių eiliuotų upanišadų. Jos pavadinimas siejamas su tam tikra asketų grupe, kurie vaikščiojo nuogi (*muṇḍa*). Šioje upanišadoje kalbama apie aukštesnį ir žemesnį žinojimą. Antroje dalyje poetinėmis alegorijomis aprašomas Atmanas ir Brahmanas, o trečioje dalyje atskleidžiami Atmano pažinimo būdai.

Pirma dalis

Pirmas skyrius

1.1.1. OM. Brahma radosi pirmasis iš dievų, kūrėjas visa ko, pasaulio sergėtojas. Visų mokslų šaltinį – Brahmano žinojimą jis perdavė savo vyriausiam sūnui Atharvanui.

1.1.2. O Atharvanas Brahmano žinojimą, kurio jį mokė Brahma, Angirui perdavė, tas – Satjavahai Bharadva-

džai, o Bharadvadža [mokymą] apie aukštesnį ir žemesnį [pažinimą] – Angirasui.

1.1.3. Šaunaka, didis šeimininkas, pagarbiai prisiartinęs prie Angiraso, jo paklausė: „Sakyk, garbusis, ką pažinus, išsyk tampa pažinta viskas?"

1.1.4. Ir šis atsakė jam: „Dvejopą pažinimą būtina pažint, kaip sako tie, kas žino Brahmaną, – aukštesnį ir žemesnį.

1.1.5. Žemesnis – tai „Rigveda", „Jadžurveda", „Samaveda" ir „Atharvaveda", taip pat apie garsus, ritualus, [tai ir] kalbodara bei žodžių aiškinimas, metrika ir astrologija. Aukštesnis – tas, kuriuo pažįstamas Praamžis–

1.1.6. nematomas, neapčiuopiamas, be lyties, spalvos, ausų, akių, be rankų, kojų; nekintamas ir visa persmelkiantis, visur esantis, skaidrus; Nenykstamas, kurį išminčiai laiko būties įsčiomis.

1.1.7. Kaip voras kad išleidžia ir sutraukia [į save voratinklį], kaip auga augalai iš žemės, kaip plaukai ant gyvo žmogaus kiaušo ir kitur, – taip iš Nenykstamojo randas visa.

1.1.8. Vidinio įkarščio galia Brahmanas plečias. Iš jo randas maistas, iš maisto – kvėpavimas, protas, esatis, pasauliai, iš veiklos – nemirtingumas.

1.1.9. Kas visažinis, visa regintis, kurio vidinis įkarštis yra žinojimas, iš jo šis Brahma radosi, vardas-pavidalas ir maistas.

Antras skyrius

1.2.1. Štai ši tiesa: veiksmai, kuriuos išminčiai įžiūrėjo giesmėse, visaip pasklidę po trejybę. Nuolat atlikit juos, kas trokštate tiesos, – tai jūsų kelias į gerų darbų pasaulį.

1.2.2. Kai įžiebta aukojimų ugnis ir plaikstosi liepsna, tuomet [aukotojas] tarp dviejų lieto sviesto nuliejimų tikėdamas tesviedžia savo auką.

1.2.3. Kas ugniai atnašavimo nelydi pilnaties ir jaunaties aukojimais, ir dar ketvirto mėnesio pirmųjų [derliaus vaisių], jį be svečių atlieka ir be nuliejimų, nepaaukodamas Visiems dievams, – [tai] sunaikina jo pasaulius ligi pat septinto.

1.2.4. Juodas, siaubingas, greitas kaip mintis, ryškiai raudonas, tarsi dūmas, žėruojantis ir toks, kaip visos deivės, – štai besiplaikstantys [ugnies] liežuviai septyni.

1.2.5. Kas šių [ugnies liežuvių] spindesy padaro [darbus] ir laiku atlieka atnašavimus, tą jie lyg saulės spinduliai pas viešpatį visų dievų, vienatinį, nulydi.

1.2.6. „Eikšen, eikšen", – [vadina] atnašavimai ir saulės spinduliais veda aukotoją, pagerbdami ir sveikindami jį meilia kalba: „Tyras Brahmos pasaulis štai, tavo, dorais darbais [pelnytas]".

1.2.7. Netvarūs vis dėlto šie aštuoniolika plaustų iš atnašavimų, jais [perplaukia tik tie, kieno] prastesnė karma. O kvailių, kurie jais džiaugiasi tarsi gėrybe, vėl tykoja senatvė ir mirtis.

1.2.8. Paskendę neišmanyme, manydamiesi išmintingi ir išprusę, kvailiai klajoja, klaidinėja lyg aklieji, aklo vedami.

1.2.9. Įstrigę įvairiausiam neišmanyme kvailiai galvoja: „Pasiekėme tikslą!" Vien apeigas atlikdami, jie lieka

nepažinę ir, kankindamiesi nuo prisirišimų, žūsta, išsekus jų pasauliams.

1.2.10. Aukojimus ir gerus darbus aukštindami neišmanėliai net nenutuokia, kas iš tiesų į tikslą veda. Gerais darbais pelnytose padangėse kiek pasimėgavę jie [vėl] atsiduria šiame pasauly, o gal net žemesniame.

1.2.11. O tie, kas dvasios įkarščiui tikėdami atsideda, į girią pasitraukę, ramūs, pažinę, elgetaujantys vienuoliai, – be nuodėmės pro saulės vartus žengia pas nemirtingąjį Purušą, amžinąjį Atmaną.

1.2.12. Darbais pelytuosius pasaulius atidžiai ištyręs, brahmanas lai į viską žiūri lygiai – nieko nėra, kas nesukurta karmos. Dėl šio žinojimo tegu jis eina, rankoje nešdamas aukojimui žabus, pas mokytoją, šventraščius išmanantį, Brahmane tvirtą.

1.2.13. Jam, deramai priėjusiam, nurimdžiusiam mintis, pasiekusiam ramybę, tegu teisingai perduoda išminčius šį mokslą apie Brahmaną, kuriuo pažįstamas Puruša nemirtingasis – Tiesa.

Antra dalis

Pirmas skyrius

2.1.1. Štai ši tiesa: kaip iš liepsnojančios ugnies tūkstančiais kyla kibirkštys panašios, taip, mano mielas, iš Nenykstamo būtybės įvairiausios gimsta ir į Jį sugrįžta.

2.1.2. Dieviškas, be pavidalo Puruša, jis išorėj ir viduje, nepagimdytas, nekvėpuoja, neprotauja, tyras, aukštesnis už Aukščiausiąjį, Nenykstamąjį.

2.1.3. Iš jo – kvėpavimas ir protas, ir visi jutimai, erdvė ir vėjas, ir šviesa, vanduo ir žemė – visko atrama.

2.1.4. Ugnis – galva, mėnuo ir saulė – akys, pasaulio šalys – ausys Jo, apreikštos vedos – Jo kalba, vėjas – kvėpavimas, širdis Jo – visata, iš pėdų Jo [radosi] žemė, Jis – visų būtybių Atmanas.

2.1.5. Iš Jo – ugnis, jos kuras – saulė, o iš mėnulio – žemėje lietus ir augalai. Vyras išlieja sėklą moterin: taip iš Purušos gimsta begalė būtybių.

2.1.6. Iš Jo – ričai, samanai, jadžusai, visi įšventinimai ir aukojimai, apeigos, dovanos žyniams. Tai pat metai, aukotojas, pasauliai, kuriuose spindi mėnuo ir saulė.

2.1.7. Iš Jo – gausūs dievai ir dangiškos būtybės, žmonės ir kaimenės, ir paukščiai, ir iškvėpimas įkvėpimas, ir ryžiai miežiai, ir dvasios įkarštis, tikėjimas, tiesa, skaistumas ir įstatymas.

2.1.8. Iš Jo – ir septyni kvėpimai, ir septynios ugnys, kuras jų, septyni nuliejimai, šie septyni pasauliai, po kuriuos juda kvėpimai, septyni tie, glūdintys slėptuvėse [širdžių].

2.1.9. Iš Jo – visi kalnai ir jūros, iš Jo visokeriopos upės liejas, iš Jo – visokie augalai, jų syvai. Juo, podraug su stichijomis, laikosi šis vidinis Atmanas.

2.1.10. Puruša visa tai: darbai, dvasinis karštis, Brahmanas aukščiau mirties. Kas žino tai [širdies] slapty, tas nukerta, mielasis, mazgą neišmanymo.

2.2.1. Raiškus, tvirčiausias, gyvas [širdies] slaptyje – vardu Didysis, kuriame sutelkta visa. Visa, kas judair kvėpuoja, mirksi, – laiko Jis. Žinok, Jis – ir būtis, ir nebūtis, labiau už viską trokštamas, virš žmogiškojo suvokimo.

2.2.2. Kas spindi, kas mažesnis už mažiausią, kame telpa pasauliai su visa kuo gyvu, – tai amžinasis Brahmanas. Jis – tai alsavimas, tai žodis, sąmonė, taip pat tiesa, nemirtingumas. Tai dera sužinot, mielasis, – sužinok!

2.2.3. Imki didį ginklą, lanką – upanišadas, ir strėlę, išgaląstą susitelkimu, įdėk. Visas mintis į Jį sutelkęs, įtempki lanką ir atmink, mielasis: taikinys – tai Jis, Nenykstamasis.

2.2.4. Lankas – AUM, strėlė – tu Pats, o šitą taikinį vadina Brahmanu. Taikyki nedvejodamas ir susijunk su Juo tarsi strėlė [su taikiniu].

2.2.5. Tas, kuriame dangus nuaustas, žemė ir tarp jų erdvė, ir protas su visais kvėpimais, jis vienas yra Atmanas. Nebeklausyk jokių kitų kalbų. Tai – tiltas į nemirtingumą.

2.2.6. Ten, kur sueina gyslos tarsi rato stipinai į stebulę, visokeriopai esti Jis. AUM – šitaip susitelk į Atmaną. Tebus laiminga jums ši perkėla į aną krantą per tamsybes.

2.2.7. Kas visa žino, visa regi, kieno šita galybė žemėje, – tai Atmanas [širdies] erdvėj, dieviškam Brahmano mieste.

2.2.8. Iš proto, iš kvėpavimo, iš kūno sudarytą, apaugusį maistu, širdyje sutelktą – išminčiai įžvalga Jį pasiekia, palaima spindintį nemirtingumą.

2.2.9. Atsiriša širdies mazgai, visos dvejonės išsisklaido, baigiasi darbai tam, kas Jame išvydo ir aukščiausia, ir žemiausia.

2.2.10. Aukso skrynutėje nežemiškoje – Brahmanas, nesuteptas, nedalomas. Jis – tyras, Jis – šviesų šviesa. Štai ką pažinę, save Patį žino.

2.2.11. Nei saulė spindi ten, nei mėnuo, nespindi žvaigždės nei žaibai – iš kur gi ta ugnis? Visa kas Jį atspindi, spindintį, – Jo spindesio visa kas atspindys.

2.2.12. Brahmanas – tai nemirtingumas, Brahmanas –

prieky, Brahmanas – atgal, į dešinę ir kairę, plyti viršuj ir apačioj. Brahmanas – visata, taip, – Jis šita didybė.

Trečia dalis

Pirmas skyrius

3.1.1. Du paukščiai, visad susijungę artimi draugai, ant to pat medžio tupi. Vienas skanauja saldų vaisių jo, kitas tik stebi neragaudamas.

3.1.2. Ant to pat medžio – ir žmogus, paniręs [į gyvenimo kančias], aprauda savąjį bejėgiškumą. Tačiau išvydęs Kitą – numylėtą Viešpatį – ir Jo didybę, bemat iš sielvarto išsivaduoja.

3.1.3. Kai regintis išvysta šį aukso spalvos Kūręją, Viešpatį, Purušą – pačias Brahmano įsčias, tai, nusipurtęs visą gėrį blogį ir nesuteptas, jis, kuris žino, pasiekia aukščiausią vienį.

3.1.4. Tatai alsavimas, išties, kas spindi visose būtybė-

se. Pažinęs tai, išmінčius jau nebekalba apie ką kita. Tik džiaugias Atmanu, tik gėrisi juo, atsidėjęs darbui, pirmas tarp Brahmaną pažinusių.

3.1.5. Atmanas pasiekiamas tik per tiesą, dvasios įkarštį, tikrą žinojimą ir nepaliaujamą skaistumą. Jis kūne, tyras, jo esmė – šviesa, tas, kurį nusikratę ydų atsiskyrėliai išvysta.

3.1.6. Tiesa visados nugali, ne melas. Tiesa išgrįstas kelias pas dievus, kuriuo rišiai, išpildę troškimus, kopia aukščiausiosios Tiesos buveinėn.

3.1.7. Jis didis, dieviškas, nesuvokiamas Jo pavidalas, skaidresnis už skaidriausia, spindi. Tolesnis už toliausia ir visai čia pat, arti – glūdi čia, regінčiųjų [širdies] slaptyje.

3.1.8. Akim nesugriebiamas nei žodžiu, neigi kitais jutimais, nei dvasios įkarščiu, darbais. Bet kai žinojimo šviesa nuskaidrina esybę, tuomet išvysta jį, nedalųjį, kas susitelkęs mąsto.

3.1.9. Šį neapčiuopiamąjį Atamaną dera pažinti mintimi, prisodrinta penkių kvėpimų. Jie persmelkia visas žmonių mintis. Kai jos nuskaidrintos, nušvinta Atmanas.

3.1.10. Kokį pasaulį sąmonėj įsivaizduos nušvitusi būtybė, kokių tik norų panorės, tokio pasaulio ji pasieks ir norų [išsipyldymo]. Todėl kas nori suklestėt, tegu pagarbina tą, kuris Atmaną pažino.

Antras skyrius

3.2.1. Jis žino tą aukščiausią Brahmano buveinę, kur skaisčiai spindi visa, kas paslėpta. Išminčiai, kurie garbina Purušą, neturintys troškimų, įveikia šią sėklą.

3.2.2. Kas puoselėja troškimus, vis apie juos galvodamas, tas šen ar ten atgimsta jų maitinti. O kas jau troškimus patenkino, tam jau čionai, tapusiam savimi Pačiu, visi troškimai liaujas.

3.2.3. Šis Atmanas nepasiekiamas nei pamokymais, nei samprotavimais, nei žiniomis. Ką jis pasirenka, tas jį ir pasiekia – tam jis atskleidžia savo veidą.

3.2.4. Šis Atmanas nepasiekiamas tam, kas silpnas, atsainus, taip pat beprasmiu dvasios įkarščiu. Bet kai jo ši-

taip siekia žinantis, jis Pats įžengia Brahmano buveinėn.

3.2.5. Rišiai, pasiekę Jį, žinojimo pasotinti, išsivadavę iš aistrų, nurimę, tapę Atmanu ir visame kame atradę Visur Esantį, išminčiai šie, Atmano sujungti, prasiskverbia į visa.

3.2.6. Vedantos esmę nuodugniai pažinę atsiskyrėliai, atsižadėjimu nušveitę [savo] prigimtis, laikų pabaigoje visi išsivaduoja, aukščiausiąjį nemirtingumą [radę] Brahmano pasauliuos.

3.2.7. Penkiolika dalių į [savo] pagrindus suėję, visi jutimai – pas [savo] dievus, darbai ir Atmanas, kurio esmė – pažinti, aukščiausiame Nekintamajam visa tampa viena.

3.2.8. Kaip upės suteka į vandenyną ir pranyksta, netekdamos vardo-pavidalo, taip ir pažinusysis, išsinėręs iš vardo-pavidalo, kyla pas dievišką Purušą, aukščiau net už aukščiausia.

3.2.9. Išties, kas Brahmaną aukščiausiąjį pažino, pats tampa Brahmanu. Jo giminėj nebus, kas nepažintų Brahmano. Jis liūdesį įveikia ir įveikia blogį. Išsmukęs iš mazgų, [širdies] slaptyje tampa nemirtingas.

3.2.10. Štai ką byloja ši giesmė: Kas apeigas atlieka, išsimokslinę ir Brahmane tvirti, ir atnašauja nuo savęs, tikėdami, vienatiniam Išminčiui, – tik jiems atskleisti galima šį mokslą apie Brahmaną, [tik tiems,] kas deramai atliko apeigas [ugnies nešimo] ant galvos.

3.2.11. Štai ši tiesa, kurią andai paskelbė rišis Angirasas. Tegu neskaito niekas jos, kas neatliko apeigų. Garbė didiesiems rišiams, garbė didiesiems rišiams!

PRAŠNA UPANIŠADA

„Prašna upanišada" priklauso Pipalados (*Pippalāda*) mokyklos „Atharvavedos" šakai ir yra kiek vėlesnė už kitas pagrindines upanišadas. Jos šešiuose skyriuose pasakojama apie tai, kaip šeši brahmanai atėjo pas žymų išminčių Pipaladą, prašydami jo padėti pažinti, arba klausdami apie, Brahmaną. Iš čia ir upanišados pavadinimas *praśna* „prašymas, klausimas". Pirmoje dalyje kalbama apie gyvybės sukūrimą; antroje – apie gyvybinį kvėpavimą (*prāṇa*); trečioje pasakojama apie įvairias jo funkcijas, susijusias su atskirais gamtos reiškiniais; ketvirtoje – apie kvėpavimo funkcijas ovyje ir sapne; penktoji dalis skirta garsmeniui AUM, jo prasmei; o šeštoje kalbama apie žmogų sudarančius dėmenis.

Pirmas klausimas

1.1. Sukeša Bharadvadža, Satjakama Šaibjas, Gargja Saurja, Kaušalja Ašvalajana, Bhargava Vaidarbhis ir Kabandhis Katjajana, atsidėję Brahmanui, nusistatę Brahmanui, siekiantys tik aukščiausio Brahmano, – su ža-

bais rankose jie prisiartino prie Pipalados: „Šis mums tikrai viską paaiškins".

1.2. Rišis pasakė jiems: „Metus gyvenkit su manim dvasiniam įkarštyje, skaisčiai ir tikėdami. O tada klauskit, ko tik panorėję, ir jeigu aš žinosiu tai, išties, viską jums pasakysiu".

1.3. Tada Kabandhis Katjajana prisiartinęs paklausė: „Gerbiamasis, iš kur gi atsirado ši kūrinija"?

1.4. Šis jam atsakė: „Iš tiesų, Kūrėjas Pradžapatis užsinorėjo kūrinių, todėl užsidegė ryžtu. O ryžtu užsidegęs, ėmė sukūrė du – medžiagą ir alsavimą [, manydamas]: šita pora padirbs man gausiai kūrinių.

1.5. Iš tiesų, saulė – tai alsavimas, o medžiaga – mėnulis. Medžiaga, išties, – tai visa, kas turi pavidalą ar jo neturi. Užtat pavidalas – tai medžiaga.

1.6. Saulė iš ryto pateka į rytus ir spinduliais užlieja visa, kas alsuoja, rytuose. O kai nušviečia pietus, vakarus ir šiaurę, apačią, viršų, vidų – viską! – tai spinduliais užlieja visa, kas alsuoja.

1.7. Tai Vaišvanara visalytis, alsavimas–ugnis, kurie [kas rytą] pateka. Štai ką byloja ši giesmė:

1.8. Štai visalytė, auksaspalvė, visažinė, siekinys aukščiausiasis, vienatinė šviesa, sušildanti, tūkstančiu spindulių šimtus vietų aplankanti, alsavimas šios kūrinijos – teka saulė.

1.9. Iš tiesų, Pradžapatis – metai, keliai jo – šiaurės ir pietų. Išties, kas paiso atnašavimų ir daro gerus darbus, tie pasiekia mėnulio sritį, iš kur vėl sugrįžta. Todėl rišiai, trokštantys vaikų, eina pietų keliu. Išties, tai medžiaga – protėvių kelias.

1.10. O tie, kas šiaurės – dvasios įkarčio, skaistumo ir tikėjimo, ir pažinimo [keliu] siekia Atmano, pasiekia saulę. Iš tiesų, tai visko, kas alsuoja, siekinys – nemirtingumas ir nebaimė. Tatai aukščiausias siekinys, iš kur nebesugrįžtama. Tai [atgimimų] pabaiga. Štai posmas apie tai:

1.11. Jis penkiapėdžiu tėvu pramintas – dvylikaveidis, vandens pilnas, dangaus aukščiausio vidury. Kiti vadina visaregınčiu septyniaraty šešiais stipinais.

1.12. Iš tiesų, Pradžapatis – mėnuo. Tamsioji jo dalis – tai medžiaga, šviesioji – tai alsavimas. Todėl vieni rišiai atlieka atnašavimus šviesiu [laiku], kiti – tamsiu.

1.13. Iš tiesų, Pradžapatis – diena ir naktis. Jo diena – tai alsavimas, naktis – medžiaga. [Savo] alsavimą paleidžia vėjais, iš tiesų, kas lytiškai sueina dieną, o kas sueina naktį – lieka skaistūs.

1.14. Iš tiesų, Pradžapatis – maistas. Jo, iš tiesų, yra ši sėkla. Iš jos šitos būtybės gimsta.

1.15. Išties, kas laikosi šių Pradžapačio priesakų, poruojasi. O Brahmano pasaulis – tų, kurie tvirti vidiniu įkarščiu, tikėjimu ir skaistumu.

1.16. Tų šitas tyras Brahmano pasaulis, kas be suktybės, melo ir apgaulės".

Antras klausimas

2.1. Tada Bhargava Vaidarbhis paklausė, prisiartinęs: „Garbusis, kiek dievų palaiko kūriniją, kiek [jų] visa tai nušviečia? Kuris iš jų svarbiausias?".

2.2. Šis jam atsakė: „Iš tiesų, – erdvė toks dievas, vėjas ir ugnis, vanduo ir žemė, žodis, protas, akys, ausys. Šviesdami į visa tai jie teigia: „Remiam ir palaikome šį kūną".

2.3. Svarbiausias iš visų, kvėpavimas, pasakė: „Neapsigaukite! Aš, į penkis pasidalinęs, remiu ir palaikau šį kūną".

2.4. Bet jie nepatikėjo. Tas išdidžiai pakilo ir tarsi paliko [kūną]. Jam palikus, ir visi kiti paliko; jam sugrįžus, ir visi kiti sugrįžo. Kaip kad pakyla visos bitės, pakilus jų karaliui, ir leidžiasi, jam nusileidus, – taip žodis, protas, akys, ausys. Ir jie patenkinti kvėpavimą pagyrė:

2.5. „Jis – tai liepsnojanti ugnis, jis – saulė, jis – perkūnija galinga, jis – vėjas, žemė, medžiaga ir dievas, jis – ir būtis, ir nebūtis, nemirtingumas.

2.6. Visa kas remiasi kvėpavimu, kaip rato stipinai į stebulę, – ričai, jadžusai, samanai ir atnašavimai, ir kilmingieji, ir žyniai.

2.7. Lyg Pradžapatis iščiose kruti, kad vėl atgimtum. Kvėpavime, kuris kiekvienam kvėpime, tai tau būtybės atnašauja.

2.8. Dievams esi vyriausias atnašautojas, pirmas nulieji protėviams, esi tikrasis rišių užsiėmimas, Atharvanų Angirasų.

2.9. Kvėpavime, tu – Indra savo spindesiu, kaip sergėtojas – Rudra, tu dangumi keliauji tarsi Saulė Šviesapatis!

2.10. Kai tu lyji, būtybės šios atsikvėpia – laimingos džiaugiasi: „Sočiai bus maisto".

2.11. Tyras kvėpavime, tai tu – vienasis rišis, valgytojas, visa ko tikras viešpatis. Mes – maisto patiekėjai. Matarišvanai, esi mūsų tėvas!

2.12. Tos tavo apraiškos, kurios kalboj, ausy, aky, kurios persmelkia protą, tebus maloningos. Nepalik mūsų!

2.13. Visa, kas trijuose pasauliuose, – kvėpavimo valdžioj. Kaip motina vaikus globok mus! Laimės ir išminties mums dovanok!"

Trečias klausimas

3.1. Tada Kaušalja Ašvalajana paklausė [Pipalados]: „Garbingasis, iš kur randasi šis kvėpavimas? Kaip įžengia į kūną, pasiskirsto, įsitvirtina jame? Kokiu keliu išeina? Kaip jis palaiko tai, kas išorėje ir kas viduje?"

3.2. Šis jam atsakė: „Klausi klausimus perdėm [sunkius]. Bet itin atsidavęs Brahmanui esi, todėl tau atsakysiu:

3.3. Kvėpavimas šis randasi iš Atmano. Kaip žmogų kad šešėlis lydi, taip šis jį. Proto veikla jis įžengia į kūną.

3.4. Kaip kad valdovas liepia savo pareigūnams: „Valdykite tuos ir tuos kaimus", taip ir kvėpavimas paskirsto kvėpimus.

3.5. Į apatines išskyrų angas siunčia apaną, nuokvėpį; pats įkvėpimas, prana, renkasi ausis, akis, burną ir no-

sį; viduryje – lygus kvėpavimas, samana, sulyginantis paaukotą maistą. Iš to septynios liepsnos kyla.

3.6. Atmanas, iš tiesų, – širdy. Joje – šimtas ir viena gysla. Kiekvieną jų sudaro šimtas mažesnių, o šias – dar po septyniasdešimt ir du tūkstančius atsišakojimų. Jais sklinda smelkiantis kvėpimas, vjana.

3.7. Kvėpsnis, viena iš gyslų kylantis aukštyn, udana, gėrio pasaulin išveda už [padarytą] gėrį, už [padarytą] blogį – blogio, o už abu – žmonių pasaulyje palieka.

3.8. Saulė išoriniam pasauly pateka kaip įkvėpimas, prana, ir ji palaiko kvėpsnį akyje. Žemės dievybė žmoguje palaiko nuokvėpį, apaną. Tarpinę [oro] erdvę užima samana, o vėjas yra vjana.

3.9. Išties, liepsna – tai kvėpsnis, kylantis aukštyn, udana. Todėl kieno liepsna išblėso, tas – [pakeliui] į naują būtį, protui įtraukus jutimus.

3.10. Destis kokia mintis, į tokį kvėpsnį įeini. Kvėpavimas ir jo liepsna, išvien su Atmanu, veda į mintyse įsivaizduojamą pasaulį.

3.11. Kas, sumanus, kvėpavimą pažįsta, tam palikuonių niekad nepristigs – jis tampa nemirtingas. Štai posmas apie tai:

3.12. Kaip randasi kvėpavimas, įeina, būva, skyla į penkis, kaip jis su Atmanu susiję̨s, – kas žino tai, tas tampa nemirtingas. Kas žino tai, tas tampa nemirtingas".

Ketvirtas klausimas

4.1. Tada paklausė Gargja Saurja [Pipalados]: „Garbingasis, kas tokie miega žmoguje, kas budi? Koks dievas sapnus regi? Kam tenka laimė ši? Kame gi visa tai įtvirtinta?"

4.2. Šis jam atsakė: „Gargja, kaip saulės spinduliai saulėleidy susitelkia į šviesos ratą ir vėl pažyra, jai iš naujo tekant, taip ir visi [jutimai naktį] susitelkia aukščiausioje dievybėje – prote. Tuomet žmogus negirdi, neregi, neuodžia, neskanauja, neliečia ir nekalba, neima, nesimėgauja, ir nesilengvina, ir nejuda. „Jis miega", – sakoma.

4.3. Tiktai kvėpimų ugnys [tuomet] budi šitame mieste. Apana – namų židinio ugnis, pietinio aukuro ugnis – tai vjana, o dešinioji ugnis – prana, nes paimta iš namų židinio.

4.4. Samana taip vadinamas todėl, kad jis išlygina du atnašavimus: apaną, įkvėpimą – iškvėpimą, praną. Protas, išties, – tikrasis atnašautojas, o vaisius atnašavimų – udana, kvėpimas, kylantis aukštyn. Jis atnašautoją pas Brahmaną nulydi diena iš dienos.

4.5. Sapne šis dievas išskleidžia savo didybę: vėl regi, kas buvo regėta, girdi, kas buvo girdėta, vėl patiria, kas šen ir ten buvo patirta. Kas jo regėta ir kas neregėta, kas jo girdėta ir kas negirdėta, kas jo patirta ir kas nepatirta, būta ir nebūta – viską regi, [patsai] viskas, regi.

4.6. O kai jį apima liepsna, šis dievas jau sapnų nebleregi. Tuomet šitam kūne stoja palaima.

4.7. Kaip paukščiai kad susirenka į savo būstą medy, mano mielas, taip visa tai susitelkia aukščiausiam Atmane:

4.8. Žemė ir žemės elementas, vanduo ir vandens ele-

mentas, ugnis ir ugnies elementas, vėjas ir vėjo elementas, erdvė ir erdvės elementas, rega ir tai, kas regima, klausa ir tai, kas girdima, uoslė ir tai, kas uodžiama, skonis ir kas skanaujama, oda ir tai, kas liečiama, kalba ir tai, kas kalbama, rankos ir tai, kas stveriama, lytis ir tai, kas teikia malonumą, išeinama anga ir kas pro ją išeina, kojos ir kas jomis nueinama, protas ir kas juo prantama, aumuo ir kas suvokiama, savimana ir tai, kas manoma apie save, mintys ir tai, kas mąstoma, švytėjimas ir tai, kas jo nušviesta, kvėpavimas ir tai, ką jis palaiko.

4.9. Tai jis – regėtojas, lytėtojas, girdėtojas, uodėjas ir skanautojas, stvėrikas, prantantysis, pažįstantis ir veikiantis, suvokiantysis Atmanas, Puruša, įsitvirtinęs aukščiausiame, nenykstamame Atmane.

4.10. Aukščiausiąjį, Nenykstamąjį pasiekia tik tas, kas žino jį, neturintį šešėlio, kūno ir spalvos, tyrą, nenykstamą. Kas žino jį, mielasis, tampa visažinis, tampa viskas. Štai posmas apie tai:

4.11. Tą, kuriame suvokiantysis Atmanas, kartu visi die-

vai, kvėpimai ir būtybės – mano mielas, kas žino Jį, Nenykstamą, tas – visažinis, tas prasiskverbia į viską".

Penktas klausimas

5.1. Tada paklausė Satjakama Šaibjas [Pipalados]: „Gerbiamasis! Tas iš žmonių, kuris visą gyvenimą ligi pat galo mąsto susitelkęs AUM, kokį pasaulį jis tuo laimi?"

5.2. Šis jam atsakė: „Satjakama, iš tikrųjų, garsmuo AUM – tai ir aukščiausias, ir žemesnis Brahmanas. Todėl juo remdamasis išmintingas pasiekia tą arba kitą.

5.3. Giliai mąstydamas tik apie vieną sandą [A] ir taip nušvitęs jis netrukus [po mirties] pateks į žemę. Ričai jį veda į žmonių pasaulį. Ten, dvasios įkarščiu, tikėjimu ir skaistumu apdovanotas, jis išgyvens didybę.

5.4. O dviem dėmenimis [A, U] jis protą pasiekia. Jadžusai veda jį tarp žemės ir dangaus, į mėnesio pasaulį. Ten, mėnesio pasaulyje, didybę išgyvenęs, jis sugrįžta vėl.

5.5. O jeigu jis aukščiausiąjį Purušą susitelkęs mąsto trim sandais, kaip AUM, tai pasiekia pilnatvę saulės spindesy. Kaip kad gyvatė iš odos išsmunka, taip jį, išsmukusį iš blogio, iš tiesų, samanai veda Brahmano pasaulin. Tam prieglobsty viso, kas gyva, jis išvys aukščiausią iš aukščiausių – Purušą [kūno] mieste. Štai pora posmų apie tai:

5.6. Kai trys sandai, į mirtį vedantys [po vieną], ištariami jungčia ir neatskiriamai, tas, kuris žino, jau nebesvyruoja, dorai darbus dirbdamas – ir išorėj, ir viduje, ir tarp.

5.7. Ričai veda į šį [pasaulį], jadžusai – tarp šito ir ano, o samanai – į tą, kurį pažįsta tik išminčiai. Tas, kuris žino, remdamasis AUM pasiekia tą aukščiausią rimtį, kur nebėra senatvės nei mirties, nei baimės".

Šeštas klausimas

6.1. Tuomet Sukeša Bharadvadža jo paklausė: „Gerbiamasis, Hiranjagarbha, Kosalos karalaitis, andai prisiartinęs, manęs paklausė: „Bharadvadža, ar tu žinai Pu-

rušą šešiolikadalį?" Aš karalaičiui atsakiau: „Ne, nežinau. Jeigu žinočiau, negi tau nepasakyčiau? Juk kas netiesą sako, tas savo šaknis džiovina. Todėl man nedera sakyt netiesą". Tylėdamas jis į ratus įlipo ir nutolo. Todėl tavęs ir klausiu, kurgi tas Puruša?

6.2. Tasai atsakė jam: „Čia, mano mielas, šitam kūne tas Puruša, kuriame esama šešiolikos dalių.

6.3. O tas [Puruša] sau pamanė: „Kam pasitraukiant ir aš pasitrauksiu? Kam pasiliekant ir aš pasiliksiu?"

6.4. Jisai kvėpavimą sukūrė, o iš kvėpavimo – tikėjimą ir erdvę, vėją, šviesą, vandenį, žemę ir jutimus, protą, ir maistą. Iš maisto – jėgą, dvasios įkarštį, šventas giesmes, veikimą ir pasaulius, pasauliuose – vardus.

6.5. Kaip upės, tekančios į jūrą, kai ją pasiekia – išnyksta, prarasdamos vardą-pavidalą ir jūra virsdamos, taip šito regínčio šešiolika dalių, Purušos siekiančių, kai pasiekia – jame išnyksta, prarasdamos vardą-pavidalą, Puruša virsdamos. Jis – vienas ir nedalomas, ir nemirtingas. Štai posmas apie tai:

6.6. Tas, į ką visos dalys remiasi, kaip rato stipinai į stebulę, – žinokite, tai Puruša, kurį verta pažint, idant mirtis jūsų nepasiglemžtų!"

6.7. Ir [Pipalada] jiems pridūrė: „Štai ką žinau aš apie šį aukščiausią Brahmaną. Nieko aukščiau už jį nėra!"

6.8. Šie jį pagarbino: „Išties, tu – mūsų tėvas, perkeliantis mus nuo neišmanymo į kitą krantą!" Šlovė aukščiausiems rišiams! Šlovė aukščiausiems rišiams!

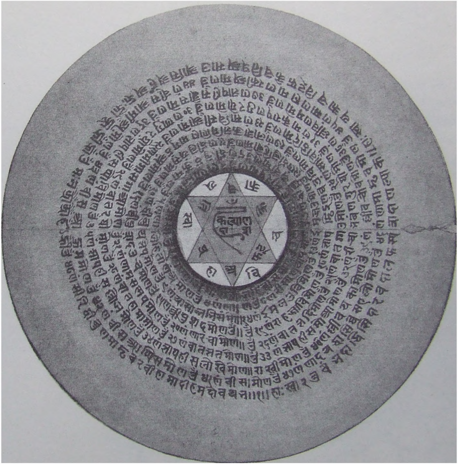

TAITIRYJA UPANIŠADA

„Taitiryja (*Taittirīya*) upanišada" priskiriama ankstyvosioms prozinėms upanišadoms ir „Juodosios Jadžurvedos" Taitiryjos mokyklai, kurios vienas iš pradininkų buvo vardu Titiris – iš čia ir pavadinimas. Ją sudaro trys dalys (*valli*). Pirmoje dalyje, kuri savo turiniu artima fonetiką bei tarimą nagrinėjantiems Šikša (*Śikṣa*) vedangos (*vedāṅga* – pagalbinis vedų mokslas) tekstams, dėstomas teisingas vedų giesmių – mantrų tarimas, pateikiamas jų interpretavimas, mokytojo priesakai mokiniui. Reikšminga yra antroji, „Brahmano palaimos" dalis, kurioje kalbama apie Atmano prigimtį, jį gaubiančius kiautus, ar „kūnus", ir palaimą, kurioje atsiskleidžia jo esmė. Trečioje dalyje legendinis išminčius Bhrigus, tėvo padedamas, mokosi pažinti įvairias Brahmano apraiškas.

Pirmoji, pamokymų dalis

Pirmas skaitinys

1.1.1. Hari AUM! Lai Mitra bus mums palankus, lai palankus bus Varuna, lai Arjamanas mums bus palankus, palankus Indra, Brihaspatis, lai palankus bus plačiažengis Višnus! Lenkiuosi Brahmanui! Ir tau, Vajau, lenkiuos, tu – apreikštasis Brahmanas! Apie tave kalbėsiu, apeikštąjį Brahmaną! Kalbėsiu deramai, kalbėsiu tiesą. Tegu tai mane saugo, tegu saugo kalbantį. Tesaugo tai mane, tesaugo kalbantį. AUM, ramybė, ramybė, ramybė!

Antras skaitinys

1.2.1. Išdėstysime mokslą apie tartį: apie garsus, kirčiavimą, raidžių ilgumą, pastangas, [garsų] sulyginimą ir jungimą. Toks mokslas apie tartį.

1.3.1. Šlovė mudu telydi, dievažinystės spindesys mudu telydi. Dabar išdėstysim upanišadą apie jungimą iš penkių sandų, pasaulio, šviesulių, žinojimo, vaikų ir savo paties atžvilgiu. Jie laikomi didžiaisiais junginiais. Dabar pasaulio atžvilgiu: žemė – pirma lytis dangus – antra lytis, erdvė tarp jų – jungtis, vėjas – jungėjas. Šitaip pasaulio atžvilgiu.

1.3.2. Dabar atžvilgiu šviesulių: ugnis – pirma lytis, saulė – antra lytis, vanduo – jungtis, žaibas – jungėjas. Šitaip šviesulių atžvilgiu.

1.3.3. Dabar štai atžvilgiu žinojimo: mokytojas – tai pirma lytis, jo mokinys – antra lytis, žinojimas – jungtis, pamokymas – jungėjas. Šitaip štai atžvilgiu žinojimo.

1.3.4. Dabar štai atžvilgiu vaikų: motina – tai pirma lytis, tėvas – antra lytis, vaikai – jungtis, vaisinimas – jungėjas. Šitaip štai atžvilgiu vaikų.

1.3.5. Dabar štai atžvilgiu savęs paties: apatinė žiauna – tai

pirma lytis, viršutinė žiauna – tai antra lytis, kalba – jungtis, liežuvis – jungėjas. Šitaip štai atžvilgiu savęs paties.

1.3.6. *Tokie didieji junginiai.* Kas žino taip išdėstytus didžiuosius junginius, tam prisidės vaikų, kaimenių ir dievažinystės spindesio, maisto pramisti ir dangaus pasaulis.

Ketvirtas skaitinys

1.4.1. Tas dainų jautis visalytis, pats kilęs iš dainų ir iš nemirtingumo, – Indra, – tegu apdovanos mane jis išmintim! Tebus, dieve, nemirtingumas – mano!
Tebus manasis kūnas tvirtas, liežuvis mano – pats saldžiausias, tegu išgirsiu daugel ausimis! Tu – Brahmano lobynas, klotas išmintim. Išsaugok tai, ką išgirdau!

1.4.2. Vos prisiartinusi prie manęs ji, gausindama, visuomet aprūpina drabužiais, karvėm, gėrimais, maistu. Suteik man, Šri, daug vilnos ir kaimenių – svaha!
Lai rinksis mokiniai iš visų pusių – svaha!
Lai rinksis mokiniai, ir visapusiškai – svaha!
Lai rinksis mokiniai toli pažengę – svaha!

Lai rinksis mokiniai save sutramdę – svaha!
Lai džiaugias mokiniai ramybe – svaha!

1.4.3. Lai tarp žmonių įgysiu šlovę – svaha!
Didžiausius turčius lai garsu pranoksiu – svaha!
Lai būsiu Tavyje, Maloningasai, – svaha!
Lai būsi manyje, Maloningasai, – svaha!
Tavy, tūkstančiašaki maloningasai, skaistėju – svaha!
Kaip bėga vandenys šlaitais, kaip mėnesiai ir metai,
Taip pas mane, Dosnusis, iš visur lai mokiniai subėga – svaha!
Tu esi prieglobstis! Šviesk man! Ateiki pas mane!

Penktas skaitinys

1.5.1. Bhūs, bhuvas, suvar – iš tiesų, trys ištarmės. Mahačamasja dar ir ketvirtos išmokė – maha. Tai – Brahmanas, tai – Atmanas, kitos dievybės – dalys [Jo].

Bhūs, iš tiesų, – tai šis pasaulis, bhuvas – tarp šito ir ano, suvar – pasaulis, o maha – tai saulė. Saulės dėka, išties, visi pasauliai darosi didingi.

1.5.2. Bhūs, iš tiesų, – ugnis, bhuvas – tai vėjas, suvar – saulė, o maha – mėnulis. Mėnulio dėka, iš tiesų, didingi daros visi šviesuliai.

1.5.3. Bhūs, iš tiesų, – tai ričai, bhuvas – samanai, suvar – tai jadžusai, o maha – patsai Brahmanas. Dėl Brahmano, išties, didingos daros visos vedos.

1.5.4. Bhūs, iš tiesų, – tai įkvėpimas, prana; bhuvas – tai nuokvėpis, apana; suvar – tai vjana, smelkiantis kvėpimas; o maha yra maistas. Maisto dėka, išties, didingi darosi visi kvėpimai.

1.5.5. Išties jų – keturiskart keturi, po keturis keturioms ištarmėms. Kas žino tai, tas žino Brahmaną – visi dievai jam neša dovį.

Šeštas skaitinys

1.6.1. Kur ta erdvė širdies slapty, ten Puruša – minčių esmės, nemirtingasis, auksaspalvis. Kas lyg spenys tarp dviejų dangaus pusių kabo, – Indros įsčios. Kur plau-

kų šaknys skiriasi, kaukolę skeldamos perpus, tenai su bhūs jis – ugnyje, su bhuvas – vėjy;

1.6.2. su suvar – saulėje, su maha – Brahmane. Jis tampa savavaldis, proto viešpats, žodžio viešpats, viešpats regėjimo, viešpats klausos ir pažinimo viešpats, štai kuo tampa – erdve, Brahmano kūnu, esatim pačia, kvėpavimo džiaugsmu, proto palaima, pasinėrimu į rimtį, nemirtingumu. Taip jį mąstyk, Pračynajogja.

Septintas skaitinys

1.7.1. Žemė, oro erdvė, dangus, pasaulio šalys ir šalys tarp jų; ugnis, vėjas, saulė, menulis, žvaigždės; vandenys, augalai, medžiai, erdvė ir Atmanas – pasaulio atžvilgiu.

O atžvilgiu savęs paties – tai prana, vjana, apana, udana ir samana; regėjimas, klausa, protas, kalba, lytėjimas; oda, mėsa, gyslos, kaulai ir smegenys.

Paskirstęs šitaip, rišis tarė: „Iš tiesų, visa – penki. Penketu penketą laimėsi".

Aštuntas skaitinys

1.8.1. AUM yra Brahmanas. AUM yra visa tai. AUM yra santarvė, išties.
Kai [sakoma]: „Sukluskite!", – jie klauso;
[Tardami] „AUM" jie gieda samanus;
[Tardami] „AUM ŠOM" gieda šastras;
[Tardamas] „AUM" adhvarjus išdainuoja atsaką;
[Tardamas] „AUM" brahmanas imas apeigų;
[Tardamas] „AUM" paskelbia nuliejimą ugniai;
[Tardamas] „AUM" brahmanas pradeda giedot, [sau palinkėdamas:] „Tegu pasieksiu Brahmaną", – ir Brahmaną pasiekia.

Devintas skaitinys

1.9.1. Tiesą ir mokymąsi [kitus] mokant.
Teisingumą ir mokymąsi [kitus] mokant.
Santūrumą ir mokymąsi [kitus] mokant.
Savitvardą ir mokymąsi [kitus] mokant.
Rimtį ir mokymąsi [kitus] mokant.

[Aukojimo] ugnis ir mokymąsi [kitus] mokant.
Liejimą ugniai ir mokymąsi [kitus] mokant.
Svetingumą ir mokymąsi [kitus] mokant.
Žmogiškumą ir mokymąsi [kitus] mokant.
Vaikų gimdymą ir mokymąsi [kitus] mokant.
Vaikų pradėjimą ir mokymąsi [kitus] mokant.
Giminės pratęsimą ir mokymąsi [kitus] mokant.
„Vien teisingumas", – [sako] Satjavačas Rathitaras.
„Vien tik užsidegimas", – [sako] Taponitja Paurušištis.
„Vien mokymasis [kitus] mokant", – [sako] Naka Maudgaljas, – „tai ir yra [tikras] užsidegimas. Tai ir yra [tikras] užsidegimas".

Dešimtas skaitinys

1.10.1. Aš – medžio judintojas.
[Mano] šlovė – tarsi kalno viršūnė.
Stačiai iškilęs ir skaistus it saulė, esu nemirtingas, iš tiesų.
[Aš –] brangenybė spindinti, [aš –] išmintingas, nemirtingas, nesugriaunamas.
Štai toks vedų pamokymas Trišankaus.

Vienuoliktas skaitinys

1.11.1. Apmokęs vedos, mokytojas mokiniui prisako: „Sakyk tiesą, elkis dorai, neapleisk šventraščių. Mokytojui dovanodamas malonias dovanas, nepažeisk įpėdinių grandinės. Nenusigręžki nuo tiesos, nenusigręžki nuo doros, nenusigręžki nuo gerovės, nenusigręžki nuo vertybių. Nevenki mokytis ir mokyti. Nepamiršk pareigų dievams ir protėviams.

1.11.2. Gerbk motiną kaip dievą, gerbk tėvą kaip dievą, gerbk mokytoją kaip dievą, gerbk svečią kaip dievą. Daryk tiktai nepriekaištingus darbus. Tik mūsų [vertais] pavyzdžiais sek, ne kitais.

1.11.3. Brahmanus tuos, kurie už mus garbingesni, pagerbk [pasiūlydamas] atsisėsti, atsipūsti. Ką duodi, duok tikėdamas, o netikėdamas neduok, duok džiaugdamasis, duoki nuolankiai, duok baimindamasis, duok supratingai.

1.11.4. O abejodamas, kaip elgtis, ką daryti, elkis taip, kaip tomis aplinkybėmis elgtųs brahmanas – patyręs,

blaiviai mąstantis, švelnus, bet nepriklausomas, dorybei atsidėjęs.

1.11.5. Su tais, kas vertas pasmerkimo, elkis taip, kaip elgtųsi brahmanas – patyręs, blaiviai mąstantis, švelnus, bet nepriklausomas, dorybei atsidėjęs.

1.11.6. Tai priesakas, nurodymas, šventoji vedų upanišada, pamokymas. Taip reikia gerbt, taip reikia gerbt".

•

Dvyliktas skaitinys

1.12.1. Hari AUM! Lai Mitra bus mums palankus, lai palankus bus Varuna, lai Arjamanas mums bus palankus, palankus Indra, Brihaspatis, lai palankus bus plačiažengis Višnus! Lenkiuosi Brahmanui, tu – regimasis Brahmanas! Apie tave kalbėjau, regimąjį Brahmaną. Kalbėjau deramai, kalbėjau tiesą! Tai saugojo mane, saugojo kalbantį. Tai saugojo mane, saugojo kalbantį. AUM, ramybė, ramybė, ramybė!

Antroji, Brahmano palaimos dalis

Pirmas skaitinys

2.1.1. AUM! Tesaugo mudu Jis, tebus mudviem patenkintas! Dirbkiva iš peties, tegu nušvinta mudviem pažinimas! Ir tenebus tarp mudviejų nesantaikos. AUM, ramybė, ramybė, ramybė!

2.1.2. AUM! Brahmaną žinantis aukščiausia pasiekia. Taip pasakyta apie tai: „Brahmanas – esatis, žinojimas, neribotumas, glūdi [širdies] slapty, bekraštėj erdvėje. Kas šitai žino, tas išpildo, sulig Brahmanu, išmintinguoju, visus troškimus".

Iš šito Atmano, išties, rados erdvė, iš erdvės – vėjas, iš vėjo – ugnis, iš ugnies – vanduo, iš vandens – žemė, iš žemės – augalai, iš augalų – maistas, iš maisto – žmogus.

Šį žmogų, iš tiesų, sudaro maisto syvai. Štai jo galva, štai – dešinysis šonas, štai – kairysis, o štai – jis pats. Tai – apatinė jo dalis, jo pamatas.

Toks yra posmas apie tai:

Antras skaitinys

2.2.1. Tikrai, iš maisto gimsta padarai, kurie gyvena žemėje.
Paskui gyvena tuo maistu ir pabaigoj į jį sugrįžta.
Nes maistas – padaras, seniausias iš visų,
Todėl visuotiniu vaistu vadinamas.
Tikrai, visokio maisto gauna tie, kas maistą garbina kaip Brahmaną.
Nes maistas – padaras, seniausias iš visų,
Todėl visuotiniu vaistu vadinamas.
Iš maisto randasi būtybės ir maistu jos, atsiradę, auga.
Jis padarus maitina ir jais minta,
Todėl jis ir vadinamas maistu.

Be šio, iš maisto syvų sudaryto, išties, dar yra kitas, skirtingas, vidinis „aš", sudaromas kvėpavimo. Jo pilnas šis. Išties, jisai žmogaus pavidalo. Kaip kad žmogaus pavidalo anas, taip tad žmogaus pavidalo [ir šis]. Galva jo – prana; vjana – dešinysis šonas; kairys šonas – apana; erdvė – tai jis pats, o žemės vidurys – jo apačia ir pamatas.

Toks yra posmas apie tai:

Trečias skaitinys

2.3.1. Kvėpavimu dievai kvėpuoja, ir žmonės, ir gyvūnai. Kvėpavimas – būtybių gyvastis, todėl visa ko gyvastim vadinamas.
Visą gyvenimą nueina tie, kurie kvėpavimą gerbia kaip Brahmaną.
Kvėpavimas – būtybių gyvastis, todėl visa ko gyvastim vadinamas.
Anas, ankstesnis „aš" – jo kūnas.

Be šio, kurį kvėpavimas sudaro, iš tiesų, dar yra kitas, skirtingas, vidinis „aš", sudaromas minčių. Jo pilnas šis. Išties, jisai žmogaus pavidalo. Kaip kad žmogaus pavidalo anas, taip tad žmogaus pavidalo [ir šis]. Jadžus – tai jo galva, rič – dešinysis šonas, kairys šonas – saman, priesakai – jis pats, o Atharvanai Angirasai – apačia, jo pamatas.

Toks yra posmas apie tai:

Ketvirtas skaitinys

2.4.1. Iš kur sugrįžta žodžiai, mintys, nepasiekę [tikslo],
Tą Brahmano palaimą žinančiam – jau niekas nebaisu.
Anas, ankstesnis „aš" – jo kūnas.

Be šito, sudaryto iš minčių, išties, dar yra kitas, skirtingas, vidinis „aš", sudaromas žinojimo. Jo pilnas šis. Išties, jisai žmogaus pavidalo. Kaip kad žmogaus pavidalo anas, taip tad žmogaus pavidalo [ir šis]. Tikėjimas – tai jo galva, darna – jo dešinysis šonas, kairysis šonas – esatis, joga – jis Pats, o didis – apačia, jo pamatas.

Toks yra posmas apie tai:

Penktas skaitinys

2.5.1. Žinojimas – vadovas atnašavimų, taip pat darbų.
žinojimą gerbia visi dievai kaip Brahmaną praamžį.
Kas suvokia žinojimą kaip Brahmaną ir nenusigręžia nuo jo,
Tam, nuodėmes kūne palikus, visi troškimai pildosi.
Anas, ankstesnis „aš" – jo kūnas.

Be šio, kurį žinojimas sudaro, išties, dar yra kitas, skirtingas, vidinis „aš" – palaimos. Jo pilnas šis. Išties, jisai žmogaus pavidalo. Kaip kad žmogaus pavidalo anas, taip tad žmogaus pavidalo [ir šis]. Galva jo – malonumas, džiaugsmas – dešinysis šonas, kairysis šonas – džiugesys, palaima – tai jis pats, Brahmanas – apačia, jo pamatas.

Toks yra posmas apie tai:

Šeštas skaitinys

2.6.1. Liaujasi buvęs tas, kas žino Brahmaną kaip nebūtį. Kas žino Brahmaną kaip esantį, tą [visi] irgi žino esant. Anas, ankstesnis „aš" – jo kūnas.

Dabar štai klausimai keli: Ar tas, kuris nežino, miręs pasiekia aną pasaulį? Ar pasiekia aną pasaulį miręs tas, kas žino?

Jis [Brahmanas] panoro: „Tegu manęs bus daug – prisigimdysiu!" Ir jis užsidegė ryžtu, o ryžtu užsidegęs, sukūrė visa, kas yra. Sukūręs jis įsismelkė į visa. O įsismel-

kęs tapo esantis ir čia, ir ten, apsakomas ir neapsakomas, pagrindžiamas ir nepagrindžiamas, ir pažinus, ir ne, ir tikras, ir netikras. O visa, kas yra čia, tapo tikra ir todėl vadinama tikrove.

Toks yra posmas apie tai:

Septintas skaitinys

2.7.1. Išties, pradžioje buvo nebūtis.
Iš jos būtis pradėta buvo.
Tatai Patį save sukūrė,
Todėl vadinama gerai sukurta.

Išties, o kas gerai sukurta, tai – esmė. Tik esmę šią atradęs tampa palaimingas. Kas gi įkvėptų, kas iškvėptų, šitos palaimos nesant erdvėje? Juk tai ir suteikia palaimą. Kas šį neregimą, bekūnį, neapsakomą ir nepagrindžiamą ima už pagrindą savo nebaimei, tas [iš tiesų] bebaimis. Bet jeigu jis jame padaro bent menkiausią skirtumą, bemat apninka baimė. Tai baimė žinančio, kuris nemąsto.

Toks yra posmas apie tai:

2.8.1. Bijodamas jo pučia vėjas,
Bijodama pateka saulė,
Bijodami jo sprunka Agnis, Indra
Ir penkta – mirtis.
Štai samprotavimai apie palaimą:

Tebus jaunuolis doras, išsilavinęs, greičiausias ir ištvermingiausias, stipriausias iš visų. Te priklausys jam žemė, kupina gėrybių. Tai viena – žmogaus palaima.

Šimtąsyk tiek žmogaus palaimos – tai viena palaima gandharvų žmogaus. Vedas išmanančio, neįveikto troškimų – irgi.

Šimtąsyk tiek palaimos gandharvų žmogaus – viena palaima gandharvų dievybės. Vedas išmanančio, neįveikto troškimų – irgi.

Šimtąsyk tiek palaimos gandharvų dievybės – tai viena palaima protėvių, nesenstančių pasauliuose. Vedas išmanančio, neįveikto troškimų – irgi.

Šimtąsyk protėvių, kurie nesenstančių pasauliuose, palaimos – viena palaima gimusių dievais. Vedas išmanančio, neįveikto troškimų – irgi.

Šimtąsyk gimusių dievais palaimos – viena palaima tų dievų, kurie dievai per darbą, tų, kurie dievais per darbą tapo. Vedas išmanančio, neįveikto troškimų – irgi.

Šimtąsyk tos dievų, dievais per darbą tapusių, palaimos – viena dievų palaima. Vedas išmanančio, neįveikto troškimų – irgi.

Šimtąsyk tiek dievų palaimos – viena Indros palaima. Vedas išmanančio, neįveikto troškimų – irgi.

Šimtąsyk tiek Indros palaimos – viena palaima Brihaspačio. Vedas išmanančio, neįveikto troškimų – irgi.

Šimtąsyk tiek palaimos Brihaspačio – viena palaima Pradžapačio. Vedas išmanančio, neįveikto troškimų – irgi.

Šimtąsyk tiek palaimos Pradžapačio – tai viena Brahmano palaima. Vedas išmanančio, neįveikto troškimų – irgi.

Kas čia, žmoguj, ir kas ten, saulėje, – tai viena. Kas taip

žinodamas palieka šį pasaulį, – aptinka savo „aš", kurį sudaro maistas; aptinka savo „aš", sudaromą kvėpavimo; aptinka savo „aš", kurį sudaro mintys; aptinka savo „aš", sudaromą žinojimo; aptinka savo „aš", sudaromą palaimos.

Toks yra posmas apie tai:

Devintas skaitinys

2.9.1. Iš kur sugrįžta žodžiai, mintys, nepasiekę [tikslo],

Tą Brahmano palaimą žinančiam – jau niekas nebaisu.

Išties, jo jau nebekamuoja mintys: „Kodėl aš gero nedariau? Kodėl aš dariau bloga?" Kas žino tai, išsivaduoja nuo tokių [minčių]. Išties, nuo abiejų išsivaduoja, kas tai žino. Šitai slėpinys.

Bhrigaus dalis

Pirmas skaitinys

3.1.1. Bhrigus, iš tikro, Varunos sūnus, kreipės į [savo] tėvą Varuną: „Pamokyk mane Brahmano, garbusis". Šis jam papasakojo apie maistą ir kvėpavimą, regėjimą ir klausą, protą ir kalbą. Tarė jam: „Tai, iš ko gimsta šios būtybės, kuo gyvena gimusios ir kur sugrįžta po mirties, – tai, iš tiesų, stenkis pažint. Tai yra Brahmanas".

Ir jis užsidegė ryžtu, o ryžtu užsidegęs,

Antras skaitinys

3.2.1. pažino maistą esant Brahmaną. Nes iš tiesų, – iš maisto gimsta šios būtybės, maistu jos gimusios gyvena ir po mirties į maistą grįžta. Suvokęs tai, jis kreipės vėl į [savo] tėvą Varuną: „Pamokyk mane Brahmano, garbusis". [Tas] pasakė jam: „Pažink Brahmaną užsidegimu, nes Brahmanas – tai dvasios įkarštis".

Ir jis užsidegė ryžtu, o ryžtu užsidegęs,

Trečias skaitinys

3.3.1. kvėpavimą pažino esant Brahmaną. Nes iš tiesų, – šitos būtybės gimsta iš kvėpavimo, kvėpavimu gyvena gimusios ir po mirties sugrižta į kvėpavimą. Suvokęs tai, jis kreipės vėl į [savo] tėvą Varuną: „Pamokyk mane Brahmano, garbusis". [Tas] pasakė jam: „Pažink Brahmaną užsidegimu, nes Brahmanas – tai dvasios įkarštis".

Ir jis užsidegė ryžtu, o ryžtu užsidegęs,

Ketvirtas skaitinys

3.4.1. pažino protą esant Brahmaną. Nes iš tiesų, – iš proto gimsta šios būtybės, protu jos gimusios gyvena ir po mirties į protą grižta. Suvokęs tai, jis kreipės vėl į [savo] tėvą Varuną: „Pamokyk mane Brahmano, garbusis". [Tas] pasakė jam: „Pažink Brahmaną užsidegimu, nes Brahmanas – tai dvasios įkarštis".

Ir jis užsidegė ryžtu, o ryžtu užsidegęs,

Penktas skaitinys

3.5.1. žinojimą pažino esant Brahmaną. Nes iš tiesų, – šitos būtybės gimsta iš žinojimo, žinojimu gyvena gimusios ir po mirties sugrįžta į žinojimą. Suvokęs tai, jis kreipės vėl į [savo] tėvą Varuną: „Pamokyk mane Brahmano, garbusis". [Tas] pasakė jam: „Pažink Brahmaną užsidegimu, nes Brahmanas – tai dvasios įkarštis".

Ir jis užsidegė ryžtu, o ryžtu užsidegęs,

Šeštas skaitinys

3.6.1. pažino Brahmaną esant palaimą. Nes iš tiesų, – šitos būtybės gimsta iš palaimos, palaima gimusios gyvena ir po mirties sugrįžta į palaimą. Ši Varunos ir Bhrigaus išmintis pagrindu turi begalinę erdvę. Kas žino tai, įgauna pagrindą. Maistu aprūpintas, jis maisto valgytoju tampa, turtingas palikuonių, kaimenių, dieviško spindesio, didis šlove.

Septintas skaitinys

3.7.1. Tegu neniekina jis maisto – tatai priesakas. Išties, kvėpavimas – tai maistas, kūnas – maisto valgytojas. Kūno pagrindas – kvėpavimas, o kvėpavimo pagrindas – kūnas. Taip maistas maistą turi pagrindu. Kas žino tai, įgauna pagrindą. Maistu aprūpintas, jis maisto valgytoju tampa, turtingas palikuonių, kaimenių, dieviško spindesio, didis šlove.

Aštuntas skaitinys

3.8.1. Tenenuvertina jis maisto – tatai priesakas. Išties, vanduo – tai maistas, šviesa – maisto valgytojas. Vanduo – tai šviesos pagrindas, šviesa – tai vandens pagrindas. Taip maistas maistą turi pagrindu. Kas žino tai, įgauna pagrindą. Maistu aprūpintas, jis maisto valgytoju tampa, turtingas palikuonių, kaimenių, dieviško spindesio, didis šlove.

Devintas skaitinys

3.9.1. Teprigamina jis daug maisto – tatai priesakas. Iš-ties, žemė – tai maistas, erdvė – maisto valgytojas. Erdvės pagrindas – žemė, žemės pagrindas – erdvė. Taip maistas maistą turi pagrindu. Kas žino tai, įgauna pagrindą. Maistu aprūpintas, jis maisto valgytoju tampa, turtingas palikuonių, kaimenių, dieviško spindesio, didis šlove.

Dešimtas skaitinys

3.10.1. Teneatsako niekam prieglobsčio – tai priesakas. Todėl jei kas kažkaip gavo daug maisto, apie jį sakoma: „Jam duota maisto".

Iš tiesų, kai šito maisto duota pradžioje, jo pradžioje duoda davėjui.

Iš tiesų, kai šito maisto duota vidury, jo vidury duoda davėjui.

Iš tiesų, kai šito maisto duota pabaigoj, jo pabaigoj duoda davėjui.

3.10.2. Kas šitai žino, [tam] skalsa kalbėti, sėkmė, skalsa įkvėpti ir iškvėpti, [tam] dirbti – rankomis, keliauti – kojomis, o šalinti – anga. Tokie žmogaus atpažinimai. Dabar dievų: tai pasitenkinimas lyti ir galia žaibuoti.

3.10.3. Šlovė – tai bandos, spindesys – tai žvaigždės, o vaikai, nemirtingumas ir palaima – tai lytis. Ir visa – erdvėje. Tegu jis gerbia tai kaip pagrindą – ir pats taps pagrindu. Tegu tai gerbia kaip didybę – pats taps didis. Tegu jis gerbia tai kaip protą – ir pats protingas taps.

3.10.4. Tegu tai gerbia kaip nusilenkimą – ir jam troškimai nusilenks. Tegu jis gerbia tai kaip Brahmaną – ir Brahmaną pasieks. Tegu jis gerbia tai kaip mirtį aplink Brahmaną – ir aplink jį išmirs [jo] nekenčiantys priešai, aplink [išmirs] nemylimi varžovai.

Kas čia, žmoguj, ir kas ten, saulėje, – tai viena.

3.10.5. Kas taip žinodamas palieka šį pasaulį, – aptinka savo „aš", kurį sudaro maistas; aptinka savo „aš", sudaromą kvėpavimo; aptinka savo „aš", kurį sudaro mintys; aptinka savo „aš", sudaromą žinojimo; aptinka sa-

vo „aš", sudaromą palaimos. Keliaudamas per šiuos pasaulius, misdamas norimu maistu ir norimą pavidalą įgaudamas, jis sėdi ir dainuoja dainą: „Oho! Oho! Oho!".

3.10.6. Aš maistas, aš maistas, aš maistas.

Aš maisto valgytojas, aš maisto valgytojas, aš maisto valgytojas.

Aš posmų kūrėjas, aš posmų kūrėjas, aš posmų kūrėjas.

Aš esmi šioj darnoj pirmagimis, pirmiau dievų, ant pat nemirtingumo bambos.

Kas duoda man, tas mane laiko, iš tiesų.

Aš, maistas, maisto valgytoją valgau.

Aš įveikiau visą pasaulį, auksu spindintis – aš tas, kas žino Tai.

Tai upanišada.

IŠ BRIHADARANJAKA UPANIŠADOS

„Brihadaranjaka" (*Bṛhadāraṇyaka*) yra didžiausia ir autoritetingiausia iš upanišadų, padariusi milžinišką poveikį bemaž visoms vėlesnėms Indijos filosofinėms mokykloms. Pavadinimas, *bṛhad āraṇyaka* „didžioji miško", byloja ją esant skirtą į mišką pasitraukusiems atsiskyrėliams, samnjasams. Upanišadą sudaro trys dalys (*kāṇḍha*), o ji pati, kaip dalis, priklauso „Baltajai Jadžurvedai" ir „Šatapatha brahmanai". Tai itin reikšmingas vediškosios kultūros paveldas, kuriame gausu mitų, alegorinių pasakojimų, filosofinių diskusijų apie visatos kilmę bei šaltinį, apie ritualų prasmę. Čia išskleidžiamas mokymas apie aukščiausios tikrovės – Brahmano tapatumą giliausiam individualiam pradui – Atmanui, suformuluojama visoms Indijos religijoms esminga persikūnijimo, ar atgimimo, doktrina bei karmos – dėsningų padarinių, teisingo atlygio – dėsnis.

Medaus dalis

Pirmas skyrius

Pirma brahmana

1.1.1. AUM. Aušra, išties, – tai aukojamo žirgo galva, saulė – akis, vėjas – kvėpavimas, jo praverti nasrai – tai ugnis Vaišvanara. Metai – aukojamo žirgo kūnas, dangus – nugara, erdvė tarp žemės ir dangaus – jo pilvas, žemė – papilvė, pasaulio šalys – šonai, tarpinės šalys – šonkauliai, metų laikai – galūnės, mėnesiai ir pusmėnesiai – sąnariai, dienos ir naktys – jo kanopos. Žvaigždynai – tai jo kaulai, debesys – mėsa. Maistas jo skrandyje – tai smėlis, upės – gyslos, jo kepenys ir plaučiai – tai kalnai, žolės ir medžiai – jo plaukai. Saulėtekis – jo priešakys, saulėleidis – jo užpakalis. Kai jis žiovauja – žaibuoja, nusipurto – griaudžia, myža – lyja. Balsas – tai, išties, jo balsas.

1.1.2. Iš tiesų, diena išaušo žirgui tarsi [taurė] Mahimanas, statoma prieš [žirgą]. Įsčios jo – rytinė jūra. O naktis sutemo žirgui tarsi [taurė] Mahimanas, statoma už

[žirgo]. Įščios jo – vakarų jūra. Šiedu Mahimanai atsirado, iš tiesų, abipus žirgo. Žirgu tapęs jis nunešė dievus, tapęs ristūnu – gandharvus, eržilu – asurus, arkliu – žmones. Jūra – jo gimdyvė, jūra, iš tiesų, – jo įsčios.

Antra brahmana

1.2.1. Pradžioj čionai nebuvo nieko. Visa tai gaubė alkis, ar mirtis, nes alkis – tai mirtis. [Pamanęs,] „Lai aš tapsiu Pats", Jisai sukūrė protą. Jis sukrutėjo, šlovę skelbdamas, ir jam taip šlovę skelbiant, radosi vanduo. Jis [pagalvojo]: „Iš tiesų, man šitaip šlovę skelbiant, radosi vanduo, todėl jis ir vadinas arka. Išties, pradžiunga tas, kas žino vandens vardą arka.

1.2.2. Vanduo, išties, – tai arka. O tai, kas buvo vandens putos, sutvirtėjo ir žeme pavirto. Tai jį išvargino. Iš jo, išvargusio, bet užsidegusio ryžtu, radosi spindesys, kurio esmė – ugnis.

1.2.3. Pasidalino jis į tris: trečdalis – saulė, trečdalis – vėjas. Jis – ir kvėpavimas, į tris pasidalinęs. Rytai – gal-

va, ši ir kita [pasaulio] šalys – priekinės galūnės, vakaruose – jo uodega, ši ir kita [pasaulio] šalys – klubai, pietūs ir šiaurė – šonai jo, dangus – jo nugara, oras – pilvas, šitoji [žemė] – jo krūtinė. Štai kaip tvirtai vandenyse jis stovi. Kas žino tai, tas tvirtai stovi, kad ir kur nueitų.

1.2.4. Jisai panoro: „Tegu antras pats gims iš manęs". Jis – alkis ir mirtis – protu suėjo su kalba. Kas buvo sėkla, tapo metais. Lig tol, išties, metų nebuvo. Jisai augino jį, kiek trunka metai, o tada išleido. Ketindamas naujagimį praryti jis [– mirtis ir alkis –] prasižiojo, tačiau tas sušuko: „bhan!" Ir tai virto kalba.

1.2.5. Jisai pamanė: „Jei užmušiu jį, iš to nedaug bus maisto". Tuomet iš tos kalbos, iš to paties jisai sukūrė viską, kas yra čia: ričus, jadžusus, samanus, užkalbėjimus, aukojimus, žmones ir kaimenes. Ir visa, ką sukūrė, nutarė praryt. Išties, jis ėda viską, tad jo prigimtis – Aditi. Kas žino, kad jo prigimtis – Aditi, tampa valgytoju visa ko čia esančio, ir viskas tampa jo maistu.

1.2.6. Panoro jis: „Imsiu ir vėl atliksiu auką, dar didesnę". Jis ėmė vargti ir užsidegė ryžtu. Iš jo, išvargusio,

bet užsidegusio ryžtu, radosi grožis ir galia. Iš tikro, grožis ir galia – kvėpimai. Kilus kvėpimams, ėmė augti kūnas, o tame kūne buvo protas.

1.2.7. Panoro jis: „Šis mano [kūnas] tebūnie auka, tetapsiu aš per ją pats savimi". Ir tai tapo žirgu, o kai užaugo – tinkamu aukojimui. Todėl žirgo aukojimas vadinas ašvamedha. Išties, kas žino tai, tas žino ašvamedhą. Paleidęs jį į laisvę, jis galvojo, o praėjus metams, jį paaukojo sau pačiam. [Kitus] gyvūnus dievams išdalino. Tad Pradžapačiui ir aukojamas visiems dievams pašvęstas [žirgas].

Iš tikro, ašvamedha – tai, kas šildo, o jos esybė – metai. Šita ugnis – tai arka, šie pasauliai – tai jos apraiškos. Jiedu tad du: šventa ugnis – žirgo aukojimas. Tačiau jiedu abu yra viena dievybė: tai Mirtis. [Kas žino tai,] įveikia mirtį pakartotinai, mirtis jo neįveiks, mirtis taps jo esybe, o jis su šitomis dievybėmis taps viena.

Ketvirta brahmana

1.4.1. Pradžioj [visa] tai buvo Atmanas, pavidalu – Puruša. Aplinkui apsidairęs neišvydo nieko, be savęs Paties. Jis pirmas tarė: „Aš esu". Taip atsirado vardas „Aš". Todėl lig šiol [žmogus] paklaustas pirma sako: „Aš esu" – ir tik tada ištaria savo vardą. Kadangi visą blogį jis sudegino pirmiausia, tai jis – Puruša. Kas žino tai, išties, sudegina kiekvieną, norintį būti pirma jo.

1.4.2. Jisai bijojo. Todėl [lig šiol], kas vienas, – bijo. Jis pagalvojo: „Jeigu nėra nieko, be manęs, tai ko gi aš bijau?" Tuomet baimė praėjo, nes išties, – ko jam bijot? Išties, [tiktai] dėl antro atsiranda baimė.

1.4.3. Išties, jis buvo nelaimingas. Todėl [lig šiol], kas vienas, – nelaimingas. Jis panorėjo antro. Ir patapo toks, kaip moteris ir vyras sueities glėby. Jis perskyrė save į du. Taip atsirado vyras ir žmona. „Todėl mes, kaip tokie, esam lyg dvi perskelto žirnio pusės", – sakė Jadžnavalkja. Todėl erdvė šita pilna moters. Jisai su ja subuvo – ir taip prasidėjo žmonės.

1.4.4. Ji pagalvojo: „Kaipgi gali jis, mane pagimdęs iš savęs paties, su manimi subūt?! Imsiu ir pasislėpsiu". Ji virto karve, o jis – jaučiu ir su ja subuvo. Šitaip raguočiai prasidėjo. Ji virto kumele, jis – eržilu, ji virto asile, jis – asilu ir vėl su ja subuvo. Taip prasidėjo kanopiniai. Ji virto ožka, jis – ožiu, ji – avimi, jis – avinu ir vėl su ja subuvo. Taip prasidėjo ožkos, avys. Visa, kas gyva poromis, ligi pat skruzdžių, taip buvo pradėta.

1.4.5. Jis suvokė: „Aš, iš tiesų, esu kūrinija, nes aš visa sukūriau". Taip jis tapo kūrinija. Kas šitai suvokia, tampa vienu iš šių jo kūrinių.

1.4.6. Tuomet jisai rankas patrynė, ir iš burnos jam, tarsi įščių, radosi ugnis. Todėl abiejų viduje nėra plaukų – juk įsčių viduje nėra plaukų! Ir kada sakoma: „aukok šiam dievui" ar „aukok kitam", – visa tai jo sukurta; ir visi dievai, išties, – tai jis. Drėgmė visokia, kokia tik yra, jo sukurta iš sėklos, ir tai – soma. Iš tiesų, ši visata – tik maistas ir to maisto valgytojas. Soma – maistas, ugnis – maisto valgytojas. Tai aukščiausias Brahmano kūrybos vaisius, nes dievai, jo sukurti, – pranašesni: mirtingas, jis sukūrė nemirtingus. To-

dėl tai ir aukščiausias [jo] kūrybos vaisius. Kas šitai suvokia, tampa vienu iš jo aukščiausių kūrinių.

1.4.7. Anuomet visa buvo neišreikšta. Jis apsireiškė vardu ir pavidalu. Juk [sakoma]: „Tas tuo vardu, tokio pavidalo". Juk iki šiol mes atpažįstam pagal vardą ir pavidalą, [sakydami]: „Tas tuo vardu, tokio pavidalo".

Jis [, Atmanas,] prasiskverbė čionai lig panagių, lyg ašmenys į makštį, lyg ugnis į žaizdrą. Nematomas jis, nes jis [matomas] ne visas. Kvėpuojančio jo vardas – įkvėpimas, kalbančio – kalba, žiūrinčio – akys, klausančio – klausa, prantančio – protas. Tai tik jo veiksmų vardai.

Kas telkiasi į viena arba kita, neišmano, nes jis ne visas viename ar kitame. Telktis dera į jį kaip Atmaną – jame visa tai tampa viena. Šis Atmanas – tai pėdsakas visko, kas tikra, nes išties, kaip pagal pėdsaką galima rasti [tai, kas pamesta], taip pagal jį sužinoma visa, kas tikra. Pripažinimą, gerą vardą randa, kas tai žino.

1.4.8. Šis Atmanas brangesnis ir už sūnų, brangesnis už turtus, brangesnis už bet ką, nes jis – visų arčiausiai. Jei-

gu tam, kas kitką, o ne Atmaną, laiko brangiausiu, pasakys, kad jis gali prarasti tai, kas jam brangu, – taip iš tikrųjų gali atsitikt. Tik Atmaną užtat dera branginti: kas tik Atmaną brangina, niekad nepraras to, kas brangiausia.

1.4.9. [Kartais] pasakoma: „Jei žmonės mano, kad pažinę Brahmaną jie taps viskuo, tai ką gi Brahmanas pažino, kad jis viskuo tapo?"

1.4.10. Išties, pradžioje buvo Brahmanas. Jisai Patį save pažino: „Esu Brahmanas". Todėl ir tapo jis viskuo. Kas iš dievų tai suvokia, ir pats tuo tampa. Taip buvo rišiams, taip žmonėms. Matydamas tai rišis Vamadeva suvokė: „Tai aš buvau Manus ir Sūrja". Ir dabar, kas suvokia: „Aš esu Brahmanas", tampa viskuo. Jam net dievai negali sukliudyti – jis tampa jų Atmanu. O kas kitą dievybę garbina, manydamas: „Jis – viena, o aš – kita", tas nežino. Jis tarsi gyvulys dievams. Išties, daugybė gyvulių žmonėms tarnauja, taip ir dievams tarnauja kiekvienas žmogus. Ir jeigu vieną gyvulį prarast nemalonu, tai ką kalbėt apie daugybę? Todėl dievams nemalonu, kai žmonės tai sužino.

1.4.17. Pradžioj [visa] tai buvo Atmanas, vienatinis. Jisai panoro: „Kad turėčiau žmoną, o per ją – vaikų, o per juos – turtų! Tuomet galėčiau darbus dirbti". Iš tiesų, tokia norų [riba], ir net labai norėdamas, daugiau tikėtis negali. Todėl lig šiol, kas vienišas, – galvoja: „Kad turėčiau žmoną, o per ją – vaikų, o per juos – turtų! Tuomet galėčiau darbus dirbti". Ir jeigu nepatenkina bent vieno iš šių norų, jaučiasi neišsipildęs. Tačiau [tikroji] jo pilnatvė [štai kokia]: jo protas – tai jis Pats; kalba – žmona; vaikai – kvėpimai; akys – žemiški turtai, nes akimis jie turimi; o ausys – dieviški, nes ausimis išgirstami; darbai jo – tai jis Pats, nes pats jis darbus dirba. Aukojimas šis – penkeriopas, penkeriopas gyvulys, ir žmogus – penkeriopas, ir penkeriopa visa, kas yra. Kas žino tai, pasiekia viską.

Šešta brahmana

1.6.1. Išties, trejopa [visa] tai: vardas, pavidalas ir veiksmas. Iš jų, vardų šaltinis – tai kalba, nes iš jos randasi

visi vardai. Ji – jų giesmė, nes ji bendra visiems vardams. Ji – tai jų Brahmanas, nes ji neša visus vardus.

1.6.2. Toliau, pavidalų šaltinis – tai regėjimas, nes iš jo randasi visi pavidalai. Jis – jų giesmė, nes jis bendras visiems pavidalams. Jis – tai jų Brahmanas, nes ji neša visus pavidalus.

1.6.3. Toliau, veiksmų šaltinis – Atmanas, nes iš jo randasi visi veiksmai. Jis – jų giesmė, nes jis bendras visiems veiksmams. Jis – tai jų Brahmanas, nes jis neša visus veiksmus. Ir ši trejybė yra viena – Atmanas. Nes Atmanas, nors vienas, yra ši trejybė. Nemirtingumas, kurį slepia esatis. Kvėpavimas, išties, – nemirtingumas, o vardas ir pavidalas – tai esatis. Šiedu slepia kvėpavimą.

Antras skyrius

Ketvirta brahmana

2.4.1. „Maitrėje, – tarė Jadžnavalkja, – iš tiesų, aš ketinu palikt šeimos gyvenimą. Leisk, padalysiu turtą tau ir Katjajanei".

2.4.2. Maitrėjė tarė: „Pone, jei visa ši žemė, turtų kupina, man atitektų, ar tuomet aš tapčiau nemirtinga?"

„Anaiptol, – atsakė Jadžnavalkja, – tavo gyvenimas tik būtų toks kaip turčių. Bet nesitikėk per turtą tapti nemirtinga!"

2.4.3. Maitrėjė tarė: „Kam man tai, kas neteikia nemirtingumo? Papasakoki man [geriau], palaimintasis, ką žinai".

2.4.4. Ir Jadžnavalkja tarė: „Brangioji, tu [ir taip buvai] miela man, ir [dabar] sakai mielus žodžius. Prieik, prisėsk – aš tau paaiškinsiu. O apie tai, ką aiškinsiu, tu pamąstyk".

2.4.5. Ir jis prabilo: „Ne dėl vyro, iš tiesų, vyras brangus – vyras brangus dėl Atmano.

Ne dėl žmonos, išties, žmona brangi – žmona brangi dėl Atmano.

Ne dėl sūnų, iš tiesų, sūnūs brangūs – sūnūs brangūs dėl Atmano.

Ir ne dėl turto, iš tiesų, turtas brangus – turtas brangus dėl Atmano.

Ne dėl žynių, išties, brangūs žyniai – žyniai brangūs dėl Atmano.

Ne dėl kilmingųjų, išties, brangūs kilmingieji – kilmingieji brangūs dėl Atmano.

Ne dėl pasaulių, iš tiesų, brangūs pasauliai – dėl Atmano pasauliai brangūs.

Ne dėl dievų, išties, brangūs dievai – dievai brangūs dėl Atmano.

Ne dėl būtybių, iš tiesų, brangios būtybės – dėl Atmano būtybės brangios.

Ir ne dėl visko, iš tiesų, viskas brangu – viskas brangu dėl Atmano.

Išties, [tik] Atmaną matyti verta ir girdėti, galvoti ir giliai mąstyti.

Maitrėje, iš tiesų, Atmaną regint, girdint, mąstant ir pažinus – žinoma tampa viskas.

2.4.6. Paliks žynystė jį, tą, kas žynystę mano esant skirtinga nuo Atmano.

Paliks jį kilmingumas, tą, kas kilmingumą mano esant skirtinga nuo Atmano.

Paliks pasauliai jį, tą, kas pasaulius mano esant skirtinga nuo Atmano.

Paliks dievai jį, tą, kas dievus mano esant skirtinga nuo Atmano.

Paliks būtybės jį, tą, kas būtybes mano esant skirtinga nuo Atmano.

Viskas paliks jį, tą, kas viską mano esant skirtinga nuo Atmano.

Nes ši žynystė, kilmingumas, pasauliai ir dievai, būtybės – viskas yra Atmanas.

2.4.7. Kaip mušant būgną negali suvokt pačių išorinių garsų, bet tik suvokęs būgną arba būgnininką, suvoki garsus.

2.4.8. Kaip pučiant kriauklę negali suvokt pačių išorinių garsų, bet tik suvokęs kriauklę arba kriauklininką, suvoki garsus.

2.4.9. Kaip skambant liutniai negali suvokt pačių išori-

nių garsų, bet tik suvokęs liutnią arba liutnininką, suvoki garsus.

2.4.10. Kaip kad iš laužo, kurstomo drėgnais žabais, kyla visokie dūmų kamuoliai, brangioji, taip iš šitos Didžios Būties kilo „Rigveda", „Jadžurveda", „Samaveda" ir Atharvanai Angirasai, istorijos ir padavimai, mokslai, upanišados, posmai, sūtros, paaiškinimai, komentarai. Visa Jos išdvelkta.

2.4.11. Kaip jūra – visų upių santaka,
Kaip ōda – santaka visų lietimų,
Kaip šnervės – santaka visų kvapų,
Kaip kad liežuvis – visų skonių santaka,
Kaip akys – santaka visų vaizdų,
Kaip ausys – visų garsų santaka,
Kaip protas – santaka visų sprendimų,
Kaip kad širdis – žinių visokeriopų santaka,
Kaip rankos – santaka visų darbų,
Kaip kad lytis – visokių malonumų santaka,
Kaip šalinamoji anga – santaka išmatų visų,
Kaip kojos – santaka visų kelionių,
Kaip kad kalba – tai visų vedų santaka.

2.4.12. Kaip įmestas į vandenį ištirpsta lustas druskos, ir jo nebeįmanoma išimt, tačiau iš kur vandens pasemtum – visur vienodai jis sūrus, taip, iš tiesų, šitos Didžios Būties, beribės, neaprėpiamos, esmė – grynasis suvokimas. Kas sudaryta iš sandų, tas vėl į juos suyra. Mirus sąmoningumo nebėra. Štai ką, brangioji, tau sakau", – pasakė Jadžnavalkja.

2.4.13. Tada Maitrėjė tarė: „Sutrikdei mane, palaimintasis, taręs, jog mirus nebėra sąmoningumo".

Tada pasakė jis: „Aš nieko trikdančio nepasakiau! Išties, brangioji, to gana, norint pažint.

2.4.14. Kur tik dvejybė atsiranda, ten vienas kitą uodžia, vienas kitą regi, vienas kitą girdi, vienas kitam kalba, vienas kitą mąsto, vienas kitą žino. Tačiau kai visa kas jam tapo Atmanu, kuo gi ir ką jis uos, kuo gi ir ką regės, kuo gi ir ką girdės, kuo gi ir kam kalbės, kuo gi ir ką mąstys, kuo gi ir ką pažins? Kuo gi pažins jis tą, kuriuo jis viską žino? Kuo jis pažįstantį pažins, brangioji?"

Penkta brahmana

2.5.14. Šis Atmanas – visų būtybių [pats] medus, šiam Atmanui – visos būtybės [kaip] medus. Tasai Puruša, švytintis ir nemirtingas, kuris šitam Atmane, ir tas Puruša, švytintis ir nemirtingas, kuris [pats] šis Atmanas, jis, iš tiesų, – tai [tas pats] Atmanas. Jis nemirtingas, jis – tai Brahmanas, jis – viskas.

2.5.15. Išties, šis Atmanas – visų būtybių viešpatis, visų karalius. Kaip visi rato stipinai remias į stebulę ir ratlankį, taip į šį Atmaną visos būtybės remiasi, visi dievai, visi pasauliai ir visi kvėpimai – visi Atmanai.

Jadžnavalkjos dalis

Trečias skyrius

Antra brahmana

3.2.1. Tuomet Džaratkarava Arthabhaga ėmė klausinėti: „Jadžnavalkja, – tarė jis, – kiek pagavų yra ir kiek pagavinių?"

[Jadžnavalkja atsakė:] „Aštuonios pagavos ir aštuoni pagaviniai".

„Kas per aštuonios pagavos ir aštuoni pagaviniai?"

3.2.2. „Nosis gi, prana, iš tikrųjų, yra pagava, o ją pagavęs laiko jos pagavinys – apana, įkvėpimas, nes kvapas uodžiamas įkvėpimu.

3.2.3. Kalba, iš tikro, yra pagava, o ją pagavęs laiko jos pagavinys – tai vardas, nes kalba taria vardus.

3.2.4. Liežuvis, iš tikrųjų, yra pagava, o ją pagavęs laiko jos pagavinys – tai skonis, kadangi skonis patiriamas liežuviu.

3.2.5. Akis, iš tikro, yra pagava, o ją pagavęs laiko jos pagavinys – pavidalas, nes akimi juk regimi pavidalai.

3.2.6. Ausis, iš tikro, yra pagava, o ją pagavęs laiko jos pagavinys – tai garsas, nes ausimi juk girdimi garsai.

3.2.7. Protas, iš tikro, yra pagava, o ją pagavęs laiko jos pagavinys – troškimas, nes juk protu troškimai trokštami.

3.2.8. Rankos, iš tikro, yra pagava, o ją pagavęs laiko jos pagavinys – tai darbas, nes rankomis juk dirbami darbai.

3.2.9. Oda, iš tikro, yra pagava, o ją pagavęs laiko jos pagavinys – lytėjimas, nes õda juntami prisilietimai. Tokios tad šios aštuonios pagavos ir aštuoni pagaviniai".

3.2.10. [Džanaka] tarė: „Jadžnavalkja, visa tai tėra mirties maistas, bet kas toji dievybė, kurios maistas – mirtis?"

[Tasai atsakė] „Iš tiesų, ugnis yra mirtis ir, [būdama] vandens maistu, ji įveikia iš naujo mirtį".

3.2.11. [Džanaka] tarė: „Jadžnavalkja, žmogui mirus, kvėpavimas palieka jį ar ne?"

„Ne – tarė Jadžnavalkja, – jis tik telkiasi jame, tasai išsipučia, išpursta, ir išpurtęs mirusysis guli".

3.2.12. [Džanaka] tarė: „Jadžnavalkja, žmogui mirus, kas [dar] jo nepalieka?"

„Vardas. Iš tikro, vardui nėra galo, nėra galo visiems dievams. Juo laimi jis pasaulį begalinį".

3.2.13. [Džanaka] tarė: „Jadžnavalkja, žmogui mirus, kai pereina kalba į ugnį, o kvėpavimas – į vėją, akys – į saulę, protas – į mėnulį, o į pasaulio šalis – ausys, kūnas – į žemę, Atmanas – į erdvę, gyvaplaukiai – į žolę, o plaukai – į mišką, kai vandeny ištirpsta kraujas, sėkla, kurgi tuomet yra žmogus?"

[Jadžnavalkja atsakė:] „Imk ranką, mielas Arthabhaga. Tik mudu tai žinosime, nereikia apie tai [kalbėti] prie kitų".

Kiek atsitraukę, jiedu tęsė pokalbį. Kalbėdami jiedu kalbėjo apie darbus, ir girdami jie gyrė darbus. Iš tiesų, per gerus darbus [žmogus] tampa geras, o per blogus – blogas.

Tada Džaratkarava Arthabhaga ir nutilo.

Ketvirtas skyrius

Trečia brahmana

4.3.7. „Kas šitas Atmanas?" „Tai Puruša vidur jutimų, sąmoningumo prigimties, šviesa vidinė širdyje. Likdamas vienas ir tas pats, klajoja jis po abudu pasaulius –

tarsi mąstydamas, tarsi judėdamas. Tiktai užmigęs jis ištrūksta iš pasaulio ir mirties pavidalų.

4.3.8. Iš tiesų, gimdamas ir įsikūnydamas Puruša susiliečia su blogiu, o mirdamas, išeidamas jis blogio nusikrato.

4.3.9. Iš tiesų, Puruša būna dviejuose būviuose: šitam pasauly ir anapusiniam. Yra dar trečias, tarpinis – tai sapno būvis. Šiame trečiajam būvy būdamas jis regi abudu kitus: šitą pasaulį ir anapusinį. Kad ir koks būtų kelias į anapusinį, keliaudamas juo jis regi abu: ir blogį [šiapus], ir džiaugsmą [anapus]. Miegodamas jis, nusinešęs visa apimančio šio pasaulio medžiagos, pats naikina, pats kuria. Jis savo spindesiu, savo paties šviesa sapnuoja. Čia šitas Puruša pats sau yra šviesa.

4.3.10. Nėra ten nei vežimų, nei įkinkytų [gyvulių], nėra kelių – jis pats sau kuria vežimus ir įkinkytus [gyvulius], kelius. Nėra ten nei palaimos, džiaugsmo, nėra malonumų – jis pats sau kuria džiaugsmą ir palaimą, ir malonumus. Nėra ten kūdrų, tvenkinių pražydusių nei upių – jis pats sau kuria kūdras, žydinčius tvenkinius, upes. Jis čia kūrėjas.

4.3.11. Tokie štai posmai apie tai:

Sapnu parklupdęs, kas priklauso kūnui, pats nemiegodamas, jis miegančiuosius stebi.

Susigrąžinęs savo šviesą jis, auksinis Puruša, vieniša gulbė, grįžta vėl į savo vietą.

4.3.12. Alsavimu savo neaukštą lizdą prižiūrėdamas, nemirtingasis išlekia iš lizdo,

Ir lekia jis, nemirtingasis, kur tik panorėjęs, auksinis Puruša, vieniša gulbė.

4.3.13. Sapnuos keliaudamas aukštyn žemyn, jis, Dievas, sukuria [sau] daug pavidalų –

Lyg mėgaudamasis tarp moterų ir juokdamasis sau, išvydęs ką siaubinga.

4.3.14. Jo žaidimus mato [visi], bet jo paties nemato niekas.

Sako: „Nežadinkite jo staiga – sunku pagydyt darosi, kai jis negrįžta". O dar sako: „Šitam [sapne] – tas pat, kas ovyje, nes ką jis regi ovyje, tą – ir sapne. Čia šitas

Puruša pats sau yra šviesa".

Prabilo [Džanaka]: „Palaimintasis, aš tau duosiu tūkstantį [galvijų] – tiktai kalbėk toliau, išsivadavimo vardan!"

4.3.15. [Ir Jadžnavalkja tęsė:] „Jis, šitas [Puruša], gilioj ramybėj pasidžiaugęs, paklaidžiojęs [aplink], pamatęs gėrį, blogį, kur buvęs, kur nebuvęs, vėl skubinas atgal į sapną. Kad ir ką būtų matęs čia, tai jam iš paskos neseka, nes šitas Puruša – neprisirišęs".

[Džanaka] tarė: „Jadžnavalkja – taip! Palaimintasis, aš tau duosiu tūkstantį [galvijų] – tiktai kalbėk toliau, išties, išsivadavimo vardan!"

4.3.16. [Ir Jadžnavalkja tęsė:] „Jis, šitas [Puruša], sapnuose pasidžiaugęs, paklaidžiojęs [aplink], pamatęs gėrį, blogį, kur buvęs, kur nebuvęs, vėl skubinas atgal į būdrą. Kad ir ką būtų matęs čia, tai jam iš paskos neseka, nes šitas Puruša – neprisirišęs".

[Džanaka] tarė: „Jadžnavalkja – taip! Palaimintasis, aš tau duosiu tūkstantį [galvijų] – tiktai kalbėk toliau, išties, išsivadavimo vardan!"

4.3.17. [Ir Jadžnavalkja tęsė:] „Jis, šitas [Puruša], būdroje pasidžiaugęs, paklaidžiojęs [aplink], pamatęs gėrį, blogį, kur buvęs, kur nebuvęs, vėl skubinas atgal į sapną.

4.3.18. Kaip didelė žuvis, kuri palei abu krantus iš karto plūdinėja, tai palei šį, tai palei tą, taip šitas Puruša klajoja tarp abiejų būsenų – tarp sapno ir būdros.

4.3.19. Kaip sakalas ar kitas [smarkus] paukštis, pavargęs nuo skrajojimo po šitą erdvę, sparnus suglaudęs leidžiasi lizdan, taip šitas Puruša skuba ton būsenon, kurioj, užmigęs, nieko nebetrokšta ir neregi jokių sapnų.

4.3.20. Jame, išties, yra latakai, vardu hita, ploni it plaukas, tūkstančia dalių suskaidytas, pilni baltų, žydrų, pilkų, žalių, raudonų [syvų]. Ir kai [sapne atrodo jam,] tarsi jį žudo, tarsi nugali, tarsi jį vaikosi dramblys, tarsi krenta duobėn, per neišmanymą jis patiria tą pačią baimę, kaip ir ovyje. O kai [jis pasijunta] tarsi dievas ar karalius, kai pamano: „Aš esmi visa tai", – tatai aukščiausias jo pasaulis.

4.3.21. Tai jo pavidalas, išties, pakilęs virš troškimų, nuo

blogio ir nuo pykčio laisvas. Ir kaip kad [vyras] mylimos žmonos glėby nieko nei išorėje nebežino nei viduj, taip ir šis Puruša suvokiančiojo Atmano glėby nieko nei išorėje nebežino, nei viduj. Tai jo pavidalas, išties, [kuriuo] troškimai išsipildo, telieka Atmano troškimas – be troškimų ir be liūdesio.

4.3.22. Čia tėvas – nebe tėvas, motina – ne motina, pasauliai – ne pasauliai, dievai – nebe dievai ir vedos – nebe vedos, vagis čia jau nebe vagis, žudikas – ne žudikas, ir čandala – jau nebe čandala, ir paulkasa – jau nebe paulkasa, vienuolis elgeta – nebe vienuolis elgeta, asketas – ne asketas. Gėris nebeina jam iš paskos, blogis nebeina jam iš paskos – nes tuomet jis pranoksta visas širdgėlas.

4.3.23. Nors iš tiesų tuomet jis nebemato, tačiau jis, iš tiesų, – regėtojas, nors ir nemato. Juk reginčio regėjimas niekur nedingsta, neišnyksta. Kad ir nėra to antro, kito, atskiro, ką jam regėt.

4.3.24. Nors iš tiesų tuomet jis nebeuodžia, tačiau jis, iš tiesų, – uodėjas, nors neuodžia. Juk uodžiančio uodi-

mas nepradingsta, niekur neišnyksta. Kad ir nėra to antro, kito, atskiro, ką jam užuost.

4.3.25. Nors iš tiesų tuomet jis neskanauja, tačiau jis, iš tiesų, – skanautojas, nors neskanauja. Juk pats skanaujančiojo skonis nepradingsta, niekur neišnyksta. Kad ir nėra to antro, kito, atskiro, ką jam skanaut.

4.3.26. Nors iš tiesų tuomet jis nekalba, tačiau jis, iš tiesų, – kalbėtojas, nors nekalba. Juk kalbančio kalba niekur nedingsta, neišnyksta. Kad ir nėra to antro, kito, atskiro, su kuo kalbėt.

4.3.27. Nors iš tiesų tuomet jis nebegirdi, tačiau jis, iš tiesų, – klausytojas, nors ir negirdi. Juk girdinčio klausa niekur nedingsta, neišnyksta. Kad ir nėra to antro, kito, atskiro, kurio klausyt.

4.3.28. Nors iš tiesų tuomet jis nebemąsto, tačiau jis, iš tiesų, – mąstytojas, nors ir nemąsto. Juk mintys mąstančio niekur nedingsta, neišnyksta. Kad ir nėra to antro, kito, atskiro, ką jam mąstyt.

4.3.29. Nors iš tiesų tuomet jis nebelyti, tačiau jis, iš tie-

sų, – lytėtojas, nors ir nelyti. Juk lytinčio lytėjimas niekur nedingsta, neišnyksta. Kad ir nėra to antro, kito, atskiro, ką jam lytėt.

4.3.30. Nors iš tiesų tuomet jis nebežino, tačiau jis, iš tiesų, – žinotojas, nors ir nežino. Juk žinančio žinojimas niekur nedingsta, neišnyksta. Kad ir nėra to antro, kito, atskiro, ką jam žinot.

4.3.31. Išties, kur tik yra kad ir koks kitas, ten kitas kitą regi, kitas kitą uodžia, kits kitą skanauja, kitas kitam kalba, kitas kitą girdi, kitas kitą mąsto, kitas kitą lyti, kitas kitą žino.

4.3.32. Jis pasidaro kaip vanduo [skaidrus], vienatinis Stebėtojas, nedvejas. Tai Brahmano pasaulis, tavo prakilnybe".

Taip Jadžnavalkja mokė jį: „Tai jo aukščiausias tikslas, jo aukščiausias pasiekimas, tai jo aukščiausiasis pasaulis, aukščiausia jo palaima. Maža dalim šitos palaimos [visos] kitos būtybės gyvos.

4.3.34. Jis, šitas [Puruša], sapne šiam pasidžiaugęs, pa-

klaidžiojęs [aplink], pamatęs gėrį, blogį, kur buvęs, kur nebuvęs, vėl skubinas atgal į būdrą.

4.3.35. Kaip girgžda sunkiai perkrautas vežimas, taip kūniškoji siela, suvokiančiuoju Atmanu apsunkusi, [žmogui] išleidžiant kvapą girgžda.

4.3.36. Kai šitas kūnas nusibaigia, ar nuo senatvės, ar gal nuo ligos, tai tarsi mango, figos ar pipalos vaisius, nutrūkęs nuo šakos, Puruša atitrūksta nuo visų jutimų ir, kur buvęs, kur nebuvęs, vėl skuba ten, įsčių keliu, kur galima kvėpuot.

4.3.37. Kaip kad atvykstantį karalių prievaizdai, tarnai, teisėjai ir kaimų seniūnai pasitinka, prirengę valgių, gėrimų, nakvynę, – „Jis atvyksta! Jisai artinas!" – taip tą, kas žino tai, visos būtybės pasitinka – „Antai atvyksta Brahmanas! Antai jis artinas!"

4.3.38. Kaip kad išvykstantį karalių prievaizdai, tarnai, teisėjai ir kaimų seniūnai apsupa, taip laiko pabaigoj visi kvėpimai apsupa šį Atmaną, išleidžiant kvapą.

Ketvirta brahmana

4.4.1. Kai Atmanui nusilpus, jam tarsi aptemsta sąmonė, tuomet kvėpimai apsupa jį. Jis susirenka visas šias šviesos daleles ir traukiasi į širdį. O kai tas Puruša, kur akyje, atgal sugrižta, – jisai neberegi jokių pavidalų.

4.4.2. Jis tampa vienas – nebemato, sakoma.

Jis tampa vienas – nebeuodžia, sakoma.

Jis tampa vienas – nebejaučia skonio, sakoma.

Jis tampa vienas ir nebekalba, – taip sako.

Jis tampa vienas – nebegirdi, sakoma.

Jis tampa vienas – nebepranta, sakoma.

Jis tampa vienas – nebelyti, sakoma.

Jis tampa vienas ir nebepažįsta, – sako.

O jo širdies gelmėj [tuomet] nušvinta, ir su šita šviesa išeina Atmanas – ar pro akis, ar pro viršugalvį, ar pro kurią nors kitą kūno angą. Išėjus jam, kvėpavimas išeina; kvėpavimui išėjus, išeina ir visi kvėpimai. Jis tam-

pa samone, su sąmone jis ir išeina. Jį apima žinojimas, darbai ir buvęs patyrimas.

4.4.3. Kaip vikšras kad, prišliaužęs stiebo galą, siekia kito ir prie jo prisitraukia, taip prisitraukia Atmanas, pametęs šitą kūną, palikęs jį bejausmį ir pasiekęs kitą.

4.4.4. Kaip kad auksakalys, paėmęs aukso gabalą, jam kitą suteikia pavidalą, naują, gražesnį, taip ir Atmanas, pametęs šitą kūną, palikęs jį bejausmį, sau kitą sukuria pavidalą, naują, gražesnį – [kaip] protėvių, gandharvų ar dievų, ar Pradžapačio, Brahmos, ar kitų būtybių.

4.4.5. Šis Atmanas, išties, – tai Brahmanas, kurį sudaro pažinimas, protas, kvėpavimas, regėjimas, klausa, taip pat žemė, vanduo, vėjas, erdvė, taip pat ugnis – ir neugnis, troškimas – bet ir netroškimas, taip pat rūstis – ir nerūstis, dharma – bet ir adharma, viskas. Štai ką tai reiškia, esą jį sudaro tai ir tai.

Kaip elgiasi ir veikia kas, toks jis ir tampa. Taip geradaris tampa geras, o piktadaris tampa piktas. Per tyrą darbą tampi tyras, per blogą – blogas. Sakoma juk, kad

šį Purušą sudaro norai. Kokie tad norai, tokie siekiai; kokie tad siekiai, tokie ir darbai; kokie darbai, tokie ir vaisiai.

4.4.6. Toks yra posmas apie tai:

Prie ko prisiriša mintis, su tuo darbais siela susiriša. Priėjus savo veiklos galą, ji iš ano pasaulio grįžta vėl į šį [naujiems] darbams.

Taip tam, kas trokšta. O kas nebetrokšta, be troškimų, nuo troškimų laisvas, kas jau išpildė troškimus ir vien tik Atmano betrokšta, to dvasios galios neapleidžia. Jis, tapęs Brahmanu, eina pas Brahmaną.

4.4.7. Toks yra posmas apie tai:

Kai pasileidžia iš širdies visi troškimai, ten tūnoję, tai mirtingasis tampa nemirtingas ir dar čionai pasiekia Brahmaną.

Kaip kad ant skruzdėlyno guli išnara, nusimesta gyvatės, negyva, taip guli šitas kūnas. O ši bekūnė nemirtingoji dvasia – pats Brahmanas, pati Šviesa".

„Palaimintasis, aš tau duosiu tūkstantį [galvijų]", – tarė Džanaka, Videhos karalius.

4.4.8. „Toks yra posmas apie tai:

Prieš mane siauras, nusidriekęs tolin senas kelias – aš radau jį! Aukštyn, į dangišką pasaulį žengia juo išminčiai, Brahmaną pažinę ir išsivadavę.

4.4.9. Sako, vieniems [šis kelias] baltas, [kitiems] žydras, pilkas, žalias ar raudonas. Tai kelias, rastas Brahmano dėka, juo žengia tas, kas žino Brahmaną, gera darydamas, pilnas šviesos.

4.4.10. Į gūdžią tamsą žengia tas, kas kliaujas neišmanymu, bet dar į gilesnes tamsybes, kas mėgaujas pažinimu.

4.4.11. Bedžiaugsmiais praminti pasauliai, gūdžių tamsybių gaubiami. Ten mirę nužengia, kas taip ir nepažino, nenubudo.

4.4.12. Bet jei žmogus pažino Atmaną: „Aš esmi Jis!", – tai ko dar siekdamas, ko trokšdamas turėtų jis kankintis kūne?

4.4.13. Kas jau, nubudęs, rado Atmaną, patekusį šion pavojingon, sunkiai įžengiamon vieton, tas – visatos Kūrėjas, tai jis sukūrė viską, pasaulis – jo, jis pats yra pasaulis.

4.4.14. Būdami čia, išties, mes galim tai pažinti. Jei ne, [mes –] neišmanėliai, [ir mums] siaubinga pražūtis. Kas žino tai, tie tampa nemirtingi, o kiti, išties, eina į sielvartą.

4.4.15. Jeigu [žmogus] į jį pažvelgia tiesiai, kaip į Atmaną, į Dievą, viešpatį praeities ir ateities, – jis nebeišsigąsta.

4.4.16. Aplik ką metai sukasi su [savo] dienomis, tą garbina dievai kaip šviesų šviesą, kaip gyvenimą, nemirtingumą.

4.4.17. Kame penki ir penkios gentys, ir erdvė, tą Atmanu aš vadinu, pažinęs nemirtingą Brahmaną, pats nemirtingas.

4.4.18. Kvėpavimo kvėpavimą ir akies akį, ausies ausį, proto protą kas pažino, tie suvokė praamžį pirmapradį Brahmaną.

4.4.19. Tiktai protu Jį galima patirt. Jame nėra jokių skirtybių. Tik iš mirties į mirtį eina tas, kas regi [visame kame] skirtybes.

4.4.20. Suvokti dera Jį kaip Vienį, neišmatuojamą, nekintamą. Beaistris, už erdvės, negimęs Atmanas, didis, nekintamas.

4.4.21. Lai jį pažinęs įžvalgus brahmanas vadovaujas išmintim. Tenegalvoja jis apie daugybę žodžių – tai tiktai kalbos varginimas.

4.4.22. Išties, Jis – didis ir negimęs Atmanas, esmė Jo – suvokimas tarp jutimų. Šioje širdies erdvėj rymo visa ko prižiūrėtojas, visa ko viešpats, visa ko valdovas. Jis nedidėja nuo gerų darbų ir nesumenksta nuo blogų. Jis – viešpats visa ko, valdytojas būtybių ir ganytojas būtybių. Jis – tiltas, skiriantis šiuodu pasaulius. Vedų skaitymais Jį stengiasi pažint brahmanai ir aukojimais, dovanomis ir įžadais, vidiniu užsidegimu ir pasninkavimais. Kas Jį pažino, tampa tylinčiu išminčium. Vien Jo sau už pasaulį trokšdami klajoja atsiskyrėliai klajūnai.

Žinodami tai, iš tiesų, senovėje išminčiai negeidė turėt vaikų: „Ką veikt mums su vaikais, jei mūsų – šitas Atmanas ir šis pasaulis?" Pranokę troškimus sūnų, turtų ir šio pasaulio, gyvena jie kaip valkataujantys vienuoliai. Nes juk trokšti sūnų – tai lygu trokšti turtų, turtų trokšti – lygu trokšti šio pasaulio, o pastarieji du – tai tik troškimai.

Šis Atmanas yra „ne tai, ne tai". Jis neapčiuopiamas, nes nėr kaip jo apčiuopti. Nesunaikinamas, nes nėr kaip sunaikint. Jis neprisirišantis, nes prie nieko neprisiriša. Nesusaistytas, nesutrikdomas, nepažeidžiamas. To [, kas tai žino,] neįveikia šios dvi [mintys]: „štai padariau blogai", „štai padariau gerai". Tai jis įveikia jas abi, ir tai, ką jis padarė arba nepadarė, jo nebedegina.

4.4.23. Taip yra pasakyta giesmėje:

Ši amžinoji Brahmano didybė nei auga nuo darbų, nei menksta. Dera pažint Jo prigimtį – prie ją pažinusio blogi darbai nelimpa.

Todėl, kas žino tai, nurimęs, sisitvardęs, santūrus, kantrus ir susitelkęs regi Atmaną savy ir visa regi esant Atmaną. Blogis neįveikia jo – jis įveikia blogį. Blogis nedegina jo – jis blogį sudegina. Laisvas nuo blogio, nuo aistrų ir nuo dvejonių, jis brahmanu tampa. Tai Brahmano pasaulis, tavo prakilnybe, tu jį pažinai", – pasakė Jadžnavalkja. [Džanaka atsakė:] „Palaimintasis, aš tau atiduodu [visą] Videhos karalystę į tarnus su savimi pačiu".

4.4.24. Išties, Jis – didis ir negimęs Atmanas, Jis – maisto valgytojas ir turtų davėjas. Kas žino tai, įgyja turtą.

4.4.25. Išties, Jis – didis ir negimęs Atmanas, nesenstantysis, nemarusis, nemirtingas, bebaimis Brahmanas. Išties, bebaimis yra Brahmanas. Bebaimiu Brahmanu tas tampa, kas tai žino.

IŠ ČHANDOGJA UPANIŠADOS

Ši upanišada priskiriama „Samavedai" ir yra sudaryta iš dešimties dalių (*prapāṭhaka*). Jos pavadinimas *chāndogya* reiškia „čhandų giedotojo pamokymai" (*chandoga* vadinamas „Samavedos" giesmių giedotojas: iš *chandas* „šventa ritualinė giesmė" ir *ga* „giedotojas"). Kartu su „Brihadaranjaka" – tai viena seniausių prozinių upanišadų, sukurta gerokai prieš Paniniui (*Pāṇini*, V a. pr. m. e.) susisteminant sanskritą, greičiausiai Šiaurės Indijoje. Šioje upanišadoje atsispindi tradicinė mitologija ir kosmologija, o pagrindinis dėmesys skiriamas vediškajai liturgijai, kuri tačiau internalizuojama – suvokiama kaip vidinis, kontempliatyvus veiksmas, įmanomas tik perpratus sakralių formulių, kaip antai *tat tvam asi* „tat tu esi", esmę. Be to, iš šios upanišados matyti, kad šventojo, ezoterinio pažinimo nešėjai bei mokytojai yra nebe žyniai brahmanai, o kilmingieji kšatrijai.

Septintas skyrius

1.7.1. Dabar apie kūną. Kalba yra rič, kvėpavimas – saman. Ir saman remiasi šiuo rič. Tad ir giedamas saman kaip paremtas rič. Kalba yra sa, kvėpavimas – ama. Iš čia ir randasi saman.

1.7.2. Akis yra rič, o Atmanas – saman. Ir saman remiasi šiuo rič. Tad ir giedamas saman kaip paremtas rič. Akis yra sa, o Atmanas – ama. Iš čia ir randasi saman.

1.7.3. Ausis yra rič, o protas – tai saman. Ir saman remiasi šiuo rič. Tad ir giedamas saman kaip paremtas rič. Ausis yra sa, o protas – tai ama. Iš čia ir randasi saman.

1.7.4. Toliau, tai baltoji šviesa iš akių yra rič, o mėlynoji, tamsioji – tai saman. Ir saman remiasi šiuo rič. Tad ir giedamas saman kaip paremtas rič.Toliau, tai baltoji šviesa iš akių yra sa, o mėlynoji, juodoji – tai ama. Iš čia ir randasi saman.

1.7.5. Toliau, šitas Puruša, regimas akyje, – tai ir rič, tai

tyje, atsiduria savy, mielasis. Todėl ir sakoma: „jis miega", nes atsiduria savy.

6.8.2. Kaip paukštis, pririštas saitu, į vieną, kitą pusę pasiblaškęs, tačiau neradęs, kur nutūpti, tupia ten, kur pririštas, taip, mano mielas, ir šis protas, į vieną, kitą pusę pasiblaškęs, tačiau neradęs, kur nutūpti, tupia kvėpaviman. Nes protas yra pririštas, mielasis, prie kvėpavimo.

6.8.3. Dar apie alkį troškulį, mielasis, iš manęs patirk. Kada žmogus, kaip sakoma, yra išalkęs, tatai vanduo nusiveda, kas jo suvalgyta. Ir kaip kad [sakoma:] „karvių vedlys", „arklių vedlys", „žmonių vedlys", taip sakoma ir apie vandenį: „nusivedantis maistą". Žinok, mielasis: ten ir šaknija šitas [kūno] daigas, nes jis negali būti be šaknies.

6.8.4. Kurgi kitur, jei ne maiste, galėtų būti jo šaknis? Taip pat, mielasis, jeigu daigas – maistas, tuomet šaknies žiūrėki vandeny. Jeigu daigas – vanduo, tuomet šaknies žiūrėki kaitroje, mielasis. Jeigu daigas – kaitra, mielasis, tai šaknies žiūrėki Būtyje. Visos šios kūrinijos šaknys, mano mielas, – Būtyje. Būtyje – prieglobstis, Būtyje – atrama.

6.8.5. Taigi, kada žmogus, kaip sakoma, yra ištroškęs, tatai kaitra nusiveda, kas jo išgerta. Ir kaip kad [sakoma:] „karvių vedlys", „žirgų vedlys", „žmonių vedlys", taip sakoma ir apie kaitrą: „nusivedanti vandenį". Žinok, mielasis: ten ir šaknija šitas [kūno] daigas, nes jis negali būti be šaknies.

6.8.6. Kurgi kitur, jei ne vandenyje, galėtų būti jo šaknis? O jei daigas – vanduo, tuomet šaknies žiūrėki kaitroje, mielasis. Jeigu daigas – kaitra, mielasis, tai šaknies žiūrėki Būtyje. Visos šios kūrinijos šaknys, mano mielas, – Būtyje. Būtyje – prieglobstis, Būtyje – atrama. O kaip iš šių trijų dievybių kiekviena, į žmogų įsiskverbusi, trejopa tapo, tai, mano mielas, anksčiau pasakyta. O kai šitas žmogus numiršta, mano mielas, kalba ištirpsta prote, protas – kvėpavime, kvėpavimas – kaitroj, kaitra – aukščiausioje dievybėje.

6.8.7. Ir ši ploniausioji [šaknis] – visa ko pagrindas. Tatai – Esmė, tat – Atmanas. Tat tu esi – iš tikro, Švetaketau!"

„Pamokyk mane, gerbiamasis, dar" [, – paprašė Švetaketus].

„Tebūnie taip, mielasis", – tarė šis.

Devintas skyrius

6.9.1. „Kaip bitės, mano mielas, daro medų, kuo įvai riausių medžių syvus rinkdamos ir juos paversdamo vienu medum,

6.9.2. ir kaip šie syvai ten neišskiria savęs: „Aš štai i šito medžio, o aš – iš ano", taip, mano mielas, ir visi ši padarai, Būtį pasiekę, nesupranta, kad pasiekė Būtį.

6.9.3. Kad ir kas būtų jie čionai – ar tigras, liūtas, vil kas, šernas, ar kirminas, vabzdys, muselė, uodas, – tu jie ir tampa [vėl].

6.9.4. Ir ši ploniausioji [šaknis] – visa ko pagrindas. Tata – Esmė, tat – Atmanas. Tat tu esi – iš tikro, Švetaketau!"

„Pamokyk mane, gerbiamasis, dar" [, – paprašė Šveta ketus].

„Tebūnie taip, mielasis", – tarė šis.

Septinta dalis

Dvidešimt ketvirtas skyrius

7.24.1. „Kur nieko kita nebėra, ką būtų galima matyti ar girdėti, ar suvokt, – tai begalybė. O ten, kur kažką kita galima matyti ar girdėti, ar suvokt, – tai baigtinumas. Išties, begalybė – tai nemirtingumas, baigtinumas – mirtingumas". „Kuo, gerbiamasis, remias [begalybė]?" „Savo didybe. O galbūt ir ne didybe.

7.24.2. Galvijai ir arkliai čionai vadinami „didybe", drambliai ir auksas, žmonos ir vergai, laukai ir trobos. Bet aš taip nesakau, taip nesakau, – kalbėjo jis, – nes [tuomet] viena remiasi kitu".

Dvidešimt penktas skyrius

7.25.1. Ji [begalybė] viršuje, ji apačioj, ji užnugaryje, ji priešaky, ji dešinėj, ji kairėje, ji – visa tai. Dabar pamokymas apie save: aš viršuje, aš apačioj, aš užnugaryje, aš priešaky, aš dešinėj, aš kairėje, aš – visa tai.

7.25.2. Dabar pamokymas dėl Atmano: Atmanas viršuje, Atmanas apačioj, Atmanas užnugaryje, Atmanas priešaky, Atmanas dešinėj, Atmanas kairėje, Atmanas – visa tai.

Išties, kas šitaip regi, šitaip mąsto, šitaip žino, tas mėgaujasi Atmanu, Atmanu džiaugiasi, su Atmanu sueina, Atmane patiria palaimą. Jis tampa sauvaldžiu ir visuose pasauliuos gali veikti, ką tik nori. O tie, kas suvokia kitaip, tampa kitiems pavaldūs ir patenka į nykius pasaulius, ir jokiame pasaulyje negali veikti to, ką nori.

Dvidešimt šeštas skyrius

7.26.1. Išties, kas šitaip regi, šitaip mąsto, šitaip žino, iš Atmano tam randasi kvėpavimas, iš Atmano – viltis ir atmintis – iš Atmano, iš Atmano – erdvė, iš Atmano – kaitra, iš Atmano – vanduo, iš Atmano – atsiradimas, išnykimas, iš Atmano – ir maistas, iš Atmano – galia, iš Atmano – ir pažinimas, iš Atmano – susitelkimas, iš Atmano – mintis, iš Atmano – valia, protas – iš Atmano, iš Atmano – kalba, vardas – iš Atma-

no, iš Atmano – ir šventos giesmės, iš Atmano – darbai. Iš Atmano visa tai randasi.

7.26.2. Štai posmas apie tai:
„Tai regintis neberegi mirties,
Nei susirgimo, nei kančios.
Tai regintis visa ką regi,
Pasiekia viską visame kame.
Jis būna vieninis, būna trejinis, penkerinis,
Septynerinis ir devynerinis, ir dar vadintas vienuolikiniu,
Ir šimtas vienuolikiniu, ir dvidešimt tūkstantiniu.

Jei maistas tyras, tyra prigimtis. Jei prigimtis tyra, tvirta ir atmintis. Jei laiko atmintis, išsmuksi iš visų mazgų".

[Taip] tam,.kas apsivalė nuo dėmių, garbingasis Sanatkumara rodo kitą tamsos krantą. Jį tad vadina Skanda, jį vadina Skanda.

Aštunta dalis

Pirmas skyrius

8.1.1. Hari AUM. Šiam Brahmano mieste yra buveinė – mažas lotosiukas, jame – maža erdvė. To, kas viduj, dera ieškoti. Tai, iš tiesų, dera pažint.

8.1.2. Ir jeigu [mokiniai] jo klaus: „Šiam Brahmano mieste yra buveinė – mažas lotosiukas, jame – maža erdvė. Kas ten, viduj, ko gi ieškoti dera, iš tiesų, ir ką dera pažint?"

8.1.3. Lai jis atsako: „Iš tiesų, kaip didelė yra šita erdvė, taip didelė erdvė širdy. Abu – dangus ir žemė joje telpa, abu – ugnis ir vėjas, abu – saulė ir mėnuo, žaibas ir žvaigždės. Visa, kas jo čia ir ko čia nėra, – visa kas joje telpa".

8.1.4. Ir jeigu [mokiniai] jo klaus: „Jei šiame Brahmano mieste visa kas telpa, visos būtybės ir visi troškimai, kas iš to lieka, kai jį pasiekia senatvė arba priveikia mirtis?"

8.1.5. Lai jis atsako: „Jis nesensta, [kūnui] senstant, nemiršta, [kūnui] mirštant". Jisai tikrasis miestas Brahmano, jame visi troškimai. Tai Atmanas – laisvas nuo blo-

gio, nuo sentvės, nuo mirties, nuo liūdesio, nuo alkio ir nuo troškulio. Tiesa – troškimas jo, tiesa – valia jo. Nes kaip kad žmonės čia, lyg vykdytų įsakymą, seka iš paskos tam, ko trokšta, ar būtų tai šalis, ar žemės sklypas...

8.1.6. Kaip kad išnyksta šis, karma pelnytasis pasaulis, išnyksta ir dorybėmis pelnytasis pasaulis. Tie, kas išeina iš čia taip ir nepažinę Atmano nei tų tikrųjų norų, jokiame pasaulyje negali veikti to, ką nori. O kas išeina iš čia Atmaną pažinę ir tikruosius norus, tie visuose pasauliuos gali veikti, ką tik nori.

Šeštas skyrius

8.6.1. O tie širdies latakai, jie pilni nemedžiaginių [syvų] – pilkų, baltų, žydrų, geltonų ir raudonų. Išties, ana saulė – rusva, balta, žydra, ir geltona, ir raudona.

8.6.2. Kaip kad didžiulis ilgas kelias eina per abi gyvenvietes, šią ir aną, taip ir šie saulės spinduliai praeina per abu pasaulius, šį ir aną. Jie saulėje prasideda ir tįsta ligi šių latakų, šiuose latakuose prasideda ir tįsta ligi saulės.

8.6.3. Giliai užmigęs, visiškai nurimęs, kai neregi sapnų, [žmogus] patenka į šiuos latakus. Joks blogis jo nebeliečia, nes čia jį gaubia [saulės] spindesys.

8.6.4. Kai [sergantį] apleidžia jėgos, aplinkui sėdintieji klausia: „Ar mane pažįsti? Ar mane pažįsti?" Ir kol dar nepaliko savo kūno, jis atpažįsta juos.

8.6.5. O kai palieka savo kūną, tai šiais spinduliais aukštyn išeina. Arba, išties, aukštyn išeina AUM [mąstydamas]. Ir taip pat [greitai,] kaip lekia mintis, pasiekia saulę. Iš tiesų, tatai pasaulio vartai: praėjimas žinantiems, nežinantiems – kliūtis.

8.6.6. Štai posmas apie tai:
„Šimtas ir viena gysla širdyje.
Viena jų veda stačiai pro viršugalvį –
Tai ja pasiekiamas nemirtingumas.
O kitos veda į visas [puses], o kitos veda į visas [puses]".

8.7.1. „Atmano, kurio blogis nesiekia, nesenstančio ir nemirtingo, neliūdinčio, nealkstančio, netrokštančio, kurio norai – tikrovė, kurio valia – tikrovė, – jo dera ieškoti, jį stengtis pažint. Visus pasaulius ir visų troškimų [išsipildymą] pasiekia tas, kas šitą Atmaną suranda ir pažįsta", – taip sakė Pradžapatis.

8.7.2. Dievai ir asurai – ir tie, ir tie nugirdo tai. Jie tarė: „Ką gi, paieškokime to Atmano, kurį radęs visus pasaulius ir visų troškimų [išsipildymą] pasiekia". Štai žengė žingsnį Indra iš dievų, ir Vairočana iš asurų. Apie kits kitą nieko nežinodami, su žabais rankose jie prisiartino prie Pradžapačio.

8.7.3. Trisdešimt du metus jiedu kaip mokiniai [pas jį] gyveno. Ir kartą Pradžapatis jų paklausė: „Ko trokšdami judu gyvenot [čia]?"

Atsakė jie: „Atmano, kurio blogis nesiekia, nesenstančio ir nemirtingo, neliūdinčio, nealkstančio, netrokštančio, kurio norai – tikrovė, kurio valia – tikrovė, – jo de-

ra ieškoti, jį stengtis pažint. Visus pasaulius ir visų troškimų [išsipildymą] pasiekia tas, kas šitą Atmaną suranda ir pažįsta, – tai, sako, gerbiamojo žodžiai. Jo trokšdami gyvenom [čia]".

8.7.4. O Pradžapatis jiedviems tarė: „Puruša, tas, kuris regimas aky, – tai Atmanas." Ir tarė dar: „Jis nemirtingas, jis bebaimis, jis – tai Brahmanas".

„O kuris regimas vandenyje ir veidrodyje, – jis kas, gerbiamasis?"

„Jis visame kame ir regimas", – atsakė.

Dvyliktas skyrius

8.12.1. „Galingasai! Išties, mirtingas šitas kūnas, [jis] mirties gniaužtuose. Tai nemirtingo ir bekūnio Atmano buveinė. Išties, kas įsikūnijęs, tas malonumų ir nemalonumų apniktas, juk įsikūnijusiam malonumų ir nemalonumų nėra kaip išvengti. O kas bekūnis, to nei malonumai, nei nemalonumai neliečia.

8.12.2. Bekūnis vėjas; debesis, žaibas, griaustinis – ir bekūniai. Kai jie išnyra iš erdvės ir pasiekia aukščiausią šviesą, kiekvienas savąjį pavidalą įgauna.

8.12.3. Lygiai taip pat šitas ramusis, kai išnyra iš šio kūno ir patenka į aukščiausią šviesą, savo pavidalą atgauna. Tai pirmapradis Puruša, jis ten judruoja juokdamasis, žaisdamas, užsiėmęs moterimis ar vežimais, ar bendravimu, šio priedo – kūno nė neprisimindamas. Kaip kinkomasis gyvulys kad į ratus įkinkomas, taip ir kvėpavimas į šitą kūną įkinkytas.

8.12.4. Kai akys nukreiptos į šitą erdvę, tai akių Puruša [jas nukreipė], akys – [tik priemonė] regėjimui.

Ir kas pamano: „Imsiu ir uosiu tai", tas – Atmanas, nosis – [priemonė] uoslei.

Kas pamano: „Imsiu ir pasakysiu tai", tas – Atmanas, balsas – [priemonė] kalbai.

Kas pamano: „Imsiu išgirsiu tai", tas – Atmanas, ausis – [priemonė] klausai.

8.12.5. Ir kas pamano: „Imsiu suprasiu tai", tas – At-

manas, protas – jo dieviška akis. Išties, regėdamas šia dieviška akim – protu, ko trokšta, jis [jau iš anksto] mėgaujasi [tuo].

8.12.6. Dievai, tie, kurie Brahmano pasaulyje, išties, garbina šitą Atmaną. Todėl jų valioje visi pasauliai ir visi troškimai. Visus pasaulius ir visų troškimų [išsipildymą] pasiekia tas, kas šitą Atmaną suranda ir pažįsta", – taip sakė Pradžapatis, sakė Pradžapatis.

Tryliktas skyrius

8.13.1. Aš nuo tamsaus einu prie margo, nuo margo einu prie tamsaus. Blogį atmetęs, kaip kad žirgas karčius, ir nusikratęs kūno, kaip mėnuo kad ištrūksta iš Rahaus nasrų, aš savo darbu nepadirbtą Brahmano pasaulį pasiekiu, aš pasiekiu.

Keturioliktas skyrius

8.14.1. Išties, tai, kas vardu Erdvė, reiškias per vardą ir pavidalą. O tai, kame jie, yra Brahmanas, nemirtingasis, šitas Atmanas. Į Pradžapačio dvarą aš einu, į suėjimą. Aš – brahmanų šlovė, šlovė karalių, šlovė vaišjų. Tapau šlovingas aš, esu šlovingųjų šlovė! Blyškios bedantės tos, blyškios bedantės, tos gličios teneprieisiu! Gličios teneprieisiu!

Penkioliktas skyrius

8.15.1. Brahmanas tai pasakė Pradžapačiui, Pradžapatis – Manui, Manus – žmonėms. Kas deramai pažįsta Vedą mokytojo šeimoje, laisvu nuo pareigų laiku, kas, baigęs mokymąsi ir sukūręs savo šeimą, šventoje vietoje šį pažinimą tęsia, o užauginęs vertus [*sūnus, mokinius*], į Atmaną susitelkia visais jutimais, nežeisdamas jokių gyvų būtybių, nebent išskyrus šventus atvejus, – tas, iš tiesų, visą gyvenimą taip nugyvenęs, pasiekia Brahmano pasaulį ir nebegrįžta čia daugiau, ir nebegrįžta čia daugiau.

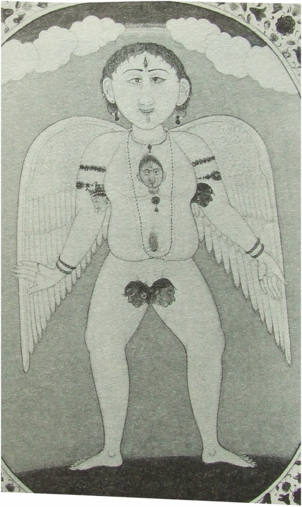

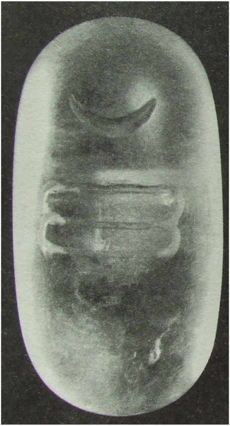

IŠ KAUŠYTAKI UPANIŠADOS

Tai viena iš seniausių prozinių upanišadų, siejama su „Rigveda", yra „Kaušytaki brahmanos" dalis. Jos pavadinimas kildinamas iš išminčiaus Kaušytakio (*Kauṣītaki*) vardo. Upanišadoje gausu alegoriškų samprotavimų apie pomirtinius žmogaus kelius, apie vidinę agnihotrą (aukojimą ugniai), apie Brahmano esmę. Trečioje dalyje Indra moko Pratardaną apie Atmaną, kuris esąs ir gyvybinė galia, ir tikrasis suvokimo subjektas, slypintis už visų atskirų jutimų.

Trečia dalis

3.1. Išties, Pratardana, Daivodasos sūnus, per kovą ir narsą pasiekė mieląją Indros buveinę. Indra pasakė jam: „Pratardana, rinkis sau dovaną". Pratardana atsakė: „Pats išrinki man tai, ką manai žmogui esant svarbiausia". Indra pasakė jam: „Juk aukštesnis, išties, už žemesnį nesirenka – rinkis pats!" Pratardana atsakė: „Tuomet tai nebus man jokia dovana".

Tačiau Indra vis tiek nuo tiesos nesitraukė, nes Indra – tiesa. Indra tarė jam: „Perprask mane! Tai manau esant žmogui svarbiausia – perprast mane. Aš užmušiau Tvaštaro trigalvį sūnų, vilkams palikau atsiskyrėlius tuos arunmukhus, sulaužęs daug sutarčių nužudžiau Prahladus – danguj, Paulomus – oro erdvėj, Kalakandžus – žemėj. O man nuo galvos nenukrito nė plaukas.

Kas šitokį žino mane, iš tiesų, to joks veiksmas pasauliui žalos nedarys – nei vagystė, nei kūdikio atsikratymas, nei motinžudystė ar tėvažudystė. Nuo jo, bloga darančio, veido nenyks juoduma".

3.2. Jis pasakė: „Aš – tai kvėpavimas. Mane garbink kaip suvokiantįjį Atmaną, gyvastį, nemirtingumą. Gyvastis – tai kvėpavimas, ir kvėpavimas, iš tiesų, – gyvastis. Nes kol kvėpavimas lieka šiam kūne, tol [išlieka jame] gyvastis. Nes, išties, nemirtingas žmogus šiam pasaulyje per kvėpavimą tampa, o supranta – suvokdamas tiesą. Kas kaip gyvastį, nemirtingumą garbins mane, tas gyvenimą pilną patirs šiam pasauly ir taps nemirtingas, nesunaikinamas – danguje.

Kai kas sako dėl to: „Iš tiesų, susijungia kvėpimai, nes niekas [antraip] negalėtų pranešti kartu apie vardą – kalba, akimi – apie vaizdą, ausimi – apie garsą, apie mintį – protu.

Iš tiesų, susijungę kvėpimai apie visa tai praneša vienas po kito: kalbai kalbant, visi kvėpimai ima kalbėti; akiai regint, visi kvėpimai ima regėti; ausiai girdint, visi kvėpimai ima girdėti; protui prantant, visi kvėpimai ima protauti; kvėpavimui kvėpiant, visi kvėpimai ima kvėpuoti". Taip yra, iš tiesų, – tarė Indra. – O tarp kvėpimų [yra] dar aukščiausias".

3.3. Netekęs kalbos lieka gyvas – mes juk matome nebylius.

Netekęs akių lieka gyvas – mes juk matome neregius.

Netekęs ausų lieka gyvas – mes juk matome kurčius.

Ir proto netekęs gyvena – mes juk matome bepročius.

Rankų netekęs gyvena, kojų netekęs gyvena – mes juk tai matom.

Išties, tik kvėpavimą, Atmanas suvokiantysis palaiko šį kūną ir kelia – jį dera garbint kaip ukthą. Tai reiškia, kad visa kas per kvėpavimą gauta. Kvėpavimas, iš tiesų, – suvokimas. Iš tiesų, suvokimas – kvėpavimas. Štai praregėjimas, štai supratimas.

Kai žmogus taip užminga, kad jokio neberegi sapno, jis su kvėpavimu šiuo tampa viena. Pas jį pareina kalba su visais jos vardais, pareina akis su visais jos pavidalais, pareina ausis su visais jos garsais, protas pareina ir visos jo mintys. O žmogui nubundant, kaip iš ugnies žaižaruojančios kibirkštys į visas puses lekia, taip iš šio Atmano į vietas išsilaksto kvėpimai, iš kvėpimų – dievai, iš dievų – pasauliai. Šis kvėpavimas, Atmanas suvokiantysis palaiko šį kūną ir kelia – jį dera garbint kaip ukthą. Tai reiškia, kad visa kas per kvėpavimą gauta. Kvėpavimas, iš tiesų, – suvokimas. Iš tiesų, suvokimas – kvėpavimas. Štai praregėjimas, štai supratimas.

Kai žmogus, sunkiai sergantis, merdintis, jėgų netekęs, nualpsta, sakoma apie jį, kad apleido jį sąmonė, ir jis negirdi, nemato, nebekalba, nebesupranta. Po to su kvėpavimu šiuo tampa viena. Pas jį pareina kalba su visais

jos vardais, pareina akis su visais jos pavidalais, pareina ausis su visais jos garsais, protas pareina ir visos jo mintys. Palikdamas kūną, jis išsineša visa tai su savim.

3.4. Kalba atiduoda visus jos vardus – per kalbą visus jos vardus jis atgauna. Kvėpavimas atiduoda visus kvapus – per kvėpavimą visus kvapus jis atgauna. Akis atiduoda visus jos pavidalus – per akį visus jos pavidalus jis atgauna. Ausis atiduoda visus jos garsus – per ausį visus jos garsus jis atgauna. Protas visas mintis atiduoda – per protą atgauna jis visas mintis.

Tai reiškia, kad visa kas per kvėpavimą gauta. Kvėpavimas, iš tiesų, – suvokimas. Iš tiesų, suvokimas – kvėpavimas. Jiedu drauge šiame kūne gyvena, drauge ir palieka jį.

Dabar išsiaiškinsim, kaip susivienija visos esybės per suvokimą.

3.5. Kalba – viena išimta jo dalis. Vardas – išorinis jos esybės atitikmuo.

Nosis – viena išimta jo dalis. Kvapas – išorinis jos esybės atitikmuo.

Akis – viena išimta jo dalis. Pavidalas – išorinis jos esybės atitikmuo.

Ausis – viena išimta jo dalis. Garsas – išorinis jos esybės atitikmuo.

Liežuvis – viena išimta jo dalis. Maisto skonis – išorinis jo esybės atitikmuo.

Rankos – viena išimta jo dalis. Darbas – išorinis jų esybės atitikmuo.

Kūnas – viena išimta jo dalis. Malonumas ir skausmas – išorinis jo esybės atitikmuo.

Lytis – viena išimta jo dalis. Palaima, aistra, pradėjimas – išorinis jos esybės atitikmuo.

Kojos – viena išimta jo dalis. Žingsniai – išorinis jų esybės atitikmuo.

Protas – viena išimta jo dalis. Mintys, norai – išorinis jo esybės atitikmuo.

3.6. Suvokimu įvaldžius kalbą, kalba visi vardai pasiekiami.

Suvokimu įvaldžius uoslę, kvėpavimu visi kvapai pasiekiami.

Suvokimu regėjimą įvaldžius, regėjimu visi pavidalai pasiekiami.

Suvokimu įvaldžius klausą, klausa visi garsai pasiekiami.

Suvokimu liežuvį įsivaldžius, kiekvienas maisto skonis liežuviu pasiekiamas.

Suvokimu rankas įvaldžius, bet kuris darbas rankomis pasiekiamas.

Suvokimu įvaldžius kūną, juo pasiekiamas malonumas, skausmas.

Suvokimu įvaldžius lytį, lytim pasiekiama palaima ir aistra, ir pradėjimas.

Suvokimu įvaldžius kojas, pasiekiami kojomis visi žingsniai.

Suvokimu įvaldžius protą, juo pasiekiamos visos mintys, norai.

3.7. Be suvokimo jis kalba nesuvokia nė vieno vardo. „Kitur kur buvo mano mintys, – sako, – aš nesuvokiau šio vardo".

Be suvokimo jis nesuvokia nosimi jokio kvapo. „Kitur kur buvo mano mintys, – sako, – aš nesuvokiau šio kvapo".

Be suvokimo jis akim nesuvokia jokio pavidalo. „Kitur kur buvo mano mintys, – sako, – aš nesuvokiau šito pavidalo".

Be suvokimo jis ausim nesuvokia nė vieno garso. „Kitur kur buvo mano mintys, – sako, – aš nesuvokiau šio garso".

Be suvokimo liežuviu nesuvokia jis jokio maisto skonio. „Kitur kur buvo mano mintys, – sako, – aš nesuvokiau šio maisto skonio".

Be suvokimo rankomis nesuvokia jis jokio darbo. „Kitur kur buvo mano mintys, – sako, – aš nesuvokiau šio darbo".

Be suvokimo jis kūnu nesuvokia nė jokio malonumo, skausmo. „Kitur kur buvo mano mintys, – sako, – aš nesuvokiau šio malonumo, skausmo".

Be suvokimo jis lytim nesuvokia jokios palaimos nei aistros, nei pradėjimo. „Kitur kur buvo mano mintys, – sako,

– aš nesuvokiau šitos palaimos nei aistros, nei pradėjimo".

Be suvokimo kojomis nesuvokia nė vieno žingsnio. „Kitur kur buvo mano mintys, – sako, – aš nesuvokiau šio žingsnio".

Be suvokimo nesuvokiama jokia mintis, be jo nesuvokiama tai, kas suvokiama.

3.8. Ne kalbą reikia perprasti – pažinti kalbantįjį.

Ne kvapą reikia perprasti – pažinti uodžiantįjį.

Ne perprasti pavidalą – reikia pažinti regintįjį.

Ne garsą reikia perprasti – pažinti girdintįjį.

Ne maisto skonį perprasti – reikia pažint skanaujantįjį.

Ne darbą reikia perprasti – pažinti dirbantįjį.

Ne malonumą, skausmą perprasti – pažint patiriantįjį malonumą, skausmą.

Ne perprasti palaimą, aistrą, pradėjimą – pažinti patiriantįjį palaimą, aistrą, pradėjimą.

Ne perprasti žingsnius – reikia pažinti žengiantįjį.

Ne protą perprasti – reikia pažinti prantantįjį.

Štai dešimt tų esybių dėmenų, kurie laiduoja suvokimą; ar dešimt suvokimo dėmenų, kurie laiduoja esybes. Nes be esybių dėmenų nebūtų suvokimo dėmenų; be suvokimo dėmenų esybių dėmenų nebūtų. Be kurio vieno iš jų neįmanomas joks vaizdinys. Jis nėra daugeriopas. Kaip ratlankis kad remiasi į stipinus, o stipinai – į stebulę, taip šie esybių dėmenys remiasi suvokimo dėmenim, o suvokimo dėmenys – kvėpavimu. Šitas kvėpavimas – suvokiantysis Atmanas, nesenstanti palaima ir nemirtingumas. Jis nedidėja nuo gerų darbų ir nesumenksta nuo blogų. Nes, iš tiesų, paakina jis geram darbui tą, kurį ištraukti nori iš šitų pasaulių, o tą, kurį čia nori nugramzdint, paakina blogam. Jisai – ganytojas pasaulio, viešpats ir valdovas. Tai mano Atmanas, žinok. Tai mano Atmanas, žinok.

IŠ ŠVETAŠVATARA UPANIŠADOS

Ši upanišada priklauso „Jadžurvedos" ir „Taitiryjos" mokyklai. Tradiciškai jos pavadinimas siejamas su išminčiumi Švetašvatara (*Śvetāśvatara* „baltasis mulas"), minimu paskutiniuose upanišados posmuose, nors anot kitos versijos, *śveta* reikią suprasti reikšme „tyras", o *aśva* – „juslė, jutimas". Upanišada parašyta eilėmis ir sudaryta iš šešių dalių (*adhyāya*). Nuo kitų upanišadų skiriasi tuo, kad joje išryškinami teistiniai, devocionalūs vediškojo religingumo aspektai, minimas dieviškasis asmuo Yšvara (*Īśvara* „Viešpats"), antasmeniško absoliuto Brahmano įasmeninimas. Joje aptinkama ir įvairių kitų, vėlesnių filosofinių Indijos mokyklų – jogos, samkhjos, ankstyvojo šaivizmo – elementų, liudijančių atitinkamo laikmečio atsiskyrėlių samnjasų pastangas suderinti jų terpėje gyvavusias skirtingas religines perspektyvas.

Antra dalis

2.1. Pajungęs pirma protą ir mintis tiesos vardan,
Patyręs spindesį ugnies, virš žemės ją iškėlė Savitaras.

2.2. Pajungusių protus mūsų vadovas – dievas Savitaras,
Idant pajėgtume dangų pasiekt.

2.3. Pajungdamas protu dievus, regėjimuose kylančius į giedrą dangų,
Tegu pakursto Savitaras juos įkurti didžią šviesą.

2.4. Pajungia protus ir mintis pajungia didžiojo žynio išmintingojo žyniai.
Aukų nuliejimus nustatė nuostatų žinovas. Iš tikrųjų, didis gyrius dievui Savitarui!

2.5. Jungiuos pagarbindamas prie jūsų maldų praamžių – saulės keliu tekyla mano posmas.
Te visi sūnūs Nemirtingojo išgirsta jį – tie, kurie dangiškuosius pasiekė namus.

2.6. Kur trynimu įžiebiama ugnis, kur nenurimsta vėjas,
Kur soma gausiai liejamas – ten gimsta protas.

2.7. Įkvėptas Savitaro malda praamže džiaukis.
Ten įsikurki ištakomis, ir ankstesni darbai tavęs nebepriveiks.

2.8. Ištiesęs tris dalis, kūną laikydamas stačiai, protą ir jutimus širdin sutelkęs,
Te išmintingas perplauks Brahmano luotu per visus siaubą keliančius srautus.

2.9. Čia sulaikydamas kvėpavimą, pajungęs judesius tegu ramiai kvėpuoja nosim.
Te išmintingas susikaupęs pažaboja protą lyg vežimą, patrakusiais žirgais pajungtą.

2.10. Lygioj, švarioj, be žvirgždo ir ugnies, be smėlio vietoje, vandens ar kitokiais garsais
Raminančioje protą, nežeidžiančioje žvilgsnio, nuošalioj, nuo vėjo saugioje – imkis pratybų.

2.11. Migla ir dūmai, saulė, vėjas ir ugnis, žaltvykslės ir žaibai, krištolas ir mėnulis –
Štai reginiai, kurie pirmiausi Brahmano apsireiškimą jogoj pranašauja.

2.12. Kai žemei, vandeniui ir ugniai, vėjui, ir erdvei pasirodžius, jogos savybė penkeriopa pasireiškia,
Tuomet nelieka nei ligų, senatvės, nei mirties jam, kūną jogos liepsnų įgijusiam.

2.13. Lengvumas, sveikata, nedrumščiamas ir skaistus veidas, skardus balsas,
Malonus kvapas, sumažėję išmatų, šlapimo – tai, sakoma, pirmieji jogos požymiai.

2.14. Kaip apdulkėjęs veidrodis, kai nuvalytas – skaidriai spindi, taip, iš tiesų,
Ir kūniškas [žmogus], Atmano esmę kai pamato, tampa vienu, tikslą pasiekusiu ir laisvu nuo kančių.

2.15. Kai [savo] Atmano esme, tarsi žibintą pasitelkęs, įžvelgia esmę Brahmano,
Tuomet, negimusį, nekintamą, jokių esmių nesaistomą pažinęs Dievą, išsmunka jis iš visų pančių.

2.16. Išties, tai Dievas, visose pasaulio šalyse, pirmagimis, jis – įsčių viduje,
Jis gimęs jau ir gims dar, visų žmonių akivaizdoje, veidu į visas puses.

2.17. Dievą, kuris ugny ir kuris vandeny, kuris visą pasaulį persmelkia,
Kuris augaluose ir kuris medžiuose, tą Dievą garbiname, garbiname!

Šešta dalis

6.1. Vieni išminčiai kalba apie savo prigimtį, kiti štai – apie laiką, bet visi jie klysta.
Dievo didybė šiam pasauly yra tai, kuo sukamas Brahmano ratas.

6.2. Kas nuolat gaubia visą šį [pasaulį], kas – Žynys, laiko Kūrėjas, ir kieno žinioj visos savybės,
Jo valioje šitas Kūrimas rutuliojasi, suvokiamas kaip žemė ir vanduo, ugnis ir vėjas, ir erdvė.

6.3. Baigęs Kūrimą šį ir nusigręžęs, Jis su Esmių Esme jungtin suėjo
Per vieną, du, tris ar aštuonis, taip pat per laiką ir per subtilias savo Paties savybes.

6.4. Tas, kuris ėmęsis darbų su šiom savybėm, paskirsto po visas būtybes,
O kai nėra jų, nyksta padarytas darbas; tačiau sunykus darbui, Jis, išties, jau imas kito.

6.5. Jis – sąjungos pradžia ir priežastis. Aukščiau trijų laikų Jis suvokiamas, nedalusis,
Pagarbintas pirma kaip visalytis pradžiabūtis Dievas, šlovingas mūsų mintyse.

6.6. Aukščiau [pasaulio] medžio, laiko ir pavidalų, kas kita Jis – tas, iš kurio ši įvairovė išsirutuliojo.
Kaip gėrį nešantį, blogį pašalinantį, laimės viešpatį pažinęs Jį savy Pačiam, kaip nemirtingą, kaip visų namus [, pasieksi Tikslą].

6.7. Aukščiausiąjį Viešpačių Viešpatį, aukščiausią Dievą tarp dievų,
Aukščiausiąjį Valdovą tarp valdovų, stovintį virš visko, – pažinkim Jį, šlovingą Dievą, Viešpatį visatos.

6.8. Nežinomi nei Jo veiksmai, nei kuo Jis veikia, lygių Jam nematyti, juoba Jį pranokstančių.

Aukščiausia Jo galybė reiškiasi kuo įvairiausiai, veikt išmintingai ir galingai – Jo esmė.

6.9. Nėra pasaulyje už Jį viršesnio, kas valdytų Jį, nėra Jam ir jokių apibrėžimų.
Jis – pats veiksmų veiksnys ir patyrimų patyrėjas. Niekas negimdė Jo, Jam niekas nenurodinėja.

6.10. Kas tarsi voras gijomis iš pirmapradės medžiagos Save apsupęs pagal savo būdą, vienasis Dievas – Brahmaną pasiekt teduoda mums!

6.11. Vienasis Dievas, slypintis kiekvienoje būtybėje, visa ką persmelkiantis, kiekvienos būtybės Pats, Veiksmus vairuojantis, kiekvienoje būtybėj gyvas liudytojas ir stebėtojas, vienatinis, neturintis savybių,

6.12. Vienas valdytojas daugybės neveikiančiųjų, padauginantis vieną sėklą.
Išminčiams, tiems, kurie Jį regi savyje, – amžinas džiaugsmas. Ne kitiems!

6.13. Amžinų Amžinas, sąmonių Sąmonė, vienas virš daugelio, išpildąs troškimus, –

Pažinus šitą veiksnį dievišką, per įžvalgą, susitelkimą randamą, išsmunkama iš visų pančių.

6.14. Nei saulė spindi ten, nei mėnuo, nespindi žvaigždės nei žaibai – iš kur gi ta ugnis?
Visa kas Jį atspindi, spindintį, – Jo spindesio visa kas atspindys.

6.15. Vieniša gulbė vidury pasaulio. Tai, iš tiesų, – ugnis, panirusi į vandenyną.
Tik Ją pažinęs [žmogus] mirtį įveikia. Kito kelio nėra, [ten] vedančio.

6.16. Jis – visa ko Kūrėjas, visažinis, pagimdęs pats save, Žynys, laiko Kūrėjas, Jo žinioj visos savybės,
Viešpats ir medžiagos, ir sąmonės, [visų] savybių; ir šio pasaulio, ir išsivadavimo, ir pastovumo, ir prisirišimų priežastis.

6.17. Kaip toks, Jis, nemirtingas, viešpatauja, žynys visa kur esantis, ganytojas pasaulio,
Viešpatis visko, kas tik juda, amžinas – nesgi nėra kito šios viešpatystės veiksnio.

6.18. Kas pražioje sukūrė Brahmaną, kas, iš tiesų, jam perdavė vedas, –
To Dievo, spindinčio iš Jo paties aumens, aš, siekdamas išsivadavimo, išties, globos šaukiuos, –

6.19. Jo, nedalaus, neveikiančio, ramaus, nepriekaištingo, tyro,
Aukščiausio tilto į nemirtingumą – tartum liepsna, sudegus pakuroms.

6.20. Kai žmonės erdvę suvynios tarytum odą,
Tuomet [ir] nepažinus Dievo, kančia liausis.

6.21. Vidinio įkarščio galia, Dievo malone Švetašvatara, išmintingasis, apie Brahmaną,
Aukščiausią, tyrą, atsiskyrėliams geriausiems šitaip sakė tai, kas rišių sueigą pradžiugina.

6.22. Aukščiausioji vedantos paslaptis, praamžiais apreikšta,
Neperduotina nenurimusiam, taip pat ne sūnui ar ne mokiniui.

6.23. Kas Dievui atsidavęs visiškai, kaip Dievui, taip ir mokytojui, –
Jam išsakytos tiesos spindi, didžiadvasiui, spindi didžiadvasiui.

श्री विराट स्वामी

IŠ MAITRI UPANIŠADOS

„Maitri (*Maitrī, Maitrāyaṇa, Maitrāyaṇīya*) upanišada" priklauso „Juodosios Jadžurvedos" mokyklai ir taip yra pavadinta pagal mokytojo vardą Maitri, ar Maitra (iš *mitra* „draugas, bičiulis"). Sudaryta ji iš septynių dalių ir priskiriama vėlyvosioms prozinėms upanišadoms (ankstyvosios joje dažnai cituojamos). Šios upanišados Šankara nekomentavo, užtat yra žinomi Ramanudžos (XI a.) bei Ramatirthos (XVI a.) komentarai. Šeštoje dalyje, kuri, kaip manoma, liudija budizmo idėjų bei dvasinių praktikų įtaką, kalbama apie garsmenį AUM, įvairias Brahmano bei Atmano apraiškas ir kai kuriuos techninius jogos aspektus.

Šešta dalis

6.17. Išties, pradžioj [visa] tai buvo Brahmanas, vienatinis, bekraštis – bekraštis rytuose, vakaruose bekraštis, bekraštis pietuose, bekraštis šiaurėje, bekraštis viršuje, bekraštis apačioj, visom kryptim bekraštis. Nes Jam nėra rytų, nėra kitų krypčių – nei išilgai, nei apa-

čion arba į viršų. Nesuvokiamas šis aukščiausias Atmanas, negimęs, neribotas, neįsivaizduojamas, nemąstomas – pati Erdvė. Kai visa kas išnyksta, būdrauja jis vienas. Iš tiesų, iš šios erdvės Jis budina šitą [pasaulį], sunertą iš minčių. Per Jį visa tai mąstoma, Jame tai ir išnyksta. Jo tasai spindintis pavidalas, kuris saulėje šildo, ugnies be dūmų stebuklingoji šviesa, taip pat ir tas, kur skrandy maistą virškina. Nes pasakyta:

Tas, kuris ugny, ir tas, kuris širdy, ir tas, kur saulėj, – viena.
Su vienu susivienija tas, kas tai žino.

6.18. Štai būdas tai pasiekt: kvėpavimo sutramdymas, jutimų išjungimas, susimąstymas, susitelkimas, įdėmus stebėjimas, visiška sutaptis – štai kas vadinama šešiapakope joga. Kai jos dėka regėtojas išvysta Jį, Kūrėją auksaspalvį, Viešpatį, Purušą, Brahmano įsčias, tai tuomet, pažinęs, gėrio blogio nusikratęs, visa suvienija aukščiausiame, kuris nenyksta. Nes pasakyta taip:

Kaip kad liepsnojančiam kalne nesiglaudžia žvėrys ir paukščiai,
Taip Brahmaną pažinusiame ydos nebesiglaudžia.

6.19. Taip pat kitur dar pasakyta:

Kuomet žinovas, iš tiesų, nuo išorės atjungia protą, o jutimus savy kvėpavimu nurimdo, tegu jis būna be jokių minčių. Kadangi gyvas padaras, pažįstamas pagal kvėpavimą, rados iš to, kas nekvėpuoja, tegu tad, iš tiesų, kvėpavimas palaiko įkvėpimą ketvirtajame vardu. Nes pasakyta taip:

Į nemintį vidur minties, į nepamanomą, slapčiausią ir aukščiausią,
Tenai tepanardina mintį jis. Tatai esmė į nieką nebesiremianti.

6.20. Taip pat kitur dar pasakyta:

Įmanomas jam dar aukštesnis negu šis susitelkimas. Liežuvio galą spausdamas prie gomurio, nurimdęs kalbą, protą ir kvėpavimą, jis įdėmiu stebėjimu išvysta Brahmaną. Ir kai, ištirpus protui, jis Pats Save išvysta, mažesnį už mažiausią, spindintį, tai, Pats Save išvydęs, praranda pats save. O pats save praradęs, jis suvokiamas kaip neišmatuojamas, neturintis kilmės. Tatai – išsivadavimo žymė, aukščiausias slėpinys. Nes pasakyta taip:

Minties ramybe jis sunaikina gerus ir blogus darbus,
Nurimęs Pats Savy jis džiaugias laime amžina.

6.21. Taip pat kitur dar pasakyta:

Latakas, kylantis aukštyn, vadinamas sušumna, kuriuo teka kvėpima, išsišakoja gomury. Juo, su kvėpavimu, garsmeniu AUM ir protu sujungtu, tekyla jis aukštyn. [Liežuvio] galą vėl į gomurį įrėmęs, pajungęs jutimus, jis, didis, žvelgia į Didybę. Tuomet jis pats save praranda. Praradusio patį save, jo nebeliečia džiaugsmas, liūdesys, ir jis vienystę pasiekia. Nes pasakyta taip:

Pirma nurimdytą kvėpavimą nustatęs, o tada – peržengęs ribą,
Tegu galiausiai jis su begalybe susijungia momeny.

6.22. Taip pat kitur dar pasakyta:

Du Brahmanai, išties, mąstytini: garsinis ir begarsis. Tik garsiniu atsiskleidžia begarsis. O garsas tas – tai AUM. Juo kildamas aukštyn [žmogus] begarsio ribą pasiekia. Tad sakoma: tai – kelias, tai – nemirtingumas, tai – jungtis, taip pat – ramybė. Ir kaip kad voras, kildamas gija į

viršų, randa erdvę, taip, iš tiesų, tas, kuris mąsto, kildamas aukštyn tuo AUM, įgyja nepriklausomybę.

Tačiau kitaip mano kiti, kas svarsto apie garsą: nykščiais užkimšę sau ausis jie garsą girdi širdies erdvėje. Septyneriopas jo palyginimas: nelyg upės, lyg varpelio, žalvarinio indo, ratų, lyg varlės kurkimas, lyg lietus, lyg balsas uždaroj ertmėj. Pranokę šiuos skirtingus požymius, jie [tie garsai] aukščiausiame, begarsiame, neišreikštajam Brahmane išnyksta. Jie jau prarado savo požymius ir skiriamybes, kaip kad įvairios sultys, virtusios medum. Nes pasakyta taip:

Du Brahmanai žinotini: garsinis Brahmanas ir tas, kuris aukščiau.
Garsinį Brahmaną suvokęs pas aukščiausią Brahmaną jis eina.

6.23. Taip pat kitur dar pasakyta:

Garsas šis – tai AUM. Viršūnė jo – rimtis begarsė ir bebaimė, be liūdesio, palaima, pasitenkinimas, tvirtuma nejudama, nemirtingumas, nesudrumščiamas tvaru-

mas, žinomas kaip Višnus. Dėl visų aukščiausio juodu jis tegarbina. Nes pasakyta taip:

Tas Dievas, kuris ir aukščiausias, ir žemesnis, – Jis vardu AUM pramintas,
Begarsis, tuščiabūtis. Į momenį tad dera susitelkt.

6.24. Taip pat kitur dar pasakyta:

Kūnas – lankas, AUM – strėlė, protas – jos smaigalys, o taikinys – tamsa. Pro tamsą prasiskverbęs [žmogus] eina prie to, kas nebeapniaukta tamsos. Toliau, pro tai kas apniaukta jau prasiskverbęs, jis regi Brahmaną, žioruojantį tarsi besisukantis ugnies ratas, it saulė spindintį, galybės pilną, virš bet kokios tamsos – tą, kuris švyti saulėje, taip pat mėnulyje, ugny, žaibe. O Jį išvydęs, iš tiesų, jis eina į nemirtingumą. Nes pasakyta taip:

Susitelkiant į viduje aukščiausiąją esybę ir į daiktus [išorėje],
Neišskiriantis suvokimas tampa išskiriančiu.
O kai, ištirpus protui, lieka vien palaima, liudijama Atmano,
Tai – Brahmanas, nemirtingasis, spindintis. Tai Kelias, tai Pasaulis.

6.25. Taip pat kitur dar pasakyta:

Kas jutimus vidun sutraukė tarsi miegant, tas, kurio mintys visiškai nuskaidrintos, kas lyg pro sapną – [būdamas] jutimų oloje, bet [jų] nevaržomas – išvysta pavadintąjį pranava, vedantįjį, švytinčio pavidalo, nemiegantį, nesenstantį, nemirsiantį, neliūdintį, – tas pats pranava tampa pavadintas, vedančiu, švytinčio pavidalo, nemiegančiu, nesenstančiu, nemirsiančiu, neliūdinčiu. Nes pasakyta taip:

Kadangi jis kvėpavimą ir garsą AUM, ir visą įvairovę
Jungia, arba [kadangi šitai] jungiasi, tai pavadinta joga.
Kvėpavimo ir proto, ir kartu jutimų vienis,
Bet kokio būvio atmetimas – štai kas reiškia jogą.

6.26. Taip pat kitur dar pasakyta:

Iš tiesų, kaip žvejas tinklu traukia vandens gyvius ir aukoja juos skrandžio ugny, taip, iš tiesų, [žmogus] šiuo AUM kvėpimus traukia ir aukoja juos skaisčioj ugny. Taigi jis lyg įkaitęs puodas. Ir kaip įkaitusiam puode įsiplieskia lydytas sviestas, paliestas [liepsnojančios] žolės ar malkos, taip, iš tiesų, įsiplieskia šis,

nekvėpuojančiu pramintas, įkvėpimo paliestas. Tai, kas įsiplieskia, – tai Brahmano pavidalas, aukščiausias Višnaus pėdsakas, pats Rudros rudriškumas. Į nesuskaitomas dalis patį save suskaidęs, užpildo jis šituos pasaulius. Nes pasakyta taip:

Išties, kaip kibirkštys liepsnos, kaip saulės spinduliai – visai taip pat

Išties, kvėpavimas ir visa kita vis iš naujo čia atsklinda derama tvarka.

6.27. Taip pat kitur dar pasakyta:

Iš tiesų, tai Brahmano žioravimas – aukščiausio, nemirtingojo, bekūnio. Kūno šiluma – lydytas sviestas jam. Nors apsireiškęs, iš tiesų, Jis slypi [širdies] erdvėje. Taip susitelkimu išsklaidoma širdies erdvė, kuri tarsi sušvinta Jo šviesa. [Žmogus] greit persiima jos prigimtimi – kaip lumstas geležies kad žemėje greit persiima žemės prigimtim. Ir kaip kad kalviui neberūpi žeme virtęs lumstas geležies, taip ir mintis kartu su savo atrama išnyksta. Nes pasakyta taip:

Lobynas širdies erdvėje – palaima ir aukščiausias prieglobstis,
Mūsiškis „aš" ir mūsų joga, taip pat ugnies bei saulės spindesys.

6.28. Taip pat kitur dar pasakyta:

Pranokęs elementus, jutimus ir jutinius, paėmęs lanką, kurio templė – klajoklystė, strypas – atsparumas, ir strėle, neturinčia savimanos, nužudęs pagrindinį vartų, vedančių pas Brahmaną, [sargybinį], kurio vainikas – sumaištis, o auskarai – godumas ir pavydas, lazda – tingumas, snaudulys, nevalyvumas, rimbas – išpuikimas, kurio templė – pyktis, o lankas – aistra, kuris troškimų strėlėmis žudo gyvas būtybes, – nužudęs jį ir persikėlęs garso AUM luotu per širdies erdvę, neskubėdamas, kaip deimantų ieškotojas kad įžengia į olą, teįžengia jis į atsiveriančią viduje Brahmano menę. Ir remdamasis mokytojo mokymu teperžengia tuomet jis keturis Brahmano menės luobus. O tada, tyras, skaistus ir tuščias, ir ramus, nebekvėpuojantis ir be savęs paties, ribų neturintis, nenykstamas, tvirtas ir amžinas, negimęs, ne-

susaistomas savo didybėje jis esti. Savo didybėj esantį išvydęs, į virsmų ratą žiūri jis tarsi į riedantį [vežimo] ratą. Nes pasakyta taip:

Jei mirtingasis šešis mėnesius bus atsidėjęs jungčiai,
nuolat išsmukdamas [iš šio pasaulio],
Įvyks ribų neturinti, aukščiausioji, slapčiausioji jungtis.

Bet jeigu mirtingasis, nors ir užsidegęs, – pažeistas aistros tamsumo
Ir prisirišęs prie sūnaus, žmonos, šeimos, jam – niekuomet".

6.29. Tai taręs [Brihadrathai] Šakajanja nusilenkė jam, širdy susitelkęs, ir [pridūrė]:

„Šiuo Brahmano žinojimu, karaliau, Pradžapačio palikuonys žengė Brahmano keliu. Jogos pratybomis [žmogus] pasiekia pasitenkinimo, ištvermės priešybėms ir ramybės. Šio švento mokslo teneperduoda jis tam, kas ne sūnus jam ir ne mokinys, ir nenurimęs. Tik tam, kas klauso ne ko kito [, o tik mokytojo], ir kas turi visas tinkamas savybes, tegu perduoda jį.

6.30. AUM! Teapsistoja jis skaisčioje vietoje, skaistus ir esmei atsidėjęs, esmės pažinimui, kalboms apie esmę, esmės apmąstymams, aukojimui esmės vardan. Šitaip esingajame Brahmane [paniręs], siekdamas esmės, jis persimaino: jo [darbų] padarinių pančiai sutrūksta, tampa laisvas jis nuo lūkesčių, nebijo nei kitų, nei pats savęs, neturi norų. Radęs laimę nebenykstamą, neišmatuojamą, tik būva.

Iš tiesų, nebeturėti norų – tai tarsi didžiausias iš didžiausių lobis. Nes žmogus, visokių norų apibrėžtas, jų apspręsto būdo, nuostatų, savimanos, yra supančiotas. O priešingas jam – laisvas. Kiti sako, kad asmuo tampa supančiotas, kada dėl prigimto skyrimo ima apsispręsti, o pašalinus šitą sprendimo ydą, – laisvė. Nesgi regima – protu ir girdima – protu. Aistra, apsiprendimas, abejonės, tikėjimas ir netikėjims, tvirtybė ir silpnumas, gėda, sutelktumas, baimė, visa – protas. Savybių srauto nešamas, įklimpęs ir sutrikęs, blaškydamasis, nerimaudamas, geidaujantis ir susijaudinęs jis puola į savimaną. Galvodamas: „Tai aš, tai mano", įsipančioja pats į save tarsi į tinklą paukštis. Taigi žmogus šitaip

apspręsto būdo, nuostatų, yra supančiotas savimanos. O priešingas jam – laisvas. Tad būk laisvas nuo apsisprendimo, nuostatų, savimanos. Tatai – Išsivadavimo žymė. Tatai – kelias pas Brahmaną dar šiapus. Tai – vartai, atviri iš čia. Pro juos išeis jis iš šitos tamsybės, nes ten – visi troškimai.

Taip pasakyta apie tai:

Kuomet penki [šaltiniai] pažinimo ir sykiu protas nurimsta,
Ir nebesusižadina aumuo, – tatai aukščiausias kelias, sakoma.

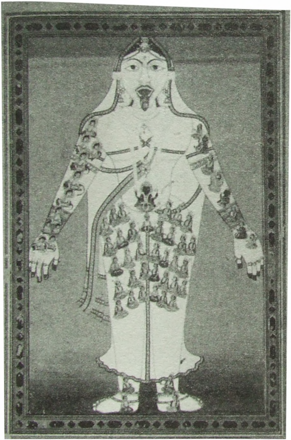

Paaiškinimai

YŠA UPANIŠADA

1. **persmelkta** (*vāsyam*) – galimi keli šio žodžio vertimai, svarbūs metafiziniam niuansavimui: tiek „apgaubta", tiek „persmelkta", „dėvima kaip rūbas". Paprastai verčiama pirmuoju, kurio laikėsi ir žymusis upanišadų komentatoriaus Šankara (VIII a.). Vis dėlto, anot šiuolaikinio (XX a.) indų filosofo Aurobindo Ghošo (Aurobindo 1992, 19), bendrai teksto minčiai, siekiančiai įveikti visas galimas Dievo–pasaulio, vienio–daugio, ritualo–laisvės, tapsmo–būsmo priešybes, tinkamesnis yra būtent pastarasis vertimas.
kaita (*jagat*) – nuolatinis judėjimas ir kaita būdingi fenomenaliam pasauliui – vienatinio Brahmano raiškai, kintamybei.
atsižadėjimu būk gyvas (*tyaktena bhuñjīthā*) – pažodžiui, „mėgaukis" arba „miski atsižadėjimu".

2. **Žmogui išvengti karmos pančių** (*na karma lipyate nare*) – pažodžiui, „kad ne(pri)liptų veiksmai prie žmogaus". Upanišadų požiūriu, netgi kilnūs veiksmai mus suriša su jų padariniais ir tokiu būdu virsta karmos pančiais.

3. **demoniškais vadinami pasauliai** (*asuryā nāma te lokā*) – pradžioje žodžiu *asura* (pažodžiui maždaug „viešpats", „valdovas") vadinta klasė dievų, „dievai viešpačiai" (iranėnų Avestoje šio žodžio atitikmuo *ahura* netgi tapo pagrindinės dievybės vardo Ahura Mazda, „Išminties Viešpats", dėmeniu). Tačiau ilgainiui vedų tradicijoje asurai tampa dievų (*deva*) varžovais ir net priešininkais, priešais demonais (senovės Irane demonais, priešingai, virto dievai, *daeva*). Savo ruožtu žodis *asura* vedų tradicijos imamas sieti arba su *a-sūryā* „kuris be saulės, besaulis", taigi „tamsus, tamsos", arba su *asu* „žemiškas, pasaulietiškas, nešventas". Anot Šankaros, kiekviena būtybė, tiek žmogus, tiek dievas, jeigu ji nepažino savyje dieviškojo Atmano, yra asura.
kas Atmaną savy pražudė (*ātmahanaḥ*) – pažodžiui „savižudis", tačiau žodį *ātman* suvokiant ne kaip įvardį, o kaip daiktavardį, žymintį Atmaną (žr. „Kena upanišados" 2.4 paaiškinimą), taip kartu apibūdinamas jį pažinti atsisakęs ir jusliniams malonumams atsidavęs žmogus.

4. **jutimai** (*devā*) – jutimai, įgalinantys patyrimą, suvokimą, pažinimą ir pavaldūs Atmanui, tapatintini su dievais, kurie visi yra pavaldūs Brahmanui.
Matarišvanas (*mātariśvā*) – vedų vėjo dievo Vajaus (*Vāyu*)

epitetas. Vėjas, visa ką judindamas, viskam įkvepia gyvastį. Taigi Vėjo dėka pasaulio erdvėje tarsi motinoje (*mātari* gali būti suprantamas ir kaip „erdvė", ir kaip „motina") visa kas atgyja ir ima judėti (*śvayati* „juda, švytuoja"). Pasak komentatoriaus Šankaranandos, *mātariśvan*, kaip visa įkvepiančią gyvastį, savo funkcija atitinka *sūtrātman* „Atmano gija".
gyvastį (*apaḥ*) – Šankara ir jo sekėjas vedų komentatorius Anandagiris *apa* aiškina žodžiu *karman* „veikla".

7. **vienį išvydusį** (*ekatvam anupaśyataḥ*) – visame kame matantį tą patį vienintelį būties principą.

8. **visaregis** (*kaviḥ*) – vedose šiuo žodžiu apibūdinamas ir vadinamas įkvėptas išminčius, pasižymintis dvasiniu regėjimu; neretai taip vadinami ir patys vedų himnų kūrėjai poetai-regėtojai. Pasak Šankaros, kavis yra tas, kas regi praeitį, dabartį ir ateitį.
savabūvis (*svayambhūḥ*) – tikslus lietuviškas atitikmuo vienos iš svarbiausių upanišadų sąvokų, žyminčių nuo nieko nepriklausomą, savaiminę būtį ar galią būti.

9. **neišmanymu... pažinimu** (*avidyām... vidyāyām*) – šios daugiaprasmės, daugiaplanės indų religijos ir filosofijos

sąvokos čia žymi du kosminės regimybės (*māyā*) aspektus: vienį suvokianti ar tiesiog vienio sąmonė reiškia pažinimą, Žinojimą, *vidyā*, o tik daugį ir skirtybes tematanti „vardų ir pavidalų" (žr. „Mundaka upanišados" 1.1.9 paaiškinimą) lygmeny – nežinojimą, neišmanymą, *avidyā*. Su apeiginiu formalizmu nuolat kovojęs Šankara *avidyā* sieja su ritualiniu pietizmu, o *vidyā* – su dievybių garbinimu tesiekiant atlygio, kas, jo nuomone, vienodai siaura ir toli nuo tikros išminties. Šią priešpriešą galima palyginti su dvasinės tarnystės, karitatyvinės veiklos (*vita activa*, evangelijose personifikuojama Mortos) iškėlimu krikščioniškoje tradicijoje prieš vidinio patyrimo siekį, kontempliaciją (*vita contemplativa*, personifikuojamą Marijos). Šiuo atžvilgiu vedantos (žr. „Mundaka upanišados" 3.2.6 paaiškinimą) apologetas Kumarila Bhata rašė, jog kaip paukštis negali skristi tik vienu sparnu, taip ir žmogus išsivaduoti iš persigimimų grandinės gali tik suderinęs ritualistinį ir kontempliatyvųjį religijos aspektus.

11. **neišmanymu įveikęs mirtį, pažinimu pasieks nemirtingumą** (*avidyayā mṛtyum tīrtvā vidyayāmṛtam aśnute*) – Šankara šį posmą aiškina taip: ritualais žmogus įveikia mirties baimę, o medituodamas dievybes, pats sudieviškėja. Neiš-

manymas tad gali būti suvokiamas kaip dvasinio gyvenimo prielaida, atspirtis vidiniam susivokimui.

12. **neapreikštim... apreikštybei** (*asambhūtim... sambhūtyām*) – galbūt tai dvi pirminės materijos (*prakṛti*) reiškimosi pakopos: pirmoji, kai ji dar niekaip nepasireiškusi, kai joje dar harmoningai dera visos būties potencijos ar kokybės (*guṇa*), ir antroji, kai per ją ima reikštis Brahmanas, būsimosios visatos Siela. Pasak Šankaros, tai beasmenio Absoliuto ir asmeniško Dievo kūrėjo antitezė.

14. **sunaikinimu** (*vināśena*) – Šankara čia primena, jog sunaikinimas yra neišvengimas bet kokios materialios raiškos likimas. Tuo pačiu sunaikinimas veda į neapreikštį.

15. **tiesos veidą** (*satyasya mukham*) – 15–18 posmuose pateikiama brahmanizmo religinėje tradicijoje įprasta mirštančiojo malda, ar kreipimasis, į saulės viešpatį, pasaulio globėją Pūšaną, prašant jo atskleisti aukščiausiąją būties tiesą, pačią jos esmę – tikrąjį veidą, kurį užstojantis ryškus kaip saulė spindesys.
regėti (*dṛṣṭaye*) – vedų metafizinėje epistemologijoje, kaip ir daugelyje kitų pasaulio tradicijų, dvasinis pažinimas dažniausiai vadinamas „regėjimu".

16. **Jama...** (*yamaḥ...*) – mirties ir mirusiųjų pasaulio valdovas, kartais tapatinamas su saule. Sūrja – tiesiog saulės dievas, dievų gimdytojo Pradžapačio (žr. „Aitarėja upanišados" 3.3 paaiškinimą) sūnus. Puruša (*puruṣa*, pažodžiui „žmogus, asmuo, siela") hindų kosmologijoje yra pirminis kosminis Asmuo, pirmapradis archetipinis Žmogus (kaip kad helenizmo *Anthrōpos*), dažnai Atmano ir Brahmano personifikacija, vėliau jis tampa ir visatos Siela, visatos šaltiniu, įsivaizduojamas esąs saulėje ar ten, iš kur trykšta jos šviesa.

17. **kvėpavimas... į nemirtingą Dvelksmą** (*vāyur anilam amṛtam*) – kvėpavimas vedų tradicijoje, kaip ir daugelyje kitų, paprastai tapatinamas su ir vadinamas vėju, *vāyu*. *Anila* – irgi vėjas arba atitinkamos vėjo dievybės vardas. Pastarasis vėjo pavadinimas yra veiksmažodžio šaknies *an-*, kuri vėlgi reiškia „kvėpuoti, alsuoti, dvelkti"; tos pat šaknies yra didžiai reikšminga daugumoje Indijos tradicijų sąvoka *prāṇa* (žr. „Kena upanišados" paaiškinimą 1.1); kitose kalbose giminiški yra tokie žodžiai kaip airių *anal* „kvėpavimas", graikų *anemos* „vėjas", lotynų *animus* „dvasia, siela, sąmonė", *anima* „dvelksmas, vėjas, kvėpavimas, alsavimas, siela, gyvybė, vėlė".
prisiminki, siela (*krato smara*) – čia kreipiamasi į mąstan-

Paaiškinimai 88-41psl

čiąją ir atsimenančiąją sielos galią, vedų tradicijoje neretai tapatinamą su būdraujančia, nušvitusia proto esme, aumeniu *buddhi* (žr. „Katha upanišados" 1.3.3 paaiškinimą).

18. **Agni...** (*agne*) – arba „Ugnie". Šio posmo žodžiai, pagal tradiciją, ištariami stovint ties mirštančiojo galva.

KENA UPANIŠADA

1.1. **kvėpimas** (*prāṇaḥ*) – viena iš kertinių daugelio Indijos tradicijų sąvokų, itin išplėtota Patandžalio jogos mokyklos; vienareikšmiai neišverčiama, bet remiasi „kvėpavimą, alsavimą" žyminčia šaknimi ir tokią turi pirminę, pamatinę reikšmę (žr. „Yša upanišados" paaiškinimą 17). Kaip ir giminiška lotynų *anima*, gali reikšti ir „gyvybę", „gyvybinę jėgą", ar „energiją", ir yra artima tokioms Tolimųjų Rytų religijų ir medicinos sąvokoms kaip *qi* ar *ki*. Panašų „energetinį" atspalvį, beje, turi ir lietuvių *kvėpavimas*, *kvapas* (pirmine reikšme „kvėpavimas"; šis žodis bene geriausiai tiktų vertimui, jei ne įsivyravusi „aroma-

to" reikšmė): plg. *įkvėpimas, išsikvėpti* „netekti jėgų" ir *atsikvėpti* „atsigauti, pailsėti", *išleisti kvapą, atgauti kvapą, kiek turėdamas kvapo* „iš visų jėgų" ir pan. (kaip patį „kvėpimo principą" *prāṇaḥ* lietuviškai galima būtų perteikti ir veiksmažodžio abstraktu *kvėptis*); „energetinį" atspalvį turi ir *alsavimas* ar *alsis* „alsavimas": plg. tokius gerai žinomus tos pat šaknies žodžius kaip *(pa)ilsti* „(pa)vargti, netekti kvapo" ir *(pa)ilsėti* „atgauti jėgas"; taip pat *dvasas, dvasia* pirmine reikšme „kvėpavimas, atsikvėpimas", *dvasavimas, atsidusti, iš(si)dusti, dvėsti*; taip pat *dvelkti, dvelksmas* ir kt. Nors *prāṇa* upanišadose jau yra specifinis terminas, jis vis dėlto tebėra tiesiogiai ir pabrėžtinai siejamas su kvėpavimu, gretinamas su paprasčiausią kvėpavimą žyminčiais tos pat šaknies žodžiais (kaip kad vaiksmažodis *prāṇiti* „jis kvėpuoja, kvėpia" ir kt.), todėl ir į lietuvių kalbą bus verčiamas įvairiais *kvėpavimo* (pavyzdžiui, *kvėpimas* „įkvėpimas, iškvėpimas, kvėpavimas", *kvėpsnis* „dvelkimas, kvėpimas") ar minėtų jo sinonimų šaknies žodžiais, kartais priduriant papildomą paaiškinimą.

laiko pajungęs (*yunakti*) – veiksmažodis vienos šaknies su daiktavardžiu *yoga*, tad galimas daiktas, yra jogos sąvokos užuomina; žr. „Švetašvatara upanišados" 2.1 paaiškinimą ir kt.

1.2. **metę** (*atimucya*) – liovęsi tapatinęsi su jutimais ir išsivadavę iš klaidingo požiūrio, neva suvokimo pagrindas yra jutimai, o ne aukštesnis juos valdantis pradas – Atmanas. Taigi kiekvienas iš jutimų tėra aukštesniojo, tikrojo vidinio Jutimo – suvokimo kaip tokio – įrankis: „ausies ausis" ir t. t. **kvėpavimo kvėpavimą** (*prāṇasya prāṇaḥ*) – arba „kvėpimo kvėpimą", „kvėpties kvėptį", „alsio alsį", pagaliau net „gyvasties gyvastį"; žr. paaiškinimą 1.1.

1.3. **ten** (*tatra*) – turimas omeny minėtas jutimams neprieinamas aukštesnysis dvasinis principas.

1.5. **kas garbinama šiapus** (*yad idam upāsate*) – dieviškumas, kai mėginamas racionaliai apibrėžti ir konceptualiai įvardyti, anot Šankaros, virsta stabu, kuriuo pakeičiamas tikrasis Absoliutas.

2.3. **nežinomas [jis] žinantiems, žinomas nežinantiems** (*avijñātam vijānatām vijñātam avijānatām*) – pasak Šankaros, tikras Brahmano, kuris nėra pažinimo objektas, bet visada subjektas, pažinimas tegali būti intuityvus (*samyag darśanam*), o ne konceptualus. Plg. Laodzi „Dao de dzing" 81: „Išmanantis nebūna iškalbus; iškalbus žmogus išmanymo neturi" (Laozi 1997, 167).

2.4. **pažinęs [Brahmaną] prabudimu** (*pratibodha viditam*) – anot Šankaros, kiekvienu pažinimo būdu, arba visaiš samonės lygiais (*bodham bodham prati viditam*). Kita vertus, pirminė žodžio *pratibodha* reikšmė – „prabudimas", ir Brahmano pažinimas susijęs su dvasiniu prabudimu, išsivadavimu iš „samsaros sapno". Tai įprasta dvasinio pažinimo metafora jau ikibudistinėje indų filosofijoje, o pats Budos vardas *Buddha*, kaip žinoma, tiesiog reiškia „prabudęs, nubudęs".
Per save Patį (*ātmanā*) – arba „per Atmaną", „Atmanu". Žodis *ātman* gali būti laikomas ir įvardžiu „pats", ir daiktavardžiu (kurį lietuviškai tapo įprasta nevykusiai versti „Savastimi"), ir šia dviprasmybe upanišadose žaidžiama nuolat ir pabrėžtinai (tą pačią dviprasmybę išlaiko, pavyzdžiui, vokiečių *selbst* ir *das Selbst*, anglų *self* ir *the Self*). Šiaip ar taip, nors ir virsdamas terminu, įvardinės reikšmės „pats" *ātman* nepraranda niekad, todėl ir lietuviškai šį žodį neretai paranku versti tiesiog „Pats", didžiąja raide pabrėžiant aukštesnį žmogaus esybės pradą.
laimima jėga (*vindate vīryam*) – galima būtų versti ir „narsa", pažodžiui – „vyriškumas".

2.5. **čia** (*iha*) – šiame pasaulyje, šiame gyvenime.
pasitraukdami (*pretya*) – galima suprasti dvejopai: ir pasi-

traukdami iš šio pasaulio mirštant, ir pasitraukdami iš šio pasaulio jo atsižadant.

3.1. **laimėjo pergalę** (*vijigye*) – greičiausiai čia kalbama apie dievų kovą su demonais asurais, primenančią dievų kovą su titanais graikų mitologijoje.

3.2. **dvasia** (*yakṣam*) – nežemiška, dieviška būtybė, pasak Šankaros, „didi garbintina būtybė" (*pūjyam mahad bhūtam*).

3.3. **visažini** (*jātavedas*) – pažodžiui, „žinantis visa, kas gimę, visas gyvas būtybes" arba, atvirkščiai, pats „gimęs iš pažinimo". Šis dievo Agnio epitetas sutinkamas jau „Rigvedoje".

3.7. **Vajų** (*vāyum*) – pažodžiui „vėją", dievą Vėją.

3.8. **Matarišvanas** (*mātariśvā*) – vediškas dievo Vajaus epitetas, žr. „Yša upanišados" paaiškinimą 4.

3.12. **Umą** (*umām*) – Šivos žmona, įkūnijanti dieviškąją išmintį (plg. Sofiją helenizme), taip pat vardu Parvatė (*Pārvatī*), pažodžiui „kalnietė".

4.3. **Indra pranoksta visus dievus** (*indro 'titarāmivānyān devān*) – įdomu tai, kad indų gnoseologijoje Indra siejamas su protu, kuriam pavaldūs visi jutimai. Sanskritiškai „jutimas, juslė" netgi vadinamas *indriyanī* arba tiesiog *deva* („dievas"). Taigi kaip Indra pranoksta visus dievus, taip protas pranoksta visus jutimus (žr. „Yša upanišados" 4 paaiškinimą).

4.4. **žaibo plyksnis** (*vidyuto vyadyutadā*) – galbūt tai ir staigaus dvasinio nušvitimo įvaizdis. „Akies mirksnį" arba, tiksliau, būtent „prasimerkimą" savo ruožtu galima laikyti staigaus praregėjimo įvaizdžiu.

4.5. **apsisprendimas** (*saṅkalpaḥ*) – žmogaus protą valdo Brahmanas, kuris pats ir lemia tai, kad žmogus jį atmena ir, sąmoningai apsisprendęs, į jį nukreipia savo valią.

4.7. **slaptą mokymą** (*upaniṣadam*) – pagal tradicinę etimologiją, žodis *upaniṣad* aiškinamas kaip sudarytas iš *upa-ni-ṣad* „sėdėti prie, šalia, žemiau [mokytojo]"; taigi upanišada – tai slaptas mokymas, perduodamas mokytojo mokiniui iš lūpų į lūpas, o kaip toks, tai, pasak Šankaros, – ir pats žinojimas, „priartinantis prie Brahmano", „sunaikinantis nežinojimą", ir apskritai gilus dvasinių slėpinių apmąstymas. Plačiau žr. įvade, 16 psl.

4.9. **įsitvirtina... taip, įsitvirtina** (*pratitiṣṭhati, pratitiṣṭhati*) – tokie pakartojimai vedų literatūroje paprastai žymi skyriaus pabaigą.

MANDŪKJA UPANIŠADA

1. **garsmuo** (*akṣaram*) – žodis gali įgyti daugybę nuo konteksto priklausomų reikšmių: nekintamybė, nenykstamybė; kardas; Šiva, Višnus; skiemuo AUM, raidė, balsis, garsas, sąskambis, žodis, kalba; auka; vanduo ir t. t. (žr.: Monier-Williams 1987, 3). „Bhagavadgytoje" (8.13) irgi esama panašios formulės: „AUM, šis garsmuo – Brahmanas" (*om ityekākṣaram brahmā*).
šių trijų laikų (*trikālātītam*) – garsmuo AUM kaip nedalomas vienis simbolizuoja nepasireiškusį Brahmaną, Absoliutą, o atskiri garsai – jo raiškos visumą: praeitį, dabartį ir ateitį.

3. **Vaišvanara** (*vaiśvānaraḥ*) – pažodžiui „visų žmonių", nuo „Rigvedos" laikų taip vadinamas Agnis. Čia – į išorinį pasaulį sąmonę kreipiantis veiksnys, siejamas su primuoju AUM garsu A.

suvokimas ovyje, išoriniam pasaulyje (*jāgarita sthāno bahiṣ prajñaḥ*) – įprastinė žmogaus būdravimo būsena, kurioje jis jutimais suvokia išorinį pasaulį ir save jame. Reikia pabrėžti, kad šis „įprastas būdravimas" dažniausiai įvardijamas ne šaknies *budh-*, paprastai žyminčios dvasinį nubudimą ar nubudusią sąmonę, žodžiu, o žodžiu *jāgarita*, šaknies *jar-* „nemiegoti, būti nubudusiam" (galimas daiktas, tos pat kaip *jar-* „judėti, krutėti"). Taigi, nors indų tradicijoje nubudimas iš sapno dažnai sugretinamas su dvasiniu nubudimu iš samsariško „majos sapno", šiedu sąmonės lygmenys griežtai skiriami net kalboje. Siekiant atskirti juodu ir vertime, pirmąjį paranku įvardyti nepelnytai primirštu lietuvių žodžiu *ovyje* „tikrovėje, realybėje, ne sapne, nemiegant", paliudytu jau Daukšos ir neseniai vėl į apyvartą grąžintu Manto Adomėno jo Hėrakleito „Fragmentų" vertime (Hėrakleitas 1995, 35, 43, 45).
septynios galūnės (*saptāṅgaḥ*) – anot Šankaros, asmens „galūnių" viso dešimt: galva, akys, kvėpavimas, kūnas, pūslė, kojos, plaukai, krūtinė, širdis ir protas.
devyniolika burnų (*ekonaviṅśatimukhaḥ*) – penki jutimo organai, penki veikimo organai, penki kvėpimai (*prāṇa*), protas (*manas*), aumuo (*buddhi*), savimana (*ahaṃkāra*) ir mintis (*citta*).
sunkiu (*sthūlaḥ*) – arba „grubiu"; šia ypatybe pažymimi ap-

čiuopiami, materialūs – ne kokio nors kito „subtilaus" suvokimo lygmens – objektai.

4. **Taidžasa** (*taijasaḥ*) – pažodžiui, „sudarytas iš ugnies", „ugninis".
suvokimas sapne, vidiniame pasaulyje (*svapna sthāno'ntaḥ prajñaḥ*) – taigi kalbama ne tik apie sapną kaip tokį, bet ir apie vidinį minčių bei vaizdinių pasaulį apskritai, vaizduotės susikurtą pagal išorinius įspūdžius, kuriame žmogus gyvena tarsi sapne.
lengvu (*pravivikta*) – arba „subtiliu"; šia ypatybe pažymimi psichiniai suvokimo objektai: mintys, vaizdiniai, su jais susiję išgyvenimai ir pan.

5. **Pradžnia** (*prājñaḥ*) – pažodžiui, „suvokimas, pažinimas", siejamas su gilaus miego būsenos (*suṣuptsthānaḥ*) patyrimu.
būties vienį (*ekībhūtaḥ*) – arba „vienatinę būtį". Nebelikus nei išorinio, nei vidinio pasaulių, taigi nebesant ką suvokti, kartu išnyksta skirtumas tarp subjekto ir objekto.
veidas jo – mintis (*ceto mukhaḥ*) – anot Šankaros, „nes tai slenkstis į kitų dviejų sąmonės būsenų [sapne ir ovyje] suvokimą".

6. **įsčios** (*yoniḥ*) – arba „ištaka, šaltinis". Tuo ši būties pa-

kopa skiriasi nuo ketvirtosios, kuri jau nebėra ko nors priežastis ar šaltinis ir išvis neapibrėžiama, žr. toliau.

7. **malone** (*śivam*) – pažodžiui, „maloninguoju"; žodį galima suvokti ir kaip tikrinį dievo Šivos vardą.
nedvejybe (*advaitam*) – viena iš kertinių vedantos (net ir vadinamos Advaita vedanta) sąvokų, žyminti būties nedualumą, nedualizmą. Sanskrito būdvardį *dvaya* visiškai tiksliai atitinka lietuvių *dvejas* „dvigubas, dvejopas", taigi *advaya* (taip, beje, pavadinamas ir Buda) būtų *nedvejas*, o *advaita* – būtent *nedvejybė* (ar *„nedveita"*).
ketvirtąją (*caturtham*) – tai ketvirtoji „pėda", arba būties pakopa, paprastai ir vadinama tiesiog „ketvirtąja" (*turīya*, iš tos pat šaknies kaip *caturtha*); transcendentinė būties pakopa, nenusakoma jokiomis sąvokomis, o tik bet kokių požymių neigimu. Šankaros nuomone, nors *turīya* yra nenusakoma jokiais požymiais, vis dėlto jos negalima tapatinti su tuštuma (*śūnya*), nes kaip vaizduotė veikia remdamasi bendru (ne-įsivaizduojamu) mentaliniu pagrindu, taip ir viso fizinio pasaulio iliuzija remiasi tam tikru nenusakomu požymiais (*aliṇga*) meta-fiziniu substratu, Brahmanu.

9. **pasiekia** (*apnoti*) – žaidimas sąskambiais, garsą A siejant

su žodžiais, juo prasidedančiais, kaip kad *apnoti* „pasiekia". Galimas daiktas, turima galvoje, jog „pasiekia visas būtybes", kaip Vaišvanara, arba iš vidaus gelmių „pasiekia išorinį pasaulį".
kas žino tai (*ya evam veda*) – ši itin dažna upanišadose formulė, pažinimą, žinojimą teigianti esant pakankamą realizacijai, akivaizdžiai liudija gnostinį upanišadų pobūdį, savaime ryškų ir iš viso jų mokymo.

10. **yra iškilęs arba esti tarp abiejų** (*utkarṣāt ubhayatvāt*) – garsas U pagal burnos padėtį yra tarpinis tarp A (plačiai atverta burna) ir M (sučiaupta burna). Atitinkamai Taidžasa yra tarp Vaišvanaros ir Pradžnios ir turi abiejų požymių.

11. **seikėja ir sugeria** (*miter apīter*) – čia vėl esama žaidimo garsais (šaknis *mi-* „seikėti" ir pan.). Be to, kaip kad garsas M sugeria drauge A ir U, taip gilus miegas be sapnų sugeria drauge Vaišvanarą ir Taidžasą į Pradžnią.

12. **per save patį į Patį save** (*ātmanā 'tmānam*) – žaidimas žodžio *ātman* dviprasmybe (žr. paaiškinimus „Yša upanišadai" 3 ir „Kena upanišadai" 2.4). Galima būtų versti „Atmanu į Atmaną" ar „pats į save" ir aiškinti – per individualų *aš* įžengia į universalų *Aš*.

AITARĖJA UPANIŠADA

1.1.1. **niekas nemirksėjo** (*na kiñcana miṣat*) – neegzistavo, negyveno. „Mirksėti" reikšme „gyventi" vartojama jau „Rigvedoje".

1.1.2. **mirtis – tai žemė** (*pṛthivī maraḥ*) – nes žemė priglaudžia mirusįjį, arba nes visos būtybės žemėje yra mirtingos.

1.1.4. **sušildė** (*abhyatapat*) – šaknies žodžio *tapas* „šiluma, (vidinė) kaitra, (dvasios) įkarštis, užsidegimas, ryžtas", kuriuo indų tradicijoje ilgainiui imta vadinti askezė (žr. paaiškinimus „Taitiryja upanišadai" 2.6.1 ir kt.). Toliau, kaip ir kitose upanišadose bei apskritai daugelyje tradicijų, atskiros pirmažmogio (mikrokosmo) kūno dalys susiejamos su atitinkamais pasaulio (makrokosmo) reiškiniais.
nuokvėpis (*apānaḥ*) – vienas iš penkių kvėpimų (žr. „Prašna upanišadą"), kartais laikomas organizmo atliekas, išmatas šalinančia jėga ir siejamas su išeinamąja anga. Čia jis susietas su bamba (*nābhi*), kurioje jogos tradicija lokalizuoja mirtį.
lytis (*śiśnam*) – vyro lytinis organas, falas.

1.2.1. **šios dievybės** (*etāḥ devatāḥ*) – ugnis, vėjas, vanduo ir kitos stichijos.

į **didžias marias** (*arṇava*) – arba vandenyną; Šankara tai laiko šio gimimų ir mirčių pasaulio, samsaros alegorija (*saṃsārārṇavaḥ*).
valgyti maistą (*annam adām*) – patirti jutimais materialųjį pasaulį. Pagal būdingą upanišadų simbolizmą, „valgyti" reiškia „patirti jutimais", o „maistą" ir „materiją" netgi žymi vienas ir tas pats žodis (*anna*).

1.3.11. **kokiu būdu** (*katareṇa*) – pagal tradiciją, Atmanas gali įžengti į kūną dviem būdais: pro pėdas arba pro viršugalvį (momenį, momenėlį).

1.3.12. **momenį** (*sīmanam*) – kaukolės siūlę. Indijos religinėje psichofiziologijoje su šia kūno vieta siejamas aukščiausio sąmoningumo centras, dar vadinamas *sahasrā* „tūkstantlapis". **vidriti** (*vidṛti*) – pažodžiui „anga, skylė (kas praardyta, pra-*dirta*)". **tris būstus, tris sapno [būsenas]** (*trayaḥ āvasthās trayaḥ svapnāḥ*) – apie tris sąmonės lygmenis šiuo atžvilgiu žr. „Mandūkja upanišadą". Šankaros nuomone, ovyje regi dešinioji akis, sapno „būstas" – protas, o gilaus miego be sapnų – širdis.

1.3.13. **„apie ką kita čia dar galima kalbėti?"** – apie ką kita, be Atmano, būties branduolio, šerdies ir esmės.

„Pamačiau tai!" (*idam ādarśam*) – Anot S. Radhakrišnano, čia pabrėžiama, jog Atmanas yra suvokiantysis, suvokimo subjektas.

1.3.14. **paslapčia** (*parokṣenā*) – netiesiogiai, nes jo vardą vengiama „be reikalo minėti".

2.1. **tai pirmas jo gimimas** (*tad asya prathamam janma*) – užsimezgimas įsčiose gemalu laikomas pirmuoju žmogaus gimimu. Toliau šiame skyriuje aptariami trys žmogaus gimimai ir atgimimo mechanizmas.

2.2. **moters Atmanu... šį [vyro] Atmaną** (*strīyā ātma sāsyaitam ātmānam*) – taigi vyro sėkla, kuri yra jo Atmanas, arba Pats vyras, moteryje virsta jos Atmanu, arba Pačia moterim.
maitina (*bhāvayati*) – arba „prižiūri", „saugo", „puoselėja".

2.3. **jis kūdikį maitina** (*sa yat kumāram bhāvayati*) – pasak Šankaros, turimas omeny vaiko tėvas, nors teksto logika tarsi byloja, jog Atmanas.

2.4. **tuomet anas jo Atmanas [pats tėvas] pasitraukia** (*ayam itarah ātmā... praiti*) – galima būtų versti: „Jis pats stoja jo [tėvo] vieton... Tuomet anas pats [tėvas] pasitraukia".

2.5. **rišio** (*ṛṣi*) – vedų dainius, žynys, išminčius.
dar iščiose (*garbhe nu sann anveṣām*) – „Rigvedoje" (4.27.1) šiuos žodžius ištaria erelis, pagrobęs Indrai svaiginantį dievų nektarą „somą". Galimas daiktas, jog iš ten ir „šimtas tvirtovių geležinių" – jose įkalinę demonai bandė sulaikyti paukštį. Čia tai – kartu ir kūno kalėjimas, iš kurio siekia ištrūkti siela (Atmanas).
Vamadeva (*vāmadevaḥ*) – legendinis rišis, kuriam priskiriama dalies vedų himnų autorystė.

3.1. **katras** (*kataraḥ*) – taigi „kuris iš dviejų?" Iš konteksto galima spėti: ar tai, kas regima, suvokiama, ar tas, kuris regi, suvokiatysis? Pasak Šankaros, ar fenomenalusis (*sopādhika*), ar noumenalusis (*nirupādhika*)?

3.2. **suvokimo pavadinimai** (*prajñānasya nāmadheyāni*) – vertimai į kitas kalbas čia itin įvairuoja: ir „sąmonės", ir „intelekto", ir „žinojimo", „pažinimo", ir pan. Esmė, regis, ta, kad visos sąmonės funkcijos remiasi pamatiniu suvokimo principu, be kurio sąmonė kaip tokia būtų išvis neįmanoma.

3.3. **Brahma** (*brahma*) – iš konteksto galima manyti, jog tai

absoliuto Brahmano personifikacija, Dievas-asmuo Brahma, nors gramatiškai *brahma* – tai tik niekatrosios g. Žodžio *brahman*, taigi to paties Brahmano, vardininkas. Tas pats *brahman* kartais laikomas vyriškosios g. žodžiu, apie ką tačiau galima spręsti tik iš kai kurių jo linksnių (pavyzdžiui, vyr. g. vardininkas būtų *brahmā*). Taigi tarp Brahmano ir Brahmos kone visuomet yra neapibrėžtumas, atsispindintis, beje, ir vertimuose, o vienokį ar kitokį vertėjo apsisprendimą dažniausiai lemia būtent kontekstas ir vienokia ar kitokia jo filosofinė interpretacia.

Pradžapatis (*prajāpatiḥ*) – pažodžiui, „visa ko gimusio (*prajā*) viešpatis (*pati*)" (pirmasis dėmuo, pavyzdžiui, tiksliai atitinka lotynų *progenies* „giminė, palikuonis"). Lietuvoje pagal sąskambį kartais klaidingai gretinamas su *pradžia pati*, iš to sąskambio net sukuriant nebūtą lietuvių dievybę „Pradžiapatį".

užgimę iš kiaušinio, įsčių pagimdyti, gimę iš prakaito, gimę iš daigo (*aṇḍajāni, jīvajāni, udbhijjāni, svedajāni*) – senovės indų tradicijoje keturios būtybių rūšys pagal pripažintus keturis gimimo būdus.

3.4. **per šitą suvokiantį Atmaną** (*sa etena prajñenātmanā*) – galima būtų versti tiesiog „per šitą patį suvokimą", žr. „Mandūkja upanišadą" 12 ir kt.

1.1.1. **Vadžašravasa** (*vājaśravasaḥ*) – legendinio brahmanų autoriteto Vadžašravos („Šlovingas aukomis") palikuonis. Siužetas žinomas „Rigvedoje" (X.135) ir „Taitiryja brahmanoje" (3.11.8).
noriai paaukojo (*uśan dadau*) – anot kai kurių tradicinių komentatorių, Ušanas yra kitas Vadžašravasos vardas, tačiau žymiausias vedų egzegetas Sajana (*Sāyaṇa*, XIV a.), o paskui jį ir dauguma vertėjų šią frazę interpretuoja būtent taip.
Načiketas (*naciketaḥ*) – „Nežinantysis", iš esmės, „Nežiniukas".

1.1.5. **tarp daugelio** (*bahūnām*) – anot Šankaros, čia kalbama apie visus buvusius ir dabartinius mokinius, o M. Müllerio nuomone, tai užuomina į priedermes, kurias turėjo atlikti visi ankstesni ir dabartiniai mirusieji ir kurias dabar turės atlikti pats Jama (Müller, 1879).
Jama (*Yamaḥ*) – mirties personifikacija, mirties viešpats. Žinomas jau nuo „Rigvedos", kur (X.14.1–2.) sakoma jį buvus pirmuoju mirusiuoju, radusiu žmonėms kelią į mirusiųjų šalį: „Iškeliavusį didžiais šlaitais, išžvalgiusį kelią daugeliui, Vivasvatos sūnų, žmonių subūrėją, karalių Jamą pagerbk liejamąja auka. Jama pirmas rado mums išeitį – šios ganyklos

[niekas] nebeatims. Kur mūsų protėviai senieji nukeliavo, tenai [keikvienas] gimęs įkandin savo keliu [nueis]".

1.1.6. **pažvelki, kaip senovėje** (*anupaśya yathā pūrve*) – remiantis Šankara, derėtų suprasti „pažvelk atgal į savo protėvių darbus ir nesigraužki dėl savųjų".

1.1.7. **ugnis** (*vaiśvānaraḥ*) – tradicinis ugnies epitetas, pažodžiui reiškiantis „visų žmonių" ar „priklausanti visiems žmonėms" (plg. „Mandūkja upanišadą" 3). Kaip pasakojama „Taitiryja brahmanoje", Načiketas nuvyko į Jamos namus, kur tris dienas laukė mirties valdovo sugrįžtant. Jamai sugįžus, į jį šiais žodžiais kreipėsi vienas iš tarnų, kviesdamas pagerbti atvykusį svečią.
Vaivasvata (*vaivasvataḥ*) – pažodžiui, „Vivasvatos palikuonis" (lietuviškai pasakytume „Vivasvataitis"); Jamos epitetas. Vivasvata – Saulės dievo, Jamos tėvo epitetas, todėl kreipinį „Vaivasvata", pavyzdžiui, S. Radhakrišnanas tiesiog verčia „Saulės sūnau".

1.1.10. **atpažinęs** (*pratītaḥ*) – pasak Šankaros, „tegu prisimena, jog tai aš, jo sūnus, grįžau namo".

1.1.11. **Audalakis Arunis** (*auddālakir āruniḥ*) – kaip ir Gau-

tama, yra Vadžašravos vardai. Nors kai kurie kiti autoriai (Deussen, Charpentier), sekdami Šankaros interpretacija, juos laiko Načiketo vardais.

1.1.12. **dangaus pasauly** (*svarge loke*) – pasak Ramanudžos, dangus čia yra Išsivadavimo sinonimas.
Toliau per kelis posmus (12–15) aiškinama, jog Načiketo vardu pavadinta ugnis yra pats visatos šaltinis – Brahmanas, tuo pat metu slypintis ir žmoguje kaip jo dvasinė esmė – Atmanas. Kai kuriuose vedų tekstuose ugnis prilyginama visatos kūrėjui Pradžapačiui, o ugnies apeigos laikomos priemone įsisąmoninti „vidinę ugnį".

1.1.14. **[širdies] slapty** (*guhāyām*) – arba „slėptuvėje", „gelmėje" bei pan. Viena esminių indų metafizikos sąvokų, žyminčių dvasinio sąmonės prado „vietą", ar „namus"; „širdies slėptuvėje" paprastai glūdi Atmanas, absoliutus Subjektas, dieviškasis „Aš". Vedantos gnoseologijoje sąvokos *guhya* „slaptis, slėptuvė" bei *hṛdaya* „širdis" neretai tapatinamos su aukštesniąja pažinimo, sąmonės galia *buddhi*.

1.1.15. **ugnį pirmapradę** (*lokādim agnim*) – pažodžiui, „pa-

saulio pradžios ugnį" arba „ugnį – pasaulio pradžią".
1.1.16. **grandinę šią įvairiaspalvę** (*sṛṅkām anekarūpām*) – arba „įvairialypę". 1.2.3 posme tas pats žodis *sṛṅkām* paprastai verčiamas kaip „kelias". Šankara interpretuoja: „Dar imk įvairialypės karmos pažinimą".

1.1.17. **su trimis kartu** (*tribhir etya sandhim*) – pasak Šankaros, su motina, tėvu ir mokytoju; arba su vedomis, smriti tekstais (*smṛti*, žinomais „iš atminties", priešingai *śruti*, „išgirstiems" ar „apreikštiems" tekstams, kuriems priklauso ir vedos) ir išmintingais žmonėmis.
trissyk [įžiebs šį] Načiketą (*triṇāciketaḥ*) – pasak Šankaros, įgydamas žinių, jas įsisąmonindamas ir praktiškai pritaikydamas.
tris darbus (*trikarma*) – pasak Šankaros, tai ritualiniai aukojimai, vedų studijos ir labdaros dalijimas.
kas pagimdyta Brahmano (*brahmajajñam*) – kadangi pats Brahmanas nepažinus, nepamąstomas ir neapibūdinamas, tai pažinti galima tik jo apraiškas.
tai patyręs (*nicāyya*) – pasak Šankaros, patikrinęs savo patirtimi.

1.1.20. **tai yra** (*astīti*) – greičiausiai čia kalbama ne tiek apie pomirtinį konkretaus žmogaus sielos likimą, kiek apie ga-

lutinį žmogaus išsivadavimą iš atgimimų grandinės ir jo amžiną nemirtingą Atmaną.

1.1.21. **dalykas** (*dharmaḥ*) – viena iš itin reikšmingų ir daugiaprasmių indų tradicijos sąvokų, priklausomai nuo konteksto galinti reikšti dėsnį, nuostatą, įstatymą, tiesą, dorą, darną, dalyką ir t. t.

1.1.26. **Antaka** – Jamos epitetas, pažodžiui, „užbaigiantysis".

1.1.29. **Didžiajam Pėrėjime** (*sāmparāye mahati*) – pasak S. Radhakrišnano, Načiketas jau pasiekė dangiškąjį pasaulį (*svarga loka*) ir dabar klausia Mirties apie galutinį Didįjį Perėjimą – Išsivadavimą (*nirupādhiśeṣa*) iš samsaros grandinės.

1.2.1. **gėris... malonumas** (*śchreyo... preyaḥ*) – išbandęs Načiketo pasirengimą įgyti išminties, Jama pradeda mokymą pabrėždamas gėrio ir malonumo – dvasinių ir kūniškų vertybių principinį skirtumą.

1.2.3. **tu gi nepasukai turtų keliu, kuriame daugelis įklimpo** (*naitāṃ sṛṅkām vittamayīm avāpto yasyām majjanti bahavo manuṣyāḥ*) – žodį *sṛṅkām* suprantant reikšme „grandinė", o vietoj

majjanti skaitant *sajjanti*, galima būtų versti „tu nepasirinkai grandinės, kuri supančiojo daugybę": žr. paaiškinimą 1.1.16.

1.2.4. **Žinomi kaip neišmanymas ir išmintis** (*avidyā yā ca vidyā jñātā*) – Šankaros aiškinimu, neišmanymas (*avidyā*) yra susijęs su malonumu (*preya*), o išmintis, arba žinojimas (*vidyā*), – su gėriu (*chreya*).

1.2.5. Posmas beveik sutampa su „Mundaka upanišados" 1.2.8 (visiškai tiksliai sutampa „Maitri upanišados" 7.9, nepatekusiu į šį vertimą). Plg. Mt 15.14: „Palikite juos: jie akli aklųjų vadovai. O jeigu aklas aklą ves, abu į duobę įkris".

1.2.6. **Perėjimas nenušvis** (*na sāmparāyaḥ pratibhāti*) – apie perėjimą žr. 1.1.29.
jis vėl ir vėl pateks man į rankas – t. y. vis mirs ir vėl gims, mirs ir vėl gims, kitaip sakant, įstrigs persigimimų grandinėje, samsaroje.

1.2.7. **kuris** (*yaḥ*) – anot Šankaros, tai pats Atmanas.

1.2.10. **Žinau** (*jānāmy aham*) – remdamiesi Šankaros komen-

tarais, dauguma vertėjų šiuos žodžius priskiria Jamai, nors kai kurie (kaip antai Mulleris, Humas) – Načiketu.
laikina medžiaga (*anityair dravyaiḥ*) – galima kita reikšmė „laikinomis priemonėmis", tačiau žodį *dravya* versti „medžiaga" dvigubai tikslu, nes jo ir pagrindinė reikšmė tokia, ir tiesioginė sąsaja su būdvardžiu *dravya* „medinis" atitinka lietuvių žodžio *medžiaga* tiesioginę sąsają su *mediena*, *medžiu*. Šiuo atveju tokios sąsajos juoba reikšmingos, nes mediena, kaip kuras ugniai, simbolizuoja šio laikino pasaulio materiją, būtent medžiagą, o pati ugnis – amžinąją šviesą.

1.2.11. **galią** (*kratoḥ*) – žodis daugiaprasmis: galėtų būti ir „tikslas", „valia", „ketinimas", „sumanymas", „įkvėpimas", „pastanga", „aukojimas, ritualas" ir pan. Todėl kai kurie komentatoriai (pavyzdžiui, Balagopalendra) čia mato „neribotus aukojimo (ritualo) vaisius".

1.2.12. **savęs pažinimu** (*adhyātmayogādhigamena*) – arba „savęs Paties pažinimu", „Atmano pažinimu", vadinamąja *adhyātma yoga* (tai ir *jñāna yoga*, *asparśa* jogos sinonimas). Prisiminkime garsųjį Delfų orakulo priesaką „pažink save".

1.2.13. **išsunkęs esmę** (*pravṛhya dharmasya*) – čia atsisklei-

džia dar viena galima daugiaprasmės sąvokos *dharma* (žr. paaiškinimą 1.1.21) reikšmė – „esmė" ar netgi „syvai" (plg. lietuvių žodžio *syvai* reikšmę „ko nors pagrindas, gaivinamoji jėga"). Taigi ir tradicinis brahmanizmo pavadinimas *sanatana dharma* gali būti suprantamas kaip „amžinoji esmė" ar netgi „amžinieji syvai".
namai... atsivėrė (*vivṛtam sadmaḥ*) – arba „buveinė", „būstas", „vieta" (šaknies *sad-* „sėsti, sėdėti" žodis, plg. analogiškas anglų *seat* reikšmes). Šankara patikslina, jog tai Brahmano buveinė. Esama nuomonės, kad šiame posme suminėti pagrindiniai upanišadų praktikos žingsniai: išklausymas („išgirdęs"), apmąstymas („supratęs"), kontempliacija („išsunkęs esmę") ir nušvitimas („apčiuopęs pagrindą").

1.2.14. **už tiesos, už netiesos** (*anyatra dharmād anyatrādharmāt*) – pažodžiui, „už dharmos, už nedharmos".

1.2.15. **skiemenį** (*padam*) – pažodžiui, „pėdą". Apskritai žodis *pada* „pėda" gali reikšti ir kojos pėdą, ir pėdsaką, atspaudą, ir ilgio vienetą, ir poetinio teksto vienetą: posmą, eilutę, žodį, žodžio dalį, skiemenį. Plg. atitinkamai lietuvių *pėdą* kaip eilėraščio ritmo vieneto pavadinimą.
tegyvas tikras mokinys (*icchanto brahmacaryam caranti*) –

platesne prasme galima suprasti kalbant apie tyro, doro, dvasinio gyvenimo siekį apskritai, ne tik siaurai apie brahmačarją, t.y. pirmą iš keturių tradicinio brahmanizmo gyvenimo tarpsnio (žr. „Mundaka upanišados" 1.2.11 paaiškinimą) atstovą.

1.2.16. **garsmuo** (*akṣaram*) – žr. paaiškinimą „Mandūkja upanišadai" 1.

1.2.18. **regintysis** (*vipaścin*) – Atmanas, suvokimo subjektas.

1.2.20. **nuskaidrėjusiu suvokimu** (*dhātuḥ prasādāt*) – anot Šankaros, „nurimdęs jutimus ir protą"; o vedų egzegeto Sajanos požiūriu, „per Viešpaties malonę".

1.2.23. **kas jo vertas, tam... Paties atvertas sau** (*yamevaiṣa vṛṇute... tasyaiṣa ātmā vivṛṇute tanūm svām*) – keleriopas žaidimas žodžiais. Galima būtų versti „kas jo pasirinktas, tam... jis atskleidžia Pats save", arba, norint, „Atmanas atskleidžia savo esmę". Tačiau atrodė verta išsaugoti sąskambį tarp *vṛṇute... vivṛṇute* – *vertas... atvertas*. Dėl *ātman* dviprasmybės žr. paaiškinimus „Yša upanišadai" 3, „Kena" 2.4, „Mandūkja" 12 ir kt., taip pat paaiškinimą „Mundaka Upanišadai" 3.2.3.

1.2.25. **Žyniai ir kilmingieji** (*brahma ca kṣatram ca*) – kitaip sakant, „brahmanai ir kšatrijai" arba, dar tiksliau, pati jų esmė – „brahmaniškumas" ir „kšatra". Turima omeny tradiciniai senovės Indijos visuomenės keturi luomai, ar „spalvos" (*varṇa*, pažodžiui „spalva"): žyniai brahmanai (*brāhmaṇa*), kilmingieji kariai ir valdovai kšatrijai (*kṣatriya*), ūkininkai, amatininkai bei pirkliai vaišjai (*vaiśya*) ir tarnai bei juodadarbiai (iš esmės nebepriklausantys laisvų žmonių, arijų, visuomenei) šūdros (*śūdra*). Taigi Atmanui netgi aukščiausi visuomenės luomai – niekas, jis neturi nieko bendra su jokiu socialiniu prestižu, su jokia konjunktūra.

1.3.1. **atlygio dėsnį** (*ṛtam*) – *ṛta* čia mena karmos padarinius. Pažodžiui *ṛta* reiškia „dėsnis" ar „tiesa", pastarąja reikšme jį supranta Šankara, glosuodamas žodį sinomimu *satya*.
jiedu geria (*pibantau*) – veiksmažodžio dviskaita. Pagal tradicinę Sajanos interpretaciją, turimi omeny du Atmanai: individualusis (*jīvātman*) ir visuotinis, visatinis (*paramātman*), į kurį kelias veda per pirmojo pažinimą.
penkias aukuro ugnis (*pañcāgnayaḥ*) – penkios šventos ugnys, kurias namuose privalo kūrenti brahmanas: *Gārhapatya*, *Āhavanīya*, *Dakṣināgni*, *Sabhya*, *Āvasathya*. Kitaip čia dar galima įžvelgti persikūnijime dalyvaujančius penkis veiks-

nius: dangų, debesis, žemę, vyrą, moterį (žr. „Brihadaranjaka upanišadą" 6.9.13; „Manaus įstatymus" 3.185).

1.3.2. **tiltą atnašautojų** (*setur ījānānām*) – ugnis yra atnašautojų tiltas, jungiantis žemę ir dangų. „Tiltas" – daugelyje tradicijų žinomas religinis simbolis, gana paminėti vieno iš Romos žynių pavadinimą *pontifex* (kuriuo iki šiol, beje, tituluojamas Romos popiežius), pažodžiui – „tilto darytojas".
kurie trokšta persikelt į kitą [krantą] (*titīrṣatām pāram*) – t.y. persikelt per „samsaros vadenis" ir nebegimti.

1.3.3. **vežimo šeimininkas... vežimas... vadelėtojas... vadžios** (*rathinam viddhi... ratham... sāradhiṃ viddhi... pragraham*) – tai ne tik Indijoje, bet ir kitose tradicijose dažna alegorija, plg. kad ir Platono „Faidrą" 246.a–b (plačiau žr. Radhakrishnan 1953, 623).
aumuo (*buddhim*) – kūrybiškasis, intuityvus protas, pasižymintis aukštesniu, gilesniu dalykų išmanymu, pranokstantis paprastą protą, racionalų samprotavimą; neretai būtent nubudęs, nušvitęs protas. Vakaruose dažniausiai verčiamas intelektu. Lietuviškasis vertinys pasirinktas remiantis S. Šalkauskio apibrėžimu: „Aumuo (*Verstand*) ir protas (*Vernunft*) yra du skirtingi tos pačios galios aspektai. Žmo-

gus yra protinga būtybė, kuri gali būti vadinama aumeninga tik tada, kai pasižymi originaliu ir kūrybišku mąstymu. Aumeningumas yra ne kas kita kaip inteligencija, t.y. protingumas, sustiprintas lengvu, originaliu ir produktyviu sugebėjimu pažinti dalykus" (Šalkauskis 1991, 208–209).

1.3.4. **tas, kuris mėgaujasi** (*bhoktā*) – Šankara paaiškina, jog tai tas pats, „kuris persikūnija".

1.3.7. **nepasieks tos vietos** (*na tat padam āpnoti*) – galima būtų versti „to skiemens" (AUM); pažodžiui, „tos pėdos", žr. paaiškinimą 1.2.15. Šiaip ar taip, kalbama apie Brahmaną.

1.3.9. **aukščiausią visa persmelkiančio vietą** (*viṣṇoḥ paramam padam*) – kitaip sakant, „aukščiausią Višnaus vietą". O turint omeny Višnaus „tris žingsnius", kuriais jis, pagal vedų mitologiją, peržengė visą visatą (plg. „Taitiryja upanišadą" 1.1.1 su paaiškinimu), ir *pada* galima būtų versti pirmine reikšme „pėda". Tąsyk išeitų „aukščiausią Višnaus pėdą", ar „pėdsaką, žingsnį".

1.3.10. **tai, kas juntama** (*arthāḥ*) – justimais patiriami objektai: garsai, kvapai, pavidalai ir t.t. Šiame ir vienuoliktame

posmuose išdėstoma tam tikra vertybių hierarchija: jutimų objektai, jutimai, protas, aumuo, Atmanas, Neapreikštis, Puruša (žr. 1.3.11). Pastarieji du sietini su vienos seniausių Indijoje brahmanistinės samkhjos mokyklos kosmologija ir liudija glaudų ryšį su vedų *śruti* tekstais (žr. „Brihadaranjaka upanišados" paaiškinimą 1.4.17). Neapreikštis (*avyaktam*) – pirmapradė kosminė materija (*prakṛti*), kurią Šankara iš advaita vedantos mokyklos pozicijų interpretuoja kaip kosminę regimybę (*māyāśakti*), lemtą pirmapradžio neišmanymo (*avidyā*). Dėl Purušos žr. „Yša upanišados" 16 paaiškinimą.

1.3.13. **Pačioje rimty** (*śante ātmani*) – žr. paaiškinimą 1.2.23 ir kt. P. Deussenas čia mato Neapreikštį.

1.3.14. **pakilkite, pabuskite** (*uttiṣṭhata jāgrata*) – plg. budistų „Dhamapados" 13.2: „Pakilkite, budėkite" (*uttiṭṭhe nappamajjeyya*), taip pat krikščionių Ef. 6.18: „Be paliovos budėkite". **dovanas gautas** (*prāpya varān*) – pasak Šankaros, „iškilių mokytojų pamokymus".

1.3.17. **šradhos apeigų metu** (*śrāddha kāle*) – protėvių vėlėms kas mėnesį atliekamos atnašavimo apeigos.

2.1.1. **Savabūvis** (*svayambhūḥ*) – toks lietuviškas daiktavar-

dis, nors ir naujadaras (paliudyto esama tik būdvardžio *savabūvis*, dėl atitinkamo sanskritiškojo būdvardžio žr. paaiškinimą „Yša upanišadai" 8), yra visiškai įmanomas ir tikslus sanskritiškojo atitikmuo, reiškiantis „tą, kuris pats iš savęs, savaime esti". Dauguma vertėjų ir komentatorių mato čia Brahmaną, o kiti, remdamiesi Šankara, Brahmą ar Dievą Kūrėją. Šiame posme atsiskleidžia upanišadų tradicijai būdingas išorinės, ritualinės religinės praktikos keitimas introspekcine kontempliacija.

2.1.3. **Štai, iš tikrųjų, Tai** (*etad vai tat*) – S. Radhakrišnanas palaiko Šankaros nuomonę čia esant kalbama apie visuose jutimuose, bet kokiame suvokime dalyvaujantį ir suvokimą kaip tokį įgalinantį Atmaną, o štai prancūzų indologas L. Renou mano, jog tai mirties akimirka.

2.1.4. **ir sapne, ir ovyje** (*svapnāntam jāgaritāntam*) – pažodžiui, „sapno pabaigą" ir „suvokimo ovyje pabaigą". Galimas daiktas, čia esama užuominos į ribinę sąmonės būseną miego pradžioje ir pabaigoje, kai akimirką įmanoma patirti patį suvokimo subjektą, „save Patį", Atmaną. Šankara verčia „sapno turinį" ir atitinkamai „suvokimo ovyje turinį". Dėl žodžio *ovyje* žr. „Mandūkja upanišados" 3 paaiškinimą.

2.1.5. **suvokiantįjį** (*madhvadam*) – *madhu* „medus, saldėsis, saldumynai" + *ad-* „ėsti, valgyti", taigi pažodžiui „medų (ar tiesiog saldžiai) valgantis, ėdantis" (visiškai tikslus šio žodžio atitikmuo yra, tarp kitko, slavų **medvedь* „lokys"). Šankaros nuomone, tai „valgantis karmos vaisius".

2.1.7. **Aditė** (*aditiḥ*) – „Rigvedoje" pagrindinės dievų grupės motina; epitetas „dievybingoji" (*devatāmayī*) kaip tik mena ją esant dievų, dievybių motiną. Vėliau – motinos gamtos (*prakṛti*) sinonimas, viso išorinio pasaulio šaltinis ir personifikacija, indų filosofijoje dažnai tapatinama su pačia išorinio pasaulio erdve. Tuo, kad ji „randasi, ėmus alsuoti" (arba „su alsavimu") ir „gimsta pro būtybes" (arba „būtybėmis", arba „su būtybėmis"), upanišadų dvasioje pabrėžiama, jog išorinis pasaulis, kaip išorinio suvokimo erdvė, atsiranda būtybei gimstant; kitaip sakant, kol negimusi būtybė išorinio pasaulio nesuvokia - kol Suvokimas kaip toks nežiūri „pro būtybę" pasaulin, tol jai jo ir nėra.

2.1.8. **visažinį** (*jātavedā*) – arba „Džatavedą", pažodžiui, „visa, kas gimę, žinantį"; ugnies dievo Agnio epitetas (žr. „Kena Upanišadą" 3.3).

pliauskose (*araṇyoḥ*) – du medžio gabalai, kuriuos trinant įžiebiama ugnis.
nubudę (*jāgṛvadbhiḥ*) – vargu ar turima omeny dvasinis nubudimas, veikiau „iškart nubudus", „iš pat ryto".

2.1.11. **protu** (*manasa*) – Šankara patikslina: „šventraščių ir mokytojų nuskaidrintu protu".

2.1.12. **Puruša sulig nykščiu sielos vidury** (*aṅguṣṭhamātraḥ puruṣaḥ madhya ātmani*) – Šankara, Ramanudža ir Nimbarka mano, jog šis nykščio didumo „vidinis asmuo" yra pats Brahmanas. Žodį *ātman* versti „siela", žinoma, labai sąlygiška, ir vis dėl to toks vertimas čia, atrodo, arčiausiai tiesos. Kartais verčiama „kūnas", tačiau materialus „kūnas" šiaip jau yra *śarīra*, kuris, negana to, tame pačiame kontekste 2.3.17 pavartojamas greta *ātman*, taigi versti abu vienu žodžiu „kūnas" būtų nedovanotinai netikslu. Kalbama apie žmogaus vidinį asmenį, jo vidinę esmę, jo „patį Aš", taigi, su nedidele paklaida, – „sielą" (plg. šio lietuvių žodžio reikšmę „asmuo").

2.1.15. **tylinčio išminčiaus** (*muneḥ*) – taip vadinti išminčiai, priėmę tylėjimo įžadus, nors ne tik. Antai „Rigvedoje"

(7.56) minimas „ekstatikas" munis, arba vardu Munis.
išlieka (*tādṛk*) – pasak Šankaros, čia kalbama apie individualaus Atmano esminį tapatumą aukščiausiajam, visuotiniam Atmanui (*paramātman*).
Gautama (*gautama*) – į Načiketą kreipiamasi tėvavardžiu (*gautama* = „Gotamaitis, Gotamos [sūnus]").

2.2.1. **miestas vienuolikavartis** (*puram ekādāśadvāram*) – arba „vienuolikavartė pilis"; žmogaus kūno alegorija, kurio vienuolika „vartų" – tai akys, ausys, šnervės, burna, šalinamosios angos, bamba ir momuo (kaukolės siūlė). Kiti tekstai (pvz., „Bhagavadgyta" 5.13) temini devynis vartus, be dviejų pastarųjų.
negimusiojo (*ajasya*) – Brahmano arba jo „atstovo" žmoguje, Atmano.
kol valdo (*anuṣṭhāya*) – Šankaros aiškinimu, „kontempliuodamas" (*dhyātvā*).

2.2.2. **gulbė** (*haṃsaḥ*) – Atmano, išsivadavusios, nušvitusios sąmonės simbolis. Tradicija žodį sieja su įvardžio *aham* aš antruoju skiemeniu, o Šankara – dargi su šaknimi *gam-* „eiti, judėti" ir verčia „judanti saulė". Gulbės įvaizdžiui skirta atskira „Hamsa upanišada". Plg. „Briha-

daranjaka upanišadą" 4.3.11.

vasus (*vasuḥ*) – viena iš aštuonių dievybių, įkūnijančių įvairius dangiškus gamtos reiškinius. Šankaros aiškinimu, „visa persmelkiantis".

žynys (*hotā*) – hotaras, pagrindinis vediškųjų ugnies apeigų žynys, kurio pareiga – giedoti „Rigvedos" himnus.

aukojime... gimęs aukojime... Apeiga (*ṛtasat... ṛtajā... ṛtam*) – vedų *ṛta* pirmiausia reiškia visuotinį, kosminį, socialinį ir dorovinį, dėsnį, kuriam paklūsta žmonės, dievai ir visa visata. Tačiau žodis reiškia ir ritualą, aukojimus, apeigas. Kadangi posmo struktūroje žodis atitinka „žynį prie aukuro", tai pastarąja prasme jį, regis, ir tiktų versti (antai *ṛtajā* paprastai dažniausiai ir reiškia „gimęs aukojime, per aukojimą"). Tačiau žaidimo dviprasmybe nereikia išleisti iš akių.

2.2.3. **iškvėpimą... įkvėpimą** (*prāṇam... apānam*) – dvi iš penkių su kvėpavimu susijusios gyvybinės energijos atmainos, kurias sąlygiškai galima suvokti ir kaip iškvėpimą bei įkvėpimą. Plačiau apie tai žr. „Prašna upanišadą".

Nykštuką (*vāmanam*) – pažodžiui, „neužaugą, mažylį", bet kadangi tai tas pats „Puruša sulig nykščiu" (žr. 2.1.12), tai lietuvių žodis *nykštukas* čia kaip joks kitas tinka.

2.2.9. **[išlikdamas] anapus** (*bahiḥ*) – Šankaros paaiškinimu, šis posmas bylojantis Atmaną-Brahmaną esant sykiu imanentišką ir transcendentišką.

2.2.12. **Atmanas... pačiam savy** (*ātmā... ātmāstham*) – vėl žaidimas žodžio *ātman* dviprasmybe, žr. paaiškinimą 1.2.23 ir ten nurodytus kitus.

2.2.14. **ar spindi Tai ar tik atspindi?** (*kimu bhati vibhati va*) – kitaip sakant, ar Tai yra pats šviesos šaltinis, ar tik atspindys kažkokio kito, tikrojo šviesos šaltinio? Čia galima prisiminti Saulės ir Mėnulio, šviečiančio atspindėta Saulės šviesa, alegoriją.

2.2.15. **nei... spindi... nespindi... atspindi, spindintį... spindesio... atspindys** (*na... bhāti... na... bhānti... bhāntam anubhāti... bhāsā... vibhāti*) – verčiant siekta išsaugoti vienos šaknies žodžių kartojimąsį ir iš jų susidarančias „etimologines figūras". Posmas sutampa su „Mundaka upanišados" 2.2.11 ir „Švetašvatara upanišados" 6.14; dar plg. „Maitri upanišados" 6.24 ir Krišnos žodžius „Bhagavadgytoje" 15.12: „Tas Saulės spindesys, kurs nušviečia visą pasaulį, kuris mėnulyje ir ugnyje, tai Mano spindesys, žinok".

2.3.1. **amžinasis figmedis** (*aśvatthaḥ*) – kosminis medis, kurio šaknys – Brahmanas danguje, o šakos – Jo apraiškos žemėje.

2.3.5. **pas gandharvus** (*gandharvaloke*) – pažodžiui, „gandharvų pasaulyje", pasakiškų dangiškų būtybių, dangiškųjų muzikantų, pusdievių pasaulyje.

2.3.6. **skirtingą atsiradimą** (*pṛthak utpadyamānānām*) – jutimai atsiranda iš skirtingų pasaulio elementų – žemės, ugnies, vandens ir t.t. – ir į juos sugrižta.

2.3.7. **tiesa** (*sattvam*) – pagal padėtį struktūroje, čia turėtų būti *buddhi* „aumuo" (žr. paaiškinimą „Katha upanišadai" 1.3.3.). Taigi aumuo, kaip nuskaidrėjęs, tiesą (arba esmę, tikrovę) regintis intelektas, čia tiesiog prilyginamas tiesai (arba esmei, tikrovei).

2.3.9. **širdimi, dvasia, protu** (*hṛdā manīṣā manasā*) – tais pačiais psichikos „organais" „Rigvedoje" 1.61.2 garbinamas Indra.

2.3.11. **tai joga, taip jie mano** (*tām yogam manyante*) – viena iš upanišadų vietų, kur anksčiausiai minima jogos sąvoka. Nors galima manyti, kad *yoga* čia, konkrečiau, reiš-

kia pasiektą vidinę, dvasinę „jungtį" (plg. „Maitiri upanišadą" 6.2.5 su paaiškinimu), kuri nevaldomai „užeina ir praeina" (*prabhavāpyayau*), o išlikti nesutrikdomam, nepaisant to, vis tiek verta. Kitaip sakant, čia pabrėžiama nuolatinio susikaupimo būtinybė, nepaisant psichikai būdingo nepastovumo.

2.3.13. **abejaip** (*ubhayoḥ*) – ir imanentiniu, ir transcendentiniu atžvilgiu.

2.3.15. **mazgus** (*granthayaḥ*) – aistras, pyktį, godumą, neišmanymą ir kt.

2.3.17. **Puruša sulig nykščiu sielos viduje... iš kūno** (*aṅguṣṭhamātraḥ puruṣo 'ntarātmā... śarīrat*) – žr. 2.1.12 paaiškinimą.

MUNDAKA UPANIŠADA

1.1.1. **Brahma... Brahmano žinojimą** (*brahmā... brahmavidyām*) – iš konteksto aišku, jog čia kalbama apie pirmąją ab-

soliuto Brahmano apraišką – dievą-asmenį Brahmą, vieną iš trejybės (kartu su Višnumi ir Šiva), vedantos filosofijoje laikomą pasaulio siela, „auksiniu gemalu" (*hiraṇyagarbha*) ir tapaninamą su pirmine materija (*prakṛti*). Nors vienintelis įmanomas formalus skirtumas tarp dukart skirtingomis gramatinėmis formomis paminėto vieno ir to paties žodžio *brahman*, griežtai kalbant, tėra tas, kad *brahmā* yra vyr. g., o *brahma-* sudurtiniame žodyje gali būti ir vyr., ir niekatrosios g. (žr. „Aitarėja upanišados" 3.3 paaiškinimą).
Atharvanui (*atharvāya*) – legendinis žynių luomo pradininkas, išminčius rišis, kuriam kartu su rišiu Angirasu tradicija priskiria „Atharvavedos" autorystę.

1.1.2. **Satjavahai Bharadvadžai** (*bhāradvājāya satyavāhāya*) – žymus vedų išminčius, su kurio vardu siejama ir senosios indų medicinos tradicijos – ajurvedos ištakos.
aukštesnį ir žemesnį (*parāvarām*) – aukštesnis mokymas – tai Brahmano pažinimas, o žemesnis – žemiškieji mokslai. Kita interpretacija: Brahmano mokymas aukštesnio, mokytojo, perduodamas žemesniam, mokiniui.

1.1.3. **Šaunaka** (*śaunakaḥ*) – vedų tekstuose minimas mitinis išminčius.

1.1.5. **Žemesnis** (*aparā*) – Brahmano pažinimas iškeliamas virš visų keturių vedų ir šešių vedangų – pagalbinių mokslų, įvairiais atžvilgiais padedančių pažinti ir praktiškai panaudoti vedų tekstus.

1.1.6. **Praamžis** (*avyaya*) – pažodžui nenykstantis, neišsemiamas – Brahmano epitetas.
be... spalvos (*avarṇam*) – galima versti ir „be luomo", t.y. „nepriklausantis jokiam luomui", „nesusijęs su jokiu luomu".

1.1.8. **vidinio įkarščio galia** (*tapasā*) – žr. „Aitarėja upanišados" 1.1.4 paaiškinimą.
maistas (*annam*) – galima suprasti ir kaip „kosminį gyvybės šaltinį" ar tiesiog „materiją", žr. „Aitarėja upanišados" 1.2.1 paaiškinimą.
iš veiklos (*karmasu*) – galima būtų versti „iš darbų" arba „iš ritualų".

1.1.9. **vardas-pavidalas** (*nāmarūpam*) – žinoma Indijos tradicijose sąvoka, apimanti visus šio pasaulio reiškinių pavidalus, tiek išorinius, regimus, apčiuopiamus („pavidalas"), tiek vidinius, psichinius („vardas"). Kitaip sakant, *nāma* – tai ne tik vardas kaip toks, bet ir idėja, archetipas, o

rūpa – išorinis šios idėjos įsikūnijimas. Arba *nāma* – vidinė esmė, o *rūpa* – jos regima, apčiuopiama apraiška.

1.2.1. **giesmėse** (*mantreṣu*) – t.y. „mantrose", šventose giesmėse ar šventose formulėse, ištarmėse.
po trejybę (*tretāyām*) – arba „trejybėje". Panašu, jog turimos galvoje trys pagrindinės vedos. Šankaros nuomone, tai „treta juga" (*tretāyuga*), trečiąsis iš keturių kosmologinių amžių, laikomas aukojimų amžiumi.

1.2.3. **nepaaukodamas Visiems dievams** (*avaiśvadevam*) – *viśvadeva*, pažodžiui „visi dievai", kuopinis grupės dievų pavadinimas, kaip invokacija, tariamas kai kuriose apeigose, ypač skirtose mirusiems protėviams pagerbti. Nors upanišados pabrėžtinai priešiškos ritualizmui, šis posmas bei visas skyrius liudija, jog upanišadų atsiskyrėliai yra kviečiami dalyvauti svarbiose tradicinėse apeigose, tik ne formaliai, o sąmoningai.
ligi pat septinto (*āsaptamān*) – turimos omeny septynios kartos: prosenelis, senelis, tėvas, pats aukotojas, jo vaikas, vaikaitis ir provaikaitis. Anot kito aiškinimo, turimos omeny septynios kosmologinės sritys: žemės pasaulis, oro erdvė, dangus, protėvių pasaulis, dievų pasaulis, dvasinės pa-

laimos pasaulis ir aukščiausios tiesos pasaulis.

1.2.5. **pas viešpatį visų dievų, vienatinį** (*devānām patir eko 'dhivāsaḥ*) – pasak Šankaros, tai esąs Indra, visų dievų valdovas, o pasak Ramanudžos, – Brahma.

1.2.7. **aštuoniolika** (*aṣṭādaśaḥ*) – pasak Šankaros, tai šešiolika apeigose dalyvaujančių žynių ir pats aukotojas su pačia.
prastesnė karma (*avaram karma*) – ta, kuri nesiremia pažinimu.

1.2.8. Plg. Katha upanišadą 1.2.5.

1.2.9. **jų pasauliams** (*lokāḥ*) – t.y. jų karmai, ritualais pelnytoms būties galimybėms.

1.2.10. **žemesniame** (*hīnataram*) – upanišadose minima 14 hierarchiškų pasaulių, ar būties lygmenų.

1.2.11. **dvasios įkarščiui** (*tapaḥ*) – arba „asketinėms pratyboms", žr. paaiškinimą „Aitarėja upanišadai" 1.1.4.
į girią (*araṇye*) – pagal tradicinę vedišką ketūrių gyvenimo tarpsnių sistemą (*varṇāśrama*), išėjęs mokslus (*brahmacārya*),

užauginęs vaikus namų šeimininkas (*gṛhastha*) palieka šeimą ir, pasitraukęs girion, tampa atsiskyrėliu (*vānasprastha*), o dar vėliau – elgetaujančiu asketu (*saṃnyāsa*); plg. „Brihadaranjaka upanišados" 2.4.1 paaiškinimą. Būtent pastaruosius du gyvenimo etapus ir pabrėžia šie posmai.
saulės vartus (*sūrya-dvāreṇa*) – vedų tekstai mini du skirtingus pomirtinius kelius: *pitṛyāna*, pažodžiui „protėvių kelias", arba „kelias pas protėvius", veda žemyn, į savotišką vėlių pasaulį, iš kurio vėl sugrįžtama žemėn, vėl atgimstama (juo ir eina tie, kas tik uoliai laikosi ritualų); o *devayāna*, „dievų kelias", arba „kelias pas dievus", – aukštyn, į dievų pasaulį, iš kurio čia nebegrįžtama (juo eina tie, kas siekia dvasinio pažinimo). Neatsitiktinai „Saulės vartais" dar vadinamas viršugalvis, momuo, pro kurį kūną palieka išsivadavusi siela, jogos tradicijoje siejamas su aukščiausiu sąmonės centru – „tūkstantlapio lotoso čakra" (*sahasrāra-cakra*).

1.2.12. **lai į viską žiūri lygiai** (*nirvedam āyāt*) – anot Šankaros, teišsivaduoja tiek iš blogos, tiek ir iš geros savo veiksmais pelnytos karmos, vis vien sugrąžinančios jį atgal į šį pasaulį.
rankoje nešdamas aukojimui žabus (*samitpāṇiḥ*) – pagal tradiciją, aukojimo laužui skirti žabai rankose yra ženklas, jog prašoma priimti į mokinius.

Brahmane tvirtą (*brahmaniṣṭham*) – mintimis nuolat esantį, įsitvirtinusį Brahmane.

2.1.1. Šankaros nuomone, šiame skyriuje kalbama ne apie pasaulio, jo dalių ir būtybių sukūrimą, o apie iliuzinę daugio regimybę pasaulyje, sukuriamą majos.

2.1.6. **ričai, samanai, jadžusai** (*rcaḥ sāma yajūṁṣi*) – „Rigvedos" posmai, „Samavedos" giesmės ir „Jadžurvedos" formulės.

2.1.7. **dangiškos būtybės** (*sādhyāḥ*) – antgamtinės būtybės, gyvenančios oro erdvėje tarp dangaus ir žemės.
ryžiai miežiai (*vrīhi-yavau*) – čia paminėti veikiausiai kaip būdingos atnašos ugniai.

2.1.8. **septyni kvėpimai** (*saptaprāṇāḥ*) – Anot Šankaros, tai septyni jutimų organai: dvi akys, dvi ausys, dvi šnervės ir burna. Jų veikla palyginama su aukojimu: patys jutimai – ugnys (*arciṣa*), jutimų objektai – jų kuras (*samidha*), juos atitinka septyni aukos nuliejimai (*homa*) bei septyni būties lygmenys, ar pasauliai (*loka*), o jutimo organų veiklą iš „širdies slėptuvės" prižiūri ir valdo protas (*manas*).

2.1.9. **stichijomis** (*bhūtaiḥ*) – arba „elementais": žeme, van-

deniu, oru, ugnimi ir erdve; plg. „Aitarėja upanišadą" 3.3.

2.1.10. **darbai** (*karma*) – galima būtų versti „ritualinė veikla" arba išvis neversti, palikti „karma".

2.2.4. **nedvejodamas** (*apramattena*) – pasak Šankaros, „neklysk ir nesitapatink su išorės objektais, būk nuolat budrus savo jutimams ir nukreipk mintis į tikslą".

2.2.5. **tiltas** (*setuḥ*) – dažna šio kaitos pasaulio, samsaros alegorija indų religiniuose tekstuose yra upė, kurios kitą krantą pasiekti ir reiškia išsivaduoti. Tiltas tokiu atveju – tiesiausio ir saugiausio persikėlimo metafora.

2.2.7. **Brahmano mieste** (*brahma pure*) – arba „pily"; kartais „Brahmano miestu" ar „pilimi" pavadinamas žmogaus kūnas. Plg. „Katha upanišadą" 2.2.1, „Čhandogją" 8.1.1 ir kt.

2.2.11. Žr. „Katha upanišadą" 2.2.15.

3.1.1. **du paukščiai** (*dvā suparṇā*) – poetinė Brahmano–Atmano alegorija. Anot Šankaros, medis – tai būties, gyvenimo medis; jo saldūs vaisiai, arba tiesiog malonumai (*pip-*

pala), – tai saldūs (arba kartūs) padarytų darbų, poelgių, veiksmų (karmos) padariniai. Vienas iš paukščių pasinėręs į šį daiktų pasaulį, o kitas – vidinis liudytojas, Stebėtojas – tik stebi viską, nieko neprisiliesdamas, nesikabindamas.

3.1.3. **regintis išvysta** (*paśyaḥ paśyate*) – siekiant išsaugoti poetinę *figūra etymologica*, taikliau būtų sakyti „vydintis išvysta", tačiau veiksmažodžio *vydėti* reikšme „matyti, regėti" šiuolaikinėje lietuvių kalboje, griežtai kalbant, deja, nebėra.

3.1.4. **atsidėjęs darbui** (*kriyāvān*) – pasak vedantos, Brahmaną pažinus, bet koks darbas nebetenka prasmės, taigi čia gal turimas omeny grynai dvasinis darbas – kontempliacija. Kita vertus, nuo prisirišimų ir sąlygiškumų išsilaisvinęs žmogus ir toliau dirba kasdienius darbus, tik nebesigviešdamas jų vaisių.

3.1.6. **tiesa visados nugali** (*satyam eva jayate*) – šiuos „Mundaka upanišados" žodžius Indijos nacionalinio išsivadavimo sąjūdžio vadas Mahatma Gandhis parinko kaip Indijos herbo *motto*.
kelias pas dievus (*devayānaḥ*) – žr. 1.2.11 paaiškinimą.

3.2.1. **šią sėklą** (*etat śukram*) – anot Šankaros, tai „naujų įsikūnijimų sėkla".

3.2.2. **jau čionai** (*iha eva*) – šiame pasaulyje.

3.2.3. **Ką jis pasirenka** (*yam evaiṣa vṛṇute*) – skirtingos mokyklos savaip interpretuoja šią vietą, vieniems „jis" – tai būtent Atmanas, kitų nuomone „jis" – tai pats žmogus, taigi ką žmogus pats pasirenka, kam apsisprendžia, tą jis ir pasiekia. Posmas yra sukėlęs dėl to daug filosofinių disputų: kiek žmogaus pasirinkimas, apsisprendimas priklauso nuo jo paties, o kiek jį lemia aukštesnė jėga. Tačiau turint omeny ne kartą minėtą žodžio *ātman* dviprasmybę, abi sampratos nebūtinai iš esmės skiriasi: žmogus pasiekia tai, ką pasirenka jis Pats; plg. „Katha upanišados" posmą 1.2.23, kurio pirmasis sakinys tiesiog sutampa su šio posmo pirmuoju sakiniu, taip pat „Katha upanišados" posmą 2.2.12 ir jų paaiškinimus.

3.2.4. **beprasmiu dvasios įkarščiu** (*tapasa... aliṅgat*) – kitaip sakant, „beprasmiška askeze". Kita vertus, *liṅga* suvokiant kaip išorinius pasaulio atsižadėjusio asketo ženklus (atitinkami drabužiai, skusta galva ir t. t.), galima bū-

tų versti „askeze be (atsižadėjimo) ženklų". Nors turint omeny prieš tuščius formalumus nukreiptą upanišadų dvasią, tai mažai tikėtina.
šitaip – t. y. prasmingu, žinojimo apvaisintu dvasios įkarščiu, protinga askeze.

3.2.6. **vedantos esmę nuodugniai pažinę** (*vedānta-vijñāna-suniścitārthāḥ*) – vedanta, pažodžiui „vedų pabaiga" ar „galas" (ir kartu „viršūnė"), buvo pavadintas upanišadų mokymas, vėlyviausias ir mistiškiausias vedų kanono sandas, kuriuo remdamasi vėliau rutuliojosi hinduizmo filosofija.

3.2.7. **penkiolika dalių** (*kalāḥ pañcadaśa*) – pasaulis ir žmogus sudaryti iš tokių kosminio Žmogaus, Purušos dalių: kvėpavimas, tikėjimas, erdvė, vėjas, šviesa, vanduo, žemė, protas, maistas, jėga, dvasios įkarštis, šventos giesmės (mantros), veikimas (karma), pasauliai ir vardai.
visi jutimai – pas [savo] dievus (*devāś ca sarve prati-devatāsu*) – „jutimai" upanišadose savaime pavadinami žodžiu *devā* „dievai", o čia toks jų pavadinimas motyvuojamas: kiekvienas jutimas simbolinėje tikrovės dėmenų klasifikacijoje yra siejamas su atitinkama dievybe, kuri jį mitiškai grindžia (žr. „Kena upanišados" 4.3 ir „Yša" 4 paaiškinimus).

3.2.8. **vardo-pavidalo** (*nāmarūpe... nāmarūpāt*) – žr. paaiškinimą 1.1.9.

3.2.9. **išsmukęs iš mazgų, [širdies] slaptyje** (*guhā granthibhyo vimuktaḥ*) – Šankaros paaiškinimu, „išsmukęs iš pažinimą supančiojusių neišmanymo mazgų". Apie dažną upanišadose „širdies slapties" ar „slėptuvės" įvaizdį jau kalbėta, žr. „Katha upanišados" 1.1.14 paaiškinimą. Įdomus sutapimas čia tas, kad lietuviškajam *iš-smukęs* (*smukti*, taip pat *mukti*) giminiškas sanskrito *vi-mukta* čia, negana to, pavartotas ir kone visai ta pačia reikšme. Šiaip jau šios sanskrito šaknies žodžių reikšmė gerokai išplėtota: pradedant paprasčiausiu ko nors „atrišimu, atpalaidavimu, atlaisvinimu" ar „išsmukimu, išsinėrimu, išsilaisvinimu" iš ko nors ir baigiant aukščiausiu dvasiniu „Išsilaisvinimu, Išsivadavimu" (*mokṣa*, *vimokṣa*, plg. „Brihadaranjaka upanišadą" 4.3.14, „Maitri" 6.20, 6.30 ir kt.). Kaip čia akivaizdžiai matyti, šio dvasinio Išsilaisvinimo pirminiai įvaizdžiai bei metaforos neretai tebėra labai paprasti, buitiški: atmazgyti mazgus ir iš jų išsinerti, iš(s)mukti.

3.2.10. **giesmė** (*ṛc*) – gyrius, šventos eilės ar šventa giesmė, himnas dievybei pagarbinti, skyrium – „Rigvedos" himnas.

Šiuo žodžiu pavadinta ir pati „Rigveda", *Ṛgveda*, pažodžiui – „Šventų giesmių, ričų, žinojimas" arba, kita vertus, „Žinojimas šventomis giesmėmis" (*g* vietoj *c* atsiranda dėl vadinamųjų samdhi – garsų kaitos susiduriant žodžiams taisyklių).

vienatiniam Išminčiui (*ekarṣim*) – arba „vienajam rišiui" (plg. „Prašna upanišados" 2.11); itin šventos vedų apeiginės ugnies pavadinimas.

apeigas [ugnies nešimo] ant galvos (*śirovratam*) – senovinis, tarp „Atharvavedos" sekėjų paplitęs ugnies nešimo ant galvos ritualas. Atsižvelgiant į šiame pačiame posme paminėtą apeiginės ugnies pavadinimą „vienatinis Išminčius" (dar plg. „Katha upanišadą" 2.1.8), ir šį ritualinį ugnies nešimo ant galvos ritualą galima suvokti simboliškai: žmogų įsivaizduojant tarsi deglą, iš kurio galvos tarsi ugnis liepsnoja, spindi sąmonės, juoba nušvitusios sąmonės, šviesa.

3.2.11. **rišis... rišiams** (*ṛṣir... ṛṣibhyaḥ*) – žr. „Aitarėja upanišados" 2.5 paaiškinimą.

PRAŠNA UPANIŠADA

1.1. Visi šiame posme vardu ir tėvavardžiu (išskyrus Vaidarbhį, kurio „pavardė" nurodo vietovę ir pažodžiui reiškia „Vidarbhiškis" ar „Vidarbhietis"; plg. „Katha upanišados" 2.1.15 paaiškinimą) suminėti asmenys atstovauja garsioms vedų laikų brahmanų giminėms.
nusistatę Brahmanui (*brahmaniṣṭhāḥ*) – arba „Brahmane tvirti". Anot Anandagirio, „jau pažinę transcendentinį Brahmano aspektą".
su žabais rankose (*samit-pāṇayaḥ*) – žr. „Mundaka upanišados" 1.2.12 paaiškinimą.

1.2. **dvasiniam įkarštyje** (*tapasā*) – žr. paaiškinimą „Aitarėja upanišadai" 1.1.4.

1.3. **tada** (*atha*) – t. y. praėjus metams.

1.4. **Kūrėjas Pradžapatis užsinorėjo kūrinių** (*prajā-kamo vai prajā-patiḥ*) – žaidimas žodžiais; žr. „Aitarėja upanišados" 3.3 paaiškinimą.
užsidegė ryžtu (*tapo atapyata*) – kitaip sakant, „atsidėjo dvasios įkarščiui", arba „askezei".

medžiagą ir alsavimą (*rayim ca prāṇam ca*) – pagal prasmę čia tiktų versti „dvelksmą" (plg. Pr. 1.2: „...ir vėjas iš Dievo dvelkė viršum vandenų"). Kitaip sakant, Kūrėjas Pradžapatis sukūrė pirmąją porą – „materiją ir dvasią"; o kartu – moteriškojo ir vyriškojo pradų (menamų ir pačia šių sanskrito žodžių gimine, atitinkamai moteriškąja ir vyriškąja) porą.

1.7. **Vaišvanara** (*vaiśvānaraḥ*) – žr. paaiškinimą „Katha Upanišadai" 1.1.7.
visalytis (*viśva-rūpaḥ*) – „įgaunantis visus pavidalus", plg. „Taitiryja upanišadą" 1.4.1, „Švetašvatara upanišadą" 6.5 su paaiškinimais.
giesmė (*ṛc*) – žr. paaiškinimą „Mundaka upanišadai" 3.2.10.

1.8. **visažinė** (*jātavedasam*) – žr. „Katha upanišados" 2.1.8 paaiškinimą.

1.9. **protėvių kelias** (*pitṛyānaḥ*) – žr. „Mundaka upanišados" 1.2.11 paaiškinimą.

1.11. **penkiapėdžiu** (*pañcapādam*) – dangaus, ar „dangiškojo Tėvo", alegorija, kurio „penkios pėdos", anot Šankaros, – tai penki metų laikai (apjungus žiemą ir rudenį); „dvylika vei-

dų", ar „pavidalų", – mėnesiai; „septyni ratai" – Saulės ratus per dangų traukiantys žirgai (Saulės spinduliai arba planetos); „šeši stipinai" – visi šeši metų laikai. Aiškinimas įtartinas. **visaregînčiu** (*vicakṣaṇam*) – arba „išrodančiu, patraukiančiu dėmesį, regimu"; mėnulio epitetas.

1.12. **šviesiu... tamsiu** – t.y. mėnuliui augant ir dylant.

1.13. **alsavimą paleidžia vėjais** (*prāṇam ete praskandanti*) – „išeikvoja gyvybinį kvėpavimą" ar „gyvastį", „gyvybines jėgas", kitaip sakant, „išsikvėpia" ir „nu-ilsta" (žr. „Kena upanišados" 1.1 paaiškinimą).
skaistūs (*brahmacaryam*) – šio žodžio pavartojimas tokiame kontekste akivaizdžiai rodo, jog brahmačarja – tai anaiptol ne lytinis skaistumas.

1.14. **maistas** (*annam*) – žr. „Mundaka upanišados" 1.1.8 ir „Aitarėjos" 1.2.1 paaiškinimus.

2.1. **kiek dievų** (*katy eva devāḥ*) – sprendžiant iš tolimesnių posmų, šiame kontekste žodį „dievus" reikia suprasti kaip „galias" arba „gyvybines jėgas".

2.2. **šį kūną** (*etad bāṇam*) – pažodžiui „stiebą". Šankaros

nuomone, turimas omeny kūno ir jutimų darinys.

2.3. **į penkis** (*pañcadhā*) – t. y. į penkis kvėpimus, kurių funkcijos išaiškinamos trečioje šios upanišados dalyje.

2.5. **perkūnija galinga** (*parjanyo maghavān*) – Pardžanja yra vedų lietaus ir audros, perkūnijos dievas, iš dalies antrinantis Indrai, jo vardas (manoma, giminiškas lietuvių *perkūnui*), kaip bendrinis žodis, vėliau ima reikšti „(smarkų) lietų, liūtį". Tačiau būdingas vedose griausmavaldžio Indros epitetas *maghavān* verčia manyti čia kalbant būtent apie perkūną, perkūniją.

2.6. **ričai, jadžusai, samanai** (*ṛco yajūṅṣi sāmāni*) – žr. „Mundaka upanišados" 2.1.6 paaiškinimą.
ir kilmingieji, ir žyniai (*kṣatram brahma ca*) – tiksliau, „kšatra" ir „brahmaniškumas", žr. paaiškinimą „Katha upanišadai" 1.2.25.

2.8. **Atharvanų Angirasų** (*atharvāṅgirasām*) – turima omeny žyniai kaip mitinių rišių Atharvano ir Angiraso palikuonys (žr. „Mundaka upanišados" 1.1.1 paaiškinimą).

2.9. **Šviesapatis** (*jyotiṣām patiḥ*) – arba „šviesopatis", t. y.

„šviesų valdovas", nors galima suprasti ir „(dangaus) šviesulių valdovas".

2.11. **tyras kvėpavime, tai tu** (*vrātyas tvam prāṇaḥ*) – Šankaros paaiškinimu, kvėpavimas, kaip visa ko gyvo pirmagimis, yra savaime tyras, nereikalingas jokių apvalymo apeigų (*vrātya*).
vienasis rišis (*ekarṣiḥ*) – žr. „Mundaka upanišados" 3.2.10 paaiškinimą.
Matarišvanai – žr. „Yša upanišados" 4 paaiškinimą.

2.12 **maloningos** (*śivām*) – žr. „Mandūkja upanišados" 2.12 paaiškinimą.

3.3. **proto veikla** (*manokṛtena*) – taigi gyvybinį kvėpavimą, *prāṇa*, anot upanišadų mąstytojų, sužadina proto veikla, proto būsenos, mintys, lydinčios jį tarsi šešėlis iš gyvenimo į gyvenimą. Bendrais bruožais, čia teigiama minties pirmenybė prieš gyvastį.

3.5. **į apatines išskyrų angas siunčia apaną** (*pāyūpasthe 'pānam*) – lengvinimosi, šlapinimosi bei dauginimosi organai. Šiame skyriuje aptariamos penkios gyvybinio kvėpavimo, *prāṇa*, funkcijos: *apāna*, pažodžiui „kvėpimas že-

myn", taigi „nukvėpimas" ar „nuokvėpis" (plg. lietuvių *nu(si)kvėpti* „nusivadėti"), susijęs su išskyromis (išmatų, šlapimo, sėklos); įkvėpimas ar tiesiog kvėpavimas, *prāṇa*, veikia galvoje ir valdo jutimus; o *samāṇa*, pažodžiui „vidurinysis" ar „lygusis kvėpimas", siejamas su virškinimo funkcija. **septynios liepsnos** (*saptārciṣāḥ*) – septyni jutimai (ir jų angos) galvoje, kuriais suvokiamas išorinis pasaulis. Pats suvokimas alegoriškai prilyginamas aukojimui: jutimus-„liepsnas" veikiantys išorinio pasaulio objektai yra jų kuras, o nuliejimus jiems atlieka ir seikėja protas (*manas*).

3.6. **smelkiantis kvėpimas, vjana** (*vyāṇaḥ*) – anot indų medicinos, ajurvedos, traktato „Čaraka samhita", *vyāṇa*, pasklisdamas iš širdies, persmelkia visą kūną ir sujungia *prāṇa* su *apāṇa*. Sudėję visas šiame posme paminėtas iš širdies atsišakojančias „gyslas" gauname jų 727 210 201.

3.7. **kvėpsnis... kylantis aukštyn, udana** (*udāṇaḥ*) – galima būtų tarti „antkvėpis", nors aukštyn (iš plaučių ligi burnos ar nosies) šiaip jau kyla paprasčiausias iškvėpimas.

3.8. **tarpinę [oro] erdvę** (*antarā ākāśaḥ*) – erdvė tarp žemės ir saulės (dangaus). 5–7 posmai aptaria gyvybinio kvėpa-

vimo apytaką bei funkcijas mikrokosme, o 8–10 posmai nustato jų atitikmenis makrokosme.

3.10. **į... kvėpsnį įeini** (*prāṇam āyāti*) – netekusi fizinio kūno žmogaus samonė persikelia į vadinamąjį „kvėpavimo kūną" (*prāṇamayakośa*), kurį lemia „proto kūnas" (*manomayakośa*). Apie žmogaus „subtliuosius kūnus" žr. „Taitiryja upanišados" 2-ą skyrių.

4.3. **namų židinio ugnis** (*gārhapatyaḥ*) – gyvybinių jėgų apytaka žmoguje gretinama su kasdienių aukojimų ritualais ir pagrindiniais aukurais. „Namų židinys" skirtas būsto apsaugai ir svarbiausioms apeigoms; „pietiniame aukure" (*āhavanīya*) atnašaujama protėviams, atliekami maisto aukojimai; o „dešinioji ugnis" (*anvahāryapacana* arba *dakṣināgni*) gauna jauno bei pilno mėnulio aukas ir nuliejimus dievams.

4.4. **samana... išlygina** (*samam... samānaḥ*) – savotiškas „etimologinis" žaidimas, nes sudurtinį žodį *samāna* sudaro dėmenys *ana* „kvėpavimas, alsavimas" ir *sama* „lygus", pastarasis dargi turi lytį *samāna* „lygus", savaime jau sutampančią su *samāna*. Taigi lygus kvėpavimas „samana" sulygina, subalansuoja dvi priešingas gyvybinių jėgų sroves.

protas (*manaḥ*) – vadinamas atnašautoju, arba aukotoju, nes valdo „aukojimo įrankius" – jutimus ir kūną. Ir kaip kad aukuro ugnyje sudegintos aukos kartu su dūmais kyla aukštyn į dangų, pas dievus ar Dievą, taip aukštyn kylantis kvėpimas, „udana", neša protą pas Brahmaną, kurį jis, pasak vedantos, patiria gilaus miego be sapnų metu.

4.5. **dievas** (*devaḥ*) – turimas omeny protas, kaip vienas iš „jutimų", žr. „Mundaka upanišados" 3.2.7 paaiškinimą.
kas jo regėta ir kas neregėta (*dṛṣṭam cādṛṣṭam*) – sapne sąmonė ne tik atkuria ovyje patirtus dalykus, bet kuria ir nebūtus. O Šankaros nuomone, čia reikia turėti galvoje ir tai, kad sapne gali sugrįžti ankstesnių gyvenimų patyrimai.
[patsai] viskas (*sarvaḥ*) – sapne jutimų iš išorės teikiamus suvokimus keičia paties proto veikla, o protas iš esmės patsai ir yra visa tai, ką vaizduotėje sukuria.

4.6. **apima liepsna** (*tejasābibhūtaḥ*) – kai protas nugrimzta į gilų miegą be sapnų, t. y. kai patiria Brahmaną, ir jį apima palaimos (*ānanda*) liepsna.

4.8. **žemė ir žemės elementas...** (*pṛthivī ca pṛthivī-mātrā...*) – išvardijami tikrovės sandai (*tattva*), pagal brahmanistinę

samkhjos mokyklą: penki kosminiai elementai (*tanmātrā*), penki jutimai (*jñānendrīya*) ir penki veikimai (*karmendrīyas*), protas (*manas*), aumuo (*buddhi*), savimana, savojo „aš" nuolatinis palaikymas (*ahaṃkāra*), mintis (*citta*), švytėjimas (*tejas*) ir gyvybinis kvėpavimas (*prāṇa*).

5.1. **mąsto susitelkęs** (*abhidhyāyītaḥ*) – t. y. „medituoja". Pasak Šankaros, *abhidhyāna* – tai intensyvus viena kryptimi sutelkto, tarsi vėjo nevirpinama liepsna, sąmonės srauto palaikymas.

5.2. **ir aukščiausias, ir žemesnis Brahmanas** (*param cāparam ca brahma*) – ir transcendentinis, neasmeniškas, jokiais požymiais nenusakomas (*nirguṇa*) Brahmanas, ir Dievas asmuo, pasižymintis atitinkamais požymiais (*saguṇa*), Viešpats (*īśvara*).

5.3. **Ričai**, taip pat **jadžusai** (5.4), **samanai** (5.5) – žr. 2.6 ir „Mundaka upanišados" 2.1.6 paaiškinimus.

5.5. **išsmunka... išsmukusį** (*vinirmucyata... vinirmuktaḥ*) – žr. Mundaka upanišados 3.2.9 paaiškinimą. Tas pats veiksmažodis *vi-muc-* „iš-(s)mukti", tik dar sustiprintas papildomu priešdėliu *-nir-* „iš-, nu-, šalin, laukan": *vi-nir-muc-*.

5.6. Trys garsmens AUM sandai, ar dėmenys, siejami atitinkamai su trimis sąmonės būklėmis: patyrimu ovyje, sapne ir giliu miegu be sapnų. Žr. „Mandūkja upanišadą" ir paaiškinimus, ypač 3.

6.1. **Purušą šešiolikadalį** (*ṣoḍaśa kalam... puruṣam*) – žr. paaiškinimą „Mundaka upanišadai" 3.2.7.

6.4. **kvėpavimą** (*prāṇam*) – Šankara šiame kontekste praną interpretuoja kaip „pasaulio gemalą" Hiranjagarbhą, iš kurio radosi visi būties reiškiniai.
šventas giesmes (*mantrāḥ*) – žr. paaiškinimą „Mundaka upanišadai" 1.2.1.
veikimą (*karma*) – arba darbus, arba tiesiog karmą.
vardus (*nāma*) – pažodžiui vienaskaita, „vardą". Panašu, jog čia turima omeny reiškinių individualizacija, reiškinių „vardas-pavidalas" (žr. „Mundaka upanišados" 1.1.9 paaiškinimą), juoba atsižvelgiant į tolesnį posmą.

6.6. Plg. 2.6.

6.8. **mūsų tėvas** (*naḥ pitā*) – taip mokiniai kreipiasi į mokytoją (plg. ir 2.11). Įgijęs dvasinį pažinimą žmogus, pagal tradiciją,

antrąsyk gimsta, taigi tas, kas jam tą pažinimą suteikė, tampa jo dvasiniu tėvu. Taip pat krikščionys kreipiasi į kunigą.

TAITIRYJA UPANIŠADA

1.1.1. **Pamokymų dalis** (*śikṣa valli*) – pažodžiui, „fonetinių instrukcijų pynė".
skaitinys (*anuvākaḥ*) – „atkartojimas", „skyrius". Skyrių žymintis žodis savaime liudija rečitatyvinį, giedamąjį tekstų pobūdį.
hari (*hariḥ*) – dievo Višnaus invokacija, kreipinys į jį. Mitra, Varuna, Arjamanas – vedų panteono dievybės, aditjai (*āditya* „priklausantis Aditei, Aditaitis"; Aditė – šitaip vadinamų dievų būrio deivė motina, žr. „Katha upanišados" 2.1.7 paaiškinimą). Mitra – sutarčių, draugystės, šviesos dievas, Varuna – nakties, dangiškų vandenų dievas, Indra – griausmavaldis, žaibasvaidis dievas, vienas pagrindinių vedų dievų, Brihaspatis – dievų dainius, žynys ir mokytojas, Jupiterio planetos dievas.
plačiažengis (*urukramaḥ*) – dievo Višnaus epitetas, siejamas su vedų mitu apie tai, kaip sykį, įsikūnijęs nykštuko (*vā-*

mana) pavidalu, jis trimis žingsniais išmatavo visatą (žr. „Katha upanišados" 1.3.9 paaiškinimą).

1.3.1. **mudu** (*nau*) – dviskaita: mokytoją ir mokinį.
iš penkių sandų (*pañcasu adhikaraṇesu*) – mokymas apie raidžių ir garsų derinius (*sāmhitāyā, samdhi*) aiškinamas penkiomis alegorijomis.
sau pačiam (*adhyātmam*) – iš tolesnio konteksto matyti, kad žodis *ātman* čia pavartotas gynai kaip įvardis ir vargu ar mena „save Patį", Atmaną (žr. Mundaka upanišados 3.2.3 paaiškinimą ir kt.).
lytis (*rūpam*) – pažodžiui „pavidalas, forma, lytis"; lietuvių *lytis* reikšme „pavidalas" ar „forma, tipas, pasireiškimo būdas" čia itin tinka, nes kalbamosios „pirma" ir „antra" lytys reiškiasi ir būtent kaip moteriškoji ir vyriškoji lytys.

1.3.3. **mokytojas – tai pirma lytis** (*ācaryaḥ pūvarūpam*) – žymus III a. indų gramatikas Patandžalis savo veikale „Mahabhašja" (*Mahābhāṣya*) irgi išskiria keturis, šiek tiek kitokius autentiško žinojimo dėmenis: mokytojo perdava, jos apmąstymas, tolesnė perdava kitiems ir praktinis taikymas.

1.4.1. **dainų jautis** (*chandasām ṛṣabhaḥ*) – Indros, Šankaros

nuomone, simbolizuojančio garsmenį AUM ir Atmaną, epitetas. Šį skyrių sudaro ritmiški mokinio kreipiniai, žemiškų ir dangiškų dovanų prašymai.
visalytis (*viśva-rūpaḥ*) – „įgaunantis visus pavidalus", „pasirodantis visais pavidalais", plg. „Prašna upanišadą" 1.7.

1.4.2. **Šri** (*śriyam*) – (vns. vard. *śrī*) laimės ir grožio deivė, Višnaus pati, dar žinoma vardu Lakšmi.
svaha (*svāhā*) – ritualinis palaiminimas, ar palabinimas, kreipiantis į dievus, paprastai lydimas nuliejimų ugniai. Artimas žydų *amen*. Galimos reikšmės: „šlovė", „šventa", „tebūnie".

1.4.3. **Maloningasai** (*bhagaḥ*) – kreipinys į dievą, dievo epitetas arba, kita vertus, vedų dievo Bhagos vardas, pažodžiui „dalingasis, dosnusis".
tūkstančiašaki (*sahasra śākhe*) – vienintelė Esybė, pasireiškianti įvairiais pavidalais; vienintelė Dievybė, įvairiais atžvilgiais atstovaujama daugelio dievų.

1.5.1. **bhūs, bhuvas, suvar** (*bhūr bhuvaḥ suvaḥ*) – trys šventos ištarmės, kuriomis prasideda garsioji „Rigvedos" „Gajatri giesmė". Čia šios ištarmės, arba mantros, siejamos su trimis pasaulio lygmenimis, ar trimis pasauliais, trimis vedomis ir

trimis kvėpimais. Pasak Šankaros, bhūs – tai kosminio žmogaus Purušos pėdos, bhuvas – jo rankos, o suvar – galva. **Mahačamasja** (*māhācamasyaḥ*) – legendinio išminčiaus Mahačamasos sūnus.

1.5.3. **ričai** (*ṛcaḥ*) – žr. „Prašna upanišados" 5.3, 2.6., „Mundaka upanišados" 2.1.6 paaiškinimus ir kt.

1.5.4. **prana... apana...** (*prāṇaḥ... apānaḥ...*) – žr. „Prašna upanišados" 3.5–7, 4.4 paaiškinimus.

1.6.2. **Pračynajogja** (*prācīnayogya*) – pažodžiui „Pračinajogos sūnus" ar „palikuonis", minimas ir kai kuriose kitose upanišadose (antai „Brihadaranjaka upanišadoje" 2.6.2; „Čhandogja upanišadoje" 5.13.1).

1.7.1. **penketu penketą laimėsi** (*pāṅktena eva pāṅktams spṛṇoti*) – šiame skyriuje nuosekliai išvardijami įvairių dėmenų penketai, trys penketai išorinio pasaulio atžvilgiu (*adhibhūtam*), trys – individo atžvilgiu (*adhyātmam*). Kita vertus, *pāṅkti* – tai ir tam tikras vedų poetinis metras.

1.8.1. **santarvė** (*anukṛtiḥ*) – pažodžiui „darymas drauge", „sutartinė".

ŠOM (*śom*) – kaip ir AUM, tai viena iš seniausių šventų ištarmių (mantrų), tariama vediškų atnašavimų ugniai metu. **šastras** (*śastrāṇī*) – tradiciniai vediškieji mokslai bei tekstai. **adhvarjus... brahmanas...** (*adhvaryuḥ... brahma...*) – pagrindinės žynių, dalyvaujančių atnašavimo ugniai apeigose (agnihotroje), kategorijos. Kiekvienas iš jų gieda tam tikrus vedų himnus.

1.9.1. **mokymąsi [kitus] mokant** (*svādhyāya pravacane ca*) – vedų mokymasis ir kitų mokymas. Šiame skyriuje kalbama apie būtinybę suderinti religines priedermes su šeimyninėmis ir puoselėti pamatines moralines vertybes. **Satjavačas... Taponitja... Naka** (*satyavacā... taponityaḥ... nākaḥ*) – pays vardai liudija atitinkamus prioritetus: *satyavacā* pažodžiui „tiesiakalbis", *taponityaḥ* – „nuolat užsidegęs ryžtu" (žr. „Prašna upanišados" 1.2 ir 1.4 paaiškinimus), *nākaḥ* – „neskausmingasis" arba „ištvermingasis".

1.10.1. **medžio judintojas** (*vṛkṣasya rerivā*) – antai „Mahabharatoje" (XIV.47.14) pasaulis pavadinamas „amžinuoju Brahmano medžiu" (*brahmavṛkṣas sanātanaḥ*). Ir pačiose upanišadose pasaulis ne kartą prilyginamas (iš dangaus žemyn laja augančiam) medžiui: iš to, kas čia išversta, žr.

„Katha upanišadą" 2.3.1, plg. „Mundaka upanišadą" 3.1.1. **Trišankaus** (*triśaṇkoḥ*) – pažodžiui „trikriauklis", legendinis vedų mokytojas.

1.11.1. **prisako** (*anuśāsti*) – pasak tradicijos, šiame upanišados skyriuje dėstomi apeiginiai priesakai mokytoją paliekantiems mokiniams. Anot Šankaros interpretacijos, perteikęs (*anu*) mokiniui patį tekstą, mokytojas aiškina (*śāsti*) jo turinį, o mokinys tol nesitraukia nuo mokytojo, kol giliai neįsisavina mokymo prasmės. Mokinys čia ir vadinamas *antevāśina*, pažodžiui „gyvenantis kartu", nes visą mokymosi laiką (iki 14–18 metų) gyveno kaip mokytojo šeimos narys, ir jo pareiga buvo pasirūpinti mokytoju bei jo šeima senatvėje.
neapleisk šventraščių (*svādhyāyāt*) – žodinėje vedų tradicijoje ypatingą reikšmę turėjo atmintis, kuri būdavo tiesiog fenomenaliai išlavinama. Mokytojas posmą kartodavo tik dusyk, antrąjį kartą – tik pataisydamas mokinio tartį. Todėl siekiant įsiminti ir įpėdiniams perduoti milžiniškų apimčių tekstus, gyvybiškai svarbu buvo juos be paliovos kartoti.
įpėdinių grandinės (*prajātantum*) – turima omenyje mokytojų ir mokinių grandinė (*parampāra*), grindžiama subordinacijos principu. Kartu raginama nepamiršti ir savo kūniškųjų įpėdinių.

1.11.3. **duok tikėdamas** (*śraddhayā deyam*) – *śraddha* yra daugiaprasmis žodis, pagrindine reikšme – „tikėjimas", bet ir „ištikimybė, nuolankumas, klusnumas, atsidavimas, pagarba". „Mahabharatoje" sakoma: „Ligoniui suteik guolį, trokštantį pagirdyk, alkaną pasotink, aklam padėk įžvelgti, nežinančiam patark – štai amžinasis įstatymas".
duok baimindamasis (*bhiyā deyam*) – pasak Šankaros, „idant širdin neįsiskverbtų puikybė".

2.1.1. **mudu** (*nau*) – mokytoją ir mokinį. Šia šventa „Taitiryja upanišados" formule pradedami įvairūs vedų mokymai.
ramybė, ramybė, ramybė (*śantiḥ śantiḥ śantiḥ*) – šventas vedinis palinkėjimas. Būdamas trigubas, makrokosmo atžvilgiu jis skiriamas nuraminti visų trijų pasaulių (žemės, dangaus ir tarpinio) būtybėms, o mikrokosmo atžvilgiu – trims „kūnams" (fiziniam, jausmų ir proto). Be to, šiuo ramybės palinkėjimu siekama įveikti trejopas kančias: sukeliamas kūno bei sielos ligų (*adhyātmika*); sukeliamas santykių su žmonėmis, t.y. socialinės prigimties (*adhibautika*); ir sukeliamas dieviškų bei demoniškų antgamtinių būtybių (*adhidaivika*).

2.1.2. **esatis, žinojimas, neribotumas** (*satyam jñānam anantam*) – vienos svarbiausių Brahmaną apibūdinančių kate-

gorijų – iliuzijos, nesąmoningumo ir sąlygotumo (*mithyatva jaḍatva paricchinatva*) priešybės. Anandagiris pabrėžia, jog *satya*, kaip šaknies *as-* „būti, esėti" žodis, reiškia tai, kas savaime esti, *jñāna* atspindi tikrosios dalykų esmės pažinimą, o *ananta* nurodo Brahmaną esant begalinį, neturintį ribų, paersmelkiantį viską.

bekraštėj erdvėje (*parame vyoman*) – arba „bet ką pranokstančioje, viršijančioje, aukščiausioje erdvėje". Tai vienas dažniau sutinkamų Aukščiausios Tikrovės įvaizdžių, paprastai siejamas su „[širdies] slaptimi", *guhya*.

rados (*saṃbhūtaḥ*) – atsirado, tapo, bet nebuvo sukurta. Tai svarbi upanišadų vieta, kurioje pateikiamas hierarchinis visatos raidos modelis, pagrindinių būties elementų evoliucija iš priminio prado – Atmano.

dešinysis šonas (*dakṣiṇaḥ pakṣaḥ*) – pasak komentatorių, „šonas" čia gali reikšti ir ranką; „jis Pats" ar tiesiog „pats" (*ātmā*) – kūną arba liemenį; o „apatinė dalis" (*puccham*, pažodžiui „uodega") – kūną žemiau bambos. Nors galima manyti ir taip, kad žmogaus „apatine dalimi" laikomas pats jo materialusis kūnas.

2.2.1. **kitas... vidinis „aš"** (*anyo 'ntara ātmā*) – čia ir toliau dėstomas mokymas apie vienas už kitą gilesnius, subtiles-

nius, pradedant materialiuoju, arba „maisto" (žr. paaiškinimus „Prašna upanišadai" 1.14 ir kt.), penkis Atmano apvalkalus, ar luobus, kevalus, kiautus (*kośa*), slypinčius vienas kitame, kuriais jis, būdamas gyvas (*jīvātman*), reiškiasi. Mokymą apie kevalus išplėtojo vedantos filosofinė mokykla, kurioje šie kevalai, arba „kūnai", traktuojami kaip tikrojo, giliausio Atmano raiškos bei veiklos instrumentai atitinkamuose būties lygmenyse. Iliuzija atsiranda save imant tapatinti su vienu iš šių kevalų – maisto (materialiuoju), gyvybinio kvėpavimo (vitaliniu), proto, žinojimo ir palaimos, žr. toliau. Todėl tikrasis savęs pažinimas, vedantos požiūriu, – tai atsitapatinimas nuo jų vienas po kito, gaubiančių tikrąjį Save. Žodžio *ātmā* vertimas „aš" sąlygiškas, kai kas verčia tiesiog „kūnas", tačiau tai jokiu būdu ne materialusis kūnas, kuris tuomet vadinamas kitu žodžiu (plg. anglų *body* ir *flesh;* rusų *тело* ir *плоть*).
prana... vjana... apana... (*prāṇa... vyāno... apāna...*) – žr. 1.5.4 paaiškinimą.

2.3.1. **Jadžus...** (*yajuḥ*) – žr. paaiškinimą 1.5.3. „Jadžurvedą" sudaro nerimuotos mantros, skirtos aukojimo (erdvės pašventinimo) apeigoms, todėl, pasak Šankaros, ši veda susijusi su sąmoningo vizualizavimo galia, taigi – su galva.

priesakai (*ādeśa*) – anot Šankaros, tai brahmanos, vedų apeigas aiškinantys bei reglamentuojantys tekstai.
Atharvanai Angirasai (*atharvāṅgirasaḥ*) – žr. paaiškinimus „Prašna upanišadai" 2.8 bei „Mundaka upanišadai" 1.1.1.

2.4.1. **vidinis „aš", sudaromas žinojimo** (*antara ātmā vijñānamayaḥ*) – protas (*manas*) pažįsta pasaulį per sąvokas ir žodžius (plg. graikų *logos*), tuo tarpu žinojimas (*vijñāna*) čia – tai vidinis, tiesioginis esmės patyrimas, nereikalaujantis proto paaiškinimų bei įrodymų, susijęs su intelektine intuicija (*anubhava*) bei tikėjimu (*śraddha*).
didis (*mahaḥ*) – samkhjos bei jogos filosofinėse mokyklose taip kartais pavadinama viena iš pirmųjų būties apraiškų, iš pirmapradžio būties šaltinio prasireiškusi „kosminė sąmonė" ar menta.

2.6.1. **ir jis užsidegė ryžtu, o ryžtu užsidegęs** (*sa tapo 'tapyata, so tapo taptvā*) – žaidimas viena iš esmingiausių, sunkiai išverčiamų indų metafizikos ir dvasinės praktikos sąvokų *tapas*. Padarytas iš sanskrito veiksmažodžio šaknies *tap-* „degti, liepsnoti, žioruoti", žodis tapo susijęs ir su kentėjimu, ir su pasiaukojimu, bet visų pirma – su atkakliu, sutelktu kokio sumanymo puoselėjimu, brandinimu,

savotišku „perėjimu" savo užsidegimo šiluma, dvasios įkarščiu. Galiausiai žodis tiesiog ima reikšti askezę (žr. „Aitarėja upanišadą" 1.1.4; „Mundaka" 1.1.8, 1.2.11; „Prašna" 1.2, 1.4 bei kt., taip pat jų paaiškinimus). Šankara šiame posme *tapas* interpretuoja kaip Brahmano kūrybinę galią (*śakti*), primapradės Sąmonės kibirkštį, iš kurios įsiplieskė tikrovė.

2.7.1. **tatai Patį save sukūrė** (*tad ātmānam svayam akuruta*) – būtent taip.
gerai sukurta (*sukṛtam*) – arba „tobula", plg. lotynų *perfectum* „padaryta, atlikta" ir „tobula" bei atitinkamai kitose kalbose (pavyzdžiui, rusų *совершенный*).
esmė (*rasaḥ*) – pirmine reikšme „syvai", žodis giminiškas lietuviškajam *rasa*.
skirtumą (*antaram*) – arba „tarpą, plyšį". Kas palieka bent menkiausią plyšį tarp savęs ir Brahmano arba / ir ima skirti tikrovėje „gera" nuo „bloga", pradėdamas vieno siekti, o kito vengti, tą bemat apima „baimė" (*bhayam*), metafizinis baugulys, kylantis iš savo tikrosios esmės nesuvokimo.
žinančio, kuris nemąsto (*viduṣo 'manvānasya*) – Šankaros paaiškinimu, „kuris nemąsto apie visų tikrovės reiškinių vienį".

2.8.1. **gandharvų žmogaus** (*manuṣya gandharvāṇām*) – žr. „Katha upanišados" paaiškinimą 2.3.5. Pasak tradicinių komentatorių, čia kalbama apie žmones, dėl savo nuopelnų tapusius gandharvais.
saulėje (*aditye*) – anot komentatorių, aukščiausias suvokimui prieinamas Brahmano aspektas, palaima (*ānanda*) vaizdžiai prilyginama neapsakomai šviesai – tarsi saulėje.
aptinka (*upasamkrāmati*) – ir išsineria iš atitinkamo „kiauto", taip tolydžio išsikūnydamas ne tik iš materialaus kūno, bet ir iš visų kitų „kevalų" (žr. paaiškinimą 2.2.1).

2.9.1. **nuo abiejų išsivaduoja** (*ubhe hy ātmānam spṛṇute*) – arba tiesiog „išsigelbsti", bet ne visas žmogus, kaip sudėtinė būtybė, sudaryta iš keleto „kevalų", o tik pati jo esmė, jo Atmanas – jis Pats. „Nuo abejų" gali reikšti „ir nuo gėrio, ir nuo blogio", nes ir blogis, ir gėris vis dar lemia – nors ir skirtingą – karmą.

3.1.1. **Bhrigus** (*bhṛguḥ*) – legendinis išminčius, su kurio vardu tradicija sieja vieną žynių giminę. Padedamas savo tėvo Varunos, visus savo „kiautus", pradedant materialiuoju (kūnu) ir baigiant palaimos, jis palaipsniui suvokia esant vieno ir to paties Brahmano apraiškas.

3.2.1. **maistą** (*annam*) – arba „materiją", nes tas pat žodis reiškia ir „maistą", ir „materiją". Žr. paaiškinimus „Prašna upanišadai" 1.14 ir kt.

„pažink Brahmaną užsidegimu, nes Brahmanas – tai dvasios įkarštis". Ir jis užsidegė ryžtu, o ryžtu užsidegęs (*tapasā brahma vijijñāsasva, tapo brahmeti, sa tapo 'tapyata sa tapas taptvā*) – ištisas žaidimas šaknies *tap-* vediniais, žr. paaiškinimą 2.6.1 ir kt.

3.6.1. **begalinę erdvę** (*parame vyoman*) – arba „pagrindas yra begalinė / bekraštė / aukščiausioji erdvė", žr. šios upanišados 2.1.2 ir paaiškinimą. Kartais verčiama ir „aukščiausias dangus".

3.10.1. **pradžioje... vidury... pabaigoj...** (*mukhato... madhyato... antato...*) – pasak Šankaros, tai reiškia „jaunystėje", „gyvenimo vidury" ir „senatvėje". O štai M. Mülleris verčia „gausiai", „vidutiniškai" ir „šykščiai". Galimas daiktas, čia kalbama apie dalies maisto aukojimą.

3.10.2. **sėkmė, skalsa** (*yogakṣema*) – neretai pasitaikantis religinėje indų literatūroje frazeologizmas (žr., pavyzdžiui, „Bhagavadgytą" 2.45; 9.22 ir kt.), taip pat vartojamas pa-

linkint „sėkmės ir skalsos", ypač vaišjų luomo atstovui, ūkininkui. *Kṣema* reiškia maždaug „išlikimas, išsaugojimas, gerovė, klestėjimas", taigi kone pažodžiui *skalsa* „užtekimas ilgam; taupymas, kad ilgiau užtektų; didelis kiekis, gausumas, apstumas; pasisekimas, sėkmė".

3.10.3. **lytis** (*upasthe*) – vyro lytinis organas.

3.10.5. **Oho! Oho! Oho!** (*hā vu hā vu hā vu*) – didžiausios nuostabos šūksnis.

3.10.6. **aš posmų kūrėjas** (*aham ślokakṛt*) – dvi dvieilio (šlokos) eilutės, pasak tradicijos, vėlgi simbolizuoja „maistą" ir jo „valgytoją". O „kurti posmus" – tai sujungti dvi eilutes.
auksu spindintis (*suvarṇa jyotiḥ*) – pasak Šankaros, „kaip saulė".

IŠ BRIHADARANJAKA UPANIŠADOS

1.1.1. **Medaus dalis** (*madhu kāṇḍhaḥ*) – kiekvienas šios upanišados dalies pavadinimas tarsi nurodo jos temą. Šiuo pa-

vadinimu pabrėžiama, jog čia dėstomas „saldus kaip medus" mokymas apie Brahmaną. Kaip kad sakoma kitoje, čia neišverstoje dalyje (2.2.5.14), „šis Atmanas – medus visų būtybių, visos būtybės šitam Atmanui – tarsi medus".

brahmana (*brāhmaṇaḥ*) – taip vadinama kiekvienas skyrius, tuo pabrėžiant, kad čia aiškinamas „šventasis žinojimas".

aušra (*uṣā*) – Šankaros žodžiais, „kaip galva – svarbiausia kūno dalis, taip aušra – svarbiausias paros metas".

aukojamo žirgo (*aśvasya medhyasya*) – senovės Indijoje buvo žinoma karališka apeiga paleisti žirgą, ir žemes, kurias jis apibėga per metus, laikyti karaliaus valdomis. Pabaigoje būdavo atliekamas iškilmingas žirgo aukojimas, vadinamas ašvamedha (*aśvamedha*). „Kosminio žirgo" aukojimas, kaip pasaulio sukūrimo įvaizdis, – įprastas vedų literatūroje (plg. „Rigvedą" X.90.129, „Šatapatha brahmaną" 13.1–5 ir kt.). Pasak tradicijos, ir pati „Baltoji Jadžurveda", kuriai priskiriama „Brihadaranjaka upanišada", buvo apreikšta mitiniam išminčiui Jadžnavalkjai saulės dievo Sūrjos, pasirodžiusio jam žirgo pavidalu.

ugnis Vaišvanara (*agnir vaiśvānaraḥ*) – šventosios ugnies ar ugnies dievo Agnio epitetas, žr. paaiškinimus „Katha upanišadai" 1.1.7, „Mandūkja upanišadai" 3.

žirgo kūnas (*ātmāśvasya*) – čia *ātman* visi, pradedant Šan-

kara, verčia „kūnas". Pasak jo, „metai yra laiko kūnas".
balsas... balsas (*vāc... vāk*) – kadangi *vāc* gali reikšti ir apskritai „garsas", ir „balsas" (tiek žmogaus, tiek gyvūno), ir „kalba", tai čia „kosminio žirgo" žvengimui gal prilyginami įvairūs gamtos garsai, gal žmonių kalba.

1.1.2. **Mahimanas** (*mahimā*) – pažodžiui, „didybė, galybė", taip pat „maginis sugebėjimas norimai padidėti"; ašvamedhos apeigose naudojamų aukojimo indų pavadinimas. Vienas indas, auksinis, statomas priešais žirgą prieš jį paaukojant, kitas, sidabrinis, – už žirgo jį paaukojus. Pasak tradicijos (Šankara, Anandagiris ir kt.), auksinis indas simbolizuoja dieną ir saulę, o sidabrinis – mėnulį ir naktį.
rytinė jūra... vakarų jūra (*pūrve samudre... apare samudre*) – Bengalijos įlanka ir Arabijos jūra, atstoja „rytus" ir „vakarus". Galima ir ne geografinė, o metafizinė interpretacija: antai Šankarai jūra – tai aukščiausiojo Atmano (*paramātman*) įvaizdis.
žirgu... ristūnu... eržilu... arkliu (*hayo... vājī... arva... aśvaḥ*) – pagarsėjęs poetinės kalbos pavyzdys, kai kiekvienas iš tam tikro raktinio žodžio sinonimų siejamas su atskira mitinio kosmoso būtybių kategorija, taip sudarant tarsi atskirus žodynus, atitinkamų būtybių „kalbas". Tokiu būdu *haya* reiškia arklį „dievų kalboje", *vājin* – „gandharvų kalbo-

je", *arva* – demonų „asurų kalboje", *aśva* –„žmonių kalboje". Panašių pavyzdžių žinoma senovės graikų, senovės germanų ir kitose indoeuropiečių tradicijose.
gandharvus (*gandharvān*) – žr. „Katha upanišados" paaiškinimą 2.3.5.
asurus (*asurān*) – žr. paaiškinimą „Yša upanišadai" 3.

1.2.1. **pradžioj** (*agra*) – toliau tęsiamas pasaulio sukūrimas per aukojimą. Kūrėjas, pradžioje tebuvęs alkiu ir mirtimi (nebūtimi), trokšdamas tapti savimi Pačiu (*ātmanvin*), pirmiausia sukuria protą (*manas*), o paskui, pats skaidydamasis į atitinkamas dalis, tarsi aukodamas save kaip „kosminį žirgą", sukuria visą pasaulį, visą pasaulio įvairovę. Radhakrišnanas „Kūrėją Mirtį-Alkį" tapatina su Pradžapačiu (žr. „Aitarėja upanišados" paaiškinimą 3.3) ir pirmine absoliuto Brahmano apraiška Hiranjagarbha.
alkis – tai mirtis (*aśanāyā hi mṛtyuḥ*) – įdomus sutapatinimas, atitinkantis asketinę upanišadų dvasią. Šankara primena, kad ir gyvūnus žudyti mus verčia alkis.
jam taip šlovę skelbiant, radosi vanduo... todėl jis ir vadinas arka (*tasyārcata āpo 'jāyanta... tad evārkasya arkatvam*) – upanišadoms būdingo žaidimo žodžiais, perauganČio į etimologizavimą, pavyzdys: daugiareikšmis žodis *arka*

„spindesys, ugnis, saulė" ir „šlovė, pašlovinimas, gyrius", ir „vanduo" aiškinamas dviejų dėmenų junginiu – veiksmažodžio šaknies *arc-* „spindėti" arba „šlovinti, giedoti šlovę" (iš kurios jis ir kilęs) ir kito daugiaprasmio šakninio daiktavardžio *ka*, galinčio reikšti, be visa ko kito, „vanduo" ir „džiaugsmas". Viso šio žaidimo žodžiais vertimas irgi, žinoma, labai dviprasmiškas: galima būtų versti, pavyzdžiui, „Jis sukrutėjo suspindėdamas, ir jam taip spindint, radosi vanduo... todėl jis ir vadinas „arka". Išties, randas vandens (*kaṃ... bhavati*) tam, kas...". Esamas vertimas pasirinktas dėl nusistovėjusios aiškinimo ir vertimo į kitas kalbas tradicijos.

1.2.2. **išvargusio, bet užsidegusio ryžtu** (*śrāntasya taptasya*) – vėl turime *tapas* kosmogoniniame kontekste, žr. „Taitiryja Upanišados" 2.6.1, „Aitarėja upanišados" 1.1.4 paaiškinimus.

1.2.3. **į tris pasidalino** (*tredhatmanam vyakuruta*) – vienas iš trečdalių yra ugnis, laikoma kaip tik ašvamedhos aukuro ugnimi. **ši ir kita [pasaulio] šalys** (*asau cāsau*) – šiaurės rytai ir pietryčiai, kitąsyk – šiaurės vakarai ir pietvakariai. Tokiu būdu aukojamo žirgo dalys susiejamos su pasaulio šalimis.

1.2.4. **suėjo su kalba** (*vācam mithunaṃ samabhavat*) – „deivė Kalba" Vač (*vāc*) vedose apibūdinama kaip kosminio pirmažmogio pora.
kas buvo sėkla, tapo metais (*tad yad reta āsīt, sa samvatsaro 'bhavat*) – pasak Šankaros, pirmykštis „Alkis-Mirtis" sukūrė vandenį, pats į jį įžengė kaip sėkla ir, tapęs „pasaulio gemalu", pavirto metais. Taip atsiradęs laikas.
bhan (*bhāṇ*) – šūksnį aiškinama imituojant kvėpavimą, savo ruožtu kalba laikoma atsiradusi iš ritmingo kvėpavimo atliekant ritualinį veiksmą.

1.2.5. **ričus, jadžusus, samanus, užkalbėjimus** (*ṛco yajūṃṣi sāmāni chandāṃṣi*) – „Rigvedos", „Jadžurvedos", „Samavedos" posmai (žr. paaiškinimus „Taitiryja" 1.5.3, „Prašna" 5.3, 2.6 ir „Mundaka upanišadai" 2.1.6) ir ketvirtąją, maginę vedą – „Atharvavedą" menantys „užkalbėjimai".
jis ėda viską, tad jo prigimtis – Aditi (*sarvaṃ vā attīti tad aditer adititvam*) – vedų deivės, „dievų motinos" Aditės vardo sugretinimas su šaknies *ad-* „ėsti, valgyti, ryti" žodžiais. Būdinga upanišadoms „poetinė etimologija" (iš tikrųjų Aditės vardas aiškinamas kitaip: *a-diti* „nesurištoji, nesusaistytoji, nežabotoji"; žr. paaiškinimus „Taitiryja upanišadai" 1.1.1 ir „Katha upanišadai" 2.1.7).

1.2.6. **„imsiu ir vėl atliksiu auką, dar didesnę"** (*bhūyasā yajñena bhūyo yajeyeti*) –Šankara aiškina čia minint anksčiau atliktą žirgo aukojimą.
jis ėmė vargti ir užsidegė ryžtu. Iš jo, išvargusio, bet užsidegusio ryžtu (*so 'śrāmyat, sa tapo 'tapyata: tasya śrāntasya taptasya*) – žr. paaiškinimą 1.2.2.

1.2.7. **žirgu, o kai užaugo** (*aśva... yad aśvat*) – vėl būdingas upanišadoms žodžių žaismas: šįsyk tarp daiktavardžio *aśva* „arklys, žirgas" ir veiksmažodžio *śvayati* „jis auga" būtojo laiko formos *aśvat*.
tai, kas šildo, o jos esybė – metai (*ya eṣa tapati tasya samvatsara ātmā*) – galimas daiktas, žirgo aukojimas čia prilyginamas saulei, juoba kad žirgas ir šiaip neretas saulės įvaizdis tiek vedų, tiek ir kitose tradicijose.

1.4.1. **Atmanas... be savęs Paties** (*ātmā... nānyad ātmanaḥ*) – vėl žaidimas žodžio *ātman* dviprasmybe, žr. paaiškinimą „Mundaka upanišadai" 3.2.3 ir kt. Galima būtų versti „Pats, pavidalu – Asmuo... be savęs paties".
„Aš esu" (*aham asmi*) – norint, „ašen esmi"; plg. Iš 3.14: „Aš esu, kuris esu".
sudegino pirmiausia, tai jis – Puruša (*pūrvo... auṣat, tasmāt*

puruṣaḥ) – žodžio *puruṣa* poetinė etimologija, aiškinant jį kaip sudurtinį iš *pūrva* „pirma(s)", arba varianto *purā* „prieš tai, pirma, andai", ir *uṣ-* „deginti".

1.4.2. **išties, [tiktai] dėl antro atsiranda baimė** (*dvitīyād vai bhayam bhavati*) – čia vaizdžiai išsakomas kertinis nedvejybės (*advaita*) principas, žr. „Mandūkja upanišados" 7 paaiškinimą.

1.4.3. **vyras ir žmona** (*patiś ca patnī ca*) – kitaip sakant, „pats ir pati" arba, įprasčiau, „pats su pačia". Lietuvių *pats*, juoba *patis*, kaip daiktavardis reikšme „vyras žmonai", ir *pati* „žmona vyrui" (juoba plg. archajišką *patni*, išlikusį sudurtiniame *viešpatni*) visiškai tiksliai atstoja savo sanskritiškuosius atitikmenis. Skirtumas tik tas, kad pastarieji neįgavo papildomos asmeninių įvardžių funkcijos – ją, be kitų, kaip matėme, atlieka *ātman*. Vengdami didesnės painiavos, šio atitikimo vertime nutarėme atsisakyti.
Jadžnavalkja (*yājñavalkyaḥ*) – mitinis išminčius, žr. paaiškinimą 1.1.1.
subuvo (*samabhavat*) – tikslus atitikmuo.

1.4.6. **soma** (*somaḥ*) – tiksliai nenustatyto augalo (galbūt *Sarcostema Viminalis* arba *Asclepias Acida*) stiebo syvai, rituali-

niu būdu spausti, maišyti su pienu ar kt. ir ritualo metu naudoti kaip šventas narkotinis gėrimas. Šio augalo ir gėrimo personifikacija Soma – vienas iš pagrindinių vedų panteono dievų, ilgainiui ėmęs atstovauti augalams apskritai, iš aštuonių pasaulio šalių – šiaurės rytams, iš dangaus šviesulių – Mėnuliui. Aukuro ugnis *agni*, „ryjanti" įvairias liejamąsias aukas (lydytą sviestą, pieną ir kt.), taigi – skysčius, kuriems savo ruožtu atstovauja *soma*, yra tad „somos valgytojas" (*agni* – vyr. g. žodis).

1.4.7. **vardu ir pavidalu** (*nāmarūpābhyām*) – žr. paaiškinimą „Mundaka upanišadai" 1.1.9.
ugnis (*viśvambharaḥ*) – ugnies epitetas, pažodžiui „visa ko nešėjas", „visatos palaikytojas" ar pan..
pėdsakas (*padam*) – atskiri jutimai (tarp jų ir protas) tėra Atmano „pėdsakai", daliniai „suvokimo kanalai", kuriais jis patiria išorinį pasaulį, betgi pagal juos galima „atsekti" už jų slypintį patį Suvokėją – nedalomą vieną Atmaną.

1.4.10. **Patį save pažino** (*ātmānam evāvet*) – arba „pažino Atmaną", žr. paaiškinimą 1.4.1 ir kt.
rišiams (*ṛṣīṇām*) – žr. paaiškinimą „Aitarėja upanišadai" 2.5.
Vamadeva (*vāmadevaḥ*) – žr. paaiškinimą „Aitarėja upani-

šadai" 2.5. Jam čia priskirti žodžiai „Tai aš buvau Manus ir Sūrja" cituojami iš „Rigvedos" 4.26.1.
Manus (*manuḥ*) – pirmažmogis, vienas iš 14 mitinių žmonijos protėvių (būtent septintasis, dar vadinamas Vaivasvata – Vivasvatos, kitaip sakant, saulės dievo Sūrjos, sūnumi). Su jo vardu susijęs sanskritiškas „žmogaus" pavadinimas *manuṣya*, pažodžiui „Maniškis".
suvokia (*pratyabudhyata*) – pažodžiui „nubunda"; taigi – kas tarsi iš sapno nubunda ir suvokia, kad iš tikrųjų jis yra Brahmanas.
nemalonu (*na priyam*) – pasak S. Radhakrišnano, dievams nemalonu, kai žmogus pažįsta Aukščiausią Tikrovę, nes tuomet jis suvokia jų tarpinę, sąlygišką padėtį ir liaujasi jiems atnašavęs bei tarnavęs. Pasak Šankaros, žmogus liaujasi aukojęs dievams, kai suvokia esąs jiems lygus. Šiaip ar taip, žmonės čia parodomi tarsi dievų banda, kurią tie gano, saugodami nuo Brahmano pažinimo, nes Brahmaną pažinęs žmogus liaujasi buvęs „dievų gyvuliu".

1.4.17. **galėčiau darbus dirbti** (*karma kurvīyeti*) – arba „galėčiau apeigas atlikti".
o ausys – dieviški, nes ausimis išgirstami (*śrotam daivam, śroteṇa hi tac chṛṇot*) – „dieviškas turtas" yra vedos, kitaip

sakant, šventas žinojimas, kurį amžių pradžioje „išgirdo" vedų dainiai išminčiai. Iš čia ir bendras vedų kanono pavadinimas *śruti* „vedų apreiškimas, apreikštasis žinojimas", pažodžiui „kas išgirsta" – skirtingai nuo to, kas tik išsaugota atmintyje, nuo *smṛti* „kas prisiminta, atmenama".

darbai jo – tai jis pats, nes pats jis darbus dirba (*ātmāivāsya karma, ātmanā hi karma karoti*) – arba: „apeigos – tai jis pats, nes pats atlieka apeigas" (žr. pirmą šio posmo paaiškinimą). Kita vertus, *ātman* čia kartais verčiama „kūnas". Tuo atveju išeitų kad „darbai yra jo kūnas, nes kūnu jis darbus dirba".

aukojimas šis – penkeriopas (*sa eṣa pāṅkto yajñaḥ*) – aukojimas dievams, protėviams, išminčiams, žmonėms ir gyvūnams. „Penkeriopas gyvulys", galimas daiktas, mena penkis „aukojamuosius gyvūnus" – žmogus, karvė, arklys, ožys ir avis. Žmogus „penkeriopas" todėl, kad jį sudaro protas, kalba, kvėpavimas, regėjimas ir klausa; arba, kita vertus, „penki kvėpimai" (*pañcaprāṇa*), žr. „Prašna upanišados" 3 ir 4. Pagaliau „penkeriopa visa, kas yra", todėl, kad sudaryta iš penkių elementų, ar stichijų: žemės, ugnies, vandens, oro ir erdvės.

1.6.1. **išties, trejopa [visa] tai** (*trayam vā idam*) – toliau išvardijamos ir aptariamos trys pamatinės būties kategorijos, charak-

terizuojančios raiškos pasaulį: vardas, *nāman*; pavidalas, *rūpa* (dėl jų žr. paaiškinimą 1.4.7); ir veiksmas, ar darbas, *karman*. **ji – jų giesmė, nes ji bendra visiems vardams** (*etad eṣām sāma, etadd hi sarvair nāmabhiḥ samam*) – žaidimas žodžiais: *sāma* „giesmė" ir *sama* „vienodas, toks pat, bendras".

2.4.1. **Jadžnavalkja** (*yājñavalkyaḥ*) – žr. paaiškinimus 1.4.1, 1.1.1. Maitrėjė ir Katjajanė – dvi jo žmonos, kurioms jis atskleidžia Atmano esmę. Šis posmas, beje, liudija, jog upanišadų tradicija moterų neatstūmė, nors prie vedų kanono, pagal brahmaniškos visuomenės papročius, jos nebuvo prileidžiamos.
šeimos gyvenimą (*sthānāt*) – pagal tradiciją, brahmanas gyvenime turėjo pereiti keturis privalomus etapus (*āśrama*): pradžioje jis turėjo būti mokinys (*brahmacārin*), paskui šeimininkas (*gṛhastha*), paskui atsiskyrėlis miške bei piligrimas (*vānaprastha*) ir galiausiai visai pasaulio atsižadėjęs elgeta (*saṃnyāsin*); žr. „Mundaka upanišados" 1.2.11 paaiškinimą. Tad Jadžnavalkja žada mesti šeimininko gyvenimą, šeimos gyvenimą, ir tapti atsiskyrėliu.

2.4.2. **per turtą** (*vittena*) – išoriškam rituališkumui nepakantus Šankara šią vietą interpretuoja taip, jog turčiams, kad

ir kaip prabangiai jie atliks ritualus, nemirtingumo neregėt.

2.4.3. **palaimintasis** (*bhagavān*) – išminčių, šventųjų, dievų epitetas, dažnai vartojamas į juos kreipiantis.

2.4.5. **vyras** (*patiḥ*) – žr. paaiškinimą 1.4.3.
žyniai... kilmingieji (*brahma... kṣatram*) – tiksliau, „brahmaniškumas" ir „kšatra", žr. paaiškinimus „Prašna upanišadai" 2.6 ir „Katha upanišadai" 1.2.5.
matyti verta ir girdėti, galvoti ir giliai mąstyti (*draṣṭavyaḥ śrotavyo mantavyo nididhyāsitavyaḥ*) – kitaip sakant, jis vienas tėra „matytinas, girdėtinas, galvotinas, giliai mąstytinas". Čia ir užuomina į keturis vedantos tradicijos dvasinių pratybų etapus: mokytojo sutikimas, „pamatymas" (*darśana*); jo žodžių klausymasis (*śravaṇa*); jų reikšmės apglavojimas (*manāna*); ir jų gilus apmąstymas, ar meditavimas (*nididhyāsana*).

2.4.6. **žynystė... kilmingumas** (*brahma... kṣatram*) – žr. aukščiau.
mano esant skirtinga nuo Atmano (*anyatrātmanah... veda*) – turint omeny nesyk minėtą žodžio *ātman* dviprasmybę (žr. paaiškinimą 1.4.10 ir kt.), galima būtų versti ir taip: „mano esant skirtinga nuo savęs Paties".

2.4.7–9. **būgną... kriauklę... liutnią** (*dundubheḥ... śaṅkhasya... vīṇayai*) – bene seniausi žinomi Indijoje mušamasis, pučiamasis ir styginis muzikos instrumentai (*dundubhi, śaṇkha* ir *vīṇā*, plg. „Čhandogja upanišadą" 1.7.6). Čia vaizdžiai parodoma, kad neįmanoma reiškinio suvokti, nesuvokus jo šaltinio ar priežasties.

2.4.10. **Didžios Būties** (*mahato bhūtasya*) – iš Aukščiausios Tikrovės, iš Brahmano.
Atharvanai Angirasai (*atharvāṅgirasaḥ*) – žr. „Taitiryja upanišados" 2.3.1 paaiškinimą ir kt. Juos čia reikia suprasti atstojant ketvirtąją vedą – „Atharvavedą".
istorijos (*itihāsaḥ*) – istorinio epo žanro kūriniai, kuriems priklausė ir „Mahabharata" bei „Ramayana", pagal tradiciją dar vadinami penktąja veda.
padavimai (*purāṇam*) – pažodžiui „padavimai apie senovę": aštuoniolika epui artimų mitinių pasakojimų.
mokslai (*vidyā*) – įvairios specialių žinių sritys, tarp jų ir religinių. Todėl antai Svamis Madhavananda verčia „menai", nes, anot jo, dvasinis pažinimas ir žinios apie dievus yra veikiau menas nei mokslas.
posmai (*ślokāḥ*) – tradiciniai dvieiliai, plg. „Taitiryja upanišadą" 3.10.6.

sūtros (*sūtrāni*) – įvairių sričių tekstų sąvadai (*sūtra* pažodžiui – „siūlas, gija").
paaiškinimai (*anuvyākhyānāni*) – tradicinių tekstų skyriai, ar priedai, kuriuose aiškinamos sunkiai suprantamos vietos, priešingai autoriniams „komentarams" (*vyākhyānāni*).

2.4.11. **santaka** (*ekāyanam*) – pažodžiui, „suėjimas į viena". **lytis** (*upasthaḥ*) – vyro lytinis organas, **žr.** „Taitiryja upanišadą" 3.10.3, plg. „Aitarėja upanišadą" 1.1.4.

2.4.12. **grynasis suvokimas... sąmoningumo** (*vijñānaghana... saṃjñā*) – čia vertimai įvairuoja: pavyzdžiui, Radhakrišnanas abu žodžius verčia vienodai, „žinojimas... žinojimo" (*knowledge*); Syrkinas – „pažinimas... sąmonės" (rusiškai gana taikliai *познания... сознания*); Olivelle – „ištisas suvokimas... sąmoningumo" (*single mass of perception... awareness*). Pastarasis vertimas, mūsų nuomone, yra taikliausias; būtent taip antrąjį žodį paaiškina ir Šankara – „ypatingas sąmoningumas" (*viśeṣa saṃjñā*). *Ghana* gali reikšti „grynas, pilnas, sutelktas, ištisas, visiškas".
iš sandų (*etebhyo bhūtebhyaḥ*) – įprasta interpretacija: „iš elementų", t.y. žemės, vandens, ugnies, oro ir erdvės. Kita vertus, galimas daiktas, jog ir čia turimi omeny būties sandai,

apie kuiuos kalbama posme 2.4.14.

2.4.14. **kur tik dvejybė atsiranda** (*yatra hi dvaitam iva bhavati*) – šiuo atveju galima būtų versti „kur tik atsiranda du", tačiau *dvaita* – tai ir kertinio Advaita vedantos principo *advaita* „nedvejybė" (arba tiesiog „Advaitos") priešingybė, žr. paaiškinimą 1.4.2, o ypač „Mandūkja upanišados" paaiškinimą 7. **pažįstantį pažins** (*vijñātāram... vijanīyāt*) – pats žinojimo šaltinis, tasai sąmonės „vyzdys", kuris nuolat visa ką „regi", pats savęs „išvysti" negali, nes kad ir kaip į save sąmonėje gręžtųsi, visuomet atsiduria užnugaryje – visuomet lieka tas, *kuris* „regi", o ne tas, *kurį* ar *ką* (jis gali būti pažintas tik per „atspindį", kaip kad tik per atspindį gali save išvysti akies vyzdys). Šį kertinį pažinimo, suvokimo subjektą, negalintį pažinti, suvokti paties savęs, Šankara palygina su ugnimi, kuri pati savęs nedegina. (Plg. „Aitarėja upanišadą" 3.1; „Kathą" 2.1.3, 5, 6; „Prašną" 4.9.)

2.5.14. **medus** (*madhu*) – kitaip sakant, būtybės Atmanas yra tarsi gėlės žiedo nektaras, ir Atmanui būtybės – tarsi nektaro pilni žiedai. Taip, pasak Anandagirio, medus simbolizuoja priežasties ir padarinio vienybę, nes bitė minta medumi, kurį pati ir pagamina.

Atmane... Atmanas (*ātmani... ātmā*) – matyt, turima galvoje Atmanas, kuris būtybėse, ir Atmanas, kuris virš, aukščiau būtybių; kitaip sakant, individualus Atmanas ir visuotinis Atmanas.

2.5.15. **Atmaną... visi Atmanai** (*ātmani... sarva eta ātmanaḥ*) – vėl skiriami visi individualūs Atmanai nuo vieno visuotinio Atmano, o jų tarpusavio padėtis prilyginama stipinų padėčiai rate, kuriame visuotinis Atmanas atstoja tiek ratlankį – visa apimančią išorę, tiek stebulę – visa savin sumantį vidų. Rato stipinų alegoriją dar plg. „Mundaka upanišadoje" 2.2.6 ir „Prašna upanišadoje" 2.6, 6.6.

3.2.1. **pagavos... pagaviniai** (*grahāḥ... atigrahāḥ*) – pažodžiui „sugriebiantieji, suvokiantieji" ir „ant-sugriebiantieji, ant-suvokiantieji". Kalbama apie atskirus jutimus, tiksliau, suvokimus (plg. lotynų *perceptio* iš *capio* „imu, griebiu, čiumpu, stveriu", lietuvių *pagauti* „pačiupti, pagriebti, pastverti, paimti", bet ir „pajusti, suvokti", o ir *suvokti* pirminė reikšmė yra būtent „surinkti į vieną vietą, pasiimti") ir tų suvokimų objektus, kurie, kaip toliau aiškinama, lemia suvokimus – patys laiko juos „sugriebę" ar „pagavę".

3.2.2. **nosis gi, prana... apana, įkvėpimas** (*prāṇo... apāne-*

na) – dėl daugiaprasmio pranos termino žr. „Kena upanišados" 1.1 paaiškinimą ir daug kur kitur; čia *prāṇa* reiškia patį kvėpavimo organą, nosį. Dėl apanos žr. „Prašna upanišados" 3.5 paaiškinimą: ten *apāna*, pažodžiui „kvėpimas žemyn, nukvėpimas", dėl konteksto verstas „nuokvėpiu", bet kadangi plaučiai yra žemiau kvėpavimo angų, tai „kvėpimas žemyn" veikiau jau yra įkvėpimas – taip jis ir verčiamas, pavyzdžiui, „Prašna upanišadoje" 4.4, „Katha upanišadoje" 2.2.3 ir kt.

3.2.10. Nors šiuose posmuose tiesiai neminimas, vienas iš pokalbio su Jadžnavalkja dalyvių yra Džanaka (*Janaka*) – senosios Videhos karalystės (dabartinės Biharos valstijos šiaurėje) valdovas, pagarsėjęs savo atsidėjimu dvasiniam pažinimui ir dosnumu.

3.2.13. **atsitraukę** (*hotkramya*) – užuomina čia išsakytą mokymą esant ezoterišką, perduodamą „atsitraukus nuo kitų", slapta.
darbus (*karma*) – arba „ritualus". Be to, čia galima įžvelgti „karmos" doktriną, pasak kurios, žmogaus (ir ne tik žmogaus) padėtį ir visą būtį lemia praeityje padaryti darbai ar poelgiai (plg. „Yša upanišadą" 2 ir kt.). Kadangi ką tik kal-

bėta apie mirtį, tai galima įtarti, kad ir karma čia suvokiama pranokstanti mirtį, taigi lemianti ir pomirtinį likimą, arba tolesnius atgimimus.
nutilo (*upararāma*) – galima manyti, kad supratus, jog viską lemia darbai, nebėra ką daug kalbėti. Be to, čia vėl galima įžvelgti užuominą į mokymo ezoteriškumą, apie ką byloja ir frazė „kiek atsitraukę" (*tau hotkramya*).

4.3.7. **klajoja jis po abudu pasaulius** (*ubhau lokāv anusañcarati*) – po ovyje regimą mus supantį pasaulį ir po sapnų, vidinių regėjimų, idėjų, minčių, vaizduotės, „mirties pavidalų" pasaulį (nes miręs žmogus pirmiausia atsiduria būtent jame). Pirmajame jis „tarsi juda", antrajame – „tarsi mąsto", t.y. „juda" tarp minčių, tarp „vidinių pavidalų". Ir tik gilaus miego be sapnų metu ištrūksta iš abiejų (plg. „Mandūkja upanišadą").

4.3.8. **susiliečia su blogiu** (*pāpmabhiḥ saṃsṛjyate*) – Šankaros aiškinimu, kūnas su savo jutimais, juslėmis, juslingumu, įtraukiančiu žmogų į „samsarą", yra pats blogio šaltinis.

4.3.9. **tarpinis... būvis** (*sandhyam... sthānam*)... – pažodžiui „sudėtinis", taigi būvis, atsirandantis „sudėjus" du pirmuosius ir esantis jų riba.

medžiagos (*mātrām*) – išorinio pasaulio įspūdžių ir patyrimų, iš kurių kuria ir griauna savo sapnų pasaulius.

4.3.10. **kūrėjas** (*kartā*) – Šankaros nuomone, kūrėju jis pavadinamas tik figūratyviai, nes kuria ne iš tikrųjų, o tik sužadindamas savo jutimo ir veikimo funkcijas. Nors štai teistinės vedantos (*viśiṣṭa vedānta*) mokyklos pagrindėjas Ramanudža laiko jį pačiu aukščiausiojo Dievo Asmeniu.

4.3.11. **sapnu parklupdęs, kas priklauso kūnui** (*svapnena śārīram abhiprahatya*) – sapne Puruša, tikrasis vidinis Asmuo, prislopina kūniškuosius jutimus bei kūno veiklą ir vienas pats budrus stebi patyrimo ovyje pėdsakus – kuriamų ir griaunamų sapnų pavidalus. (Plačiau apie sapno sampratą indų religinėje kultūroje žr. Beinorius 1999, 34–40.)
pats nemiegodamas, jis miegančiuosius stebi (*asuptaḥ suptān abhicākaśīti*) – Šankaros nuomone, stebi sapne atkuriamus ovyje patirtus įspūdžius.
auksinis Puruša, vieniša gulbė (*hiraṇmayaḥ puruṣa ekahaṃsaḥ*) – čia gal verta turėti omeny tradicinę „poetinę etimologiją", pagal kurią, *haṃsa* „gulbė" siejama su *aham* „aš". Taip gulbė tampa dieviškojo „Aš", tikrojo Paties – Atmano įvaizdžiu. Plg. „Katha upanišadą" 2.2.2.

4.3.12. **alsavimu savo neaukštą lizdą prižiūrėdamas** (*prāṇena rakṣann avaram kulāyam*) – kitaip sakant, kvėpavimu palaikydamas savo fizinio kūno gyvybę.

4.3.14. **nežadinkite jo staiga** (*tam nāyatam bodhayet*) – Šankaros paaiškinimu, žmogų staiga pažadinus, iš kūno iškeliavęs Puruša gali nesuspėti sugrįžti, ir dėl to gali sutrikti jutimo organų veikla, apskritai sveikata. Panašūs tikėjimai žinomi daugeliui archajinių tradicijų.
ovyje (*jāgarita-deśa, jāgrat*) – žr. „Mandūkja upanišados" 3 paaiškinimą.
išsivadavimo vardan (*vimokṣāya*) – pažodžiui „išsivadavimui"; plg. „Mundaka upanišados" 3.2.9 paaiškinimą.

4.3.15. **gilioj ramybėj pasidžiaugęs** (*samprasāde ratvā*) – turimas omeny gilus miegas be sapnų, žr. „Mandūkja upanišadą".

4.3.16. **atgal į būdrą** (*buddhāntāya*) – pagal sąmonės būvių (miegas be sapnų, sapnavimas ir būvis ovyje) struktūrą, nuodugniausiai aptartą „Mundaka upanišadoje", čia turėtų būti kalbama ne apie dvasinį nubudimą, apie kurį kalbant paprastai vartojama šaknis *budh-*, o kaip tik apie įprastą, kasdienį sąmonės būvį ovyje. Tuo tikras ir Šankara, *buddhāntā-*

ya tiesiog keisdamas į *jāgarita-sthānāya*, t.y. į „būvį ovyje".

4.3.17. **atgal į sapną** (*svapnāntāya*) – Šankaros nuomone, čia turėtas omeny gilus miegas be sapnų. Tačiau žr. 4.3.19.

4.3.20. **latakai** (*nāḍyaḥ*) – mistinės anatomijos „gyslos", išvagojusios „subtilųjį kūną".
pilni baltų, žydrų, pilkų, žalių, raudonų [syvų] (*śuklasya, nīlasya, piṅgalasya, haritasya, lohitasya pūrṇāḥ*) – komentatoriaus Dvivedagangos nuomone, atsižvelgiant į tradicinę indų mediciną (ajurvedą), jei žmogaus organizme vyrauja gleivės (*kapha*), syvai yra balti, jei tulžis (*pitta*), – pilki, jei vėjas (*vāta*), – žydri, jei vėjas su gleivėmis, – žali, o jei gleivės, tulžis ir vėjas vienodai, – raudoni.
„Aš esmi visa tai" (*aham evedam, sarvo 'smīti*) – sapnuojančiajam atrodo, tarsi jį supa išorinė tikrovė, bet iš tiesų visas sapnas yra jame pačiame, jo paties apraiška, todėl suvokus save sapnuojant, tampa aišku, kad iš tikrųjų „aš esmi visa tai".

4.3.21. **mylimos žmonos glėby... suvokiančiojo Atmano glėby** (*priyayā striyā sampariṣvakto... prājñenātmanā sampāriṣvaktaḥ*) – viso pasaulio dvasinėje literatūroje žinoma vidinės jungties, integracijos ir pilnatvės bei su tuo susijusių

ekstatinių išgyvenimų alegorija. Čia kartu galima įžvelgti pirmąsias užuominas į vėliau tantrinės tradicijos išrutuliotą vyriškojo ir moteriškojo pradų jungties (*conjunctio oppositorum*) simboliką bei praktiką.

4.3.22. **čandala** (*cāṇḍālaḥ*) – neliečiamasis, pagal brahmanišką tradiciją, šūdrų luomo vyro ir brahmanų luomo moters vaikas.
paulkasa (*paulkasaḥ*) – šūdrų luomo vyro ir kšatrijų luomo moters vaikas.

4.3.23–30 kalbama apie gilaus miego be sapnų būvį, kuriame visi jutimai nurimę ir neveikia, tačiau tikrasis suvokėjas, pats suvokimo subjektas, visuomet išlieka, nes pats suvokimo principas kaip toks niekur nedingsta. Suvokimas – tai Atmano prigimtis, kaip kad ugnies prigimtis – karštis, ir kaip atskiroms ugnims užgęsus neišnyksta pati Ugnis, taip „užgęsus" atskiram jutimui neišnyksta pats Suvokimas.

4.3.32. **Stebėtojas** (*draṣṭā*) – plg. 2.4.14, taip pat „Prašna upanišadą" 4.9, „Katha" 2.1.3–6, „Aitarėja" 3.1 ir kt. Dažnai stebėtoju transcendentinis subjektas vadinamas ir Patandžalio „Joga sūtroje" .

nedvejas (*advaitaḥ*) – žr. „Mandūkja upanišados" 7 paaiškinimą.

4.3.35. **kūniškoji siela** (*śārīra ātmā*) – pasak Šankaros, tarp būdravimo ir miego, gyvenimo ir mirties, šio ir ano pasaulio judanti kūniška siela yra susijusi su kūno organais ir jutimais, o žmogui mirštant, suvokiantysis Atmanas (*prājñenātman*) atitraukia jo sielą nuo jutimų.

4.3.36. **vėl skuba ten, įsčių keliu, kur galima kvėpuot** (*punaḥ pratinyāyam pratiyony ādravati prāṇāyaiva*) – taigi atgal į gyvenimą, nes, pasak Šankaros, „jau daugybę sykių siela žengė iš kūno ir į kūną nelyginant iš sapno į ovį". Tai bene vienas iš ankstyviausių indų religinės literatūros tekstų, kuriame atvirai formuluojama reinkarnacijos doktrina. Kaip kad vėjo nupūstas nuo šakos krenta vaisius (iš kurio sėklos žemėje užaugs naujas tos pat rūšies medis), taip ir mirštančiojo siela atsiduria ten, kur ją nupučia „karmos vėjas".

4.3.37. **tą, kas žino tai** (*haivamvidam*) – Šankaros supratimu, „tą, kuris žino sielos persikūnijimą lemiančias priežastis".

4.4.1. **tarsi aptemsta sąmonė** (*sammoham iva*) – iš tikrųjų Atmanui, pačiam sąmoningumo, kaip tokio, pradui, negali „aptem-

ti sąmonė"; taip atsitinka žmogui, iš kurio Atmanas traukiasi. **šviesos daleles** (*tejomātrāḥ*) – jeigu regėjimą, apskritai suvokimą prilyginame šviesai, o apakimą, apskritai nesuvokimą vadiname aptemimu, tai skirtingi jutimai bei skirtingos psichinės funkcijos yra tarsi „šviesos dalelės", kurias sąmonė, pasitraukdama nuo jutimais suvokiamo išorinio pasaulio, „susirenka".

4.4.2. **jis tampa vienas – nebemato** (*ekī bhavati, na paśyati*) – kiekvienam iš jutimų pasitraukiant iš atitinkamo jutimo organo ir sugrįžtant į savo šaltinį – suvokimą kaip tokį, pirmapradį sąmoningumą, tas jutimas liaujasi veikęs.
pro akis (*cakṣuṣaḥ*) – kai žmogaus darbai dori, sąmonė išveda Atmaną pro akis į Saulę, tuo tarpu išėjimas pro viršugalvį veda tiesiai į Brahmano pasaulį.
tampa samone (*vijñāno bhavati*) – taigi sugrįžta į save kaip sąmonongumo pradą.
buvęs patyrimas (*pūrva prajñā*) – praėjusiame gyvenime (ar net gyvenimuose) įgautas patyrimas, kuris neišnyksta, bet pasireiškia kitame gyvenime kaip atitinkami polinkiai ir gabumai. Šie trys veiksniai – žinojimas, darbai (kartu su polinkiu atitinkamu būdu veikti toliau) ir ankstesnis patyrimas – iš esmės ir lemia žmogaus karmą.

4.4.3. **palikęs jį bejausmį** (*avidyām gamayitvā*) – taip galima versti su išlyga, kad *avidya* yra būdvardis reikšme „neišmanantis, nežinantis, nesuvokiantis" (apibūdinantis *śarīra* „kūną"), o kamiengalis *-ā* – paprasčiausias riktas. Vis dėlto laikant *avidyā* daiktavardžiu reikšme „neišmanymas, nežinojimas, nesuvokimas", tektų, kaip kartais daroma, versti „palikęs neišmanymą" ar „išsklaidęs neišmanymą", nors logiškai toks vertimas atrodo mažiau įtikimas.

4.4.4. **gandharvų** (*gāndharvam*) – žr. „Katha upanišados" paaiškinimą 2.3.5.

4.4.5. **sudaro... dharma ir adharma** (*dharmamayo 'dharmamayaḥ*) – žr. „Katha upanišados" 1.1.21 paaiškinimą. Adharma – tai dharmos neigimas, priešybė.
Purušą (*puruṣaḥ*) – galima būtų versti ir tiesiog „asmenį", „žmogų".
siekiai (*kratuḥ*) – arba valia, valinga pastanga. Kitaip tariant, čia turime priežastinę seką: noras – valia – veiksmas – padarinys.

4.4.6. **siela** (*liṅgam*) – arba „vidinis", „subtilusis kūnas".
dvasios galios neapleidžia (*na prāṇā utkrāmanti*) – kitaip sa-

kant, „neapleidžia kvėpimai", „gyvybinės kvėpavimo galios", arba tiesiog „neapleidžia jėgos", žr. „Kena upanišados" 1.1 paaiškinimą.

jis, tapęs Brahmanu, eina pas Brahmaną (*brahmaiva san brahmāpyeti*) – pasak Šankaros, nuo visų troškimų išsivadavęs žmogus dar šiame gyvenime tampa įsikūnijusiu Brahmanu.

4.4.7. **pasileidžia** (*pramucyante*) – žr. „Mundaka upanišados" 3.2.9 paaiškinimą.

dvasia (*prāṇaḥ*) – galima būtų versti ir „gyvybinė jėga" ar tiesiog „gyvastis", būtent „gyvata", kas itin tiktų kalbant apie kūną kaip *gyvatės* išnarą. Deja, originale tokios tiesioginės sąsajos šiuo atveju nėra. Lietuvių žodis *dvasia* šiaip jau pernelyg platus, kad *prāṇa* būtų galima juo versti visuomet, bet šiuo atveju jis, regis, itin tinka – vėl žr. „Kena upanišados" 1.1 paaiškinimą.

4.4.8. **prieš mane** (*mām spṛṣṭaḥ*) – pažodžiui, „mane palytėjo".

4.4.9. **baltas...** (*śuklam...*) – kalbamas kelias tapatinamas su „vidinio kūno" stuburo (*suṣumna*) įvairiomis atšakomis, ar latakais, žr. paaiškinimą 4.3.20.

4.4.10. Posmas sutampa su „Yša upanišados" 9, žr. jo paaiškinimą.

4.4.11. Plg. „Katha upanišadą" 1.1.3 ir „Yša upanišadą" 3.

4.4.13. **pavojingon, sunkiai įžengiamon vieton** (*samdehye gahane*) – turimas omeny kūnas, į kurį patekęs Atmanas patiria visokių pavojų .

4.4.14. **į sielvartą** (*duḥkham*) – čia galima įžvelgti sąsajas su budizmu, nes *duḥkha* – kaip tik tas terminas, kuriuo pirmojoje iš Budos „keturių tauriųjų tiesų" pavadinta gyvenimo pasaulyje „kančia". Juoba kad ankstesniame posme, 4.4.13, kalbama apie „nubudusį" žmogų, *prati-buddha*, o Budos vardas, kaip žinoma, yra *buddha*.

4.4.16. **šviesų šviesą** (*jyotiṣām jyotiḥ*) – gal net tiksliau būtų versti „šviesulių šviesulį". Viena vertus, čia užuomina į saulę, aplink kurią „sukasi metai"; kita vertus, gyvenimo metai ir dienos šitaip sukasi aplink nušvitusią sąmonę.

4.4.17. **penki ir penkios gentys** (*pañca pañca-janāḥ*) – „penki" yra būdingas keturių pasaulio šalių ir centro, „pasau-

lio vidurio", kaip visumos, skaitinis kodas. Pagal jį tradicinėse kosmologijose atitinkamai išdėstomi kuo įvairiausi „penketukai": stichijų (elementų), jutimų, spalvų, mineralų, augalų, gyvūnų rūšių, genčių ar tautų ir kt. Kartais šis pasaulio modelis turi ir geopolitinių projekcijų: taip, pavyzdžiui, buvo organizuota senovės Airija, kurią sudarė penkios karalystės – keturios aplink ir viena (Midė, pažodžiui „vidurinioji") vidury. Panašių pavyzdžių būta ir senovės Indijoje, kur tokių penkių sričių gyventojai visi kartu vadinti kaip tik terminu *pañca-janā* „penkios gentys", reiškusiu ir apskritai gyventojų visumą, visą visuomenę. Platesne, kosmologine prasme, „penkias gentis" gali sudaryti penkios mitinių būtybių rūšys, štai anot Šankaros, tai esą gandharvai (žr. „Katha upanišados" 2.3.5 paaiškinimą), protėviai, dievai, demonai (*asura*, žr. „Yša upanišados" 3 paaiškinimą) ir piktos dvasios (*rākṣasa*).

4.4.18. **kvėpavimo kvėpavimą** (*prāṇasya prāṇaḥ*) – plg. „Kena upanišadą" 1.2 ir paaiškinimą.

4.4.22. **tylinčiu išminčium** (*muniḥ*) – žr. „Katha upanišados" 2.1.15 paaiškinimą.
„ne tai, ne tai" (*neti neti*) – aukščiausios, nenusakomos tik-

rovės nusakymas per neiginius, artimas Dionisijo Areopagiečio suformuluotam krikščioniškos teologijos apofatiniam principui.

4.4.23 **darbai nelimpa** (*na lipyate karmaṇā*) – plg. „Yša upanišados" 2 paaiškinimą.

4.4.24. **turtų davėjas** (*vasudānaḥ*) – Šankaros paaiškinimu, jis „atseikėja žmonėms pagal jų darbus".

4.4.25. **nemarusis, nemirtingas** (*amaro'mṛtaḥ*) – kaip tik taip.

IŠ ČHANDOGJA UPANIŠADOS

1.7.1. **rič...saman** (*ṛk... sāma*) – žr. „Brihadaranjaka upanišados" 1.2.5 paaiškinimą ir kitas nuorodas ten.
saman remias šiuo rič (*ṛcy adhyūḍham sāma*) – Šankaros palyginimu, kvėpavimas remiasi kalba, „kaip kad nosis yra aukščiau burnos".

1.7.2. **Atmanas – saman** (*ātmā sāma*) – Šankaros paaiškinimu, „nes žmogaus Atmanas regimas jo akyje".

1.7.3. **protas – tai saman** (*manaḥ sāma*) – Šankaros paaiškinimu, „nes protas valdo klausą".

1.7.4. **mėlynoji, juodoji** (*nīlam paraḥ kṛṣṇam*) – Šankaros įsitikinimu, pakankamai sutelkus žvilgsnį ir deramai išmanant šventuosius tekstus, ir saulėje galima įžiūrėti juodumą, tamsą.

1.7.5. **regimas akyje** (*antar akṣiṇī... dṛśyate*) – čia galima turėti galvoje upanišadų mąstytojų pamėgtą „atspindžio akyje" įvaizdį, išreiškiantį mikrokosmo ir makrokosmo tapatumą. Kita vertus, Puruša, kaip ne kartą pabrėžta, yra „suvokėjas", „stebėtojas" (žr. „Brihdaranjaką upanišadą" 4.3.23, 4.3.32 ir nuorodas paaiškinime), taigi suprantama jį rasti „akyje".
uktha (*uktham*) – apeiginės giesmės, eilės, posmai, paprastai „Rigvedos".
jadžus (*yajuḥ*) – žr. „Brihadaranjaka upanišados" 1.2.5 paaiškinimą ir kitas nuorodas ten.
brahman (*brahma*) – čia žodis pavartotas viena iš seniausių savo reikšmių „malda", apimant ir visų trijų vedų giesmes ar posmus.

pavidalas to [, **kuris saulėje]** (*amuṣya rūpam*) – taigi Puruša akyje tapatus Purušai saulėje. Žr., pavyzdžiui, „Taitirygja upanišadą" 1.6.1–2.

1.7.6. **gieda, pritariant liutniai** (*vīṇāyām gāyanti*) – tiksliau, „pritariant vynai", seniausiu styginiu indų muzikos intrumentu, septinstyge indiškąja liutnia, „Rigvedoje" dar vadinama „instrumentų karaliene". Plg. „Brihadaranjaka upanišadą" 2.4.9.

1.7.7. **abu** (*ubhau*) – Purušą, kuris akyje, ir Purušą, kuris saulėje.

1.7.8. **udgataras** (*udgātā*) – „Samavedos" giesmių, vadinamų *udgītha*, giedotojas.

3.1.1. **saulė – tai dievų medus** (*ādityo deva madhuḥ*) – medus, būdingas saldybės metonimas, simbolizuoja dieviškojo nušvitimo palaimą. Dėl dvasinio saulės simbolizmo plg. „Katha upanišadą" 2.1.9, 2.2.11, „Mundaka" 1.2.11, „Prašna" 4.2, 5.5, „Taitirija" 1.10.1 ir daug kur kitur.
perai (*putrāḥ*) – pažodžiui „vaikai", „palikuonys", o „bičių vaikai" ir yra perai (kitaip sakant, išperos).

3.1.2. **ričai** (*rca*) – žr. 1.7.1 paaiškinimą.
vandenys – nektaras (*tā amṛtā āpaḥ*) – sekant ritualine alegorija, „vandenys" – tai aukojamasis vandens, somos ir riebalų mišinys, nuliejimas į aukuro liepsną, o nektaras (*amṛta*) – aukščiausias aukojimo laimikis, būtent nemirtingumas (*amṛta*). Beje, graikų kalbos žodžio *nektar* pirminės reikšmės irgi būta „nugalintis mirtį", taigi jis irgi pirmiausia reiškė nemirtingumą, ir tik paskui juo imtas vadinti gėlių žiedų nektaras.

3.1.3. **syvai** (*rasaḥ*) – žr. „TaitirYja upanišados" 2.7.1 paaiškinimą.
vyriškumas (*vīryam*) – galima versti ir „jėga" ar „narsa", žr. „Kena upanišados" 2.4 paaiškinimą.

3.1.4. **tatai pasruvo** (*tad vyakṣarat*) – matyt, turimas omeny nektaras, nemirtingumo syvai, aukojimo laimikis.
raudonoji apraiška (*rohitaṃ rūpam*) – saulėtekio žara. Taigi aukuro ugnies, „auginamos" aukojimais, liepsnos tarsi perauga į ryto žarą, į aušrą.

3.3.3. **juodoji apraiška** (*kṛṣṇam rūpam*) – plg. 1.7.4. Taip pat plg. Vakarų gnostikų bei viduramžių alchemikų „juodosios saulės" įvaizdį.

3.4.1. **Atharvanai Angirasai... istorijos ir padavimai** (*atharvāṅgirasa... itihāsa-purāṇam*) – žr. „Brihadaranjaka upanišados" 2.4.10, „Taitiryja" 2.3.1, „Prašna" 2.8 ir „Mundaka" 1.1.1 paaiškinimus.

3.5.1. **Brahmanas – tai gėlės žiedas** (*brahmaiva puṣpam*) – kalbant apie žodinę išraišką, Brahmaną atstoja skiemuo AUM.

3.5.4. **syvų syvai** (*rasānām rasāḥ*) – žr. 3.1.3 ir vėlgi „Taitiryja upanišados" 2.7.1 paaiškinimą.

3.6.1. **pirmasis iš nektarų** (*prathamam amṛtam*) – čia ir toliau, ligi pat 10-to skyriaus, nektarai siejami su atitinkamomis dievų grupėmis, dievybėmis bei saulės apraiškomis, ar pavidalais.
vasūs (*vasavaḥ*) – aštuonių dievybių, įasmeninančių įvairius gamtos reiškinius (vandenį, mėnulį, aušrą ir t.t.), bendrinis pavadinimas; *vasu* pažodžiui reiškia „doras(is), kilnus(is)".
Agnį turėdami už burną (*agninā mukhena*) – vedų himnuose ugnies dievas Agnis, įasmeninantis aukuro ugnį, arba pats minta aukomis, arba per jį, kaip tarpininką tarp žmonių ir dievų, aukomis minta kiti dievai. Čia, kaip toliau matysime, už burną jie turi ir Indrą, Varuną (žr. „Taitiryja upa-

nišados" 1.1.1 paaiškinimą), Somą (žr. „Brihadaranjaka upanišados" 1.4.6 paaiškinimą) ir patį Brahmaną.

3.6.2. **susismelkia... išeina** (*abhisamviśanti... udyanti*) – Šankaros nuomone, kol saulėje, jie būna neveiklūs ir tik sotinasi nektaru, o tada išeina ir tampa veiklūs.

3.7.1. **rudros** (*rudrāḥ*) – vienuolikos dievybių, audros dievo Rudros vaikų, bendrinis pavadinimas; *rudra* pažodžiui reiškia „rėkiant(ys)is, staugiant(ys)is".

3.7.4. **teka pietuose** (*dakṣiṇata udetā*) – kalbama apie tam tikrus kosminius periodus. Saulės tekėjimo ir laidos kryptys čia nustatomos mitinio kalno Meru „pasaulio viduryje" atžvilgiu.

3.8.1. **aditjai** (*ādityāḥ*) – dvylikos dievų, „dievų motinos" Aditės vaikų (kartais siejamų su dvylika mėnesių), bendrinis pavadinimas; žr. „Katha upanišados" 2.1.7 ir „Taitiryja upanišados" 1.1.1 paaiškinimus.

3.9.1. **marutai** (*marutaḥ*) – trisdešimt šešių audros ir viesulo dievybių, dievo Rudros vaikų, bendrinis pavadinimas;

nors žodžio *marut* pirminė reikšmė nėra visai aiški, marutai suprantami kaip „lekiantys, skriejantys".

3.10.1. **sadhjai** (*sādhyāḥ*) – ore gyvenančių ir dievams kovose padedančių dievybių bedrinis pavadinimas; *sādhya* pažodžiui reiškia maždaug „siektinas, pamalonintinas, pagerbtinas (aukomis)".

3.11.4. **Udalakai Aruniui** (*uddālakāyā 'ruṇaye*) – ankstyvose upanišadose dažnai minimas garsus brahmanas, išminčiaus Arunio sūnus, Švetaketos tėvas. Plg. „Katha upanišadą" 1.1.11. Dėl Pradžapačio žr. „Aitarėja upanišados" 3.3 paaiškinimą, dėl Manaus – „Brihadaranjaka upanišados" 1.4.10.

3.12.1. **gajatri** (*gāyatrī*) – šventos formulės, kuriomis kreipiamąsi į Savitarą (gynėją); pažodžiui – „sauganti giesmė" (plg. „Taitirija upanišados" 1.5.1 paaiškinimą).
apdainuoja ir apsaugo (*gāyati ca trāyate ca*) – žodžio *gāyatrī* „poetinė etimologija".

3.12.5. **keturpėdė šešianarė** (*catuṣpadā ṣaḍvidhā*) – gajatri metras yra keturių pėdų, kurių kiekvieną sudaro šeši skie-

menys (plg. „Katha upanišados" 1.2.15 ir 1.3.7 paaiškinimus). Šankaros nuomone, jie atitinka 6 čia išvardytus dalykus: būtį (ar būtybes), kalbą, žemę, kūną, širdį ir kvėpavimą (kvėpimus).

3.12.6. **jo pėda – tai visos būtybės, [kitos] trys pėdos...** (*pādo 'sya sarvā bhūtāni, tripād...*) – „Rigvedos" 10.90.3 citata. Plg. „Rigvedą" 1.164.45, kur sakoma žmones tesuprantant vieną, profaniškąją, kalbos dalį (ar lygmenį), o kitas tris, šventas, supranta tik išminčiai brahmanai; plg. „Atharvavedą" 2.1.2, kur trys būties ketvirčiai priskiriami dievams, ir t.t. Taip pat plg. mokymą apie keturias Brahmano pėdas „Mandūkja upanišadoje".

3.12.9. **erdvė širdy** (*antar-hṛdaya ākāśaḥ*) – erdvę aplink žmogų, erdvę žmogaus viduje ir erdvę širdyje plg. su sąmonės būsenomis ovyje, sapnuojant ir giliai miegant be sapnų, išsamiausiai aptartas „Mundaka upanišadoje". **laimę laimi** (*śriyam labhate*) – arba „malonę, palaimą". Vertimo *figūra etymologica*, kaip matyti, šiuo atveju neatspindi originalo, bet visai pritinka upanišadų dvasiai ir gal net atstoja daugybę kitų prarastų verčiant tokio pobūdžio sąskambių.

5.3.1. **Švetaketus Arunėja** (*śvetaketur āruṇeyaḥ*) – Arunių giminės narys, vienas iš upanišadų išminčių. Žr. 3.11.4.
pančalų (*pañcālānām*) – Pančalos, Šiaurės Vakarų Indijos regiono Gangos slėnyje, gyventojų.
Pravahana Džaivalis (*pravāhaṇo jaivaliḥ*) – Dživalos sūnus, vienas iš Pančalos valdovų.

5.3.2. **kelias pas dievus ir kelias pas protėvius** (*devayānasya pitṛyānasya ca*) – žr. „Mundaka upanišados" 1.2.11 paaiškinimą (plg. dar jos posmą 3.1.6, taip pat „Prašna upanišadą" 1.9–10).

5.3.3. **anas pasaulis** (*asau lokaḥ*) – protėvių pasaulis, į kurį veda „protėvių kelias" ir iš kurio sugrįžtama čia.
po penkto [aukos] nuliejimo (*pañcamyām āhutāv*) – žr. skyriuose 5.4–8 aptariamus „penkis aukojimus": tikėjimo, Somos, lietaus, maisto ir sėklos.

5.3.6 **tas sutriko** (*sa ha kṛcchrī babhūva*) – tradicinėje brahmaniškoje visuomenėje buvo neįprasta, kad kšatrijas mokytų brahmaną.

5.4.1. **anas pasaulis, iš tiesų, Gautama, – tai [aukojimo] ugnis** (*asau vāva lokaḥ, gautama, agniḥ*) – Pravahana pra-

deda mokymą atsakydamas į paskutinį klausimą ir kalba apie penkias aukojimo ugnis: aną pasaulį, Pardžanją (žr. „Prašna upanišados" 2.5 paaiškinimą), žemę, vyrą ir moterį, – iš kurių kiekviena turi savitą kurą, dūmus, liepsnas, žarijas, kibirkštis, gauna savitas atnašas ir neša savitus aukojimo vaisius.

5.5.1. **perkūnas** (*aśanir*) – tiksliau, perkūnijos dievo ginklas („perkūno strėlė", „perkūno kirvelis" ar pan.).

5.7.1. **žmogus** (*puruṣaḥ*) – iš konteksto matyti, kad čia kalbama ne apie kosminę Dvasią ar Asmenį, o būtent apie žmogų, konkrečiau – vyrą.

5.9.2. **mirusį jį į paskirtą vietą neša [atiduoti] ugniai** (*taṃ pretaṃ diṣṭam ito 'gnaya eva haranti*) – į kremavimo vietą.

5.10.1. **tie, kas tai žino** (*tad ya itthaṃ viduḥ*) – pasak Šankaros, kadangi toliau minimi atsiskyrėliai, čia turima galvoje tie, kas gyvena šeimyninį gyvenimą, bet žino dvasinį mokymą. Nors gali būti ir taip, kad tie patys, kurie žino, ir yra atsiskyrėliai, juoba kad toliau (5.10.3) apie kaimiečius, ar šeimynykščius, kalbama atskirai.

Šiame, dešimtajame, skyriuje aptariami du pomirtiniai keliai: kelias pas dievus ir kelias pas protėvius (žr. 5.3.2 ir paaiškinimą). Šviesa ir diena simbolizuoja dievų pasaulį.
į šviesiąją mėnesio pusę (*āpūryamāṇa-pakṣam*) – nuo jaunaties ligi pilnaties.
[saulė] juda šiaurėn (*udaṅṅ eti*) – šiaurėn saulė juda nuo žiemos saulėgrįžos ligi vasaros saulėgrįžos. Savo ruožtu dievų pasaulis, pagal tradiciją, esąs šiaurėje, o protėvių – pietuose.

5.10.3. **į kitą[, tamsiąją] mėnesio pusę** (*apara-pakṣam*) – nuo pilnaties ligi jaunaties. **[saulė] juda į pietus** (*dakṣiṇaiti*) – nuo vasaros saulėgrįžos ligi žiemos saulėgrįžos.

5.10.4. **jis – tai dievų maistas, juo minta dievai** (*tad devānām annam, tam devā bhakṣayanti*) – anot Šankaros, „protėvių keliu" atkakę į mėnulį čia tampa dievų tarnais, globotiniais ar net numylėtiniais (nes „maistas" perkeltine prasme gali reikšti mėgavimosi, meilės objektą).

5.10.7. **pateks į geras įsčias** (*ramaṇīyām yonim āpadyeran*) – kitaip sakant, gerai atgims, pergims geram gyvenimui: čia išsakoma pati karmos dėsnio esmė.

Paaiškinimai 191 psl.

čandalos (*cāṇḍāla-yonim*) – žr. „Brihadaranjaka upanišados" 4.3.22 paaiškinimą.

6.2.1. **pradžioj... visa tai buvo Būtis... Nebūtis** (*sad eva... idam agra āsīd... asat*) – dėl to, kas buvo „pradžioje", plg. „Taitirija upanišadą" 2.7.1, „Brihadaranjaka" 1.2.1 ir kt. Su Būtimi, ar Esatimi, *sat*, etimologiškai susijusi ir tiesa, *satya*.

6.2.3. **„Te manęs bus daug – prisigimdysiu!"** (*bahu syām prajāyeyeti*) – tas pat „Taitirija upanišadoje" 2.6.1.
ji pagimdė kaitrą (*tejo asṛjata*) – platesne prasme, viską, kas dega, švyti ir yra raudona.
ji pagimdė vandenį (*apo asṛjata*) – platesne prasme, viską, kas teka ir yra balta.

6.2.4. **jis pagimdė maistą** (*annam asṛjata*) – platesne prasme, viską, kas tvirta, apčiuopiama, neskaidru. Šiame skyriuje susiduriame su filosofinėje samkhjos mokykloje išplėtoto mokymo apie tris būties kokybes, ar modusus (skaidrumas, balta – *sattva*; veiksmas, raudona – *rajas*; inercija, juoda – *tamas*) užuominomis, o gal net ištakomis.

6.3.1. **kiaušiniagymės, gyvagymės, daigagymės** (*āṇḍajam,*

jīvajam, udbhijam) – senovės indų tradicija dar mini ketvirtą gyvų būtybių padermę: gimusių iš drėgmės, „drėgmiagymių" (*svedaja*).

6.3.2. **toji dievybė** (*seyam devatā*) – Būtis.
į šitas tris dievybes (*imās tisro devatā*) – taigi į kaitrą, vandenį ir žemę.
vardą ir pavidalą (*nāma-rūpe*) – žr. „Brihadaranjaka upanišadą" 1.4.7 ir ypač „Mundaka" 1.1.9 su paaiškinimu.

6.8.1. **Udalaka Arunis... Švetaketui** (*uddālako hāruṇiḥ śvetaketum*) – žr. paaiškinimus 3.11.4 ir 5.3.1.
tikrąją sapno esmę (*svapnāntam*) – pažodžiui, „sapno viršūnę", „sapno ribą", „sapno pabaigą"; turimas omenyje gilus miegas be sapnų, kai visi jutimai ir protas, išskyrus kvėpavimą, nurimsta, ir miegančiojo sąmonė „atsiduria savy", t.y. Atmane.
„jis miega"... atsiduria savy (*svapiti... svam hy apīto bhavati*) – žaidimas žodžiais, anagrama: žodis *svapiti* „jis miega" išskaidomas į atskirus garsus, kurie atpažįstami kaip toliau einančių žodžių dėmenys. Būdinga senosioms indoeuropiečių poetinėms tradicijoms technika. Plg. 3.12.1.

6.8.2. **nes protas yra pririštas, mielasis, prie kvėpavimo** (*prāṇa-bandhanam hi, saumya, mana iti*) – Šankara tai aiškina gyvybinio kvėpavimo tapatumu Atmanui, iš kurio protas atsiranda ir į kurį sugrįžta mirus.

6.8.6. **kalba ištirpsta prote** (*vāṅ manasi sampadyate*) – žmogui mirštant, pirmiausia jį apleidžia kalbos dovana, nors protas dar veikia; paskui tolydžio protas, kvėpavimas, ir vieninteliu, paskutiniu gyvybės požymiu lieka kūno šiluma, „kaitra", kuri irgi netrukus „ištirpsta aukščiausioje dievybėje" (*parasyām devatāyām*) – grynoje Būtyje.

6.8.7. **tat tu esi** (*tat tvam asi*) – čia Udalaka pasiekia viso upanišadų mokymo kulminaciją ir paskelbia principinį individualaus, subjektyvaus prado (*tvam* „tu") tapatumą aukščiausiam, universaliam, objektyviam pradui (*tat* „tat, tai"). Formulė *tat tvam asi* yra viena iš kertinių upanišadų „didžiųjų ištarų" (*mahāvākya*), kurių gilus apmąstymas, meditavimas veda į gnostinį savo tikrosios dvasinės tapatybės atstatymą. Įdomu tai, kad nors ši formulė išreiškia patį monizmo branduolį, dualistinės vedantos (*dvaita vedānta*) pradininkas Madhava (XIII a.) ją radikaliai perinterpretuoja į *atat tvam asi* „ne tat tu esi", o sąlygiškojo monizmo vedantos (*viśiṣṭa advaita*

vedānta) galva Ramanudža (X a.) ją aiškina teigiant tik bendrą visatos ir jai priklausančio individo dieviškumą. Lietuvis skaitytojas vargu ar gali likti abejingas, visus tris šios formulės žodžius galėdamas ištarti kuo tiksliausiais lietuviškais atitikmenimis, nors tuo jis ir nėra ypatingas: nekažkiek šiuo atžvilgiu atsilieka senoji slavų, lotynų ir kai kurios kitos indoeuropiečių šeimos kalbos.

6.9.2. **Būtį pasiekę** (*sati sampadyamahe*) – tiek gilaus miego be sapnų, tiek ir mirties atveju.

6.9.3. **tuo jie ir tampa [vėl]** (*tad ābhavanti*) – tiek pabudę iš miego, tiek iš naujo atgimę. Kaip tik todėl, kad nesupranta, jog buvo „pasiekę Būtį" ir kas jie iš tikrųjų yra.

7.24.1. **kur nieko kita nebėra, ką būtų galima matyti** (*yatra nānyat paśyati*) – kitaip sakant, kur išnyksta pamatinis subjekto ir objekto, reginčiojo ir regimojo, suvokiančiojo ir suvokiamojo dualizmas.

7.25.1. **ji užnugaryje, ji priešaky, ji dešinėj, ji kairėje** (*sa paścāt, sa purastāt, sa dakṣiṇataḥ, sa uttarataḥ*) – turint omeny tradicinę orientaciją (kurią atspindi ir pats lotynų žodis

„orientacija"), galima būtų versti „ji vakaruose, ji rytuose, ji pietuose, ji šiaurėje".

7.25.2. **pamokymas dėl Atmano** (*ātmādeśaḥ*) – turint omeny nesyk aptartą žodžio *ātman* dviprasmybę (žr. paaiškinimus „Brihadaranjaka upanišadai" 2.4.6; 1.4.10; 1.4.1; „Taitiryja upanišadai" 2.9.1; 2.7.1; 2.2.1; 1.3.1; „Katha upanišadai"1.2.23; 2.2.12 ir ten nurodytus kitus), galima būtų versti: „Dabar pamokymas apie Patį save: Pats viršuje, Pats apačioj, Pats užnugaryje, Pats priešaky, Pats dešinėj, Pats kairėje, Pats – visa tai". Šiaip jau tai gal net geriau atitiktų šių posmų dvasią.
jis tampa sauvaldžiu (*sa svarāḍ bhavati*) – tokiu, kuris pats save valdo, t.y. suverenu, nepavaldžiu niekam kitam.

7.26.2. **jis būna vieninis, būna trejinis, penkerinis...** (*sa ekadhā bhavati, tridhā bhavati, pañcadhā...*) – „vieninis" jis prieš kuriant pasaulį, „trejinis" – skilęs į elementus (ugnį, vandenį ir žemę), „penkerinis" ir t.t. – pabrėžiant Atmano raiškos pavidalų įvairovę kūrinijoje.
jei maistas tyras (*āhāra śuddhau*) – Šankaros nuomone, čia turimas omenyje minčių, „sąmonės maisto", tyrumas.
išsmuksi iš visų mazgų (*sarva-granthīnām vipramokṣaḥ*) –

pažodžiui, „[bus] iš visų mazgų išsmukimas", ar „išsilaisvinimas"; žr. „Mundaka upanišados" 3.2.9 paaiškinimą.
tam, kas apsivalė nuo dėmių... rodo kitą tamsos... (*tasmai mṛdita-kaṣāyāya tamasaḥ pāraṃ darśayati...*) – užuomina į „nuodėmes" dėl sąskambio atsiranda tik lietuviškajame vertime, bet ji čia labai tinka ir pagal prasmę, ir netgi dėl paties sąskambio kaip tokio, kuris originale girdėti tarp žodžių *tasmai... kaṣāyāya tamasaḥ... darśayati.*
Skanda (*skandaḥ*) – pažodžiui, „peršokantis, perlipantis, peržengiantis".

8.1.1. **Brahmano mieste** (*brahmapure*) – arba „pily"; turimas omeny žmogaus kūnas, plg. „Mundaka upanišadą" 2.2.7 ir „Katha upanišadą" 2.2.1.
mažas lotosiukas (*daharam puṇḍarīkam*) – pasak Šankaros, tai žmogaus širdis.

8.1.3. **šita erdvė... erdvė širdy** (*ayam ākāśaḥ... antarhṛdaya ākāśaḥ*) – kitaip sakant, mikrokosmas prilygsta makrokosmui.

8.1.6. **Atmano... Atmaną** (*ātmānam... ātmānam*) – gal net geriau čia tiktų versti „savęs Paties... save Patį", žr paaiškinimą 7.25.2 ir ten nurodytus kitus. Taigi imperatyvas – pažinti tikrąjį save, save Patį, ir savo tikruosius norus.

8.6.1. **širdies latakai** (*hṛdayasya nāḍyaḥ*) – arba „gyslos", žr. „Brihadaranjaka upanišadą" 4.3.20, plg. 4.4.9; „Prašna" 3.6 ir toliau; „Katha" 2.3.16 ir jų paaiškinimus.
nemedžiaginių (*aṇimnaḥ*) – kitaip sakant, „subtilių". Su šiais širdies syvais susijungia saulės spnduliai, įgaudami atitinkamą atspalvį.

8.6.3. **neregi sapnų** (*svapnam na vijānāti*) – apie gilų miegą be sapnų, kaip dvasiškai reikšmingą būseną, žr. „Mandūkja upanišadą". Čia ši būsena susiejama su širdies erdve ir jos latakais.

8.6.5. **taip pat [greitai,] kaip lekia mintis** (*yāvat kṣipyen manaḥ*) – taip šią vietą supranta Šankara, taip verčia Syrkinas, tuo tarpu kai kurie kiti (kaip antai M. Mülleris, S. Radhakrishnanas, O. von Böhtlingkas, W. von Morgenrothas) verčia „išlekiant protui", t.y. sielai paliekant kūną.
pasaulio vartai (*loka-dvāram*) – pasak Šankaros, „vartai į Brahmano pasaulį".

8.6.6. Cituojama „Katha upanišada" 2.3.16.

8.7.1. **Pradžapatis** (*prajāpatiḥ*) – žr. „Aitarėja upanišados" 3.3 paaiškinimą

8.7.2. **štai žengė žingsnį Indra iš dievų, ir Vairočana iš asurų** (*indro haiva devānām abhipravavrāja, vairocano 'surāṇām*) – Indra yra vyriausias iš dievų, o Vairočana – vienas iš vyriausių asurų. Nepaisant tarpusavio priešiškumo, jiedu trisdešimt du metus išgyveno kartu pas Pradžapatį, siekdami tikrojo pažinimo.
su žabais rankose (*samit-pāṇi*) – žr. „Mundaka upanišados" 1.2.12 paaiškinimą.

8.7.4. **Puruša, tas, kuris regimas aky** (*ya eṣo 'kṣiṇi puruṣo dṛśyata*) – plg. „Brihadaranjaka upanišadą" 4.4.1. Turimas omeny Suvokėjas, suvokimo subjektas, kuris pats negali būti tiesiogiai suvokiamas, o tik per atspindį, todėl dėl neišmanymo imamas laikyti objektu.

8.12.1. **galingasai** (*maghavan*) – Indros epitetas, žr. „Prašna upanišados" 2.5 paaiškinimą.
kas bekūnis, to... neliečia (*aśarīram na spṛśataḥ*) – tikriausiai kalbama apie Atmaną, bet galima užuomina ir į išsivadavusį žmogų, atsikračiusį bet kokių žemiškų troškimų ir liovusį tapatinusis su kūnu.

8.12.3. **šitas ramusis** (*eṣa samprasādaḥ*) – pasak Šankaros,

„nuramintas pamokymo *tat tvam asi*" (žr. 6.8.7).
kinkomasis gyvulys... įkinkomas... įkinkytas (*prayogya... yuktaḥ... yuktaḥ*) – žodžiai, vienos šaknies su *yoga*, pirmine reikšme būtent „jungas, kinkinys" (lietuviškai irgi galima būtų versti giminiškais žodžiais „jungiamasis gyvulys... pajungtas... pajungtas"). Taigi „normalus" gyvenimas šiame pasaulyje, kai dvasia pajungta kūnui, – tai savotiška „antijoga", o „joga", kaip dvasinis mokymas ir praktika, yra būtent pastanga apversti šį santykį ir pajungti kūną dvasiai. (Dėl jogos užuomazgų upanišadose žr. „Katha upanišadą" 2.3.11 ir paaiškinimą.)

8.12.5. **dieviška akis** (*daivam cakṣuḥ*) – savotiškas terminas, žymintis „nepaprasto suvokimo" sugebėjimą, ar „organą". „Dievišką akį" gali turėti dievas, ją įgauna daug pasiekęs jogas ir pan. Protas, kaip pastebėjo Šankara, yra „vidinio suvokimo akis", o kadangi šis vidinis suvokimas gali regėti ir tai, ko tikrovėje dar arba jau nėra (nekalbant apie gryną vaizduotę), taigi tarsi regėti ateitį ir praeitį, tai jis „nepaprastas".

8.13.1. **aš nuo tamsaus einu prie margo** (*śyāmāc chabalam prapadye*) – šie žodžiai mena vadinamąją „apvalomąją mantrą" (*pāvana mantra*). Pagal vieną aiškinimą, „tamsus" reiškia ne-

įžvelgiamą širdies gelmėje Brahmaną, o „margas" – Brahmaną, kaip įvairiausių troškimų spektro židinį. Pagal kitą, *śyāma* ir *śabala* – tai du mirties valdovo Jamos šunys, „tamsusis" mėnulio šuo ir „margasis" saulės šuo, pro kuriuos mirusiajam tenka praeiti pakeliui į Brahmano karalystę.

Rahaus (*rāhoḥ*) – mitinis demonas Rahus (*rāhu*) periodiškai praryja mėnulį ir saulę, taip sukeldamas jų užtemimus.

savo darbu nepadirbtą Brahmano pasaulį (*akṛtam kṛtātmā brahmalokam*) – *kṛtātmā* galima būtų versti ir „Paties darbu" (arba „Atmano darbu", žr. 7.25.2), ir, kita vertus, „pats save sukūręs", taigi „tobulas". Brahmano pasaulis yra pirmapradė tikrovė, taigi yra „nesukurtas", ar „nepadirbtas" (tikras), tačiau pasiekiamas asmeniškomis pastangomis, „darbu" – originale tai mena ir bendrašaknių žodžių žaismas *akṛtaṃ kṛtātmā*, kurį šiuo atveju pasirodė įmanoma išsaugoti ir vertime

8.14.1. **kas vardu Erdvė... per vardą ir pavidalą** (*ākāśo vai nāma nāma-rūpayoḥ*) – žr. 6.3.2 paaiškinimą ir ten nurodytus kitus.

aš – brahmanų šlovė, šlovė karalių, šlovė vaišjų (*yaśo 'ham bhavāmi brāhmaṇānām, yaśo rājñām, yaśo viśām*) – žr. „Katha upanišados" 1.2.25 paaiškinimą (įprasesnius trijų luomų pavadini-

muose kilminguosius kšatrijus čia atstoja radžos, „karaliai").
gličios tenepriеisiu (*lindu mābhigām*) – Šankaros nuomone, tai iščios, sugrįžimas į kurias „užkeikiamas" šiame posme.

8.15.1. **Brahmanas tai pasakė Pradžapačiui** (*brahmā prajāpataya uvāca*) – čia, paskutiniame šios upanišados skyriuje, nurodoma dieviškoji upanišadų perdavos kilmė ir toliau glausai primenamos idealaus brahmano savybės, kurias šis turi puoselėti visais keturiais tradiciniais gyvenimo etapais – mokinystės, šeimininko, atsiskyrėlio ir elgetos (žr. „Brihadaranjaka upanišados" 2.4.1 paaiškinimą), - kol galiausiai pasiekia Brahmaną.
užauginęs vertus [sūnus, mokinius] (*dhārmikān vidadhat*) - vertimas remiasi Šankaros aiškinimu.
išskyrus šventus atvejus (*anyatra tīrtebhyaḥ*) – tradicinius gyvūnų aukojimus.
nebegrįžta čia daugiau (*na ca punar āvartate*) – taigi nebeatgimsta, ištrūksta iš pergimimų rato.

IŠ KAUŠYTAKI UPANIŠADOS

3.1. **išties, Pratardana, Daivodasos sūnus** (*pratardano ha vai daivodāsiḥ*) – „Mahabharatoje" minimas Varanasio valdovas, gerbiamas kaip ritualų žinovas.
per kovą ir narsą (*yuddhena ca pauruṣeṇa ca*) – t.y. kaip atpildą už narsą kovoje.
aš užmušiau (*ahanam*) – išvardijamos vedose minimos Indros pergalės. Tačiau šiame skyriuje Indra kalba upanišadų aukščiausios dievybės – Brahmano vardu.
Tvaštaro trigalvį sūnų (*triśīrṣāṇam tvāṣṭram*) – t.y. demoną Višvarūpą („Visalytį", žr. „Taitiryja upanišados" 1.4.1 paaiškinimą).
Prahladus... Paulomus... Kalakandžus (*prahlādīyān... paulomān... kālakañjān*) – pusdieviai demonai.
juoduma (*nīlam*) – pasak kai kurių komentatorių, tai reiškia, kad jis neišblykšta, nepraranda sveikam kariui būdingos veido spalvos.

3.2. **suvokiantįjį Atmaną** (*prajñātmā*) – arba „pažįstantįjį Atmaną", bet čia kalbama ne apie pažinimą kaip tyrinėjimą ir žinių kaupimą, o apie patį pažinimo, arba suvokimo, principą kaip tokį (plg. „Čhandogja upanišadą" 8.7.4; „Bri-

hadaranjaka upanišadą" 4.4.22, 4.3.23–32, 2.4.14 ir paaiškinimus). Atsižvelgiant į nesyk aptartą žodžio *ātmā* dviprasmybę, gana taiklus būtų vertimas „Patį suvokiantįjį" ar net „Patį Suvokėją".

3.3. **ukthą** (*uktham*) – žr. „Čhandogja upanišados" 1.7.5 paaiškinimą.
jokio neberegi sapno (*svapnaṃ na kañcana paśyati*) – kalbama apie gilaus miego be sapnų būseną, žr. „Mandūkja upanišadą".
dievai (*devāḥ*) – panašu, jog čia turimi omeny jutimai, žr. „Mundaka upanišados" 3.2.7; „Kena" 4.3 ir „Yša" 4 paaiškinimus. Taigi giliai miegant jutimai, o per juos ir visas jais juntamas pasaulis, tarsi sutraukiami vidun, ir atvirkščiai – nubudus jutimai, o per juos ir pasaulis, vėl projektuojami išorėn.

3.5. **esybės atitikmuo** (*bhūta-mātrā*) – galėtume tarti, „ontologinis elementas". Kitaip sakant, kiekvieną suvokimo „kanalą" sudaro du neperskiriami, skiriami tik formaliai, dėmenys: jutimas ir jį atitinkantis išorinis jutimo objektas. Panašiai – veikimo organas ir jį atitinkantis išorinis veiksmas.
nosis (*prāṇaḥ*) – arba „kvėpavimas".
lytis (*upasthaḥ*) – vyro lytinis organas, žr. „Brihadaranjaka upanišados" 2.4.11 ir „Taitiryja upanišados" 3.10.3 paaiškinimus.

3.6. **įvaldžius** (*samāruhyaḥ*) – suvokimas yra visų jutimų ir veikimų, o per juos ir atitinkamų išorinio pasaulio objektų valdovas. Jei vietoj „suvokimas" tarsime „dėmesys", tai taps mums savaime suprantama.
uoslę (*prāṇam*) – arba „kvėpavimą".

3.8. **jis nėra daugeriopas** (*na anyantaraḥ*) – suvokiantysis subjektas, Atmanas, neišsiskaido po pažinimo organus; nors ir suvokia pasaulį per juos, lieka savyje vienas.
nedidėja nuo gerų darbų ir nesumenksta nuo blogų (*na sādhunā karmaṇā bhūyān bhavati no evāsādhunā kanīyān*) – plg. „Brihadaranjaka upanišadą" 4.4.22.
ganytojas pasaulio (*lokapālaḥ*) – arba „sargas" (plg. *dvārapāla* „vartų sargas", bet *gopāla* „galvijų piemuo, ganytojas").
mano Atmanas (*ma ātmā*) – galima būtų versti „aš Pats", plg. anglų *myself* ir pan. (Žr. „Čhandogja upanišados" 8.1.6 paaiškinimą ir ten nurodytus kitus.

2.1. **Savitaras** (*savitā*) – pažodžiui maždaug „žadintojas, skatintojas, (su)kėlėjas, kurstytojas, ragintojas, įkvėpėjas", soliarinė vedų dievybė, kartais tiesiog tapatinama su saulės dievu. Savitarui skita ir garsioji Gajatri mantra, kurią dukart gimusieji privalo kas rytą saulei tekant sugiedoti. Beje, 1–5 šios upanišados posmai sutampa su „Taitiryja samhitos" IV.1.1.1–5 ir „Vadžasanėji samhitos" XI.1–5, kas irgi liudija itin glaudų jos ryšį su vedomis.
pajungęs (*yuñjānaḥ*) – kiekvienas iš 1–5 posmų prasideda skirtingų gramatinių formų šaknies *yuj-* „(pa)jungti" žodžiais, kas yra akivaizdi užuomina į tos pat šaknies terminą *yoga* (pirmine reikšme „jungas"). Plg. „Čhandogja upanišadą" 8.12.3, „Katha upanišadą" 2.3.11 ir jų paaiškinimus.
mintis (*dhiyaḥ*) – sunkiai išverčiamas terminas, vedose reiškiantis maždaug „įkvėptą mintį" ar „poetinį regėjimą" ir susijęs veikiau ne su protavimu, o su vaizduote, kitaip sakant, su „imaginaciniu mąstymu". Galima tad būtų versti „pajungęs pirma protą ir vaizduotę".

2.3. **regėjimuose** (*dhiyā*) – arba „vaizduotėje", „mintyse".

2.6. **ugnis... vėjas... soma...** (*agnir... vāyur... somo...*) – kadangi tarp tikrinių ir bendrinių daiktavardžių sanskrite formalaus skirtumo (didžiosios raidės) nėra, tai šiuos tris žodžius galima suprasti ir kaip atitinkamų vedų dievų vardus: Agnis, Vajus, Soma.

2.7. **ten įsikurki ištakomis** (*tatra yonim kṛṇavase*) – arba „ten susikurki įsčias", kitaip sakant, naują gimimo vietą, kurioje „iš naujo gimęs" nebebūtum priklausomas nuo savo karmos.

2.8. **ištiesęs tris dalis** (*trirunnatam sthāpya*) – krūtinę, kaklą ir galvą. Čia prasideda mokymas apie jogos pratybas. **Brahmano luotu** (*brahmoḍupena*) – Šankaros nuomone, tai šventasis skiemuo AUM.

2.9. **pajungęs... pajungtą** (*saṃyukta... yuktam*) – vėl tiesioginė užuomina į jogą kartu su būdingu jungo, ar kinkinio, įvaizdžiu.

2.11. **Brahmano apsireiškimą jogoj pranašauja** (*brahmaṇy abhivyaktikarāṇi yoge*) – vardijami sėkmingų jogos pratybų šalutiniai požymiai, iškylantys regėjimai, vizijos, o gal ir simboliai, pagal kuriuos sprendžiama apie artėjantį Brahmano apsireiškimą. Daugelis šių įvaizdžių žinomi ir kitose religinėse tradicijose, minimi didžiųjų mistikų patyrimuose.

2.12. **jogos savybė penkeriopa** (*pañcātmake yogaguṇe*) – čia ir toliau (13–16 posmuose) aptariamas psichofizinis jogos aspektas: kūną sudarančių penkių elementų perkeitimas. S. Radhakrišnano aiškinimu, šiuose posmuose kalbama apie keturis jogos etapus: pirmas – pradinis, kai pasiekiama kūno sveikata bei tvirtybė; antras – kai išsivaduojama nuo liūdesio ir kančių; trečias – kai įveikiama ir sunaikinama dualistinė pasaulėvoka; ketvirtas – kai individas visiškai sutampa su Vieniu.

2.15. **tarsi žibintą pasitelkęs** (*dīpopamene 'ha yuktaḥ*) – pažodžiui „pasijungęs"; galima būtų versti ir tiesiog „tarsi žibintu", tačiau panašu, kad *yukta* čia vėlgi yra užuomina į jogą. **išsmunka** (*mucyate*) – žr. „Prašna upanišados" 5.5, „Mundaka upanišados" 3.2.9 paaiškinimus.

6.1. **sukamas Brahmano ratas** (*bhrāmyate brahma-cakram*) – besisukantis ratas simbolizuoja amžiną kosminę tėkmę, raidą. Indijoje šis simbolis toks populiarus, kad tapo pasirinktas valstybinės vėliavos ženklu.

6.2. **laiko Kūrėjas** (*kālakāraḥ*) – variantas: *kālakāla* „laiko naikintojas".

Kūrimas (*karma*) – nuolatinis pasaulio „kūrimas", arba nuolatinis pasaulio kaitos „vyksmas".

6.3. **su Esmių Esme jungtin suėjo** (*tattvasya tattvena sametya yogam*) – arba su Tikrovių Tikrove. Čia vėlgi akivaizdi užuomina į jogą.
per vieną, du, tris ar aštuonis (*ekena dvābhyām tribhir aṣṭabhir vā*) – išvardijamos ortodoksalios Samkhjos mokyklos pamatinės kosmologinės kategorijos: vienas – tai Puruša; du – tai Puruša ir Prakritė, arba pirmapradė materija (*prakṛti*); trys – tai trys materijos savybės, ar kokybės (*guṇa*); ir aštuoni – tai penki materijos elementai, protas (*manas*), aumuo (*buddhi*) bei savimana (*ahaṃkāra*). Plg. „Mandūkja upanišadą" 3.
per subtilias savo Paties savybes (*ātmaguṇaiśca sūkṣmaiḥ*) – kitaip verčiant, „per subtiliąsias Atmano savybes" (žr. „Kaušytaki upanišados" 3.8 paaiškinimą ir ten nurodytus kitus).

6.4. Neaiškus posmas. Šankaros nuomone, čia kalbama apie tai, kad visus savo darbus paskyrę Viešpačiui (Yšvarai), išsivaduosime iš karminės priklausomybės, arba priklausomybės nuo padarytų darbų. Nes Viešpats, atviras visoms būsenoms ir laisvai pereidamas iš vienos į kitą, viuomet lieka anapus jų.

6.5. **sąjungos pradžia ir priežastis** (*samyoga-nimitta-hetuḥ*) – daugelio komentatorių nuomone, kalbama apie sąmonės ir materijos, dvasios ir kūno sąjungą, arba sanjungą, jungtį. Kartu tai vėlgi užuomina į jogą.
aukščiau trijų laikų (*paras trikālāt*) – praeities, dabarties ir ateities.
visalytis (*viśva-rūpam*) – žr. „Prašna upanišados" 1.7, „Taitirija upanišados" 1.4.1 ir 1.3.1 paaiškinimus.

6.11 **kiekvienos būtybės Pats** (*sarva-bhūtāntar-ātmā*) – kitaip sakant, „kiekvienos būtybės Atmanas" (žr. 6.3 paaiškinimą).

6.12. **daugybės neveikiančiųjų** (*niṣkriyāṇānam bahūnām*) – Šankaros nuomone, turimos omeny gyvos būtybės, kurių veiksmai nepaveikia jose slypinčio Atmano. Bet galima suprasti ir kitaip: vienintelis Atmanas, Suvokėjas, kuris neveikia, o tik stebi, visose būtybėse virsta tarsi daugybe atmanų, kurie kiekvienoje būtybėje irgi tik stebi, taigi neveikia, – nors iš esmės tai vienas ir tas pats Atmanas, antasmenis Suvokėjas kiekviename.
kurie Jį regi savyje (*tam ātmastham ye 'nupaśyanti*) – čia jau žodis *ātman* akivaizdžiai pavartotas kaip įvardis, tuo papildomai (teksto lygmeny) pabrėžiant, jog Atmaną, apie ku-

rį čia visą laiką kalbama kaip apie kokį objektą, reikia suvokt būtent kaip „save Patį".

6.13. **per įžvalgą, susitelkimą randamą** (*sāmkhyayogādhigamyam*) – gali būti, jog tai ne pagrečiui paminėti du pažinimo dėmenys, o du techniniai terminai, dviejų iš pagrindinių Indijos dvasinių mokyklų bei disciplinų pavadinimai – samkhja ir joga.
išsmunkama (*mucyate*) – žr. 2.15 paaiškinimą.

6.14. Posmas sutampa su „Katha upanišados" 2.2.15 ir „Mundaka upanišados" 2.2.11.

6.15. **vieniša gulbė** (*eko haṃsaḥ*) – žr. „Brihadaranjaka upanišados" 4.3.11 ir 4.3.12.

6.16. **pagimdęs pats save** (*ātma-yoniḥ*) – pažodžiui, „pats sau įsčios".
žynys... (*jñaḥ...*) – žr. 6.2.
viešpats ir medžiagos, ir sąmonės (*pradhāna kṣetrajña patiḥ*) – du būties pradai samkhjos mokykloje, kurių sąveika ir pagimdo visą fenomenaliąją tikrovę. *Kṣetrajña* pažodžiui – „žinantis" ar „pažįstantis lauką", kitaip sakant, „regimy-

bės lauko regėtojas", Suvokėjas, pats suvokimo principas. Panašus terminas, *buddhakṣetra*, žinomas ir budizmo filosofijoje.
ir šio pasaulio, ir išsivadavimo (*samsāra-mokṣa-*) – taigi ir „samsaros", ir „mokšos" (dėl pastarojo termino žr. „Mundaka upanišados" 3.2.9 paaiškinimą).

6.17. **ganytojas pasaulio** (*bhūvanasyāsya gopā*) – plg. „Kaušytaki upanišadą" 3.8.

6.18. **spindinčio iš Jo paties aumens** (*ātma-buddhi-prakāśam*) – žr. „Katha upanišados" 1.3.3 paaiškinimą.

6.19. **tartum liepsna, sudegus pakuroms** (*dagdhendhanam ivānalam*) – plg. liepsnai be dūmų prilygintą Purušą „Katha upanišadoje" 2.1.13.

6.20. **[ir] nepažinus Dievo** (*devam avijñāya*) – matyt, tai reiškia, jog kol gyvename šioje erdvėje, tol kančių išvengi neįmanoma niekaip kitaip, kaip tik pažinus Dievą. Kita vertus, labai įdomus pats erdvės suvyniojimo, ar susukimo, įvaizdis, primenantis kai kuriuos bendrąją reliatyvumo teoriją iliustruojančius vaizdinius.

6.21. **vidinio įkarščio galia** (*tapaḥ prabhāvāt*) – žr. „Taitiryja upanišados" 3.2.1, 2.6.1 paaiškinimus ir ten nurodytus kitus.
Dievo malone (*deva prasādāt*) – viena iš nedaugelio vietų upanišadose, kur minima Dievo malonės sąvoka.
tai, kas rišių sueigą pradžiugina (*ṛṣi-saṃgha-juṣṭam*) – žr. „Aitarėja upanišados" 2.5 paaiškinimą. (Gal čia verta atkreipti dėmesį į tai, kad tuo pat žodžiu *saṃgha* savo bendruomenę pavadino budistai.)

6.22. **aukščiausioji vedantos paslaptis** (*vedānte paramaṃ guhyam*) – žr. „Mundaka upanišados" 3.2.6 paaiškinimą.
praamžiais (*purākalpe*) – pažodžiui „pirmajame amžiuje" arba tiesiog „senovėje", „anais laikais", „andai".

6.23. **didžiadvasiui** (*mahātmanaḥ*) – dar vienas žodžio *ātman* reikšmės (žr. 6.12, 6.11, 6.3 paaiškinimus ir ten nurodytus kitus) atspalvis; pažodžiui galima būtų versti „tam, kurio didis Atmanas". Vėliau „mahatma" Indijoje tampa savotišku dvasiniu titulu, kuris buvo suteiktas ir Mahatmai Gandžiui.

6.17. išties, pradžioj [visa] tai buvo Brahmanas (*brahma ha vā idam agra āsīt*) – plg. „Brihadaranjaka upanišadą" 1.4.1, 1.4.10, 1.4.17, „Aitarėja upanišadą" 1.1.1 ir kt.
aukščiausias Atmanas... pati Erdvė (*paramātmā... ākāśātmā*) – arba „aukščiausias Atmanas... erdvės Atmanas", arba „Patsai aukščiausiasis... Patsai Erdvė"; žr. „Švetašvatara upanišados" 6.11, 6.3 paaiškinimus ir ten nurodytus kitus.
būdrauja (*jāgartīti*) – žr. „Brihadaranjaka upanišados" 4.3.16 paaiškinimą ir „Mundaka upanišadą".
mąstoma (*dhyāyate*) – arba „įsivaizduojama, vaizduojamasi" (veiksmažodis vienos šaknies su *dhī* „mintis, vaizdinys, poetinis regėjimas", žr. „Švetašvatara upanišadą" 2.1, 2.3. Tos pat šaknies žodis *dhyāna* reiškia ir meditaciją, arba gilų apmąstymą, susitelkimą, sutelktumą, plg. „Brihadaranjaka upanišados" 2.4.5 ir „Prašna upanišados" 5.1 paaiškinimus.
virškina (*pacati*) – pažodžiui „verda" (arba net „kepa", „gamina"); plg. rusų **варить** „virti", bet kartu ir „virškinti" (**переваривать**).

6.18. kvėpavimo sutramdymas, jutimų išjungimas, susi-

mąstymas, susitelkimas, atidus stebėjimas, visiška sutaptis... šešiapakope joga (*prāṇāyamaḥ pratyāhāro dhyānam dhāraṇā tarkaḥ samādhiḥ... ṣaḍaṅga yogaḥ*) – šešios jogos pakopos, artimos klasikinei Patandžalio aštuonių pakopų jogai (*aṣṭaṅga yogaḥ*), yra vienas iš šios upanišados vėlyvos kilmės paliudijimų.
regėtojas išvysta (*paśyan paśyati*) – plg. „Mundaka upanišadą" 3.1.3.
gėrio blogio nusikratęs (*puṇya-pāpe vihāya*) – žr. „Taitiryja upanišados" 2.9.1 paaiškinimą, taip pat plg. „Brihadaranjaka upanišadą" 4.3.22.

6.19. **gyvas padaras** (*jīvaḥ*) – pažodžiui (ir visiškai tiksliai etimologiškai) „gyvas". Žodis taip pat gali reikšti „gyvybinį pradą, gyvatą" ar tiesiog „sielą" – tokiu atveju ir visas sakinio turinys persikeltų į žmogaus vidinį pasaulį.
radosi iš to, kas nekvėpuoja (*aprāṇād... saṃbhūtaḥ*) – kvėpavimo gyvybimis pradas yra žemesnis ir priklausomas nuo suvokiančiojo, sąmonės prado, Atmano.
ketvirtajame vardu (*turyākhye*) – aukščiausias, transcendentinis sąmonės būvis po būklės ovyje, sapnavimo ir gilaus miego be sapnų; žr. „Mandūkja upanišadą" 7.
į nemintį (*accitam*) – kitaip sakant, „į tai, kas nebėra mintis".

esmė į nieką nebesiremianti (*liṅgam nirāśrayam*) – atsižvelgiant į galimą samkhjos mokyklos doktrinos bei terminologijos įtaką šiai upanišadai, čia gali būti turimas omeny „subtilusis kūnas" (*liṅga śarīra*, kitaip dar *sūkṣma śarīra*), kuris „nesiremia" į materialų pasaulį, jo medžiagas ir daiktus.

6.20. **liežuvio galą spausdamas prie gomurio** (*tālu-rasanāgranipīḍanāt*) – šis pratimas vadinamas *lambikā yoga* ir laikomas vedąs į „bemintę būseną" (*unmanībhāva*).
kai... Pats Save išvysta... tai, Pats Save išvydęs, praranda pats save (*ātmanā ātmānam... paśyati tad ātmanātmānam dṛṣṭvā nirātmā bhavati*) – vienas iš ryškiausių žaidimo žodžiu *ātman* pavyzdžių. Tikrasis Pats yra tik vienas, jis ir vienintelis stebėtojas, todėl vedantos filosofijos požiūriu, tik transcendentinis Pats gali Save išvysti ir jokiu būdu ne empirinis pats. Plg. paaiškinimus „Švetašvatara upanišadai" 6.12, 6.11, „Kaušytaki upanišadai" 3.8, „Čhandogja" 8.1.6, 7.25.2, „Brihadaranjaka" 2.4.6, 1.4.1, „Taitiryja" 1.3.1, „Mandūkja" 12, „Kena upanišadai" 2.4 ir kt.
išsivadavimo žymė (*mokṣa-lakṣaṇam*) – žr. „Čhandogja upanišados" 7.26.2, „Mundaka" 3.2.9 ir kt. paaiškinimus.
Pats Savy (*ātmātmani*) – žr. aukščiau apie žaidimą žodžiu *ātman*.

6.21. **juo, su kvėpavimu, garsmeniu AUM ir protu sujungtu... pajungęs jutimus** (*tayā prāṇomkāra-mano-yuktayā... indriyāṇy asamyojya*) – šaknies *yuj-* „jungti" žodžiai vėl yra akivaizdi užuomina teksto lygmeny į jogą (plg. „Švetašvatara upanišadą" 6.5, 6.3, 2.15, 2.9 su paaiškinimais ir kt.).
vienystę pasiekia (*kevalavam labhatā*) – samkhjos ir jogos mokyklose terminu *kevala* nusakoma aukščiausia dvasinė autonomija, sąmonės nepriklausomybė nuo jokių materialumo formų.
susijungia (*yuñjīta*) – vėl užuomina į atitinkamą jogos sampratos aspektą, žr. aukščiau.
momeny (*mūrdhvani*) – momenį, arba viršugalvį, jogos tradicija sieja su aukščiausiu sąmoningumu, simbolizuojamu vadinamojo tūkstantlapio lotoso (*sahāsrāra-cakra*).

6.22. **garsinį** (*śabdaḥ*) – „garsinis Brahmanas", ar tiesiog „šabdabrahmanas", yra viena esmingiausių kalbos filosofijos mokyklos, iškilusios Indijoje mūsų eros pradžioje, kategorijų. Žymus gramatikų mokyklos pradininkas Bhartriharis (*Bhartṛhari*, V a.) *Śabda-Brahman* pavadina monistinį Absoliutą ir savo traktate *Vākyapadīya* teigia Brahmaną atsiskleidžiant balsu ištartame žodyje (*śabda*) ir pasireiškiant per to žodžio reikšmę. Nors iš esmės vienas, pirmapradis

dieviškas Žodis-sąmonė (AUM) reiškiasi per visą mūsų kasdienės kalbos žodžių įvairovę. Taigi upanišadų sąvoka *Śabda-Brahman* absoliutą Brahmaną susieja su mistiniu garsmeniu AUM (plg. „Čhandogja upanišados" 3.5.1, „Mandūkja upanišados" 1 ir kt. paaiškinimus).
jungtis (*sāyujyatvam*) – užuomina į atitinkamą jogos sampratos aspektą, žr. paaiškinimą 6.21.

6.23. **ir aukščiausias, ir žemesnis** (*parāparaḥ*) – arba kuris „ir anapus, ir šiapus".
tuščiabūtis (*śunya-bhūtaḥ*) – čia vėlgi matome terminologines sąsajas su budizmu: su šunjatos (*śunyatā*) samprata, nors ši upanišadiškoji „būties tuštuma" iš esmės skiriasi nuo budistinės. Pastaroji, bustistinė, yra ne ontologinė, bet gnoseologinė kategorija ir nusako ne „nebūtį", o tai, kad Tikrovė nėra pažini protu, negali būti adekvačiai nusakoma sąvokomis.
į momenį (*mūrdhnī*) – žr. 6.21.

6.24. **kūnas – lankas...** (*dhanuḥ śarīram...*) – plg. „Mundaka upanišadą" 2.2.3–4.
tamsa (*tamaḥ*) – galima suprasti kaip neišmanymą, tamsumą.
it saulė spindintį (*ādityavarnam*) – plg. „Katha upanišadą" 2.2.15 ir kt.

6.25. **pranava** (*praṇavaḥ*) – pažodžiui „skambantis", dar vienas šventojo skiemens AUM pavadinimas (plg. „Mandūkja upanišados" 1 paaiškinimą ir kt.).
jungia, arba [kadangi šitai] jungiasi, tai pavadinta joga (*yunakti yunjate... yoga iti smṛtaḥ*) – galima būtų versti tiesiog „...tai pavadinta jungtimi". Vienas iš ryškiausių, akivaizdžiausių jogos sąvokos aiškinimų upanišadose; žr. paaiškinimą 6.21 ir ten nurodytus kitus.
bet kokio būvio atmetimas... jogą (*sarva-bhāva-parityāgo yogaḥ*) – galima suprasti ir kaip bet kokio troškimo būti, gyventi atmetimą, ir kaip visų įmanomų sąlygiškų būsenų atmetimą besąlygiškos Būties vardan. Du pastarieji žodžiai (*parityāgo yogaḥ*) vėl yra žaidimas jogos termino sąskambiais, tik šįsyk nebepagrįstas etimologija. Nors turinio požiūriu toks sugretinimas nėra visai atsitiktinis. Antai ir pagal Patandžalio „Joga sūtrą", išsivadavimas pasiekiamas ne su kuo nors jungiantis, o priešingai – kaip tik atmetant visas tikrąją prigimtį temdančias sąmonės apnašas ir tampant Savimi, o ši būsena vadinama Dvasios „vienyste" (*kaivalya*). (Apie Patandžalio jogos sampratą plačiau žr. "Joga sūtra", *Religijų istorijos antologija*, II dalis, Islamas, Budizmas, Hinduizmas, Vilnius: Vaga, 2002, p.187.)

6.26. **įkaitęs** (*taptaḥ*) – joga užsiimančio žmogaus prilyginimą įkaitusiam puodui sustiprina atitinkama šaknies *tap-* semantika, žr. „Taitiryja upanišados" 2.6.1 paaiškinimą ir ten nurodytus kitus.
aukščiausias Višnaus pėdsakas (*viṣṇoḥ paramam padam*) – žr. „Katha upanišadą" 1.3.9 su paaiškinimu.
kibirkštys (*viṣpulingāḥ*) – plg. „Mundaka upanišadą" 2.1.1, „Kaušytaki" 3.3 ir kt.

6.27. **lydytas sviestas jam** (*asyaitad ghṛtam*) – lydytas sviestas yra viena iš pagrindinių vedų religijos aukų. Taigi kūno šiluma, kaip tolimas Brahmano žioravimo atšvaitas, yra auka Jam. Arba, kita vertus, Jo auka, nes galima versti ir „Jo lydytas sviestas".
mintis kartu su savo atrama išnyksta (*praṇaśyati cittam tathāśrayeṇa sahaivam*) – matyt, reikia suprasti taip, kad mintis, persmelkta Brahmano šviesos ir persiėmusi jos prigimtimi, joje ištirpusi, kaip tokia išnyksta. O minties atrama – tai, matyt, sąmonės būsena, iš kurios ji kyla ir kuri ją palaiko.
joga (*yogaḥ*) – arba „jungtis", žr. paaiškinimą 6.25.

6.28. **keturis Brahmano menės luobus** (*caturjālam brahmakośam*) – pasak „Taitiryja upanišados" 2.2.1–2.5.1, tai maisto (fizinis), kvėpavimo, minčių (proto) ir sąmonės apvalkalai,

ar kiautai (penktasis, palaimos kiautas šiuo atveju prilygsta tikslui, pasiektam peržengus keturis pirmuosius).
nebekvėpuojantis (*aprāṇaḥ*) – „bekvapis" ar pan.
be savęs paties (*nirātmā*) – plg. 6.20, 6.21, taip pat savaime peršasi palyginimas su budizmo „sielos neigimu".
virsmų ratą (*āvṛttacakram*) – arba „apsivertimų", „apsisukimų", „apsigrįžimų ratą", arba tiesiog „grįžimų, sugrįžimų", taigi „gimimų ir mirčių ratą".
jungčiai... jungtis (*yuktasya... yogaḥ*) – arba „jungčiai... joga", ar tiesiog „jogai... joga", žr. 6.25 ir kt.
išsmukdamas (*muktasya*) – arba „išsilaisvindamas", „išlikdamas laisvas", žr. 6.20, o dar geriau – „Čhandogja upanišados" 7.26.2 ir „Mundaka" 3.2.9 paaiškinimus.

6.29. **Pradžapačio** (*prajāpateḥ*) – žr. „Aitarėja upanišados" 3.3 paaiškinimą, plg. „Čhandogja upanišadą" 8.7.1, 8.15.1 ir kt.

6.30. **laisvas... laisvė... Išsivadavimo žymė...** (*muktaḥ... mokṣaḥ... mokṣa-lakṣaṇam...*) – žr. paaiškinimą 6.28 ir ten nurodytus kitus.
asmuo... supančiotas (*ātmabandham*) – kitaip sakant, Pats, arba Atmanas (žr. „Čhandogja upanišados" 7.25.2 paaiškinimą ir ten nurodytus kitus).

kelias pas Brahmaną (*brahma-padavī*) – pažodžiui „Brahmano pėdos" ar „pėdsakai".

penki [šaltiniai] pažinimo (*pañca... jñānāni*) – arba „žinojimo". Penki jutimai.

aumuo (*buddhiḥ*) – žr. „Katha upanišados" 1.3.3 paaiškinimą.

Iliustracijos

P. 2 ir 247 – "Rigvedos" puslapių devanagari rašmenimis fragmentai.

P. 6 – Medituojantis išminčius-rišis. Pietų Indija, XVII a., akmuo.

P. 8 – Diagrama, vaizduojanti sanskrito raidyną, sukuriantį visatą. XIX a., guašas

P. 32 – *Ālipanā*, šventa diagrama, religinių švenčių metu ryžių miltais piešiama ant žemės. Pietų Indija, XX a.

P. 34 – *Maṅgala ghata*, vandens atnašavimo indas. Radžastanas, XIX a., guašas.

P. 39 – Kosminis žmogus. Bisaulio lobynas, I tūkstm. pr.m.e., varis.

P. 40 – Mitinis paukštis Garuda kaip dvasinis jogų vedlys. Kangros mokykla, 1800 m., guašas.

P. 44 – *Dhāraṇa yantra*, apsauginė diagrama su mantromis. XIX a., tušas.

P. 47 – Švento pasaulio figmedžio garbinimas. Radžastanas, XVIII a., guašas.

P. 48 – Ardhanišvara, hermafroditinis Šivos ir Parvatės atvaizdas. Čhola mokykla, XI–XII a., bronza.

P. 53 – Kosminę energiją simbolizuojančios gyvatės, apsivijusios aplinkneregimą lingamą. Bašoli, 1700 m.

P. 54 – Šventas sanskrito raidyno „skėtis", kurio kiekvienas garsas atstovauja atitinkamai deivei. Radžastanas XIX a., tušas ir guašas.

P. 66 – *Gāyatrī yantra* su *Gāyatrī mantra*. Radžastanas XIX a., tušas ir guašas.

P. 74 – Dangiškoji pora jungtyje. Pietų Indija, XVIII a., medis.

P. 83 – *Kalyāṇa chakra*, sekmės ratas su sanskrito raidyno emanacija. Radžastanas XIX a., tušas ir dažai.

P. 84 – Kosminė moteris, talpinanti savyje dievus Brahmą, Višnų ir Šivą. Radžastanas, XVIII a., guašas.

P. 99 – *Svastika yantra*, soliarinis sėkmės simbolis. Radžastanas, XIX a., guašas.

P. 100 – Višnaus inkarnacija Krišna savo kosminiu pavidalu, su dangiškuoju pasauliu virš galvos. Tandžuras, 1800 m., guašas.

P. 119 – Agnio, šventosios ugnies ir apeigų dievo, garbinimas. Radžastanas, XVIII a., guašas.

P. 120 – Dievas Šiva, liejantis deivės Gangos vandenis. Himačal Pradešas, XVIII a. guašas.

P. 139 – Mitinis paukštis Garuda, dievo Višnaus nešėjas. Kangros mokykla, XVIII a., guašas.

P. 140 – Lingamas, falinis dievo Šivos simbolis. Nepalas, XVII a., skaidrus kalnų krištolas.

P. 146 – Jogas. Madhja Pradešas, XIII a., akmuo.

P. 152 – Kosminis dievo Višnaus pavidalas. Radžastanas, XIX a., guašas.

P. 159 – Ugnies ritualo, jadžnos (*yajña*), diagrama. Radžastanas, XVIII a., tušas ir guašas.

P. 160 – Kosminė deivė-kalba *Vāc*. Radžastanas, XVII a., guašas.

P. 236 – Vedų deivė Gajatri ir jos jantra, išreiškianti gyvybę, energiją ir kūrybą. Radžastanas, XVIII a., guašas.

P. 238 – Raidžių girlianda, iš kurios Brahma, iškilęs virš Višnaus, besiilsinčio ant nebūties gyvatės, kuria pasaulius. Radžastanas, XIX a., guašas.

P. 246 – Šventas pradžios ir pabaigos taškas *bindu* su pasikartojančiais pasaulio evoliucijos ir involiucijos ciklais aplinkui. Andhra Pradešas, XIX a., medis.

Šaltiniai ir literatūra

Allchin, Allchin 1982 – Allchin B., Allchin R. F. *The Rise of Civilisation in India and Pakistan*, Cambridge: Cambridge University Press, 1982.

Alper 1991 – Alper H. P. "Introduction", *Understanding Mantras*, Delhi: Motilal Banarsidass, 1991, 1-14.

Aurobindo 1992 – Aurobindo, Sri. *The Upanishads: Texts, Translations and Commentaries*, Pondicherry: Sri Aurobindo Ashram, 1992.

Bhattacharya 1987 – Bhattacharya A. N. *One Hundred and Twelve Upaniṣads and Their Philosophy: A Critical Exposition of Upaniṣadic Philosophy with Original Text in Devanāgāri*, Parimal Sanskrit Series 26, 1987.

Beck 1995 – Beck G. L. *Sonic Theology: Hinduism and Sacred Sound*, Delhi: Motilal Banarsidass, 1995.

Beinorius 1998 – Beinorius A. „Filosofinės hinduizmo dimensijos ir istorinės jo metamorfozės", *Filosofija, sociologija*, 1998, 1, 10–21; 2, 25–35.

Beinorius 1999 – Beinorius A. „Sapnų kilmės teorijos indų kultūroje", *Liaudies Kultūra*, 1999, 3, 34–40.

Beinorius 2002a – Beinorius A. *Sąmonė klasikinėje Indijos filosofijoje*, Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2002.

Beinorius 2002b – Beinorius A. „Žodžio (*vāc*) teologija religinėje indų kultūroje", *Logos*, 2002, 31, 85-92.

Bodewitz 1985 – Bodewitz H. W. "Yama's Second Bon in the Kaṭha Upaniṣad", *Wiener Zeitschrift für die Kunde Südasiens*, 1985, 29, 5–26.

Böhtlingk 1890 – Böhtlingk O. *Drei kritisch gesichtete und übersetzte Upanishad mit erklärenden Anmerkungen*, Berichte über die Verhadlungen der Königlichen Sächsischen Gesellschaften zu Leipzig, philologisch-historische Classe, 42, Leipzig, 1890.

Brereton 1982 – Brereton J. "Tat tvam asi", *Zeitschrift der Deutschen Morgenländishen Gesellschaft*, 1982, 136, 98–109.

Brereton 1986 – Brereton J. "Unsounded Speech: Problems in the Interpretation of BU(M) 1.5.10 = BU(K) 1.5.3", *Indo-Iranian Journal*, 1986, 31, 1–10.

Brereton 1990 – Brereton J. "The Upanishads", *Approaches to the Asian Classics*, ed. by W. T. de Bary and I. Bloom, New York: Columbia University Press, 1990, 115–135.

Brereton 1991 – Brereton J. "Cosmographic Images in the Bṛhadāraṇyaka Upaniṣad", *Indo-Iranian Journal*, 1991, 34, 1–17.

Bryant 2001 – Bryant E. F. *The Quest for the Origins of Vedic Culture: The Indo-Aryan Migration Debates*, New Delhi: Oxford University Press, 2001.

Buitenen 1955 – Buitenen J. A. B., van. "Notes on Akṣara", *Bulletin of the Deccan College Research Institute*, 1955, 17, 204–215.

Broek, Hanegraaff 1998 – *Gnosis and Hermetism: From Antiquity to Modern Times*, ed. by R. van den Broek and W. J. Hanegraaff, New York: State University of New York Press, 1998.

Buitenen 1962 – Buitenen J. A. B., van. *The Maitrāyaṇīya Upaniṣad: A Critical Essay, with Text, Translation, and Commentary*, Disputationes Rheno-Trajectinae 6, The Hague: Mouton, 1962.

Buitenen 1964 – Buitenen J. A. B., van. "The Large Ātman", *History of Religions*, 1964, 4, 103–114.

Buitenen 1968 – Buitenen J. A. B., van. "The Speculations on the Name 'Satyam 'in the Upaniṣads", *Studies in Indian Linguistics*, M. B. Emeneau Volume, 1968, 54–61.

Buitenen 1979 – Buitenen J. A. B., van. "Ānanda, Or All Desires Fulfilled", *History of Religions*, 1979, 19, 27–36.

Coomaraswamy 1977 – *Selected Papers of Ananda K. Coomaraswamy* II: *Metaphysics*, ed. by Roger Lipsey, Princeton University Press, 1977.

Dasgupta 1955 – Dasgupta S. *A History of Indian Philosophy*, Cambridge University Press, 1955, 1–5.

Deussen 1897 – Deussen P. (tr.), *Sechzig Upanishads des Veda, Aus dem Sanskrit übersetzt und mit Einleitung*, Lepzig: F. A. Brockhaus, 1897.

Deussen 1906 – Deussen P. *The Philosophy of Upanishads*, New York: Dover Publications, 1966 (London: T.&T. Clark, 1906).

Deussen 1980 – Deussen P. *Sixty Upaniṣads of the Veda*, English tr. by V. M. Bedekar and G. B. Palsule, Delhi: Motilal Banarsidass, 1980, 1–2.

Duperron 1801–1802 – Duperron A. *Oupnek'hat, id est secretumtegendum, opus ipsa in India rarissimum, continens antiquam et arcanam, seu theologicam, et philosophicam doctrinam...*, Ad verbum e persico

idiomate, sanscreticis vocabulis intermixto in latinum conversum studio et opera, Argentoratis, 1801–1802, 1–2.

Edgerton 1915 – Edgerton F. *The Beginnings of Indian Philosophy: Selections from the Rig Veda, Atharva Veda, Upaniṣads, and Mahābhārata*, Cambridge: Harvard University Press, 1915.

Ellul 1985 – Ellul J. *The Humiliation of the Word*, Grand Rapids, Michigan: William B. Eardmans, 1985.

Erdosy 1988 – Erdosy G. *Urbanization in Early Historic India*, Oxford: British Archaeological Reports, 1988.

Ewing 1901 – Ewing A. H. "The Hindu Conception of the Functions of Breath", *Journal of the American Oriental Society*, 1901, 22, 251–308.

Faddegon 1926 – Faddegon B. "The Catalogue of Sciences in the Chāndogya Upaniṣad", *Acta Orientalia*, 1926, 4, 42–54.

Falk 1986 – Falk H. "Vedisch upaniṣad", *Zeitschrift der Deutschen Morgenländishen Gesellschaft*, 1986, 136, 80–97.

Frauwallner 1926 – Frauwallner E. "Untersuchungen zu den älteren Upanishaden", *Zeitschrift für Indologie und Iranistik*, 1926, 4, 1–45.

Gambhirananda 1991 – Gambhirananda, Swami. *Eight Upanishads with Commentary of Shankaracarya*, Sanskrit text and translation, Calcutta: Advaita Ashrama, 1991, 1–2.

Geib 1976 – Geib R. "Food and Eater in Natural Philosophy of Early India", *Journal of Oriental Institute*, 1946, 25, 223–235.

Gonda 1950 – Gonda J. *Notes on Brahman*, Utrecht: J. L. Beyers, 1950.

Gonda 1955 – Gonda J. "Reflections on *Sarva* in Vedic Texts", *Indian Linguistics*, 1955, 16, 53–71.

Gonda 1966 – Gonda J. *Loka: World and Heaven in the Veda*, Amsterdam: North-Holland, 1966.

Gonda 1975 – Gonda J. „Vedic Literature (Saṃhitās and Brāhmaṇas)", *History of Indian Literature*, Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1975, I/1.

Gonda 1982 – Gonda J. "In the Beginning", *Annuals of the Bhandarkar Oriental Research Institute*, 1982, 63, 43–62.

Gren-Eklund 1978 – Gren-Eklund G. *A Study of the Nominal Sentencies in the Oldest Upaniṣads*, Studia Indoeuropaea Upsaliensia, Uppsala: Almquist & Wiksell, 1978, 3.

Halbfass 1990 – Halbfass W. *India and Europe: An Essay in Philosophical Understanding*, Delhi: Motilal Banarsidass, 1990.

Hanfeld 1976 – Hanfeld E., *Philosophische Haupttexte der älteren Upanisaden*, Freiburger Beiträge zur Indologie, Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1976, 9.

Hėrakleitas 1995 – Hėrakleitas. *Fragmentai*, graikišką tekstą parengė, vertė, įvadą ir komentarus parašė Mantas Adomėnas, Vilnius: Aidai, 1995.

Hillebrandt 1920 – Hillebrandt A. "Weitere Bemerkungen zu den Upanisads", *Zeitschrift der Deutschen Morgenländishen Gesellschaft*, 1920, 74, 461–463.

Hopkins 1971 – Hopkins Th. J. *The Hindu Religious Tradition*, Encino: California Dickinson, 1971.

Horch 1968 – Horch P. "Buddhismus und Upanisaden", *Pratidānam: Indian,*

Iranian and Indo-European Studies Presented to Franciscus Bernandus Jacobus Kuiper on his Sixtieth Birthday, eds. J. C. Heesterman et alii, The Hague: Mouton, 462–477.

Hume 1931 – Hume R. E. *The Thirteen Principal Upanishads*, Oxford University Press, 1931.

Jacob 1963 – Jacob G. A. *A Concordance to the Principal Upanisads and Bhagavadgita*, Delhi: Motilal Banarsidass, 1963.

Johnston 1930 – Johnston E. H. "Some Sāṃkhya and Yoga Conceptions of the Śvetāśvatara Upaniṣad", *Journal of the Royal Asiatic Society*, 1930, 855–878.

Kaelber 1989 – Kaelber W. O. *Tapta Mārga: Asceticism and Initiation in Vedic India*, Albany, NY: State Unviersity of New York Press, 1989.

Keith 1925 – Keith A. B. *The Religion and Philosophy of the Veda and the Upanisads*, (reprinted) Delhi: Motilal Banarsidass, 1989, 1–2.

Limaye, Vadekar 1958 – Limaye V. P., Vadekar R. D. (eds.) *Eighteen Principal Upaniṣads*, Poona: Vaidika Samsodhana Mandala, 1958.

Laozi 1997 – *Laozi* / Vertė Dalia Švambarytė, Vilnius: Vaga, 1997.

Macdonell 1898 – Macdonell A. A. *Vedic Mythology*, London, 1898, (reprinted) Delhi: Motilal Banarsidass, 1974.

Macdonell, Keith 1912 – Macdonell A. A., Keith A. B. *Vedic Index of Names and Subjects*, (reprint) Delhi: Motilal Banarsidass, 1967, 1–2.

Madhavananda 1988 – Madhavananda, Swami (tr.) *The Bṛhadāraṇyaka Upaniṣad with the Commentary of Śaṅkarācārya*, Calcutta: Advaita Ashrama, 1988.

Mahé 1982 – Mahé J.-P. „Le fragment du Discours Parfait en les Définitions hermétiques arménniens", *Hermes en Haute Egypte*, Québec, 1982, 2.

Mehlig 1987 – Mehlig J. *Weisheit des alten Indien*, Aus dem Sanskrit übertragen und komentiert, Leipzig und Weimar: Gustav Kiepenheuer Verlag, 1987, 1.

Mitchiner 1982 – Mitchiner J. E. *Traditions of the Seven Ṛṣis*, Delhi: Motilal Banrsidass, 1982.

Monier-Williams 1987 – Monier-Williams M. *A Sanskrit–English Dictionary*, Delhi: Motilal Banarsidass Publisher, 1987.

Morgenroth 1970 – Morgenroth W. "Die Lehre des Uddālaka Āruṇi", *Archiv Orientalni*, 1970, 38, 33–44.

Müller 1879–1884 – Müller F. M. (tr.) *The Upanishads*, Sacred Books of the East, Oxford, 1879–1884, 1–2.

Nakamura 1983–2001 – Nakamura N. *A History of Early Vedanta Philosophy*, Delhi: Motilal Banarsidass, 1983–2001, 1–2.

Nakamura 1991 – Nakamura H. *Ways of Thinking of Eastern People: India–China–Tibet–Japan*, Honolulu: East–West Center Press, 1991.

Narayanasvami K. Aiyar 1914 – Narayanasvami K. Aiyar, *Thirty Minor Upanishads* Madras: Adyar Library, 1914.

Nikhilananda 1987 – Nikhilananda, Swami. (tr.) *The Māṇḍukyopaniṣad with Gauḍapāda's Kārika and Śaṅkara's Bhāṣya*, Calcutta: Advaita Ashrama, 1987.

Norman-Brown 1961 – Norman-Brown W. "The Content of Cultural Continuity in India", *Journal of Asian Studies*, 1961, August, 20.

Oldenberg 1997 – Oldenberg H. *The Doctrine of the Upanisads and the Early Buddhism*, Delhi: Motilal Banarsidass, 1997.

Olivelle 1991 – Olivelle P. "Contributions to the Semantic History of Saṃnyāsa", *Journal of the American Oriental Society*, 1991, 101, 265–274.

Olivelle 1993 – Olivelle P. *The Āśrama System: The History and Hermeneutics of a Religious Institution*, New York: Oxford University Press, 1993.

Olivelle 1996 – Olivelle P. (tr.) *Upaniṣads, A New Translation*, New York: Oxford University Press, 1996.

Pande 1995 – Pande G. Ch. *Foundations of Indian Culture*, Delhi: Motilal Banarsidass, 1995, 1–2.

Pansikar 1913 – Pansikar W. L. Sh. (ed.) *Īśādyaṣṭottaraśatopaniṣad: One Hundered and Eight Upanishads with various readings*, Bombay, 1913.

Parpola 1981 – Parpola A. "On the Primary Meaning and Etymology of the Sacred Syllable OM", *Studia Orientalia*, Proceedings of the Nordic South Asia Conference, 1981, 50, 195–213.

Radhakrishnan 1953 – Radhakrishnan S. (tr.) *The Principal Upanishads*, Introduction, Text, Translation, and Notes, London: Allen & Unwin, 1953.

Ranade 1926 – Ranade R. D. *A Constructive Survey of Upanisadic Philosophy: Being and Introduction to the Thought of the Upanisads*, Poona: Oriental Book Agency, 1926.

Renard 1995 – Renard P. "Historical Bibliography of Upanisads in Translation", *Journal of Indian Philosophy*, 1995, 23, 223–246.

Rau 1957 – Rau W. "Versuch einer deutschen Übersetzung der Muṇḍaka-Upaniṣad", *Asiatische Studien*, 1957, 18–19, 216–226.

Renfrew 1987 – Renfrew C. *Archeology and Language: The Puzzle of Indo-European Origins*, London: Jonathan Cape, 1987.

Regnaud 1876–1878 – Regnaud P. *Matériaux pour servir à l'histoire de la philosophie de l'Inde: Exposé chronologique et systematique d'aprés les textes de la doctrine des principales Upanishads*, Paris, 1876–1878, 1–2.

Renou 1946 – Renou L. "'Connexion' en védique, 'cause' en bouddhique", *Dr Kunhan Raja Presentation Volume*, Madras: Adyar Library, 1946.

Renou, Silburn 1949 – Renou L., Silburn L. "Sur la notion de 'Brahman'", *Journal Asiatique*, 1949, 7–46.

Ross Reat 1990 – Ross Reat N. *The Origins of Indian Psychology*, Berkely: California University Press, 1990.

Ruben 1947 – Ruben W. *Die Philosophen der Upanisaden*, Berne: A. Fracke, 1947.

Sahoda 1957 – Sahoda T. "On the Kṣatriya origin of the Upaniṣadic philosophy", *Palaeologia*, 1957, 1, 1–57.

Schopenhauer 1851 – Schopenhauer A. *Parerga und Paralipomena*, ed. by A. Hubsher, Wiesdbaden, 1946-1950.

Sen Gupta 1962 – Sen Gupta A. "The meanings of 'That thou art'", *Philosophy East and West*, 1962, 12/ 2, 125–134.

Smith 1989 – Smith B. K. *Reflections on Resemblance, Ritual, and Religion*, New York: Oxford University Press, 1989.

Solomon 1981 – Solomon R. "A Linguistic Analysis of the Muṇḍaka

Upaniṣad", *Wiener Zeitschrift für die Kunde Südasiens*, 1981, 25, 91–105.

Solomon 1991 – Solomon R. "A Linguistic Analysis of the Praśna Upaniṣad", *Wiener Zeitschrift für die Kunde Südasiens*, 1991, 35, 47–74.

Senart 1930 – Senart E. (tr.) *Chāndogya-Upaniṣad*, Paris: Société d'Edition "Les belles Lettres", 1930.

Senart 1934 – Senart E. (tr.) *Bṛhad-Āraṇyaka-Upaniṣad*, Paris: Societe d'Edition "Les belles Lettres", 1934.

Sharma, Yong 1990 – Sharma A., Yong K. K. "The Meaning of *ātmanhano janāḥ* in Īśā Upaniṣad 3", *Journal of the American Oriental Society*, 1990, 110, 595–602.

Shukoh 1957 – Shukoh, Dara. *Sirr-i-Akbar: The Oldest Translation of the Upanisads from Sanskrit into Persian by Dara Shukoh, son of the emperor Shah-Jahan*, ed. by Tara Chand and S. M. Reza Talali Naini, Tehran, 1957.

Singh 1994 – Singh M. *The Upaniṣadic Etymologies*, Delhi: Nirmal Publications, 1994.

Smith 1989 – Smith B. K. *Reflections on Resemblance, Ritual, and Religion*, New York: Oxford Unviersity Press, 1989.

Sparrenboom 1985 – Sparrenboom M. *Chariots in the Veda*, Memoirs of the Kern Institute, Leiden: E. J. Brill, 1985, 3.

Stall 1979 – Stall F. J. "Oriental Ideas on the Origin of Language", *Journal of the American Oriental Society*, New Haven, 1979, 99.

Šalkauskis 1991 – Šalkauskis S. *Raštai*, Vilnius: Mintis, 1991, 2.

Śāstri 1992 – Śāstri, Śrī Govinda (ed.) *Śrī Śaṅkarācāryāgranthāvalī. Prathamo bhāgaḥ: Īśādidaśopaniṣadaḥ Śaṅkarabhāṣyayuktāḥ*, Dilli: Motilal Banarsidass, 1992.

Tagore 1955 – Tagore R. "Foreword", in: S. Radhakrishnan, *The Philosophy of Upanishads*, London, 1955.

Talageri 1993 – Talageri Sh. *Aryan Invasian Theory and Indian Nationalism*, New Delhi: Voice of India, 1993.

Thieme 1951–1952 – Thieme P. "Der Weg durch den Himmel nach der Kaushitaki-Upanisad", *Wissenschaftliche Zeitschrift der Martin-Luther-Universität*, Halle-Wittenberg, 1951–1952, 1:3.

Vogel 1962 – Vogel J. P. *The Goose in Indian Literature and Art*, Memoirs of the Kern Institute, Leiden, 1962, 11.

Winternitz 1959 – Winternitz M. *A History of Indian Literature*, Calcutta University, 1959, 1–3.

Witzel 1984 – Witzel M. "Sur le chemin du ciel", *Bulletin d'Etudes Indiennes*, 1984, 2, 213–279.

Witzel 1987 – Witzel M. "On the Localisation of Vedic Texts and Schools", *India and the Ancient World: History, Trade and Culture before AD 650*, ed. by G. Pollet, Orientalia Lovaniensia Analecta, Leuven: Departament Orientalistiek, 1987, 25.

Witzel 2001 – Witzel M. "Autochtonous Aryans? The Evidence from Old Indian and Iranian Texts", *Electronic Journal for Vedic Studies*, 2001, 7.

Zysk 1993 – Zysk K. G. "The Science of Respiration and the Doctrine of the Bodily Winds in Ancient India", *Journal of the American Oriental Society*, 1993, 113, 198–213.

Елизаренкова 1989 – Елизаренкова Т.Я. *Ригведа: Мандалы I–IV*, Москва: Наука, 1989.

Елизаренкова 1993 – Елизаренкова Т.Я. *Язык и стиль ведийских риши*, Москва: Восточная литература, 1993.

Сыркин 1964–1967 – Сыркин А.Я. (пер.) *Упанишады*, Москва: Наука, 1992, 1–3.

Сыркин 1971 – Сыркин А.Я. *Некоторые проблемы изучения упанишад*, Москва: Наука, 1971.

Шохин 1994 – Шохин Б.К. *Брахманистская философия: Начальный и раннеклассический периоды*, Москва: Восточная литература, 1994.

Summary

This book contains the first Lithuanian prose translation of the most ancient and important Upaniṣadic texts from Sanskrit sources, made on the basis of the most current philological, historical, and philosophical research available to the translator. The present translation and research provide glimpses into the social and intellectual world of the ancient Upaniṣads. Traditionally accepted as revealed truth, the Upaniṣads represent some of the most important literary creations in the history of Indian culture and religion, and they played a crucial role in the development of Indian philosophical doctrines and terminology. Such concepts include the doctrine of rebirth, the law of karma, which regulates the rebirth process, the techniques of liberation from the cycle of rebirth, the mental training associated with yoga, ascetic self-denial and mortification, etc.

In this translation and commentary the interpretations of some other editors and translators of the text are taken into account, namely, those of Patrick Olivelle, Sarvepalli Radhakrishnan, Louis Renou, Paul Deussen, F. Max Müller, Robert Ernest Hume, and Alexander J. Syrkin. The

translator's debt to all previous scholars who have worked on the Vedas and the Upaniṣads is also acknowledged in the exhaustive notes. He also referred to the traditional Indian interpretations, first of all, to that of Śaṅkara, and he is greatly indebted to the late Pandit Dinesh Chandra Bhattacharya of Calcutta. With his unique knowledge and inspiring discussions, he helped very much by making many valuable suggestions. It is well known that translation is always a kind of interpretation, but the present work has no specific theological purpose and is not intended to be a vehicle for propagating religious beliefs. The only goal is to reconstruct the past and communicate its meaning to a contemporary Lithuanian audience. These texts provide an invaluable source for understanding the different aspects of Vedic culture, religion, and philosophy, and they continue to influence the life and thought of various Hindu religious traditions. Although remote in time from us, they are not remote in thought, for they illustrate and illuminate fundamental spiritual experiences.

This book begins with a foreword devoted to certain
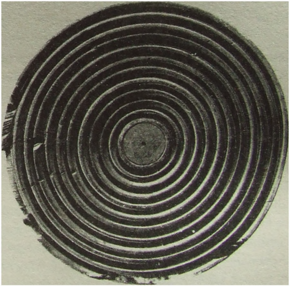
problems involved in the study of the place of the Upaniṣads among Vedic texts. The foreword emphasizes some doctrinal aspects of the Upaniṣads as well as their language, style, and cultural background. It also contains a brief history of the study of the Upaniṣads in the West. This book concludes with a selected bibliography.